

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

**Навчально-науковий інститут
публічного управління та державної служби**

В. І. Плакса, В. О. Рибалко

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ
ДІЯЛЬНОСТІ
ВИЩОЇ РАДИ ПРАВОСУДДЯ**

Монографія

Видавець Вікторія Кундельська
Київ – Львів
2023

УДК 342.56(477)

П 37

Рецензенти:

Дерун Т. М., доцент кафедри регіональної політики Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат наук з державного управління, доцент;

Кравчук В. М., професор кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права Волинського національного університету імені Лесі Українки, доктор юридичних наук, доцент;

Леоненко Т. Є., завідувач кафедри кримінального, цивільного та міжнародного права юридичного факультету Національного університету «Запорізька політехніка», доктор юридичних наук, професор;

Федоренко Т. А., заступник завідувача тренінгового центру Дослідницької служби Верховної Ради України, кандидат наук з державного управління

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Протокол № 13 від 8 березня 2023 року.*

Плакса В. І., Рибалко В. О.

П 37 Організаційно-правові аспекти діяльності Вищої ради правосуддя : монографія. / В. І. Плакса, В. О. Рибалко. Київ – Львів : Видавець Вікторія Кундельська, 2023. 244 с.

ISBN 978-617-8116-15-6

Монографія є комплексним дослідженням організаційних і правових питань діяльності Вищої ради правосуддя. Розкрито особливості діяльності Вищої ради правосуддя в умовах пандемії гострої респіраторної хвороби COVID-19, правового режиму воєнного стану та відсутності повноважного складу Вищої ради правосуддя. Проаналізовано практику надання Вищою радою правосуддя згоди на затримання, утримання під вартою чи арештом судді та практику тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності. Особливу увагу приділено питанням вжиття Вищою радою правосуддя заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя.

УДК 342.56(477)

ISBN 978-617-8116-15-6

© Плакса В.І., Рибалко В.О., 2023

© Видавець Вікторія Кундельська, 2023

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
Розділ 1. ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩОЇ РАДИ ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ СУДОВОЇ РЕФОРМИ, ПАНДЕМІЇ ТА ВІЙНИ	11
1.1. Роль взаємодії Вищої ради правосуддя з органами державної влади, суддівського врядування, самоврядування та міжнародними організаціями у побудові розвиненої демократії	11
1.2. Діяльність Вищої ради правосуддя в умовах пандемії гострої респіраторної хвороби COVID-19	30
1.3. Організація роботи Вищої ради правосуддя в період дії правового режиму воєнного стану.....	41
Розділ 2. ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВЖИТТЯ ВИЩОЮ РАДОЮ ПРАВОСУДДЯ ЗАХОДІВ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДДІВ ТА АВТОРИТЕТУ ПРАВОСУДДЯ	49
2.1. Вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя Головою Верховного Суду після 24 лютого 2022 року	58
2.2. Вплив на суддів з боку правоохоронних органів	64
2.2.1. Зловживання повноваженнями щодо внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань про вчинення суддею злочину	64
2.2.2. Невнесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань відомостей про вчинення кримінального правопорушення щодо судді на підставі повідомлення судді про втручання у діяльність щодо здійснення правосуддя.....	69
2.2.3. Неприпустимість впливу з боку прокурорів та адвокатів	70
2.2.4. Інші випадки порушення гарантій незалежності суддів з боку правоохоронних органів.....	79
2.3. Вплив на суддів з боку фізичних осіб	84
2.3.1. Напади, погрози фізичною розправою.....	88
2.3.2. Блокування роботи суду, мітинги, акції біля будівель суду.....	101
2.4. Критика діяльності суддів у засобах масової інформації, соціальних мережах	106
2.5. Підроблення судових рішень та інших документів	113

- 2.6. Вплив на суддів шляхом використання службового становища (народні депутати України, депутати місцевих рад, інші представники органів державної влади та місцевого самоврядування) 117
- 2.7. Ситуації, які не є підставою для вжиття заходів щодо захисту суддівської незалежності 136

**Розділ 3. РОЛЬ ВИЩОЇ РАДИ ПРАВОСУДДЯ
У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СУДДІВСЬКОГО ІМУНІТЕТУ 142**

- 3.1. Суддівський імунітет як гарантія незалежної професійної діяльності судді 142
- 3.2. Кримінальна відповідальність суддів за винесення неправосудних рішень за законодавством України та міжнародний досвід 163
- 3.3. Розгляд Вищою радою правосуддя подань про надання згоди на затримання, утримання під вартою чи арештом судді 177
- 3.4. Розгляд Вищою радою правосуддя клопотань про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності та продовження строків тимчасового відсторонення 213

ВИСНОВКИ 224

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 232

ПЕРЕДМОВА

У червні 2022 року Україна офіційно отримала статус кандидата на членство в Європейському Союзі. За таке історичне рішення в Брюсселі проголосували лідери всіх 27 країн Євросоюзу. Воно, без сумніву, є одним із найважливіших для України за більше як 30 років незалежності. За свій цивілізаційний вибір ми вже роками платимо велику ціну у війні з російською військовою агресією, тому визнання нашої Держави дійсним кандидатом у члени ЄС є важливим стимулом для якнайшвидшого проведення усіх необхідних реформ, зокрема судової.

Таку реформу доводиться проводити в умовах повномасштабного військового російського вторгнення, критичного недофінансування судової системи, пандемії коронавірусної хвороби, відсутності повноважного складу Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Україні не вистачає 2 тисячі суддів. Через низький рівень оплати праці із судів звільняються висококваліфіковані працівники апаратів судів, які мають багаторічний досвід роботи. Більше півтора року не розглядаються дисциплінарні скарги щодо суддів, а також скарги на рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності прокурора чи судді.

Однією з найбільших проблем впровадження судової реформи є політичні спекуляції та маніпуляції громадською думкою стосовно діяльності судової системи України і Вищої ради правосуддя. Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова провів дослідження ставлення громадян України до судової влади. Його результати виявили, що визначальне значення у формуванні рівня довіри до неї мають засоби масової інформації. Опитування респондентів свідчить, що громадяни, які безпосередньо стикалися з діяльністю судів, краще оцінюють їхню діяльність, ніж ті, чії оцінки ґрунтуються на інформації із засобів масової інформації. Хоча відповідно до загальновизнаних міжнародних стандартів справедливого правосуддя посадові особи органів державної влади та політики повинні утримуватися від заяв та дій, що можуть підірвати незалежність судової влади, такі випадки є непоодинокими. І, як свідчать соціологічні дослідження, саме під впливом таких негативних інформаційно-політичних кампаній громадяни формують свою думку про діяльність судів. Ми повинні відмовитися від прак-

тики, коли люди, які не знають справжнього стану речей в судовій системі України та жодного дня не працювали в суді, називають себе «експертами» і завдяки популізму стають тимчасово популярними. Такі псевдоексперти є небезпечними не лише для судової влади, але і для незалежності нашої Держави. Таку саму вагу мають і оцінки діяльності судової влади особами, яким ніколи в житті не доводилось брати участь у судовому засіданні, а у більш широкому сенсі — бути учасником судового процесу. Поряд з цим, для заяв окремих політиків та громадських діячів щодо необхідності реформувати судову систему, що можливо лише шляхом «звільнення всіх суддів та набору нових», досить вправно використовувалась саме статистика, яка разюче викривляє бачення стану довіри громадян до суду через використання думки людей з низьким рівнем правової культури.

Як влучно зауважив академік Володимир Нудельман, нашому суспільству потрібні справжні реформи і люди нової якості. Ще Іван Франко та Андрей Шептицький закликали любити Україну тихою і невтомною працею, а не потоком шумних і галасливих фраз. Ця монографія є закликом саме до такої праці, до розсудливих рішень і висловлювань у питаннях проведення судової реформи. Це наукове дослідження пояснює дуже непрості питання діяльності Вищої ради правосуддя, зокрема, як доводиться працювати Раді в умовах пандемії, війни, відсутності повноважного складу.

Особливу увагу у монографії зосереджено на питаннях юридичної термінології, адже від її зрозумілості і чіткості залежить правильне застосування закону. У багатьох випадках діяльність Вищої ради правосуддя регламентована законодавцем з використанням такого прийому юридичної техніки, як оцінні поняття. Саме їх застосування часто призводить до безпідставної критики рішень Вищої ради правосуддя зацікавленими особами, до необґрунтованих заяв про подвійні стандарти, що виявляються у неоднаковому застосуванні закону за аналогічних обставин справи. Така одностороння критика є очікувана, адже визначальне значення в тлумаченні оцінних понять мають саме суб'єктивні уявлення людини. Люди різні. Кожен зі своїм світоглядом, життєвим досвідом, моральними якостями, цінностями та релігійними переконаннями. Також не потрібно забувати про те, що людина згадує про справедливість зазвичай у випадку, коли хоче застосувати цю категорію до когось, до себе ж ми більше хотіли б поблажливості та розуміння.

Автори монографії, хоча і не є противниками та, більше того, вболівають за ідею використання штучного інтелекту для вирішення окремої категорії правових питань чи «допомоги свідомому правнику», дотримуються позиції, згідно з якою використання оцінних понять у правовому регулюванні є неминучим, а їх значення та критерії можна з'ясувати винятково у контексті конкретних обставин справи. Більшість науковців, які досліджували проблематику тлумачення оцінних понять, наполягають на тому, що їхній зміст можна визначити лише беручи до уваги конкретні обставини справи. Саме тому у монографії автори часто аналізують практику реалізації Вищою радою правосуддя своїх окремих повноважень з позиції застосування оцінних понять.

Чимало питань, пов'язаних із тлумаченням оцінних понять у практиці Вищої ради правосуддя, є недослідженими або дискусійними. На практиці досить дискусійним є питання правильного тлумачення оцінного поняття «*втручання*». Це поняття — одне із ключових у вирішенні питання про необхідність вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя. На підставі аналізу практики розгляду Вищою радою правосуддя матеріалів з питань забезпечення незалежності суддів можна стверджувати, що у професійної юридичної спільноти немає єдності думок, що саме охоплює оцінне поняття «*втручання*». Це призводить до того, що судді не завжди повідомляють про випадки тиску чи втручань, оскільки не розглядають їх як такі. Трапляються й протилежні ситуації, коли судді подають безпідставні повідомлення про втручання в їхню діяльність.

Питання про те, що саме слід розглядати як втручання, не є таким простим і однозначним, як може здатися на перший погляд. Саме узагальнення практики вжиття заходів Вищою радою правосуддя щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя повинно стати тією базою, яка дасть змогу виробити чіткі критерії оцінного поняття «*втручання*», за якими можна буде відокремити втручання від іншої (правомірної та неналежної) поведінки.

Водночас значну увагу зосереджено на тлумаченні й застосуванні оцінних понять у практиці розгляду Вищою радою правосуддя подань про надання згоди на затримання, утримання під вартою чи арештом суддів. Розглянуто такі оцінні поняття: «*обґрунтованість підозри*», «*ризики, які дають достатні підстави слідчому судді, суду вважати, що*

підозрюваний, обвинувачений, засуджений може здійснити дії, передбачені частиною першою статті 177 Кримінального процесуального кодексу України». Правильне трактування і правозастосування цих оцінних понять значною мірою залежать від прецедентної практики Європейського суду з прав людини.

Окрім правових, у монографії порушені й організаційні питання діяльності Вищої ради правосуддя, адже без налагодження ефективного механізму співпраці державних органів та інститутів громадянського суспільства неможлива якісна судова реформа. Пошук оптимальної моделі організації судової влади, яка ґрунтувалась би на балансі державних та суспільних інтересів, є одним із основних завдань судової реформи. Проведення реформи супроводжується змінами у законодавчому регулюванні діяльності системи правосуддя, які часто не мають системного та узгодженого характеру, зумовлюють обґрунтовану критику з боку органів державної влади, суддівського врядування, самоврядування, міжнародної спільноти, а також громадськості.

Зважаючи на дискусійність і недостатню вивченість, питання відносин Вищої ради правосуддя з іншими органами державної влади та міжнародними організаціями потребують ґрунтовного наукового дослідження. Реалізація державної політики у сфері реформування судової системи потребує вироблення шляхів їх удосконалення.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що в дослідженні висунуто низку нових у концептуальному плані положень та запропоновано шляхи вирішення окремих питань діяльності Вищої ради правосуддя.

Вперше:

— встановлено, що припинення повноважень усіх членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України призвело до зупинки кадрових процедур та спричинило кадровий голод;

— доведено, що ефективно врядування, поглиблення та розвиток відносин з іншими державними органами, спрямованих на пришвидшення розробки та впровадження цифрових технологій у сфері правосуддя, дозволить забезпечити виконання Державою як обов'язку із забезпечення доступу до правосуддя, так і знизить викликані пандемією та війною ризики для життя і здоров'я учасників судових процесів;

— запропоновано нову редакцію першого речення ч. 4 ст. 182 Кримінального процесуального кодексу України.

Набуло подальшого розвитку:

— твердження, що Вища рада правосуддя наділена функціями і повноваженнями, яких до її утворення не мали інші органи системи правосуддя, зокрема, Вища рада юстиції;

— твердження, що причиною практичних проблем співпраці Вищої ради правосуддя з іншими органами державної влади часто виступає невизначеність механізмів обміну інформацією;

— твердження, згідно з яким існування оцінних понять у праві допустиме, якщо нечітка норма відповідатиме вимогам доступності та передбачуваності;

— твердження, згідно з яким необхідно деталізувати порушення матеріального та процесуального закону, які дають підстави кваліфікувати судові рішення як *«неправосудне»*, після чого таке діяння криміналізувати;

— положення, згідно з яким сама по собі декриміналізація ст. 375 Кримінального кодексу України не забезпечить суддів від подальших можливих посягань на їх незалежність та недоторканність шляхом безпідставного внесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань кримінальних проваджень з використанням інших складів злочину, передбачених Кодексом (наприклад, ст. 364, 366);

— твердження про необхідність на законодавчому рівні закріпити процесуальні гарантії недопущення безпідставного кримінального переслідування суддів, яке часто полягає саме у свавільному внесенні відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, запропоновано на законодавчому рівні обмежити коло уповноважених на це посадових осіб до Генерального прокурора;

— положення, згідно з яким оцінне поняття «втручання» не є єдиною підставою для вжиття Вищою радою правосуддя заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя. Рідше, але як така самостійна правова підстава застосовується також оцінне поняття *«авторитет правосуддя»*;

— твердження, відповідно до якого необхідно розмежовувати випадки незаконних блокувань роботи судів від мітингів та акцій протесту біля будівель суду; підтримано пропозицію Вищої ради правосуддя на законодавчому рівні передбачити механізм, який би регулював проведення мирних зібрань, мітингів, демонстрацій, пікетів та інших акцій біля будівель судів;

— положення, згідно з яким Вища рада правосуддя, коли надає згоду на затримання, утримання під вартою чи арешт судді, як і слідчий суддя, суд, коли застосовує до судді запобіжні заходи, виходить із тих самих правових підстав;

— положення, згідно з яким законодавчий підхід про можливість під час визначення суми застави у певних випадках вийти за верхню її межу є радше перевагою, аніж недоліком Кримінального процесуального кодексу України.

Перш ніж перейти до викладу матеріалу дослідження, зауважимо, що не претендуємо на однозначне й остаточне розв'язання порушених питань. Наведені в монографії міркування щодо окремих питань діяльності Вищої ради правосуддя є лише авторською позицією їх бачення. Офіційного статусу такі міркування не мають, хоча й ґрунтуються на актуальній, сталій та обґрунтованій практиці діяльності Вищої ради правосуддя.

Розділ 1

ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩОЇ РАДИ ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ СУДОВОЇ РЕФОРМИ, ПАНДЕМІЇ ТА ВІЙНИ

1.1. Роль взаємодії Вищої ради правосуддя з органами державної влади, суддівського врядування, самоврядування та міжнародними організаціями у побудові розвиненої демократії

Здійснення демократичних перетворень в Україні неможливе без удосконалення організації і діяльності судової влади. Адже демократія спрямована на те, щоб забезпечити права і свободи людини і громадянина. А саме судова влада в Україні є тією ключовою гілкою влади, що має важливе значення у збереженні демократичних основ державного ладу.

Демократичні перетворення останніх років, які відбуваються в середині судової влади, посилюють контроль за нею з боку суспільства. Важливо зазначити, що судова влада є самостійною гілкою влади, яка у відносинах з іншими гілками влади повинна бути сильною, вміти себе захистити.

Як зазначено у Висновку Консультативної Ради Європейських судів № 18 (2015), рішення Європейського суду з прав людини значною мірою вплинули на забезпечення незалежності судової системи, а також на конституції держав-членів. Цей вплив спричинив конфлікти між гілками державної влади, великою мірою між судовою та іншими гілками влади. Як визначила Консультативна рада європейських судів, для ефективної співпраці важливо, щоб гілки державної влади співпрацювали¹.

У п. 41–42 Висновку Консультативної ради європейських судів № 10 (2007) зазначено, що судова рада повинна відігравати важливу роль щодо низки повноважень, які взаємопов'язані, для того, щоб вона

---

¹ Позиція судової влади та її відносини з іншими гілками державної влади в умовах сучасної демократії: висновок Консультативної Ради Європейських судів № 18 (2015). URL: <http://rsu.gov.ua/uploads/article/visnovokno182015-2d678240d2.pdf>.

могла краще захищати і сприяти судовій незалежності та ефективності правосуддя. Консультативна рада європейських суддів рекомендує, щоб судова рада у співпраці з іншими органами забезпечувала, зокрема, захист іміджу правосуддя та надання висновків іншим гілкам влади².

Рекомендації Консультативної ради європейських суддів підкреслюють важливість налагодження взаємодії судової влади з іншими органами державної влади. Така взаємодія у тих чи інших формах існувала завжди. За 31 рік незалежності України, виходячи зі змін судоустрійного законодавства, виокремлено три історичні етапи її розвитку:

I етап — 1991–2002 рр. — перехідний, коли питання діяльності судової системи врегульовувались спочатку нормами Конституції Української Радянської Соціалістичної Республіки 1978 року, законами «Про судоустрій України» 1981 року, а з 28 червня 1996 року — Конституцією України. Цей етап характеризується схваленням парламентом України 28 квітня 1992 року Концепції судово-правової реформи, основними напрямками якої були реформування судової системи, правоохоронних органів, органів досудового слідства, органів юстиції, адвокатури, вдосконалення форм судочинства і процесуального законодавства³. Створено Вищу раду юстиції, яка не була органом суддівського самоврядування, а виконувала управлінські та контрольні функції⁴;

II етап — 2002–2016 рр. — характеризується активним удосконаленням законодавства у сфері судоустрою, імплементацією міжнародного права. Цей етап відзначається ухваленням у 2002 році Закону України «Про судоустрій України», норми якого фактично об'єднали акти, що регулювали питання організації та діяльності судів. Закон встановив вимоги до професійних суддів, порядок призначення й обрання їх на посаду, порядок їх добору для участі у судочинстві. Розділ IV детально визначив статус і систему кваліфікаційних комісій суддів⁵. Ухвалення

² Висновок № 10 (2007) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо судової ради на службі суспільства. URL: https://court.gov.ua/userfiles/visn_10_2007.pdf

³ Про Концепцію судово-правової реформи в Україні: Постанова Верховної Ради України від 28 квітня 1992 року № 2296-XII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2296-12>

⁴ Опаленко Д. А. Контрольна влада в Україні: від Вищої ради юстиції до Вищої ради правосуддя: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Одеса, 2016. 211 с.

⁵ Про судоустрій: Закон України від 7 лютого 2002 р. № 3018-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3018-14#Text>

у 2010 році нової редакції Закону України «Про судоустрій і статус суддів» завершило наступний етап судової реформи. Законом було утворено чітку вертикаль судів загальної юрисдикції, очолювану вищими спеціалізованими судами, які відповідали за забезпечення єдності застосування законодавства та судової практики в межах відповідної судової юрисдикції. Законом здійснення функцій з добору кандидатів на посади суддів і притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності покладалося на Вищу кваліфікаційну комісію суддів України. Цей закон передбачив інформаційну взаємодію Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та Вищої ради юстиції з кадрових питань;

III етап — 2016–до сьогодні — пов'язаний з концептуальним впровадженням міжнародних стандартів у сфері судочинства і судоустрою⁶. Третій етап починається із прийняттям змін до Конституції України та Закону України «Про судоустрій і статус суддів», зокрема, введенням терміна «суддівське врядування». Згідно із Законом України «Про судоустрій і статус суддів» незалежність судді забезпечується, в тому числі, функціонуванням органів суддівського врядування та самоврядування (п. 9 ч. 5 ст. 48). Реформа 2016–2019 років кардинально змінила структуру Верховного Суду, судовий процес, доступ до суддівської посади, підхід до правосуддя, долучивши до нього прокуратуру і адвокатуру, а також структуру та підходи до формування органів суддівського врядування та самоврядування⁷. У 2017 році шляхом реорганізації Вищої ради юстиції була створена Вища рада правосуддя (у її складі — 21 член)⁸. Чітко розмежовано повноваження Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та Вищої ради правосуддя. Водночас законодавство, яке регулює статус Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, не передбачає прямої її взаємодії з суб'єктами законодавчої ініціативи. Проте п. 5 ч. 1 ст. 73 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» передбачено, що з метою забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя Вища рада правосуддя звертається до суб'єктів права законодавчої ініціативи, органів, які

⁶ Плакса В. Історичний аспект взаємодії суб'єктів законодавчої ініціативи з органами державної влади та суддівського врядування в Україні. *Літопис Волині*. 2021. Ч. 24. С. 228–233.

⁷ Волкова Л. Оцінне судження. *Юридична практика*. № 24–25 (1224–1225). 15.06.2021 р. URL: <https://pravo.ua/articles/otsinne-sudzhenia/>

⁸ Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21.12.2016 р. № 1798-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19>

уповноважені приймати правові акти, із пропозиціями щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя.

Законом України «Про Вищу раду правосуддя» її наділено кардинально новими, раніше не притаманними Вищій раді юстиції, функціями і повноваженнями (зокрема, затвердження Положення про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему та/або положень, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем). Покладання таких обов'язків на Вищу раду правосуддя зумовлює можливість пропонувати їй редакції, поправки або інші зміни до нормативно-правових актів для забезпечення єдності державної політики у сфері судочинства та судоустрою й судової практики. Внаслідок цього зростає інтенсивність її взаємодії із суб'єктами законодавчої ініціативи, Верховним Судом та Конституційним Судом України.

У Щорічній доповіді про стан забезпечення незалежності суддів в Україні за 2020 рік влучно зауважено, що запорукою ефективної та стабільної роботи незалежної судової системи є сталість, чіткість, узгодженість і однозначність законів. Передбачуваність, послідовність законодавчого регулювання, наявність належної оцінки наслідків до внесення подальших змін є основними елементами правопорядку, заснованого на принципі верховенства права. Законодавчим ініціативам у сфері правосуддя має передувати фахова дискусія із залученням суддів, органів суддівського врядування та самоврядування. Незалежність судді значною мірою залежить від переконання у стабільності статусу та основ діяльності, тому важлива рівновага між потребою у проведенні реформ і необхідністю захисту незалежності суддів від негативного впливу занадто частих змін законодавства.

Для реалізації наданих їй повноважень Вища рада правосуддя взаємодіє як із органами системи правосуддя, так і з іншими органами державної влади. Традиційно до них зараховують Верховну Раду України, Президента України, Кабінет Міністрів України, Національний банк України, Конституційний Суд України, Судову владу України, Генеральну прокуратуру України, Центральну виборчу комісію України, міністерства, відомства, інспекції, служби тощо»⁹.

Теорія управління визначає «взаємодію» як погоджену у часі та місці спільну діяльність для загальної мети. Взаємодію можна розглядати

⁹ Плакса В. Історичний аспект взаємодії суб'єктів законодавчої ініціативи з органами державної влади та суддівського врядування в Україні. *Літопис Волині*. 2021. Ч. 24. С. 228–233.

через форму зв'язку елементів системи. Варто зауважити, що взаємодія, як управлінська категорія, виявляється не тільки у внутрішньоорганізаційній діяльності системи, але й в зовнішніх її функціях¹⁰. У теорії управління взаємодію розглядають як категорію процесу управління, а також як діяльність кількох суб'єктів, що мають спільну мету. Розкриваючи поняття взаємодія, ми погоджуємося з В. С. Мацишиним, який наголошує, що взаємодія — це не підміна одного органу іншим, а раціональне поєднання можливостей, методів і засобів, наявних у розпорядженні кожного. До основи взаємодії повинен бути покладений принцип незалежності кожного із суб'єктів взаємодії¹¹.

Розглянемо окремі повноваження Вищої ради правосуддя і можливі напрями її взаємодії з іншими суб'єктами щодо їх реалізації.

При прийнятті рішення щодо внесення подання про призначення судді на посаду Вища рада правосуддя взаємодіє, зокрема, але не виключно із Вищою кваліфікаційною комісією суддів України та Президентом України. Відповідно до внесеної Вищою кваліфікаційною комісією суддів України рекомендації Вища рада правосуддя на своєму засіданні розглядає питання про призначення кандидата на посаду судді. У випадку, якщо ухвалено позитивне рішення, вносить подання Президентові України про призначення судді на посаду. Суддю на посаду призначає Президент України на підставі та в межах подання Вищої ради правосуддя (ст. 79, 80 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»)¹². Реалізуючи відповідне повноваження, Вища рада правосуддя може вступати у взаємодію і з іншими державними органами. До прикладу, під час попереднього розгляду матеріалу член Вищої ради правосуддя або під час безпосереднього розгляду рекомендації на засіданні Рада можуть дійти висновку щодо звернення до певних органів для перевірки/отримання інформації стосовно конкретного кандидата на посаду судді тощо.

Наступним вважаємо за необхідне розглянути повноваження з приводу вжиття заходів щодо забезпечення авторитету правосуддя

---

¹⁰ Полянський А. О. Адміністративно-правові засади взаємодії судовоекспертних установ з правоохоронними органами: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Суми, 2021. С. 40.

¹¹ Мацишин В. С. Особливості розслідування фальшивомонетництва: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2002. С. 12.

¹² Закон України «Про судоустрій і статус суддів». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

та незалежності суддів. Норми ст. 73 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» прямо не передбачають взаємодії із певними органами, однак аналіз положень цієї норми, яким визначається перелік заходів (не є вичерпним), яких Вища рада правосуддя може вживати для забезпечення авторитету правосуддя та незалежності суддів, дає підстави для висновку, що більшість із них не є такими, що мають на увазі реалізацію на підставі рішення Вищої ради правосуддя конкретного заходу. Вони є радше зверненням до повноважного органу із вимогою (проханням / пропозицією) щодо втручання в окреслене питання/проблему з метою його вирішення. Це стосується також внесення до відповідних органів чи посадових осіб подання про виявлення та притягнення до встановленої законом відповідальності осіб, якими вчинено дії або допущено бездіяльність, що порушує гарантії незалежності суддів або підриває авторитет правосуддя; внесення на розгляд зборів відповідного суду подання про звільнення судді з адміністративної посади у разі невиконання ним рішення Вищої ради правосуддя; ухвалення та оприлюднення публічних заяв і звернень; звернення до суб'єктів права законодавчої ініціативи, органів, які уповноважені приймати правові акти, із пропозиціями щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя; звернення до прокуратури та органів правопорядку щодо надання інформації про розкриття та розслідування злочинів, вчинених щодо суду, суддів, членів їх сімей, працівників апаратів судів, злочинів проти правосуддя, вчинених судьями, працівниками апарату суду; співпраця з органами суддівського самоврядування, іншими органами та установами системи правосуддя, громадськими об'єднаннями щодо підготовки щорічної доповіді про стан забезпечення незалежності суддів в Україні¹³. Як бачимо, відповідні повноваження Вищої ради правосуддя можуть реалізовуватися як через звернення до суспільства загалом, групи осіб, конкретної особи (службової / посадової) (наприклад, публічне звернення із закликом щодо вчинення чи утримання від певних дій), так і до Президента України, народних депутатів України, Кабінету Міністрів України, які відповідно до ст. 93 Основного Закону є суб'єктами законодавчої ініціативи у Верховній Раді України¹⁴.

Під час ухвалення рішення про переведення судді з одного суду до іншого, рішення про відрядження судді до іншого суду того самого

¹³ Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21.12.2016 р. № 1798-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19>

¹⁴ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

рівня і спеціалізації Вища рада правосуддя взаємодіє із Вищою кваліфікаційною комісією суддів України (ч. 2 ст. 82 Закону України «Про судоустрій і статус суддів») та іншими державними органами (за аналогією розгляду питання щодо внесення подання про призначення судді на посаду), а також, відповідно до положень Закону № 679-ІХ¹⁵ та пункту 2–2 Розділу I Порядку відрядження судді до іншого суду того самого рівня і спеціалізації (як тимчасового переведення)¹⁶, — із ДСА України.

Відповідно до ч. 1 ст. 145 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» відставка судді припиняється в разі:

- повторного призначення його на посаду;
- набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього за вчинення умисного злочину;
- припинення його громадянства або набуття ним громадянства іншої держави;
- визнання його безвісно відсутнім або оголошення померлим¹⁷.

Щодо такої підстави, як повторне призначення судді на посаду, розуміємо, що підставою для розгляду відповідного питання у такому випадку є отримання від суб'єкта призначення рішення про призначення судді у відставці на посаду судді. Коли суб'єктом призначення є Президент України (щодо суддів, які призначаються у суди, які входять до системи судоустрою України), підставою для розгляду цього питання є надходження до Вищої ради правосуддя копії відповідного акта Президента України. Однак у разі призначення судді у відставці на посаду судді Конституційного Суду України підставою для розгляду питання із урахуванням положень ст. 147 Конституції України може бути надходження до Вищої ради правосуддя відповідного акта як Президента України, так і Верховної Ради України та з'їзду суддів України. У випадку, коли підставою для припинення відставки судді є набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього за вчинення умисного злочину та визнання його безвісно відсутнім або оголошення померлим, суб'єктом звернення до Вищої ради правосуддя буде суд.

Що ж стосується такої підстави припинення відставки судді, як припинення його громадянства або набуття ним громадянства іншої держави, на наш погляд, воно є більш проблемним.

¹⁵ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-20#Text>

¹⁶ <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0054910-17#Text>

¹⁷ Закон України «Про судоустрій і статус суддів». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

Відповідно до ст. 19, 24 і 25 Закону України «Про громадянство України» набуття громадянином України громадянства іноземної держави є підставою для припинення громадянства¹⁸. Згідно із пп. 3 п. 4 Положення про Державну міграційну службу України працівники цієї служби здійснюють у межах компетенції провадження з питань припинення громадянства України та подають відповідні документи на розгляд Комісії при Президентові України з питань громадянства¹⁹. Відповідно до пп. 74 п. 4 Положення про Міністерство закордонних справ України воно затверджує зразки документів, які подаються для припинення громадянства України²⁰. Як зазначено у п. 87 Положення про Комісію при Президентові України з питань громадянства, для припинення громадянства України внаслідок його втрати територіальні органи Державної міграційної служби України, дипломатичні представництва чи консульські установи України готують та подають відповідні документи²¹.

Однак законодавство не передбачає обов'язку Державної міграційної служби України, Комісії при Президентові України з питань громадянства, Міністерства закордонних справ України та інші центральні органи виконавчої влади повідомляти про факт набуття суддею іноземного громадянства Вищу раду правосуддя.

Вважаємо, що правові засади обміну інформацією, яка свідчить про припинення суддею громадянства або набуття ним громадянства іншої держави повинні бути закріплені у Законі України «Про Вищу раду правосуддя» та деталізовані у підзаконних актах²².

Наступним необхідно розглянути повноваження Вищої ради правосуддя, визначене ст. 19 Закону України «Про судоустрій і статус

¹⁸ Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 № 2235-III. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text>

¹⁹ Про затвердження Положення про Державну міграційну службу України: постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 № 360. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/360-2014>

²⁰ Про затвердження Положення про Міністерство закордонних справ України: постанова Кабінету Міністрів України від 30.03.2016 № 281. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/281-2016-п>

²¹ Положення про Комісію при Президентові України з питань громадянства: указ Президента України від 27.03.2001 № 215. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/215/2001#Text>

²² Плакса В.І. Правові засади взаємодії органів виконавчої і судової влади у разі набуття суддею громадянства іншої країни. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2022. Вип. 28. С. 135–139. <https://doi.org/10.32843/pma2663-5240-2022.28.27>

суддів», а саме «кількість суддів у суді (крім Верховного Суду) визначає Вища рада правосуддя з урахуванням консультативного висновку Державної судової адміністрації України, судового навантаження та в межах видатків, визначених у Державному бюджеті України на утримання судів та оплату праці суддів»²³. В апеляційній палаті вищого спеціалізованого суду кількість суддів визначає у межах загальної кількості суддів вищого спеціалізованого суду також Вища рада правосуддя з урахуванням консультативного висновку Державної судової адміністрації України (ст. 31 цього Закону). Отже, при реалізації цього повноваження Вища рада правосуддя взаємодіє із Державною судовою адміністрацією України, а саме ухвалює відповідне рішення після отримання та опрацювання і вмотивованого врахування / неврахування рекомендаційного акта реагування судової адміністрації з питання визначення кількості суддів.

Взаємодія Вищої ради правосуддя з Державною судовою адміністрацією України є досить широкою та змістовною. Вона прослідковується при виконанні повноважень щодо затвердження Положення про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему та/або положення, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів), Положення про Державну судову адміністрацію України та типового положення про її територіальні управління, Положення про Службу судової охорони (підзвітна Вищій раді правосуддя та підконтрольна Державній судовій адміністрації України), Положення про проведення конкурсів для призначення на посади державних службовців у судах, органах та установах системи правосуддя (відповідно до ч. 3 ст. 150 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» затверджується Вищою радою правосуддя за поданням Державної судової адміністрації України після консультацій з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері державної служби²⁴), Порядку ведення Єдиного державного реєстру судових рішень; погодження Типового положення про апарат суду, Положення про порядок створення та діяльності служби судових розпорядників; затвердження нормативів кадрового, фінансового, матеріально-технічного та іншого забез-

²³ Закон України «Про судоустрій і статус суддів». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

²⁴ Закон України «Про судоустрій і статус суддів». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.

печення судів; погодження перерозподілу бюджетних видатків між судами, крім Верховного Суду; визначення граничної чисельності працівників Державної судової адміністрації України, у тому числі її територіальних управлінь тощо.

Поряд з цим, при затвердженні Положення про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему Вища рада правосуддя взаємодії не лише з Державною судовою адміністрацією України, яка вносить подання про його затвердження, а й з Радою суддів України, оскільки Закон (ч. 7 ст. 15–1)²⁵ встановлює, що Положення затверджується за поданням Державної судової адміністрації України та після консультацій з Радою суддів України.

Також Вища рада правосуддя взаємодіє із Радою суддів України з питання затвердження Положення про Державну судову адміністрацію України та типового положення про її територіальні управління, а саме: Положення про Державну судову адміністрацію України та типові положення про її територіальне управління затверджуються Вищою радою правосуддя після консультацій з Радою суддів України (ч. 6 ст. 151 Закону «Про судоустрій і статус суддів»)²⁶. Однак під час реалізації цього повноваження Вища рада правосуддя взаємодіє і з Державною судовою адміністрацією України, оскільки саме вона ставить це питання перед Радою. Це вбачається і з практики Ради щодо внесення змін до Положення (рішення ВРП від 11 лютого 2021 року № 341/0/15–21²⁷).

Із практики Вищої ради правосуддя вбачаємо, що під час реалізації компетенції щодо затвердження Положення про проведення конкурсів для призначення на посади державних службовців у судах, органах та установах системи правосуддя Вища рада правосуддя, фактично, самостійно вступає у відносини із відповідним центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері державної служби. Зокрема, відповідно до рішення Вищої ради правосуддя від 26 листопада 2019 року № 3162/0/15–19²⁸ до Вищої ради правосуддя 1 листопада 2019 року від Державної судової адміністрації України надійшов для погодження проект Положен-

²⁵ Там само.

²⁶ Закон України «Про судоустрій і статус суддів». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.

²⁷ <https://hcj.gov.ua/doc/doc/3992>

²⁸ <https://hcj.gov.ua/doc/doc/4445>

ня про проведення конкурсів для призначення на посади державних службовців у судах, органах та установах системи правосуддя у новій редакції (лист Голови ДСА України від 28 жовтня 2019 року № 10–25900/19), а листом від 20 листопада 2019 року № 8338/10–19 Національне агентство України з питань державної служби погодило цей проєкт Положення, тобто відповідне погодження Вищої радою правосуддя отримано після надходження на затвердження змін до Положення.

Щодо Порядку ведення Єдиного державного реєстру судових рішень із практики Вищої ради правосуддя вбачаємо, що рішенням Ради від 19 квітня 2018 року № 1200/0/15–18²⁹ його проєкт був опрацьований Вищою радою правосуддя спільно з Державною судовою адміністрацією України та державним підприємством «Інформаційні судові системи». У подальшому до нього вносились зміни у зв'язку із зверненнями Голови Служби безпеки України (рішення від 1 грудня 2020 року № 3334/0/15–20³⁰), Адміністрації Державної прикордонної служби України (рішення від 25 травня 2021 року № 1127/0/15–21³¹), Керівника апарату Офісу Президента України (рішення від 5 серпня 2021 року № 1798/0/15–21³²), Офісу Генерального прокурора (рішення від 9 грудня 2021 року № 2309/0/15–21³³), Національної асоціації адвокатів України (рішення від 23 грудня 2021 року № 2364/0/15–21³⁴), Головного управління розвідки Міністерства оборони України (рішення від 18 січня 2022 року № 50/0/15–22³⁵).

Із цього можемо зробити висновок, що хоча затвердження Порядку ведення Єдиного державного реєстру судових рішень є повноваженням Вищої ради правосуддя, однак положення Порядку є такими, що сформовані внаслідок співпраці Ради із Державною судовою адміністрацією України та іншими органами влади і організаціями, перелік яких, в принципі, не є вичерпним.

Щодо здійснення функцій головного розпорядника коштів Державного бюджету України щодо фінансового забезпечення своєї діяльності

²⁹ <https://hcj.gov.ua/doc/doc/26056>

³⁰ <https://hcj.gov.ua/doc/doc/2495>

³¹ <https://hcj.gov.ua/doc/doc/2530>

³² <https://hcj.gov.ua/doc/doc/3497>

³³ <https://hcj.gov.ua/doc/doc/571>

³⁴ <https://hcj.gov.ua/doc/doc/633>

³⁵ <https://hcj.gov.ua/doc/doc/426>

та участі Вищої ради правосуддя у визначенні видатків Державного бюджету України на утримання судів, органів та установ системи правосуддя відповідно до Бюджетного кодексу України слід звернути увагу на таке. Відповідно до ч. 3 ст. 33 Бюджетного кодексу України³⁶ до 1 березня року, що передує плановому, Вища рада правосуддя подає Кабінету Міністрів України пропозиції щодо пріоритетних завдань фінансового забезпечення судової влади та її незалежності. Частиною 2 ст. 37 цього Кодексу визначено, що Кабінет Міністрів України до схвалення проекту закону про Державний бюджет України подає цей проект закону, зокрема Вищій раді правосуддя по статтях, пов'язаних із забезпеченням функціонування судів і діяльності суддів, органів та установ системи правосуддя. Водночас ч. 3 ст. 37 встановлює, що Кабінет Міністрів України схвалює проект закону про Державний бюджет України та подає його разом з відповідними матеріалами Верховній Раді України та Президенту України не пізніше 15 вересня року, що передує плановому.

Кардинально новою є практика взаємодії Вищої ради правосуддя із органами, діяльність яких впроваджено на виконання міжнародних документів. Зокрема, реформа 2019 року, що фактично започаткована прийняттям Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування»³⁷, станом на початок 2023 року на практиці ознаменувалась затяжною (з 7 листопада 2019 року) зупинкою роботи Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та, відповідно, усіх важливих кадрових процедур — кваліфікаційного оцінювання та добору суддів, що, як сподіваємось, не очікувано для законодавця призвело до небувалого кадрового голоду в судах. Оскільки згідно з п. 2 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування» (Закон № 1629-IX) з дня набрання чинності цим законом повноваження членів Комісії припинено, а формування нового складу Вищої кваліфікаційної комісії суддів України затягнулося на роки.

Прийняття цього Закону вплинуло і на повноваження Вищої ради правосуддя. Цим законодавчим актом із урахуванням положень Закону

³⁶ Бюджетний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>

³⁷ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/193-20#Text>

України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо відновлення роботи Вищої кваліфікаційної комісії суддів України» внесено зміни, зокрема, до ст. 3 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» та встановлено, що Вища рада правосуддя призначає та звільняє з посад членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та приймає рішення про звільнення членів Вищої ради правосуддя³⁸.

Щодо повноваження про призначення на посади членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України слід звернути увагу, що ст. 95¹ Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (у редакції Закону № 1629-IX) передбачено, що для проведення конкурсу на зайняття посади члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та формування переліку кандидатів на посаду члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, які відповідають критеріям доброчесності та професійної компетентності, утворюється Конкурсна комісія, яка є допоміжним органом Вищої ради правосуддя. Ч. 18 ст. 95 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» встановлює, що Конкурсна комісія проводить конкурс на зайняття посади члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, що складається із двох етапів, що охоплює:

— перший — добір кандидатів на підставі розгляду поданих ними документів, беручи до уваги результати спеціальної перевірки, відповідну інформацію з відкритих джерел, складання переліку кандидатів, які допущені до співбесіди. Розгляд документів, які подали кандидати, відбувається згідно з порядком, визначеним Конкурсною комісією;

— другий — проведення співбесіди з кандидатами, відбирання тих кандидатів, яких рекомендуватимуть Вищій раді правосуддя. Трансляція співбесід з кандидатами на посаду члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України в режимі реального часу здійснюється на офіційному вебсайті Вищої ради правосуддя. Конкурсна комісія рекомендує Вищій раді правосуддя кандидатів на посаду члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України з розрахунку не менше двох кандидатів на кожну вакантну посаду³⁹.

Отже, фактично передбачено тісну взаємодію Вищої ради правосуддя із Конкурсною комісією для призначення на посади членів

³⁸ Закон України «Про Вищу раду правосуддя». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-20#n215>

³⁹ Закон України «Про судоустрій і статус суддів». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. При цьому суб'єктами формування Конкурсної комісії є Рада суддів України, Рада прокурорів України, Рада адвокатів України та Національна академія правових наук України в особі Президії (ст. 95–1)⁴⁰. Встановлено, що перший склад Конкурсної комісії формується з трьох осіб з числа суддів або суддів у відставці, запропонованих Радою суддів України, та трьох осіб, запропонованих міжнародними та іноземними організаціями, які відповідно до міжнародних або міждержавних угод протягом останніх п'яти років надають Україні міжнародну технічну допомогу у сфері судової реформи та/або запобігання і протидії корупції. Такі міжнародні та іноземні організації погоджують пропозицію спільного списку кандидатів⁴¹.

Крім того, за приписами Закону⁴² на секретаріат Вищої ради правосуддя, який здійснює організаційне, інформаційно-довідкове та інше забезпечення діяльності Вищої ради правосуддя та її органів⁴³ покладено низку обов'язків щодо сприяння роботі Конкурсної комісії.

Щодо вказаних законодавчих змін та наявності іноземного елемента у процесі формування органів державної влади в Україні Венеціанська комісія вказала, зокрема, що Конкурсна комісія для проведення конкурсу на зайняття посади члена ВККС і Комісія з питань доброчесності та етики передбачають змішаний міжнародно (три члени) / національний (три члени) склад. Після успішного запровадження моделі антикорупційного закону такий склад спрямований на те, щоб формувати довіру громадськості та допомогти у розв'язанні наявних проблем корпоративізму.

Із цього можемо дійти висновку, що такі зміни запроваджувалися на вимогу громадськості щодо підвищення довіри до судової влади та у рамках підтримки антикорупційних програм в Україні і, фактично, реалізовані на виконання міжнародних документів.

Пропонуємо розглянути, на наш погляд, одну із пріоритетних компетенцій Вищої ради правосуддя — надання обов'язкових до розгляду консультативних висновків щодо законопроектів з питань

⁴⁰ Закон України «Про судоустрій і статус суддів». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text..>

⁴¹ Закон України «Про Вищу раду правосуддя». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-20#n215>

⁴² Там само.

⁴³ Там само.

утворення, реорганізації чи ліквідації судів, судоустрою і статусу суддів, узагальнення пропозиції судів, органів та установ системи правосуддя стосовно законодавства щодо їх статусу та функціонування, судоустрою і статусу суддів (п. 15 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про Вищу раду правосуддя»)⁴⁴.

Відповідні повноваження Вищої ради правосуддя стосуються різновекторної роботи із законодавством, а саме — надання висновків щодо законопроектів, що здійснюється фактично для подальшої взаємодії з органом законодавчої влади (є суб'єктом, якому висновок адресовано) та узагальнення позицій щодо законодавства (здійснюється за результатами співпраці з органами судової влади). Предметом оцінки Вищої ради правосуддя є проект законодавчого акта, яким може бути внесено зміни до законодавства, що врегульовує питання утворення, реорганізації чи ліквідації судів, судоустрою і статусу суддів, а також діяльність, спрямована на формування узгоджених позицій (пропозицій) судів, органів та установ системи правосуддя щодо діючого законодавства.

Щодо роботи із діючим законодавством вбачаємо, що для реалізації цієї компетенції Вища рада правосуддя співпрацює із судами, органами та установами системи правосуддя без обмеження. Зокрема, при Вищій раді правосуддя можуть створюватись робочі групи, комісії щодо напрацювання змін до законодавства, а також вона може звертатись до судів, органів та установ системи правосуддя щодо висловлення позицій стосовно того чи іншого законодавчого акта (його окремої норми). Що ж стосується роботи із законопроектами, то Вища рада правосуддя надає обов'язкові до розгляду консультативні висновки щодо законопроектів з питань утворення, реорганізації чи ліквідації судів, судоустрою і статусу суддів, тобто проектів положень нормативного характеру, якими у разі їх ухвалення можуть бути врегульовані або змінено правове регулювання відповідних питань.

На законодавчому рівні не визначено зміст поняття «суб'єкт законодавчої ініціативи». Внаслідок чого відбувається отождошення понять «суб'єкт законодавчої ініціативи», «право законодавчої ініціативи» та «законодавча ініціатива». Зазначені поняття мають різне змістовне навантаження. Суб'єктом законодавчої ініціативи є особа. Правом

⁴⁴ Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21.12.2016 р. № 1798-VIII. URL: <https://zakon.gov.ua/laws/show/1798-19>

законодавчої ініціативи є передбачена законодавством можливість її реалізації, а законодавча ініціатива є окремою, самостійно стадією законодавчого процесу⁴⁵.

Відповідно до ст. 93 Конституції України право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України належить Президентові України, народним депутатам України та Кабінету Міністрів України⁴⁶. Вища рада правосуддя не входить до цього переліку. Водночас наділення її повноваженнями надавати обов'язкові до розгляду консультативні висновки щодо законопроектів з питань утворення, реорганізації чи ліквідації судів, судоустрою і статусу суддів є позитивним кроком у розбудові відносин між різними гілками влади в Україні.

Вища рада правосуддя в Україні як орган державної влади та суддівського врядування має вплив на законотворчий процес Верховної Ради України. Консультативні висновки Вищої ради правосуддя щодо законопроектів з питань утворення, реорганізації чи ліквідації судів, судоустрою і статусу суддів оприлюднюються на її офіційному вебсайті та надсилаються Верховній Раді України для розгляду. Слід підкреслити, що Вища рада правосуддя неодноразово зверталася до парламенту з ініціативою щодо розміщення консультативних висновків Ради в електронних формах справ відповідних законопроектів на офіційному вебсайті Парламенту для забезпечення ознайомлення широкого кола осіб з позицією суддівської спільноти та сприяння покращенню діалогу між гілками влади⁴⁷.

Главою 22 Регламенту Вищої ради правосуддя встановлено, зокрема, що Рада надає обов'язкові для розгляду консультативні висновки щодо законопроектів з питань утворення, реорганізації чи ліквідації судів, судоустрою і статусу суддів, зареєстрованих в Апараті Верховної Ради України, за зверненням Верховної Ради України, Комітету Верховної Ради України з питань правової політики та правосуддя, а також із власної ініціативи. Консультативні висновки щодо законопроектів з питань утворення, реорганізації чи ліквідації судів, судоустрою

⁴⁵ Плакса В.І. Проблемні аспекти визначення поняття «суб`єкт законодавчої ініціативи». *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: державне управління*. 2022. № 3. С. 125–129. http://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2022/3_2022/21.pdf

⁴⁶ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

⁴⁷ Назаров І.В. Правовий статус Вищої ради юстиції: автореф. дис. ... канд. юрид. Харків, 2005. 20 с.

і статусу суддів розглядаються Радою на засіданні у пленарному складі. Для підготовки проекту висновку доповідач може залучати органи суддівського самоврядування, установи й організації, суддів, суддів у відставці, адвокатів, прокурорів та інших спеціалістів, Громадську раду доброчесності за їхньою згодою на громадських засадах. Рада відкритим голосуванням більшістю присутніх на засіданні членів Ради приймає рішення про затвердження консультативного висновку або направлення проекту консультативного висновку на доопрацювання. Консультативний висновок разом із рішенням про його затвердження надсилається для розгляду суб'єкту звернення, Верховній Раді України та оприлюднюється на офіційному вебсайті Ради⁴⁸.

За даними Інформаційно-аналітичного звіту про діяльність ВРП у 2019 році протягом 2019 року на виконання п. 15 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» останньою затверджено 8 консультативних висновків⁴⁹ (у 2018 році також 8⁵⁰, а протягом 2017–2019 років — 21⁵¹), у 2020 році — 44⁵², а у 2021 році — 16 консультативних висновків щодо законопроектів з питань утворення, реорганізації чи ліквідації судів, судоустрою і статусу суддів⁵³, тобто такі повноваження активно реалізуються.

У ході реалізації цього повноваження Вища рада правосуддя вступає у відносини із Верховною Радою України (надає консультативні висновки за зверненням Верховної Ради України, Комітету Верховної Ради України з питань правової політики) та органами суддівського самоврядування, установами й організаціями, суддями,

⁴⁸ https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr52_910-17#Text

⁴⁹ Інформаційно-аналітичний звіт про діяльність Вищої ради правосуддя у 2019 році. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/analiz_za_2019_rik.pdf

⁵⁰ Плакса В. Історичний аспект взаємодії суб'єктів законодавчої ініціативи з органами державної влади та суддівського врядування в Україні. *Літопис Волині. ВсеУкраїнський науковий часопис*. 2021. Ч. 24. С. 228–233.

⁵¹ Боровицький О. А. Конституційно-правові засади діяльності Вищої ради правосуддя: дис. ... д-ра філософії: 08 — Право. Вінниця, 2020. 247 с.

⁵² Голова ВРП презентував аналітичний звіт про діяльність Ради у 2020 році. *Українське право*. 25 лютого 2021 року. URL: <https://ukrainepravo.com/news/ukraine/golova-vrp-prezentuvav-analitychnyy-zvit-pro-diyalnist-rady-u-2020-rotsi/>

⁵³ ВРП оприлюднила Інформаційно-аналітичний звіт про діяльність у 2021 році. *Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці*. 7 лютого 2022 року. URL: <https://expertize-journal.org.ua/zovnishni-novyny/6526-vrp-oprilyudnila-informacijno-analitichnij-zvit-pro-diyalnist-u-2021-roci>

суддями у відставці, адвокатами, прокурорами та іншими спеціалістами, Громадською радою доброчесності (можуть залучатися для підготовки проєкту висновку). Водночас необхідно звернути увагу, що закон визначає відповідні консультативні висновки як обов'язкові до розгляду, а отже, фактично зобов'язує парламент розглянути наданий консультативний висновок. Однак, як свідчить практика, так відбувається не завжди, що, за нашим спостереженням, вже вплинуло на тривалість та результати судової реформи.

Зокрема, Вища рада правосуддя, надаючи консультативний висновок до проєкту Закону (реєстраційний № 1008), зауважила, що він містить положення, які, на думку Вищої ради правосуддя, становлять загрозу суддівській незалежності в Україні, ставлять під сумнів гарантії справедливого і неупередженого здійснення правосуддя та нівелюють низку досягнень попереднього етапу судової реформи (рішення Вищої ради правосуддя від 5 вересня 2019 року № 2356/0/15–19). Після набрання чинності Законом України № 193-IX Верховний Суд звернувся до Конституційного Суду України з поданням щодо перевірки відповідності Конституції України окремих положень цього Закону.

Конституційний Суд України 11 березня 2020 року ухвалив Рішення № 4-р/2020 у справі за конституційним поданням Верховного Суду щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень законів України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII «Про судоустрій і статус суддів», від 16 жовтня 2019 року № 193-IX «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування», від 21 грудня 2016 року № 1798-VIII «Про Вищу раду правосуддя». Визнання неконституційними деяких законодавчих норм сповільнює здійснення судової реформи до врегулювання питання Парламентом⁵⁴. Неконституційними було визнано частину норм, щодо яких Вища рада правосуддя висловила застереження у консультативному висновку, однак їх органом законодавчої влади не було взято до уваги.

Можна простежити позитивну тенденцію, що у 2020 році більшість законопроєктів стосовно сфери правосуддя надсилалися до Вищої ради правосуддя. Варто зауважити, що у деяких випадках суб'єкти законодавчої ініціативи звертались до Вищої ради правосуддя, щоб

⁵⁴ https://www.hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_pro_stan_zabezpe_chennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini.

отримати консультативний висновок Ради перед поданням законопроекту до Верховної Ради України. Така практика є доцільною і, безперечно, підвищує якість законотворення⁵⁵.

Враховуючи наявність вказаної негативної практики щодо нехтування парламентом консультативних висновків Вищої ради правосуддя, вважаємо за доречне звернути увагу на зареєстрований у Верховній Раді України законопроект № 3588 від 3 червня 2020 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо організаційно-правового регулювання взаємодії окремих органів державної влади», внесеного на розгляд Верховної Ради України народним депутатом України В. В. Колюхом⁵⁶. Цим законопроектом пропонується, зокрема, встановити, що кожен законопроект з питань утворення, реорганізації, ліквідації та функціонування судів, судоустрою і статусу суддів після його реєстрації не пізніше як у п'ятиденний строк, а визначений як невідкладний — у день його реєстрації направляється до Вищої ради правосуддя для надання консультативного висновку. Також передбачається, що до висновку головного комітету, серед іншого, має додаватися консультативний висновок Вищої ради правосуддя, якщо законопроект стосується вказаних питань. Головний комітет має розглядати такі законопроекти за обов'язковою участю представника Вищої ради правосуддя, який доповідає наданий Радою консультативний висновок. Вища рада правосуддя у консультативному висновку до законопроекту № 3588 підтримала, зокрема, ідею нормативного закріплення у Законі України «Про Регламент Верховної Ради України» порядку опрацювання законопроектів з питань утворення, реорганізації чи ліквідації судів, судоустрою і статусу суддів та обов'язкового врахування консультативних висновків⁵⁷.

Окремо вважаємо за необхідне звернути увагу, що відповідно до ст. 125 Конституції України суд утворюється, реорганізовується і ліквідується законом, проект якого вносить до Верховної Ради України Президент України після консультацій з Вищою радою правосуддя⁵⁸. Тобто Основним Законом прямо визначену ще одну обставину вступу

⁵⁵ https://www.hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_ukrayini.pdf

⁵⁶ http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69017

⁵⁷ <https://yur-gazeta.com/golovna/vrp-pidtrimue-namir-udoskonaliti-mehanizm-rozglyadu-ta-vrahuvannya-konsultativnih-visnovkiv-radi.html>

⁵⁸ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>

у відносини з іншим суб'єктом — Президентом України. Що є цікавим у цьому випадку, так це те, що Президент як суб'єкт права законодавчої ініціативи у Верховній Раді України фактично не може реалізувати свої повноваження щодо внесення законопроекту щодо утворення, реорганізації чи ліквідації суду до моменту консультування з Вищою радою правосуддя.

Із усього наведеного робимо висновок, що стан взаємодії Вищої ради правосуддя з іншими органами державної влади, суддівського врядування, самоврядування та міжнародними організаціями наразі перебуває у процесі масштабного розвитку. Наявні питання, які потребують додаткового врегулювання, проте їх виявлення стало можливим лише в ході використання конституційним органом державної влади та суддівського врядування — Вищою радою правосуддя своїх повноважень. При цьому врегулювання таких питань, як вважаємо, можливе лише за наявності у всіх учасників мети налагодити співпрацю з метою розбудови розвиненого демократичного суспільства, у якому влада буде прислухатись до різних думок та приймати позицію, що сприятиме налагодженню відносин та прогресу у всіх сферах життя, а не виступатиме з позиції непохитного керманіча.

1.2. Діяльність Вищої ради правосуддя в умовах пандемії гострої респіраторної хвороби COVID-19

Грудень 2019 року ознаменувався початком спалаху коронавірусної хвороби, яку 11 березня 2020 року визнано Всесвітньою організацією охорони здоров'я пандемією.

Досліджуючи питання обмеження прав людини під час пандемії, М.М. Єльнікова дійшла висновку, що права людини під час пандемії COVID-19 зазнали обмеження у різних областях, у різному вимірі торкнулося всіх без винятку жителів усієї планети та вказала досить широкий спектр сфер життя, яких такі обмеження торкнулися безпосередньо. Це і право на вільний вибір, і пересування як у межах своєї країни, так і за її межами, і право на особисту свободу, право на вільне пересування, власну позицію та вираження думок тощо⁵⁹.

⁵⁹ Єльнікова М. М. Права людини та їх обмеження під час пандемії Covid-19: діалектичність проблеми. *Регіональні студії. Ужгород, Видавничий дім «Гельветика»*. Вип. 27. 2021. С. 19–26.

З початку пандемії минуло понад два роки. Вже зараз можемо ствердно висловитися, що поширення коронавірусної хвороби вплинуло на всі сфери життя людини майже в усіх цивілізованих країнах світу, в тому числі в Україні. Суттєвих змін зазнав і порядок організації праці. В Українське законодавство введено норми, якими встановлено, що на період встановлення карантину або обмежувальних заходів, пов'язаних із поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19) (Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)»⁶⁰):

— роботодавець може доручити працівникові, у тому числі державному службовцю, службовцю органу місцевого самоврядування, виконувати протягом певного періоду роботи, визначену трудовим договором, вдома, а також надавати працівнику, у тому числі державному службовцю, службовцю органу місцевого самоврядування, за його згодою відпустку;

— власником підприємства, установи, організації або уповноваженим органом може змінюватися режим роботи органів, закладів, підприємств, установ, організацій, зокрема щодо прийому та обслуговування фізичних та юридичних осіб. Інформація про такі зміни повинна доводитися до відома населення з використанням веб-сайтів та інших комунікаційних засобів.

Досліджуючи питання окремих медико-правових аспектів права людини на здоров'я в умовах пандемії, І.В. Стаднік та Є.А. Стаднік висували, що юридичний аспект забезпечення права на здоров'я в таких умовах (пандемії) полягає у використанні додаткових (у порівнянні зі звичайною ситуацією), навіть надзвичайних засобів для її подолання та збереження життя і здоров'я населення⁶¹.

Суди та органи судової гілки влади, як і інші підприємства, установи, організації зіткнулися із ситуацією, коли передусім необхідно, щоб кожна установа продовжувала працювати для виконання своїх завдань. Виконання завдань у сфері правосуддя стало можливим, зокрема, із використанням прогресивних технологій, які передусім полягають у впровадженні електронного судочинства. Пандемія

⁶⁰ Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-20#Text>

⁶¹ <https://doi.org/10.31558/2786-5835.2021.2.8>

посилила актуальність інформатизації діяльності судів та органів судової влади. Вища рада правосуддя надала велике значення цим питанням, тому процес впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи постійно перебував в центрі її уваги⁶².

Вища рада правосуддя 26 березня 2020 року ухвалила рішення № 880/0/15–20 «Про доступ до правосуддя в умовах пандемії гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2»⁶³. Цим рішенням Вища рада правосуддя ухвалила звернення до Президента України та Верховної Ради України із пропозицією внести зміни до процесуальних кодексів, які б забезпечили право осіб на доступ до правосуддя в умовах карантину, запровадженого з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, в частині, що стосується проведення засідань органів судової влади в режимі реального часу через Інтернет та продовження (зупинення) строків на оскарження судових рішень. Судам було рекомендовано неухильно дотримуватися приписів постанови Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 року № 211 щодо запровадження карантину з метою запобігання поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19. Було вказано на необхідність безперервно здійснювати судочинство у невідкладних справах, які визначені процесуальними кодексами та судами (суддями), з дотриманням балансу між правом на безпечне довкілля для суддів, сторін у справах та правом доступу до правосуддя; за можливості проводити судові засідання в режимі реального часу через мережу Інтернет; на час терміну дії карантину організувати гнучкий графік роботи суддів та працівників апаратів судів; рекомендувати зборам суддів вирішити питання щодо чергування суддів для вирішення невідкладних процесуальних питань та невідкладних справ в особливих видах проваджень; обмежити доступ у судові засідання осіб,

⁶² Рішення Вищої ради правосуддя № 83/0/15–22 від 25.01.2022 Про затвердження Змін до Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи <https://hcj.gov.ua/doc/doc/5898>; Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи <https://hcj.gov.ua/doc/doc/4863>; Рішення Вищої ради правосуддя № 166/0/15–22 від 22.02.2022 Про затвердження Змін до Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи <https://hcj.gov.ua/doc/doc/26683>

⁶³ <https://hcj.gov.ua/acts>

які не є учасниками проваджень; судові засідання проводити з використанням суддями та сторонами у справах засобів індивідуального захисту; рекомендувати судам перейти на опрацювання електронної кореспонденції; забезпечити працівникам апарату суду можливість виконання посадових обов'язків дистанційно за наявності технічної можливості; довести до відома учасників судових процесів можливість відкладення розгляду справ у зв'язку із карантинними заходами⁶⁴.

30 березня 2020 року Верховною Радою України прийнято Закон України № 540-ІХ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)»⁶⁵, яким процесуальні кодекси доповнено положеннями щодо участі учасників судових справ у судових засіданнях в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів та електронного цифрового підпису згідно з вимогами Положення про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему.

Після ухвалення цього Закону Вища рада правосуддя звернулася до Державної судової адміністрації України щодо прискорення роботи над впровадженням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи. А 8 квітня 2020 року Державна судова адміністрація України наказом № 169 затвердила Порядок роботи з технічними засобами відеоконференції зв'язку під час судового засідання в адміністративному, цивільному та господарському процесах за участі сторін поза межами приміщення суду. Цим документом передбачено, що проведення судових засідань у режимі відеоконференції зв'язку забезпечує комплекс технічних засобів та програмного забезпечення «EasyCon»⁶⁶.

Що стосується роботи безпосередньо Вищої ради правосуддя, її секретаріат, основна частина працівників якого є державними службовцями, дотримуючись рекомендацій щодо організації праці, залежно від рівня епідеміологічної небезпеки та захворюваності, передбачив можливість роботи працівників вдома, Рада почала активно використовувати електронні цифрові технології у своїй роботі. Будь-які документи, які надсилалися до Ради, могли подаватися в електронній

⁶⁴ <https://hcj.gov.ua/doc/doc/6776>

⁶⁵ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-20#Text>

⁶⁶ https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini.pdf

формі через модуль «Електронний кабінет» підсистеми «Електронний суд» або надсилатися на офіційну електронну пошту.

Зокрема, рішенням від 22 грудня 2020 року № 3604/0/15–20⁶⁷ Вища рада правосуддя з метою впровадження змін, спрямованих на спрощення процедур та створення можливості дистанційно обмінюватись інформацією, затвердила зміни до Регламенту Вищої ради правосуддя з метою унормування використання у своїй роботі модуля «Електронний кабінет» підсистеми «Електронний суд» та налагодження обміну документами в електронному вигляді. Після внесення цих змін з'явилася можливість подання повідомлень про втручання в діяльність суддів щодо здійснення правосуддя, заяв щодо несумісності, дисциплінарних скарг не лише в письмовій, а й в електронній формі через модуль «Електронний кабінет» підсистеми «Електронний суд», а їх надіслання на електронну адресу Ради. Такі заяви і скарги необхідно подавати з використанням кваліфікованого електронного підпису. Діловодство щодо документів у вказаних справах здійснюється з використанням електронних засобів⁶⁸.

З метою співпраці сторін у сфері цифрового розвитку та впровадження інновацій у системі правосуддя України Вища рада правосуддя 5 березня 2021 року підписала відповідний Меморандум про співробітництво з Міністерством цифрової трансформації України⁶⁹.

Наступним кроком з вироблення пріоритетів та механізму розвитку електронного правосуддя стало ухвалення рішення Вищої ради правосуддя від 11 травня 2021 року № 995/0/15–21⁷⁰, відповідно до якого утворено Координаційний комітет з питань реалізації та впровадження цифрового проєкту у сфері правосуддя та затверджено Положення про Координаційний комітет з питань реалізації та впровадження цифрового проєкту у сфері правосуддя. Відповідно до вказаного рішення визначено основні завдання Координаційного комітету:

- сприяння впровадженню та удосконаленню функціонування ЄСІТС;
- сприяння впровадженню в судах, інших органах і установах системи правосуддя України цифрових трансформацій;

⁶⁷ <https://hcj.gov.ua/acts>

⁶⁸ https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_pro_stan_zabezpeche_nnya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini.pdf

⁶⁹ https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_pro_stan_zabezpeche_nnya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini.pdf

⁷⁰ <https://hcj.gov.ua/acts>

– погодження та координація проєктів з питань інформатизації судів, інших органів і установ системи правосуддя; участь у розробленні проєктів нормативно-правових актів, пов'язаних із розвитком цифрових інноваційних технологій у системі правосуддя України;

– сприяння у наданні Державній судовій адміністрації України методичних рекомендацій з питань проведення оцінки стану захищеності інформаційних ресурсів в інформаційно-телекомунікаційних системах судів, інших органів і установ системи правосуддя України;

– координація робіт щодо приєднання до системи електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів;

– сприяння в організації обміну даними ЄСІТС з державними електронними інформаційними ресурсами органів і установ;

– взаємодія з Міністерством цифрової трансформації України з питань інтеграції електронних судових сервісів з мобільним додатком та вебпорталом «Дія»;

– підготовка методичних рекомендацій та інших інформаційних матеріалів, пов'язаних із реалізацією заходів, спрямованих на розвиток електронного правосуддя⁷¹.

Також Вищою радою правосуддя рішенням від 9 лютого 2021 року № 283/0/15–21 було погоджено проєкт розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні» та пропозицію запустити пілотний проєкт на базі одного із судів першої інстанції із застосуванням штучного інтелекту в частині розгляду судових справ про адміністративні правопорушення із формальним складом.

Було визначено, що для досягнення мети Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні у сфері правосуддя слід забезпечити виконання, зокрема, таких завдань:

– подальший розвиток вже існуючих технологій у сфері правосуддя (Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система, Електронний суд, Єдиний реєстр досудових розслідувань тощо);

– впровадження консультативних програм на основі штучного інтелекту, які відкривають доступ до юридичної консультації широким верствам населення;

⁷¹ https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_pro_stan_zabezpeche_nnya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini.pdf

— винесення судових рішень у справах незначної складності (за взаємною згодою сторін) на основі результатів аналізу, здійсненого з використанням технологій штучного інтелекту, стану дотримання законодавства та судової практики.

У березні 2021 року Вищою радою правосуддя було висловлено переконання про можливість широкого використання електронних цифрових технологій під час здійснення судочинства. Зокрема, в.о. Голови Вищої ради правосуддя О.В. Маловацький під час засідання робочої групи «Правова держава, юстиція» зауважив, що саме запровадження електронного судочинства надасть змогу вирішити ряд проблем із надсиланням поштової кореспонденції, що викликані не лише пандемією, а й обмеженими фінансовими ресурсами, що спричинено недофінансуванням судової влади. Було звернено увагу, що Вища рада правосуддя відповідними змінами до регламенту Ради унормувала використання у своїй роботі модуля «Електронний кабінет» підсистеми «Електронний суд» та налагодила обмін документами в електронному форматі. Також в онлайн-форматі Рада розглядає питання про надання рекомендацій щодо призначення на посади суддів, в режимі відеоконференції дисциплінарні палати Вищої ради правосуддя розглядають справи. Крім того, робочі наради, конференції, консультативні зустрічі проводяться онлайн⁷².

27 квітня 2021 року Верховною Радою України ухвалено Закон України № 1416-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення поетапного впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи»⁷³. Основною метою цього Закону відповідно до пояснювальної записки до законопроекту було визначено забезпечення початку функціонування окремих модулів (підсистем) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи та поетапне впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи та спрогнозовано результати прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення поетапного впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи» — позитивні наслідки у вигляді забезпечення початку функціонування окремих підсистем та модулів

⁷² <https://pravo.ua/daidzhest-podii-vyshchoi-rady-pravosuddia-za-5-9-kvitnia/>

⁷³ Закон України № 1416-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення поетапного впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1416-20#Text>

ЄСІТС, підвищення у зв'язку з цим ефективності діяльності суддів та судів, функціонування судів у режимі реального часу, що робитиме звернення до судів простішим і доступнішим для громадян⁷⁴.

Відповідно до Закону⁷⁵ Положення про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему та/або положення, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів), розробляє Державна судова адміністрація України та затверджує Вища рада правосуддя після консультацій з Радою суддів України.

Робота у цьому напрямі, на наш погляд, була проведена досить оперативно і після проведення консультації із представниками Ради суддів України та Державної судової адміністрації України та погодження проекту Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи рішенням Вищої ради правосуддя від 17 серпня 2021 року № 1845/0/15–21 затверджено Положення про порядок функціонування окремих підсистем ЄСІТС⁷⁶.

Одночасно рішенням Вищої ради правосуддя від 1 квітня 2021 року № 763/0/15–21⁷⁷ рекомендовано судам усіх інстанцій та юрисдикцій застосовувати у діяльності уніфіковані рекомендації⁷⁸ щодо безпечної роботи в умовах карантину. Серед цих рекомендацій виокремимо такі:

— неухильне дотримання судами приписів актів Кабінету Міністрів України стосовно запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2. З метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, постійно здійснювати моніторинг законодавства та доводити до відома працівників суду актуальну інформацію, неухильно дотримуватися приписів нормативно-правових актів;

— забезпечити право осіб на доступ до правосуддя в умовах карантину шляхом проведення засідань органів судової влади в режимі

⁷⁴ http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=3985&skl=10

⁷⁵ Закон України № 1416-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення поетапного впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1416-20#Text>

⁷⁶ <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text>

⁷⁷ <https://hcj.gov.ua/acts>

⁷⁸ https://zakononline.com.ua/documents/show/494750__670937

реального часу в мережі Інтернет. Проводити онлайн-трансляції таких судових засідань і/або невідкладно розміщувати у відкритому доступі відеозапис засідання. У разі якщо від учасника судового провадження надійшла заява про взяти участь у засіданні у приміщенні суду, слід забезпечити розгляд справи в його присутності. З метою зменшення кількості присутніх у залі судових засідань за можливості забезпечити проведення судових засідань у режимі відеоконференції в межах приміщення одного суду шляхом трансляції між різними залами. Забезпечити обізнаність широкої громадськості щодо заходів безпеки, що вживаються у судах;

— судам безперервно здійснювати судочинство у невідкладних справах, які визначені процесуальними кодексами та судами (суддями). Поняття терміновості, що визначається на розсуд судді, повинно враховувати поточну епідемічну ситуацію в районі, де знаходиться суд. Адаптивне карантинне зонування, що здійснюється МОЗ України, може бути індикатором, однак необхідно дотримуватися належної обачності з огляду на оцінку ситуації у приміщенні суду та стан учасників провадження;

— довести до відома учасників судових процесів можливість відкладення розгляду справ у зв'язку із карантинними заходами. При цьому відкладення розгляду справи можливе лише у крайньому разі, лише коли його проведення з використанням електронних засобів зв'язку неможливе через процедурні та технічні причини;

— запровадити ознайомлення учасників судового процесу з матеріалами судової справи в дистанційному режимі шляхом надсилання сканкопії матеріалів судової справи на електронну адресу, зазначену у відповідній заяві, заяви про ознайомлення приймати засобами поштового та електронного зв'язку; з метою уникнення скупчення людей додатково рекомендувати працівникам апаратів судів попередньо узгоджувати час відвідування суду для ознайомлення з матеріалами справи;

— прискорити роботу над Єдиною судовою інформаційно-телекомунікаційною системою/ підсистемою «Електронний суд»;

— здійснювати опрацювання кореспонденції в електронному вигляді (шляхом надсилання документів на офіційну електронну адресу суду як через особистий кабінет у системі «Електронний суд», так і поштою, факсом або будь якими іншими дистанційними засобами зв'язку). За наявності технічної можливості забезпечити працівникам

апарату суду можливість виконання посадових обов'язків дистанційно тощо.

Також Вища рада правосуддя зверталася до Кабінету Міністрів України з ініціативою внести зміни до постанови Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2020 року № 375 з метою встановлення доплат до заробітної плати працівникам апаратів судів на період дії карантину. Вказана постанова регулює деякі питання оплати праці окремих категорій працівників, які забезпечують життєдіяльність населення, на період дії карантину. Категорію працівників апаратів судів не було включено до визначеного постановою переліку. Зазначена у вказаній постанові Кабінету Міністрів України доплата не встановлена. У зверненні Вищої ради правосуддя до Кабінету Міністрів України зазначалося, що від початку дії на території держави карантину жоден суд України не припинив своєї роботи. За дев'ять місяців 2020 року лише до судів першої інстанції надійшло 2 344 423 справи і матеріали. За таких обставин в умовах дефіциту суддівських кадрів середнє навантаження одного судді такого суду становить більш ніж 700 справ, а в деяких судах — понад 2 000 справ. Відповідно до ст. 155 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» організаційне забезпечення роботи суду здійснює його апарат. При цьому працівники апаратів судів, які мають безпосередній контакт із відвідувачами судів, наражають на небезпеку власне життя і здоров'я та життя і здоров'я членів своїх сімей. Фінансування судової влади у 2020 році, зокрема на оплату праці працівників апаратів місцевих та апеляційних судів, видатки споживання на надсилання поштової кореспонденції, оплату послуг зв'язку, придбання витратних матеріалів, є критично недостатнім. У зв'язку із цим видатки на придбання засобів індивідуального захисту та дезінфікуючих засобів, необхідних для запобігання поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, взагалі не забезпечені.

У Висновку № 2 (2001) КРЕС до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо фінансування та управління судами у контексті ефективної судової влади та ст. 6 Конвенції зазначено про необхідність забезпечення судів ресурсами для функціонування з метою забезпечення можливості їх діяльності згідно зі стандартами, викладеними у ст. 6 Конвенції. ВРП ініціювала внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2020 року № 375 в частині доповнення переліку осіб, яким 19 встановлено доплату до заробітної плати на

період дії карантину та протягом 30 днів із дня його відміни, такою категорією, як працівники апаратів судів⁷⁹.

Незважаючи на вказане звернення Вищої ради правосуддя, а також подальші звернення, відповідних змін до постанови Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2020 року № 375 внесено не було.

За результатами роботи Моніторингової місії Організації Об'єднаних Націй з прав людини в Україні (ММПЛУ) було підготовлено тридцять першу доповідь Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини щодо ситуації з правами людини в Україні, яка охоплює період з 1 серпня 2020 року до 31 січня 2021 року, у якій Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини закликала органи державної влади, зокрема Верховну Раду України та Кабінет Міністрів України, виділити фінансування для придбання захисних масок для обличчя, антисептиків, дезінфекції приміщень для безпеки працівників судів і забезпечення доступу до правосуддя в умовах пандемії COVID-19⁸⁰. У цій доповіді було зроблено висновок, що вплив пандемії COVID-19 на систему правосуддя призвів до порушення права на розгляд справи судом упродовж розумного строку. Крім того, Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини висловлено стурбованість браком фінансування заходів у судах для запобігання поширенню COVID-19, що ставить під загрозу безпеку суддів та працівників судів.

Отже, незважаючи на тотальне недофінансування, нові виклики, що постали перед органами та установами системи правосуддя у зв'язку із пандемією, викликаною коронавірусною хворобою (COVID-19), ефективно врядування, поглиблення та розвитку відносин з іншими державними органами, спрямованих на пришвидшення розробки та впровадження цифрових технологій у сфері правосуддя, дозволило максимально можливо забезпечити виконання Державою як обов'язку із забезпечення кожному права на суд, так і знизити викликані пандемією ризики для життя і здоров'я людини під час здійснення правосуддя. Одночасно ці заходи позитивно вплинули на темпи впровадження ЄСІТС (її окремих модулів / частин).

⁷⁹ https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini.pdf

⁸⁰ <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Countries/UA/31stReportUkraine-ukr.pdf>

1.3. Організація роботи Вищої ради правосуддя в період дії правового режиму воєнного стану

Відповідно до заяви Генерального штабу Збройних Сил України 24 лютого 2022 року сили російської федерації розпочали інтенсивні обстріли наших підрозділів на сході, а також нанесли ракетно-бомбові удари по аеродромах в Борисполі, Озерному, Кульбакіному, Чугуєві, Краматорську, Чорнобаївці, а також по військових об'єктах Збройних Сил України. Водночас агресор розпочав артилерійські обстріли території та населених пунктів України вздовж державного кордону⁸¹.

Рішеннями Вищої ради правосуддя від 22 лютого 2022 року⁸² задоволено заяви про звільнення з посад за власним бажанням десяти членів Вищої ради правосуддя⁸³. Так, станом на 24 лютого 2022 року діючими залишились чотири члени Вищої ради правосуддя з числа обраних на посади та Голова Верховного Суду — член Вищої ради правосуддя за посадою. Отже, в перший день війни в Україні був відсутній повноважний склад Вищої ради правосуддя, визначений ст. 131 Конституції України.

За словами Голови Ради Суддів України Б. С. Моніча, особливо критичними в умовах воєнного стану стали питання зміни підсудності справ окупованих судів, питання продовження строків тримання під вартою, питання перерозподілу коштів судової гілки влади, окремі кадрові питання, однак владі досить швидко вдалося напрацювати закон, який врегулював ці питання⁸⁴.

15 березня 2022 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про внесення змін до розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо забезпечення сталого функціонування судової влади в період відсутності повноважного складу Вищої ради правосуддя» № 2128-IX⁸⁵. А 22 березня 2022

⁸¹ <https://suspilne.media/210117-zaava-generalnogo-stabu-zbrojnih-sil-ukraini/>

⁸² <https://hcj.gov.ua/acts>

⁸³ <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3409528-visa-rada-pravosudda-pripinila-robotu-zvilnilis-gurtom-10-ii-cleniv.html>

⁸⁴ <https://zib.com.ua/ua/151123.html>

⁸⁵ Закон України «Про внесення змін до розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо забезпечення сталого функціонування судової влади в період відсутності повноважного складу Вищої ради правосуддя». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1416-20#Text>
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2128-20#Text>

року цей закон набрав чинності. Прикінцеві та перехідні положення Розділ XII Закону України «Про судоустрій і статус суддів» доповнено п. 55 і 56. Згідно з п. 55 тимчасово встановлено, що в період дії надзвичайного чи воєнного стану та протягом 30 днів після дня його скасування (припинення) і за умови відсутності повноважного складу Вищої ради правосуддя, визначеного ст. 131 Конституції України:

- кількість суддів у суді (крім Верховного Суду) визначає Державна судова адміністрація України з урахуванням судового навантаження та в межах видатків, визначених у Державному бюджеті України на утримання судів та оплату праці суддів;

- рішення про утворення територіальних управлінь Державної судової адміністрації України та визначення їх кількості приймається Державною судовою адміністрацією України без погодження з Вищою радою правосуддя;

- Служба судової охорони підзвітна та підконтрольна Державній судовій адміністрації України;

- Голова Служби судової охорони, його заступники призначаються на посади без проведення конкурсу і звільняються з посад Головою Державної судової адміністрації України.

П. 56 Розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» тимчасово визначено, що в період дії надзвичайного чи воєнного стану та протягом 30 днів після дня його скасування (припинення) і за умови відсутності повноважного складу Вищої ради правосуддя, визначеного ст. 131 Конституції України, Голова Верховного Суду або особа, яка виконує повноваження Голови Верховного Суду, здійснює такі повноваження:

- призначає на посаду без проведення конкурсу і звільняє з посади Голову Державної судової адміністрації України, його заступників;

- приймає рішення про відрядження судді до іншого суду того самого рівня і спеціалізації та про дострокове закінчення відрядження судді. У період відсутності повноважного складу Вищої кваліфікаційної комісії суддів України такі рішення приймаються без подання Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Положення абз. 2 ч. 2 ст. 55 цього закону щодо граничного строку відрядження судді не застосовуються;

- проводить перевірку повідомлень суддів про втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя, оприлюднює результати та приймає відповідні рішення;

— вносить до відповідних органів чи посадових осіб подання про виявлення та притягнення до встановленої законом відповідальності осіб, якими вчинено дії або допущено бездіяльність, що порушує гарантії незалежності суддів або підриває авторитет правосуддя;

— звертається до прокуратури та органів правопорядку щодо надання інформації про розкриття та розслідування злочинів, вчинених щодо суду, суддів, членів їх сімей, працівників апаратів судів, злочинів проти правосуддя, вчинених суддями, працівниками апарату суду;

— затверджує Положення про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему та/або положення, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів), а також затверджує внесення змін до зазначених документів;

— опубліковує у газеті «Голос України» та на веб-порталі судової влади України оголошення про створення та забезпечення функціонування відповідної підсистеми (модуля) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, а також оголошення про початок функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи у складі всіх необхідних для її повного функціонування підсистем (модулів).

Секретаріат Вищої ради правосуддя здійснює організаційне, інформаційно-довідкове та інше забезпечення діяльності Голови Верховного Суду або особи, яка виконує повноваження Голови Верховного Суду, в частині виконання зазначених повноважень Вищої ради правосуддя.

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до п. 4–1 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України» від 15 березня 2022 року № 2127-IX, який набрав чинності 21 березня 2022 року, на період відсутності повноважного складу Вищої ради правосуддя перерозподіл видатків між розпорядниками бюджетних коштів нижчого рівня у системі Державної судової адміністрації України у межах загального обсягу бюджетних призначень за відповідною бюджетною програмою окремо за загальним та спеціальним фондами державного бюджету здійснюється Державною судовою адміністрацією України без погодження з Вищою радою правосуддя⁸⁶.

3 березня 2022 року Верховною Радою України прийнято Закон України № 2112-IX (набрав чинності 7 березня 2022 року) «Про внесен-

⁸⁶ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2127-20#Text>

ня змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо зміни підсудності судів»⁸⁷. Згідно із цим законом нова редакція ч. 7 ст. 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» має такий зміст: «У разі неможливості здійснення правосуддя судом з об'єктивних причин під час воєнного або надзвичайного стану, у зв'язку зі стихійним лихом, військовими діями, заходами щодо боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними обставинами може бути змінено територіальну підсудність судових справ, що розглядаються в такому суді, за рішенням Вищої ради правосуддя, що ухвалюється за поданням Голови Верховного Суду, шляхом її передачі до суду, який найбільш територіально наближений до суду, який не може здійснювати правосуддя, або іншого визначеного суду. У разі неможливості здійснення Вищою радою правосуддя такого повноваження воно здійснюється за розпорядженням Голови Верховного Суду. Відповідне рішення є також підставою для передачі усіх справ, які перебували на розгляді суду, територіальна підсудність якого змінюється».

У подальшому на офіційному вебсайті Верховного Суду у розділі «Громадянам» розміщено підрозділ «Розпорядження про визначення територіальної підсудності справ», де публікуються відповідні розпорядження, міститься мапа із позначенням території України, де у зв'язку з війною не здійснюється правосуддя місцевими загальними судами, а також Рекомендації судам першої та апеляційної інстанцій на випадок захоплення населеного пункту та / або суду чи безпосередньої загрози його захоплення⁸⁸.

Отже, за відсутності з початку війни повноважного складу Вищої ради правосуддя секретаріат Вищої ради правосуддя здійснює організаційне, інформаційно-довідкове та інше забезпечення діяльності Голови Верховного Суду або особи, яка виконує повноваження Голови Верховного Суду, в частині виконання зазначених повноважень Вищої ради правосуддя.

14 березня 2022 року Вища рада правосуддя оприлюднила оголошення, відповідно до якого вона продовжує працювати в умовах воєнного стану, запровадженого в Україні 24 лютого 2022 року через

⁸⁷ Закон України № 2112-IX (набрав чинності 7 березня 2022 року) «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо зміни підсудності судів». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2112-20#Text>

⁸⁸ https://supreme.court.gov.ua/supreme/gromadyanam/terutor_pidsudnist/

збройну агресію росії. Секретаріат виконує свої функції⁸⁹. А 13 вересня 2022 року на офіційному вебсайті Вищої ради правосуддя оприлюднено інформацію про діяльність секретаріату Ради за січень-серпень 2022 року⁹⁰, яка, як вбачається, не пов'язана із забезпеченням діяльності Голови Верховного Суду в частині окремих повноважень Вищої ради правосуддя.

Отже, із введенням воєнного стану в Україні та за відсутності повноважного складу Вищої ради правосуддя, визначеного ст. 131 Конституції України⁹¹, секретаріат Вищої ради правосуддя продовжував працювати. За цей період забезпечено здійснення прийому документів від кандидатів на посаду члена Вищої ради правосуддя для обрання з'їздом суддів України⁹², прийом документів від кандидатів для обрання члена Вищої ради правосуддя всеУкраїнською конференцією прокурорів⁹³, надання Етичній раді матеріалів з метою сприяння якнайшвидшому відновленню роботи Вищої ради правосуддя⁹⁴, прийом документів кандидатів на посаду члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України⁹⁵.

Щодо діяльності членів Вищої ради правосуддя необхідно звернути увагу, що 28 лютого 2022 року Вища рада правосуддя звернулася⁹⁶ до Європейської мережі рад юстиції та закликала її членів вимагати від урядів своїх країн жорсткіших санкцій проти російської федерації, військової та гуманітарної допомоги для України.

У подальшому члени Ради брали активну участь у заходах, спрямованих на надання оцінки подіям, які відбуваються у Державі у зв'язку з війною, пошуку шляхів вирішення проблем діяльності судової влади в умовах війни та відсутності повноважного складу Вищої ради

⁸⁹ <https://hcj.gov.ua/news/diyalnist-sekretariatu-vrp-u-cyfrah-z-pochatku-vvedennya-voennogo-stanu-v-ukrayini>

⁹⁰ <https://hcj.gov.ua/news/diyalnist-sekretariatu-vrp-u-cyfrah-u-sichni-serpni-2022-roku>

⁹¹ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

⁹² <https://hcj.gov.ua/news/sekretariat-vrp-rozpochav-pryyom-dokumentiv-vid-kandydativ-yaki-obyratymutsya-do-skladu-rady>

⁹³ <https://hcj.gov.ua/news/4-lypnya-2022-roku-rozpochnetsya-pryyom-dokumentiv-vid-kandydativ-dlya-obra-nnya-na-posadu>

⁹⁴ <https://hcj.gov.ua/news/sekretariat-vrp-nadav-etychniy-radi-neobhidni-materialy-z-metoyu-spryyannya-yaknay-shvydshomu>

⁹⁵ <https://hcj.gov.ua/news/na-posadu-chlena-vkksu-pretenduyut-250-kandydativ>

⁹⁶ <https://www.hcj.gov.ua/news/zvernennya-vrp-do-yevropeyskoyi-merezhi-rad-yustyciyi>

правосуддя та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Зокрема, під час телефонних перемовин в.о. Голови Вищої ради правосуддя з першим головою Верховного Суду, головою Державного трибуналу Республіки Польща, професоркою Малгожатою Мановською та суддею цього Суду професором Кшиштофом Вяком обговорювали допомогу наших міжнародних партнерів у формуванні гуманітарних конвоїв до України, потребу у донесенні правдивої інформації про критичну ситуацію, зумовлену військовою агресією⁹⁷; Вища рада правосуддя приєдналася до підписання спільної заяви правничої спільноти про зупинення виконання рішень на користь російської федерації з метою припинення агресії проти України⁹⁸; члени Вищої ради правосуддя В. Грищук, О. Блажівська, І. Плахтій та В. Саліхов закликали уряди провідних країн світу та міжнародні організації вжити дієвих заходів для припинення геноциду Українського народу путінським режимом та активніше долучитися до допомоги у боротьбі України зі світовою загрозою⁹⁹; членкиня Вищої ради правосуддя О. Блажівська представила Україну на Генеральній Асамблеї Європейської мережі рад юстиції у Афінах¹⁰⁰; члени Вищої ради правосуддя В. Саліхов, О. Блажівська, І. Плахтій разом з представниками судової влади провели консультації з експертами Ради Європи щодо оптимізації процедур добору та призначення суддів¹⁰¹; Вища рада правосуддя закликала законодавця невідкладно прийняти зміни до чинного законодавства в частині виявлення та запобігання колабораціонізму серед спеціальних суб'єктів — суддів України, а також, неодноразово, суб'єктів призначення якнайшвидше обрати / призначити членів Вищої ради правосуддя для відновлення роботи Ради¹⁰²; члени Вищої ради правосуддя брали

⁹⁷ <https://hcj.gov.ua/news/vo-golovy-vrp-viktor-gryshchuk-proviv-nyzku-konsultaciy-shchodo-dopomogy-nashiy-derzhavi>

⁹⁸ <https://hcj.gov.ua/news/vrp-pidpysala-spilnu-zayavu-pravnychoyi-spilnoty-pro-zupynennya-vykonannya-rishen-na-koryst>

⁹⁹ <https://hcj.gov.ua/news/vrp-zaklykaye-mizhnarodnu-spilnotu-zastosuvaty-diyevi-mehanizmy-protydiyi-svitoviy-zagrozi-ta>

¹⁰⁰ <https://hcj.gov.ua/news/oksana-blazhivska-predstavlyaye-ukrayinu-na-generalniy-asambleyi-yevropeyskoyi-merezhi-rad>

¹⁰¹ <https://hcj.gov.ua/news/chleny-vrp-provely-konsultaciyi-z-ekspertamy-rady-yevropy-shchodo-procedur-doboru-suddiv>

¹⁰² <https://hcj.gov.ua/news/vrp-zaklykaye-nevidkladno-vregulyuvaty-zakonodavstvodya-protydiyi-proyavam-kolaboraciynoyi>; <https://hcj.gov.ua/news/vrp-vymagayeterminovo-zatverdty-mehanizm-prytyagnennya-do-vidpovidnosti-suddiv-kolaborantiv>

активну участь у засіданнях Робочої групи з питань належного фінансування судової влади в Україні при Комітеті Верховної Ради України з питань правової політики, на одному із яких узгоджено текст редакції законопроекту щодо призначення на посаду суддів, повноваження яких припинилися у зв'язку із закінченням п'ятирічного строку, на який їх було призначено¹⁰³.

Вища рада правосуддя відновила повноважність 12 січня 2023 року, що є вкрай важливим для стабілізації роботи судової системи. Так, до прикладу, відповідно до ст. 48 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» незалежність судді забезпечується, зокрема, правом на відставку, особливим порядком притягнення його до відповідальності¹⁰⁴.

Функціонування Вищої ради правосуддя є необхідним і для забезпечення розгляду питань щодо відсторонення суддів від здійснення правосуддя у зв'язку із притягненням до кримінальної відповідальності. Оскільки в умовах воєнного стану наявність підтвердження співпраці судді з окупантом, інша діяльність, що відповідно до закону про кримінальну відповідальність визначається як кримінально каране діяння, та неможливість застосування до такого судді визначеної законом процедури притягнення до відповідальності, може негативно впливати на авторитет судової влади і Держави загалом.

Також не потрібно забувати, що 5 серпня 2021 року набрав чинності Закон України від 14 липня 2021 року № 1635-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо порядку обрання (призначення) на посади членів Вищої ради правосуддя та діяльності дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя»¹⁰⁵, яким внесено зміни до Закону України «Про Вищу раду правосуддя», зокрема в частині здійснення дисциплінарних проваджень щодо суддів. Цим законом визначено, що у секретаріаті Вищої ради правосуддя діє служба дисциплінарних інспекторів як самостійний структурний підрозділ, який утворюється для реалізації повноважень Вищої ради

¹⁰³ <https://hcj.gov.ua/news/uzgodzheno-tekst-zakonoprojektu-shchodo-vregulyuvannya-pytan-vidnovlennya-povnovazhen-suddiv>

¹⁰⁴ Закон України «Про судоустрій і статус суддів». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

¹⁰⁵ Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо порядку обрання (призначення) на посади членів Вищої ради правосуддя та діяльності дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1635-20#Text>

правосуддя щодо здійснення дисциплінарного провадження стосовно суддів та діє за принципом функціональної незалежності від Вищої ради правосуддя. Встановлено, що конкурс на зайняття посад дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя оголошується не пізніше одного року з дня набрання чинності цим Законом, тобто не пізніше 5 серпня 2022 року. Наразі, через відсутність повноважного складу Вищої ради правосуддя, процедуру формування служби дисциплінарних інспекторів не розпочато¹⁰⁶, а тому всі дисциплінарні процедури, зокрема стосовно суддів, припинені та не можуть бути відновлені до формування повноважного складу Вищої ради правосуддя.

---

¹⁰⁶ <https://hcj.gov.ua/news/procedura-formuvannya-sluzhby-dyscyplinaryh-inspektoriv-na-vykonannya-vymog-zakonodavstva-ne>

Розділ 2

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВЖИТТЯ ВИЩОЮ РАДОЮ ПРАВОСУДДЯ ЗАХОДІВ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДДІВ ТА АВТОРИТЕТУ ПРАВОСУДДЯ

Одна з основних умов забезпечення верховенства права у демократичній країні — незалежність судової влади, яка спрямована на здійснення судами правосуддя на підставі Конституції України і законів України, а також на засадах верховенства права¹⁰⁷.

Надаючи певні повноваження, держава:

— з одного боку, ставить високі вимоги, а за протиправні діяння застосовує відповідальність, зокрема кримінальну;

— з іншого боку, забезпечує посиленою охороною, щоб мати змогу без перешкоди, без стороннього впливу належно виконувати свої функції та були незалежними, ухвалюючи правомірні рішення¹⁰⁸.

Як встановлює Закон України «Про судоустрій і статус суддів» (ч. 3 ст. 6), втручання у здійснення правосуддя, вплив на суд або суддів у будь-який спосіб, неповага до суду чи суддів, збирання, зберігання, використання і поширення інформації усно, письмово або в інший спосіб, щоб дискредитувати суд або вплинути на безсторонність суду, заклики до невиконання судових рішень є заборонені. За це визначено відповідальність відповідно до закону¹⁰⁹.

Законодавство покладає на суддю ряд обов'язків, які не пов'язані із прямим професійним — здійснення правосуддя, серед яких, зокрема, звернутися, повідомляючи про втручання в його діяльність як судді щодо

---

¹⁰⁷ Кархут Р.В. Кримінальна відповідальність за втручання у діяльність судових органів за законодавством України та Республіки Польща: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2018. 231. С. 4.

¹⁰⁸ Блажівський Є.М. Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність за кримінальним правом України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2010. С. 3; Блажівський Є.М. Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність за кримінальним правом України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 — кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2010. С. 4.

¹⁰⁹ Закон України «Про судоустрій і статус суддів». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

здійснення правосуддя, до Вищої ради правосуддя та до Генерального прокурора (ч. 4 ст. 48 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»)¹¹⁰.

Звернутись із відповідним повідомленням суддя повинен упродовж п'яти днів відтоді, коли йому стало відомо про такий випадок. У разі неповідомлення про втручання суддя може бути притягнений до дисциплінарної відповідальності (п. 6 ч. 1 ст. 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»)¹¹¹.

До речі, у практиці Вищої ради правосуддя зустрічались випадки, коли стосовно судді було порушено дисциплінарну справу у зв'язку із неповідомленням про факт втручання у його діяльність. Це питання більш детально розглянемо у наступному розділі монографії.

Вища рада правосуддя з метою забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя веде й оприлюднює на своєму офіційному веб-сайті реєстр повідомлень суддів про втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя, проводить перевірку таких повідомлень, оприлюднює результати та ухвалює відповідні рішення (п. 1 ч. 1 ст. 73 Закону України «Про Вищу раду правосуддя»)¹¹².

На підставі поданих положень законодавства про судоустрій і статус суддів можна стверджувати, що оцінні поняття «втручання» і «авторитет правосуддя» відіграють ключову роль у формуванні практики вжиття Вищою радою правосуддя відповідних заходів, щоб забезпечити незалежність суддів та авторитет правосуддя. Від правильного розуміння цих понять значною мірою залежить, чи будуть вжиті належні заходи реагування.

Питання про те, що саме слід вважати «втручанням» у здійснення правосуддя, а що не слід вважати, вже десятки років є одним із дискусійних. Серед науковців та практиків немає єдності щодо трактування змісту цього поняття. Найважливіше значення має юридичний аспект оцінного поняття «втручання», проте Є. М. Блажівський обґрунтовано почав із з'ясування семантичного його значення. Він з'ясував, що в Українській мові слово «втручання» означає «дію за значенням втручатися», а дієслово «втручатися» має такі значення:

— входити, проникати куди-небудь у що-небудь;

¹¹⁰ Закон України «Про судоустрій і статус суддів». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

¹¹¹ Там само.

¹¹² Закон України «Про Вищу раду правосуддя». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19#Text>

— самочинно займатися чиймись справами, встрявати в чий-небудь стосунки;

— брати активну участь у чомусь для припинення чого-небудь;

— протидіяти чому-небудь¹¹³.

Є.М. Блажівський зазначає, що «втручання» є дією, яка спрямована проти кого-небудь або чого-небудь, дією, спрямованою всупереч комусь або чомусь¹¹⁴.

Досліджуючи кримінальну відповідальність за втручання в діяльність за кримінальним правом України, в авторефераті дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук він зосереджує увагу на таких аспектах «втручання»:

— можливе лише щодо законної діяльності судді, протидію незаконній діяльності не можна розглядати як «втручання»;

— виявляється лише у протиправній поведінці, вчинення законних діянь (у тому числі порад, вказівок, контролю) не можна розглядати як «втручання»;

— можливе лише у формі умислу, перешкоджання судді у його діяльності з необережності не можна розглядати як «втручання»;

— це лише дії, бездіяльність не можна розглядати як «втручання»¹¹⁵.

Як визначає постанова Пленуму Верховного Суду України № 8 «Про незалежність судової влади» (ухвалена 13 червня 2007 року), зокрема у п. 11, втручання у діяльність судових органів слід розглядати як вплив на суддю у будь-якій формі (прохання, вимога, вказівка, погроза, підкуп, насильство, критика судді в засобах масової інформації до вирішення справи у зв'язку з її розглядом тощо) з боку будь-якої особи з метою схилити його до вчинення чи невчинення певних процесуальних дій або ухвалення певного судового рішення. І не важливо, за допомогою яких засобів, на якій стадії процесу та в діяльність суду якої інстанції здійснюється втручання¹¹⁶.

¹¹³ Великий тлумачний словник сучасної Української мови / В.Т. Бусел. Київ: Ірпінь, 2001. 1186 с.

¹¹⁴ Блажівський Є.М. Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність за кримінальним правом України: дис. канд. юрид. наук: 12.00.08 — кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2010. С. 47.

¹¹⁵ Там само. С. 9.

¹¹⁶ Постанова Пленуму Верховного Суду України від 13 червня 2007 року № 8 «Про незалежність судової влади». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-07#Text>

На практиці неоднакове розуміння оцінного поняття «втручання» призводить до того, що судді не завжди повідомляють про всі випадки втручання, оскільки не оцінюють їх як вплив на свою діяльність. Водночас трапляються і повністю протилежні ситуації, коли судді вважають, що було втручання, просять вжити відповідних заходів, але Вища рада правосуддя їм в цьому відмовляє.

Статистика свідчить, що з розглянутих за 2020 рік Вищою радою правосуддя повідомлень обгрунтованими і такими, що потребували ухвалення рішень про вжиття заходів реагування, виявилися лише 93 повідомлення (27%). На підставі розгляду решти 257 повідомлень (73%) було ухвалено рішення про затвердження висновків про відсутність підстав для вжиття заходів¹¹⁷.

Оцінний характер поняття «втручання» та загроза дисциплінарної відповідальності за неповідомлення про втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя згідно із Законом України «Про судоустрій і статус суддів» (п. 6 ч. 1 ст. 106) можна розглядати як головні причини, чому судді «страхуються» і звертаються до Вищої ради правосуддя з такими повідомленнями, зокрема, у тих випадках, коли Вища рада правосуддя визнає, що ознак «втручання» немає. У деяких випадках судді вважають, що краще не ризикувати і подати повідомлення, ніж згодом отримати дисциплінарне провадження. Межа між «втручанням» і «невтручанням» настільки тонка, що таку позицію суддів в окремих ситуаціях і справді можна вважати виправданою.

Навіть такий вид «втручання», як критика судових рішень в засобах масової інформації, в одних випадках Вища рада правосуддя вважає «втручанням», а в інших розглядає як «невтручання».

Бачення того, що варто розглядати як «допустиму і корисну критику», а що трактувати як «втручання» із часом змінюються. На підставі аналізу сформульованої Європейським судом з прав людини правової позиції у справах «Кобентер і «Штандард Ферлагс ГмбХ» проти Австрії», «Скалка проти Польщі», «Пінто Коельо проти Португалії», «Нікула проти Фінляндії», «Аміхалакіоас проти Молдови», «Касадо Кока проти Іспанії», «Шопфер проти Швейцарії», «Моріс проти Франції» Н. Сташків стверджує, що Європейський суд з прав людини дещо розширює межі допустимої критики суддів, ніж це було раніше. Зауважує, що

¹¹⁷ Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_0.pdf

судді, виконуючи свої офіційні повноваження, повинні підлягати допустимій критиці в ширших межах, ніж звичайні громадяни, але тільки за умови достатнього обґрунтування та відсутності образ. Бо завдяки критиці можна привернути увагу громадськості до потенційних недоліків судової системи. У тому випадку, коли така критика є конструктивною, то це значною мірою сприятиме розвитку судової влади¹¹⁸. За наявності дискусійних ситуацій все ж варто звернутися із повідомленням про втручання, діючи обережно і завбачливо.

Згідно із щорічною доповіддю Вищої ради правосуддя за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні», у 2020 році до Вищої ради правосуддя надійшло 345 повідомлень про втручання, з них 4 — про втручання з боку інших суддів¹¹⁹.

Найпоширеніші підстави для звернень:

- психологічний тиск на суддю (надсилання звернень, скарг, публікація і поширення недостовірної інформації, образи та погрози);
- відкриття кримінальних проваджень, проведення слідчих дій, притягнення до адміністративної відповідальності;
- блокування роботи суду (несанкціоновані протести, перешкоджання доступу до робочого місця судді, пошкодження майна суду);
- фізичний тиск на суддю та його родичів, пошкодження їхнього майна.

Розглянувши ці звернення, було ухвалено 72 рішення про вжиття відповідних заходів реагування¹²⁰.

Неможливо доступно роз'яснити зміст оцінних понять без прив'язки до конкретних обставин справи. Тлумачення оцінного поняття «втручання» через інші не менш оцінні поняття, такі як «тиск», «перешкоди» чи «вплив», не сприятиме його кращому розумінню. Саме тому у цій науковій праці намагатимемося максимально використати зроблене Вищою радою правосуддя узагальнення практики вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя. Розглядаючи приклади із практики, проаналізуємо ситуації, які,

¹¹⁸ Сташків Н. Авторитет правосуддя VS свобода вираження поглядів (практика Європейського суду з прав людини). Актуальні проблеми правознавства. 2018. Вип. 3. С. 45–52. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprpr_2018_3_10. С. 52.

¹¹⁹ Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_0.pdf

¹²⁰ Там само.

згідно практики Вищої ради правосуддя, не підпадають під ознаки оцінного поняття «втручання».

Запропонована Вищою радою правосуддя класифікація випадків втручань у діяльність суддів за суб'єктами такого втручання демонструє, що воно можливе не лише від фізичних осіб у формі погроз та насильства, але і від інших суддів, органів державної влади, представників засобів масової інформації. Така класифікація засвідчує, що трапляються випадки, коли по одній справі на суддю різними методами можуть чинити вплив одночасно кілька суб'єктів. Водночас у цій науковій праці ми притримуватимемося власної класифікації. Аналіз прикладів втручань у діяльність суддів розглянуто за способами втручань.

Важливо зауважити, що у монографії оцінне поняття «втручання» розглянуто як підставу для вжиття Вищою радою правосуддя заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя. Ми не вдаємося до аналізу оцінного поняття «втручання», яке є ознакою складу кримінального правопорушення (згідно із ст. 376 Кримінального кодексу України), та не аналізуємо суміжні кримінально-правові норми (ст. 376–379). На цьому акцентуємо увагу, тому що оцінне поняття «втручання» як підстава для вжиття заходів забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя та оцінне поняття «втручання» як ознака об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 376 Кримінального кодексу України, не є тотожними¹²¹. Це, зокрема, підтверджує статистика вжиття Вищою радою правосуддя заходів забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя і статистика вироків. Як свідчать дані Державної судової адміністрації України, протягом 2020 року за ст. 376 Кримінального кодексу України на розгляді в судах перебувало лише 2 провадження, протягом року 1 провадження закрито; 1 вирок за ст. 376 Кримінального кодексу України скасовано із закриттям кримінального провадження.

Варто зазначити, що оцінне поняття «втручання» має різний зміст навіть у межах Кримінального кодексу України. Якщо порівнювати оцінне поняття «втручання», наведене у ст. 367 (Втручання в діяльність судових органів), і оцінне поняття «втручання», подане у ст. 343 (Втручання в діяльність правоохоронного органу, судового експерта, праців-

¹²¹ Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_0.pdf

ника державної виконавчої служби, приватного виконавця), то можемо виявити, що їхній зміст є різним. Хоча в межах одного нормативного акта один і той же термін повинен мати однакове значення, вимоги цього правила в Кримінальному кодексі України не дотримані. Також немає термінологічної послідовності і у використанні інших подібних до «втручання» оцінних понять, зокрема, оцінного поняття «вплив»¹²².

Акцентуємо увагу, що не лише «втручання» є підставою для вжиття Вищою радою правосуддя заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя. Як самостійна правова підстава застосовується також оцінне поняття «авторитет правосуддя». Хоча ці два оцінні поняття є тісно взаємопов'язані, проте їхній зміст не є ідентичним. Кожне з цих понять має своє індивідуальне значення.

Поняття «авторитет» тісно пов'язане з оцінним поняттям «довіра», рівень якої до судової влади впродовж останніх років свідомо підривають. Критика судової влади стала популярною, даючи великі політичні дивіденди. Більшість загальнодержавних суспільно-політичних засобів масової інформації публікують категоричні заяви без альтернативної точки зору¹²³.

Вища рада правосуддя намагається реагувати на таку інформаційну кампанію проти судової влади в Україні. Є справи, в яких Вища рада правосуддя констатує відсутність ознак «втручання», але вживає відповідні заходи, щоб забезпечити незалежність суддів та авторитет правосуддя. Зважаючи на те, що повідомлені суддею обставини можуть завдати шкоди «авторитету правосуддя». Прикладом такої справи є рішення Вищої ради правосуддя від 13 січня 2022 року № 35/0/15–22 «Про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя за повідомленням голови Приморського районного суду міста Одеси Кічмаренка С. М.».

На підставі аналізу змісту публікацій, розміщених на офіційних сторінках народного депутата України П. О. Порошенка та народного

¹²² Блажівський Є. М. Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність за кримінальним правом України: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2010. С. 20–21.

¹²³ Огляд ЗМІ. Недовіра до судів створена штучно — результати брифінгу в ВРП. URL: <https://court.gov.ua/press/publications/1190574/>; Недовіра до судів в Україні: організована криза чи об'єктивна реальність — презентовано результати дослідження щодо діяльності суддівського врядування. URL: <https://expertize-journal.org.ua/zovnishni-novyny/5862-nedovira-do-sudiv-v-ukrayini-organizovana-kryza-chi-ob-yektivna-realnist-prezentovano-rezultati-doslidzhennya-shodo-diyalnosti-suddivskogo-vryaduvannya>

депутата України В. Ю. Безгіна у соціальній мережі Facebook, Вища рада правосуддя виснувала, що інформація, яка подана у соціальних мережах, є відображенням власного погляду авторів та являється їхніми оціночними судженнями. Критику судового рішення вони опублікували після завершення розгляду справи в суді першої інстанції, коли вже було ухвалено обвинувальний вирок. Автори публікацій не вчиняли дій з метою доведення до головуючого своєї суб'єктивної думки, щоб вплинути на суддю чи чинити на нього тиск. Головуючий дізнався про негативні коментарі політиків з мережі Інтернет тоді, коли вже було проголошено вирок.

В опублікованій критиці не було прямих вимог, погроз чи вказівок судді, пов'язаних із розглядом або прийняттям будь-якого рішення у судовій справі, про яку йдеться в повідомленні. Тому ці публікації не можна вважати спробою тиску чи впливу на суд. З огляду на вищенаведені аргументи можна стверджувати, що зазначені публікації не можна вважати такими, що створили реальні ризики для головуючого під час здійснення правосуддя та не становили загрози для ухвалення справедливого і безстороннього рішення.

Водночас, на думку Вищої ради правосуддя, політичні коментарі публічних осіб такого рівня є неприпустимими. Неприпустимо, щоб публічні особи такого рівня, не наводячи об'єктивну та конкретну інформацію щодо фактичних обставин конкретної судової справи, у своїх виступах подавали оцінку судовому рішенню, тим самим формуючи у суспільстві хибне уявлення про діяльність суддів і судової влади в цілому. Варто зазначити, що такі коментарі суперечать конституційному принципу поділу влади на законодавчу, виконавчу та судову, який гарантує незалежність кожній гілці влади.

Розглянувши повідомлення голови Приморського районного суду міста Одеси С. М. Кічмаренка, Вища рада правосуддя зробила висновок, що дії народних депутатів України П. О. Порошенка та В. Ю. Безгіна не містять ознак, які б засвідчували безпосереднє втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя. Ці дії не мають на меті змусити суддю ухвалити певне рішення у справі. Водночас сам факт надання публічних коментарів (на своїх сторінках у соціальній мережі Facebook) вищезазначеними публічними особами щодо прийнятого судового рішення у конкретній судовій справі є таким, що може підривати суспільну довіру до правосуддя в цілому. Такі дії слід вважати неприпустимими для народних депутатів України, які

представляють законодавчу владу. Адже такі вчинки у значній мірі формують суспільну думку, а негативна оцінка діяльності судових органів з боку представників законодавчої гілки влади завдає шкоди авторитету правосуддя¹²⁴.

Ще одним прикладом є рішення Вищої ради правосуддя від 4 квітня 2019 року № 1049/0/15–19 «Про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя за повідомленням судді Рівненського районного суду Рівненської області Коробова С. О. про втручання у його діяльність щодо здійснення правосуддя».

Вища рада правосуддя дійшла висновку, що у доданих до повідомлення роздруківках публікації та sms-повідомлень народний депутат України І. Мосійчук та невідома особа, яка представилась народним депутатом А. Лозовим, висловлюють критичну думку щодо прийнятого рішення у справі № 570/1936/18. Зокрема, в публікації народного депутата України І. Мосійчука зазначено: «Через дурнувате, неправосудне і я б навіть сказав злочинне рішення суду по зняттю з виборчих перегонів кандидата на посаду голови Олександрівської ОТГ від Радикальної партії Олега Ляшка Миколи ОСОБА_2, яке за відповідний хабар виніс рівненський суддя Сергій Коробов, я ліг спати о 5.15 ранку! Саме в цей час Житомирський апеляційний адміністративний суд ухвалив рішення про скасування неправосудного рішення судді Сергія Коробова, яким він вкрав право на вільні вибори у мешканців Олександрівської ОТГ за менше ніж добу знявши з виборів самого рейтингового кандидата. Окремо хочу запевнити від себе та Андрія Лозового рівненського суддю Сергія Коробова, що для нього все тільки починається і краще добровільно йти у відставку. Далі буде...». З роздруківок sms-повідомлень видно, що такі повідомлення містять образливі, грубі, лайливі, принизливі висловлювання і погрози на адресу судді.

Розглянувши повідомлення судді С. О. Коробова, Вища рада правосуддя з'ясувала, що у діях народного депутата України та невідомої особи, яка назвалась народним депутатом України, немає ознак безпосереднього втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя. Водночас надання публічних коментарів (на своїй сторінці у соціаль-

¹²⁴ Рішення Вищої ради правосуддя від 13 січня 2022 року № 35/0/15–22 «Про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя за повідомленням голови Приморського районного суду міста Одеси Кічмаренка С. М.». URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/3326>

ній мережі Facebook) народним депутатом України щодо прийнятого судового рішення у конкретній судовій справі підриває суспільну довіру до правосуддя в цілому. Народні депутати України представляють законодавчу владу. Зважаючи на це, важливо зауважити, що описані дії є неприпустимими. Такі дії великою мірою впливають на формування суспільної думки, а негативна оцінка діяльності судових органів з боку владних структур шкодить авторитету правосуддя¹²⁵.

Г. Є. Бершов, подаючи кримінально-правову характеристику форм і способів втручання в діяльність судових органів, зазначає такі найбільш поширені способи втручання, як прохання, погрози, вказівки, критика діяльності судді у засобах масової інформації, підкуп. Також акцентує на пікетуванні суду, організації мітингів, ходів, демонстрацій, на впливі на суддю з використанням службового становища, зловживанні службовим становищем¹²⁶.

Розглянемо найпоширеніші способи втручання, наводячи приклади із практики вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя.

2.1. Вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя Головою Верховного Суду після 24 лютого 2022 року

Підпунктами 3, 4, 5 пункту 56 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» тимчасово встановлено, що в період дії надзвичайного чи воєнного стану та протягом 30 днів після дня його скасування (припинення) і за умови відсутності повноважного складу Вищої ради правосуддя, визначеного статтею 131 Конституції України, Голова Верховного Суду або особа, яка виконує повноваження Голови Верховного Суду, здійснює, зокрема, такі повноваження:

¹²⁵ Рішення Вищої ради правосуддя від 4 квітня 2019 року № 1049/0/15–19 «Про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя за повідомленням судді Рівненського районного суду Рівненської області Коробова С. О. про втручання у його діяльність щодо здійснення правосуддя». URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/8077>

¹²⁶ Бершов Г. Є. Кримінально-правова характеристика форм та способів втручання в діяльність судових органів. Форум права. 2013. № 1. С. 53–59. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/5434/>

— проводить перевірку повідомлень суддів про втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя, оприлюднює результати та приймає відповідні рішення;

— вносить до відповідних органів чи посадових осіб подання про виявлення та притягнення до визначеної законом відповідальності осіб, якими вчинено дії або допущено бездіяльність, що порушує гарантії незалежності суддів або підриває авторитет правосуддя;

— звертається до прокуратури та органів правопорядку щодо надання інформації про розкриття та розслідування злочинів, вчинених щодо суду, суддів, членів їхніх сімей, працівників апаратів судів, злочинів проти правосуддя, вчинених судьями, працівниками апарату суду.

Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022, у зв'язку з військовою агресією росії проти України, затвердженням відповідним законом про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану» введено воєнний стан в Україні. Указами Президента України від 14 березня 2022 року № 133/2022, від 18 квітня 2022 року № 259/2022, від 17 травня 2022 року № 341/2022, від 12 серпня 2022 року № 573/2022 (також затвердженими відповідними законами), продовжено термін дії воєнного стану в Україні.

Статтею 18 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» встановлено, що Вища рада правосуддя є повноважною за умови обрання (призначення) на посаду щонайменше п'ятнадцяти членів, серед яких більшість становлять судді (зокрема судді у відставці), та складення ними присяги.

26 січня та 23 лютого 2022 року у більшості членів Вищої ради правосуддя припинилися повноваження у зв'язку з їх звільненням з посади. Зважаючи на це, з 24 лютого 2022 року відсутній повноважний склад Вищої ради правосуддя, визначений статтею 131 Конституції України. Це означає, що з 24 лютого 2022 року і принаймні до формування повноважного складу Вищої ради правосуддя або настання дати «х», що визначиться через 30 днів після завершення війни, питання про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя вирішує Голова Верховного Суду, або особа, яка виконує повноваження Голови Верховного Суду. Зазначимо, що за період з 13 травня по 31 серпня 2022 року Голова Верховного Суду прийняв 21 рішення, з них у 10 рішеннях констатовано відсутність підстав для вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя, 11 рішеннями вжито відповідних заходів.

Аналіз рішень Голови Верховного Суду про відмову вжити заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя свідчить, що не можуть розцінюватися як «втручання»:

— форми реалізації сторонами своїх прав, зокрема: права на звернення до суду із заявою про відвід судді; до правоохоронних органів із заявою про вчинення суддею злочину; із дисциплінарною скаргою до Вищої ради правосуддя (рішення від 19 травня 2022 року № 171/0/149–22¹²⁷); із дисциплінарною скаргою до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України; з апеляційною скаргою до суду апеляційної інстанції (рішення від 14 липня 2022 року № 294/0/149–22¹²⁸); висловлення заявником у формі ультиматуму вимоги щодо розгляду його справи у певний строк, невиконання якої буде мати наслідком подання дисциплінарної скарги та заяви про вчинення злочину стосовно судді (рішення від 10 серпня 2022 року № 347/0/149–22¹²⁹); подання заяви про відвід судді з долученими до неї копіями скарг, поданими до Вищої ради правосуддя (рішення від 10 серпня 2022 року № 348/0/149–22¹³⁰); висловлення адвокатом у категоричній формі незгоди із судовим рішенням та погроз звернення із скаргою до Вищої ради правосуддя (рішення від 12 серпня 2022 року № 357/0/149–22¹³¹);

— висловлення в заяві про відвід судді суб'єктивної думки її автора про корумпованість та намір звернутися із дисциплінарною скаргою до Вищої ради правосуддя (рішення від 1 липня 2022 року № 238/0/149–22¹³²); подання до суду заяви-застереження з наміром звернутися до апеляційної інстанції для надання методичної допомоги суду першої інстанції та зі скаргою до Вищої ради правосуддя (рішення від 1 липня 2022 року № 239/0/149–22¹³³);

— непідтверджені доказами доводи судді про умисне з метою провокації інсценування дорожньо-транспортної пригоди з її автомобілем близькими до обвинуваченого особами, що висловили їй пропозицію добровільно відшкодувати майнову шкоду

¹²⁷ <https://hcj.gov.ua/acts>

¹²⁸ <https://hcj.gov.ua/acts>

¹²⁹ <https://hcj.gov.ua/acts>

¹³⁰ <https://hcj.gov.ua/acts>

¹³¹ <https://hcj.gov.ua/acts>

¹³² <https://hcj.gov.ua/acts>

¹³³ <https://hcj.gov.ua/acts>

та «владнати ситуацію» на місці (рішення від 2 серпня 2022 року № 333/0/149–22¹³⁴);

— недопущення військовослужбовцями Управління державної охорони у военний час судді до приміщення суду без контролю на безпеку (рішення від 10 серпня 2022 року № 346/0/149–22¹³⁵);

— ситуації, на які суд повинен реагувати самостійно у порядку, визначеному процесуальним законодавством: зловживання процесуальними правами учасниками процесу, порушення правил поведінки в залі суду, нецензурні висловлювання, вияв зневаги до суду, голослівні звинувачення у корумпованості суддів; позапроцесуальні звернення учасників процесу (рішення від 31 серпня 2022 року № 405/0/149–22¹³⁶).

Аналіз рішень, прийнятих після 24 лютого 2022 року, про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя свідчить, що як «втручання» Голова Верховного Суду кваліфікує такі випадки:

— отримання суддею у зв'язку з розглядом конкретної справи повідомлень з образливими висловлюваннями та погрозами (рішення від 13 травня 2022 року № 169/0/149–22¹³⁷); висловлені у судовому засіданні погрози судді та його близьким (рішення від 1 липня 2022 року № 241/0/149–22¹³⁸);

— отримання суддею телефонних дзвінків від окупаційної влади з пропозиціями зустрітися з метою обговорення співпраці; приїзд представників окупаційної влади до близьких родичів судді та розпитування про його місцезнаходження; дзвінки на мобільні телефони дружини судді та розпитування щодо місцезнаходження судді, інших працівників апарату суду, щодо ключів від приміщення суду; телефонні дзвінки з вимогами повернутися на тимчасово окуповану територію, надавати консультації та координувати дії нового судді (рішення від 13 травня 2022 року № 170/0/149–22¹³⁹);

— публічне розміщення у мережі Інтернет (на YouTube каналі та у соціальній мережі Facebook) відео з образливими висловлювання

¹³⁴ <https://hcj.gov.ua/acts>

¹³⁵ <https://hcj.gov.ua/acts>

¹³⁶ <https://hcj.gov.ua/acts>

¹³⁷ <https://hcj.gov.ua/acts>

¹³⁸ <https://hcj.gov.ua/acts>

¹³⁹ <https://hcj.gov.ua/acts>

адвоката у сторону інших учасників провадження та звинуваченнями суддів у співпраці з ворогом (рішення від 19 травня 2022 року № 172/0/149–22¹⁴⁰);

— розміщення у соціальних мережах одразу після прийняття рішення негативних коментарів, висловлення погроз на адресу суду, погрози життю і здоров'ю конкретному судді і його близьким у зв'язку з прийнятим рішенням; тиск на рідного брата судді, який працює в поліції і якого одразу після прийняття судового рішення було переведено на інше місце праці; безпідставне внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо працівників апарату суду (рішення від 14 червня 2022 року № 235/0/149–22¹⁴¹);

— проникнення невідомих осіб у період тимчасової окупації до робочого кабінету судді, викрадення системного блоку комп'ютера та електронного цифрового підпису (рішення від 1 липня 2022 року № 237/0/149–22¹⁴²);

— надходження учаснику справи на номер мобільного телефону повідомлення від невстановлених осіб з пропозицією за винагороду вплинути на прийняте суддею рішення, надіслання фотокопії судового рішення (рішення від 1 липня 2022 року № 240/0/149–22¹⁴³);

— несанкціоноване проникнення до будівлі суду російських загарбників, винесення оргтехніки, документації, матеріалів судових справ, знищення та пошкодження майна суду (рішення від 14 липня 2022 року № 292/0/149–22¹⁴⁴);

— дзвінок прокурора на особистий номер телефону судді з криками та звинуваченнями у незаконності прийнятого рішення, внесення щодо судді відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань за ст. 364 Кримінального кодексу України (рішення від 14 липня 2022 року № 293/0/149–22¹⁴⁵);

— штучне створення обставин, які зумовлюють виникнення сумнівів у неупередженості та об'єктивності судді; підроблення підпису судді (рішення від 15 серпня 2022 року № 385/0/149–22¹⁴⁶);

¹⁴⁰ <https://hcj.gov.ua/acts>

¹⁴¹ <https://hcj.gov.ua/acts>

¹⁴² <https://hcj.gov.ua/acts>

¹⁴³ <https://hcj.gov.ua/acts>

¹⁴⁴ <https://hcj.gov.ua/acts>

¹⁴⁵ <https://hcj.gov.ua/acts>

¹⁴⁶ <https://hcj.gov.ua/acts>

— прохання працівника Служби безпеки України про вирішення справи на користь однієї із сторін, висловлення невдоволення прийнятим рішенням (рішення від 31 серпня 2022 року № 404/0/149–22¹⁴⁷).

За результатами прийнятих рішень Голова Верховного Суду 9 разів звертався до Офісу Генерального прокурора щодо необхідності забезпечення проведення перевірки обставин, повідомлених суддею, з дотриманням приписів ст. 19 Конституції України та ст. 214 Кримінального процесуального кодексу України. Один раз вжито заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя у формі звернення до Офісу Генерального прокурора щодо надання інформації про розкриття та розслідування злочину. Один раз — до Служби судової охорони щодо невідкладного вжиття передбачених законом заходів із забезпечення особистої безпеки судді та охорони приміщення суду. Один раз — до Служби безпеки України щодо необхідності проведення перевірки можливих протиправних дій її співробітників. Також Головою Верховного Суду один раз внесено до кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури подання про виявлення та притягнення до визначеної законом відповідальності адвоката за вчинення дій, що порушують гарантії незалежності суддів і підривають авторитет правосуддя.

Дослідження рішень Голови Верховного Суду за вказаний проміжок часу показує, що позиція з приводу того, які обставини вказують на наявність «втручання», повністю відповідає тим правовим позиціям Вищої ради правосуддя, які існували до 24 лютого 2022 року.

Водночас дещо іншою є процедура реагування Голови Верховного Суду на випадки «втручання». Її відмінність полягає у тому, що В.С. Князев не звертається із запитом до правоохоронних органів з вимогою надати інформацію про стан досудового розслідування. Він не проводить власної перевірки, чи розпочато досудове розслідування за заявами (повідомленнями) суддів та наскільки ефективно воно здійснюється. Голова Верховного Суду одразу вживає заходи щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя. Вжиті ним заходи реагування також є дещо іншими, ніж у Вищої ради правосуддя. Вища рада правосуддя реагувала здебільшого лише після отримання відповідей від правоохоронних органів. Встановивши, що кримінальне провадження розпочато, Вища рада правосуддя приймала рішення звернутися до Офісу Генерального прокурора щодо надання інформації

¹⁴⁷ <https://hcj.gov.ua/acts>

про розкриття та розслідування злочину. Голова Верховного Суду ж після отримання повідомлення судді про втручання одразу вживає заходи реагування. Здебільшого таким заходом є звернення до Офісу Генерального прокурора щодо необхідності забезпечення проведення перевірки обставин, повідомлених суддею, з дотриманням приписів ст. 19 Конституції України та ст. 214 Кримінального процесуального кодексу України. На нашу думку, така його позиція викликана воєнним станом та необхідністю більш швидкого реагування на випадки втручання в діяльність суддів. Крім того, суттєвих змін зазнала сама суть повідомлень суддів про втручання у їхню діяльність, а саме — значна їх частина викликана саме військовими діями та ганебними діями органів окупаційного режиму.

2.2. Вплив на суддів з боку правоохоронних органів

2.2.1. Зловживання повноваженнями щодо внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань про вчинення суддею злочину

Консультативна рада європейських суддів визнає:

- суддів необхідно притягувати до кримінальної відповідальності за загальним правом за злочини, які вони вчинили за межами виконання суддівських обов'язків;
- судді не повинні нести кримінальну відповідальність у разі вчинення ненавмисних правопорушень під час виконання ними своїх функцій¹⁴⁸.

Відповідно до Загальної (Універсальної) хартії судді, ухваленої 17 листопада 1999 року Центральною Радою Міжнародної Асоціації Суддів у Тайпеї (Тайвань), кримінальне переслідування, зокрема арешт, може бути застосоване щодо судді тільки у тому випадку, що це не вплине на його/її незалежність (ст. 10)¹⁴⁹.

¹⁴⁸ Висновок № 3 (2002) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо принципів та правил, які регулюють професійну поведінку суддів, зокрема питання етики, несумісної поведінки та безсторонності, п. 75.

¹⁴⁹ Загальна (Універсальна) хартія судді, ухвалена 17 листопада 1999 року Центральною Радою Міжнародної Асоціації Суддів в Тайпеї (Тайвань). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j63#Text

На жаль, трапляються випадки зловживань слідчих і прокурорів повноваженнями щодо внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань про вчинення суддею злочину, що визначено ст. 375 Кримінального кодексу України, з метою тиску на суд¹⁵⁰. Варто зауважити, що Вища рада правосуддя неодноразово виявляла такі випадки.

Вища рада правосуддя, ухвалюючи рішення про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя, неодноразово акцентувала на тому, що притягнення судді до кримінальної відповідальності в механізмі стримувань та противаг у системі поділу влади в Україні є однією з форм контролю за діяльністю носіїв судової влади. Її завданням має бути досягнення балансу між засадами незалежності й недоторканності суддів та кримінальною відповідальністю в разі вчинення ними кримінально караного протиправного діяння.

Вища рада правосуддя вважає, що слідчий, прокурор може вносити до Єдиного реєстру досудових розслідувань відомості про прийняття суддею завідомо неправосудного рішення або вчинення іншого злочину під час здійснення правосуддя лише у тому випадку, коли виявлено ознаки такого кримінального правопорушення, які будуть достатніми для подальшого повідомлення судді про підозру та складення і направлення до суду обвинувального акта у максимально короткий термін.

Важливою подією для забезпечення незалежності суддів стало ухвалення Рішення Конституційного Суду України № 7-р/2020 від 11 червня 2020 року у справі за конституційним поданням 55 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) ст. 375 Кримінального кодексу України¹⁵¹.

Вища рада правосуддя у 2020 році перевіряла повідомлення суддів про втручання в їхню діяльність з боку правоохоронних органів шляхом внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань про вчинення суддею злочину (згідно із ст. 375 Кримінального кодексу України).

---

¹⁵⁰ Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_0.pdf

¹⁵¹ Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_0.pdf

Вища рада правосуддя встановлювала досить часті випадки передавання Генеральною прокуратурою України за підслідністю повідомлень суддів щодо можливого втручання у їхню діяльність з боку службових осіб регіональних прокуратур до тих самих регіональних прокуратур. Водночас Вища рада правосуддя виявляла непоодинокі випадки, коли відповідні територіальні правоохоронні органи не вносили відомості за такими повідомленнями суддів до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Зважаючи на це, виникає питання щодо конфлікту інтересів у правоохоронних структурах, яким Генеральна прокуратура України пересилає повідомлення суддів про втручання. Це значною мірою ставить під сумнів можливість здійснення ними повної, всебічної та об'єктивної перевірки повідомлених суддею фактів втручання¹⁵².

Суддя міста Кіровограда (Ленінського районного суду) повідомив Вищій раді правосуддя, що його викликали до прокуратури для допиту як свідка. Коли він прибув для участі у слідчій дії, то з'ясувалося, що прокуратура Кіровоградської області 22 січня 2020 року внесла до Єдиного реєстру досудових розслідувань відомості у кримінальному провадженні за ознаками кримінального правопорушення, згідно із ч. 2 ст. 375 Кримінального кодексу України, щодо постановлення з корисливих мотивів суддею Кіровоградської області завідомо неправосудних рішень. Зазначалося, що ці відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань внесено відповідно до наявних матеріалів контролюючих та правоохоронних органів.

Під час допиту прокурор пред'явив судді постановлену ним ухвалу від 13 травня 2019 року про припинення проведення експертизи у кримінальному провадженні. Також прокурор запропонував надати показання (як свідкові) щодо правомірності її постановлення. На думку судді, внесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань відомостей (згідно із ч. 2 ст. 375 Кримінального кодексу України) було незаконним. Суддя вважав, що внесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань відомостей було спричинене умисними цілеспрямованими діями посадових осіб прокуратури Кіровоградської області, щоб чинити на нього тиск.

---

¹⁵² Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_0.pdf; Щорічна доповідь за 2019 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2019_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini_compressed.pdf

У повідомленні суддя зазначив, що внесення прокуратурою Кіровоградської області до Єдиного реєстру досудових розслідувань відомостей про кримінальне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 375 Кримінального кодексу України, проведення слідчих дій, а також негласних слідчих дій стосовно слідчого судді, який постановив ухвалу про припинення проведення експертизи, є способом вплинути на його діяльність як слідчого судді. Вплинути для здійснення психологічного тиску, запровадження позапроцесуального контролю за розглядом справ суддями, з метою маніпулювання діями суддів та отримання бажаних для прокуратури результатів у майбутній діяльності.

Зауважимо, що згідно із ст. 214 Кримінального процесуального кодексу України відомості за повідомленням судді Ленінського районного суду міста Кіровограда мали бути внесені до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Проте офіс Генерального прокурора скерував його до прокуратури Кіровоградської області. Важливо зазначити, що, коли було отримано з офісу Генерального прокурора повідомлення судді про втручання в його діяльність з боку прокурорів прокуратури Кіровоградської області, відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань не були внесені. Це може свідчити про упередженість працівників прокуратури Кіровоградської області.

Член Вищої ради правосуддя надіслав запит до прокуратури Кіровоградської області. На цей запит надійшла відповідь про необґрунтованість доводів судді, що нібито на нього було вчинено тиск, коли було вручено повістку про виклик на допит як свідка, а також коли було проведено допит. Було зазначено, що допит проведено, суворо дотримуючись принципів справедливості, неупередженості, об'єктивності та поваги до незалежності суддів. Зважаючи на те, що неправомірне втручання органів прокуратури у діяльність судді не підтвердилось, підстав для вжиття заходів прокурорського реагування не було виявлено.

Важливо зауважити, що наявність кримінального провадження у жодному разі не можна використовувати як засіб, за допомогою якого можна впливати на суддю, спонукати його до певної поведінки або як засіб, щоб помститися за прийняте суддею рішення у певній справі.

З'ясувавши обставини у процесі розгляду повідомлення, Вища рада правосуддя дійшла висновку, що є підстави, щоб вжити заходи для забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя. Вищою радою правосуддя було ухвалено рішення від 23 квітня 2020 року

№ 1047/0/15–20. Цим рішенням до офісу Генерального прокурора було надано подання щодо перевірки законності та обґрунтованості невнесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань за повідомленням судді Ленінського районного суду міста Кіровограда про втручання в його діяльність як судді щодо здійснення правосуддя та забезпечення проведення перевірки обставин, повідомлених суддею відповідно до ст. 19 Конституції України та ст. 214 Кримінального процесуального кодексу України. Також було надіслано звернення до офісу Генерального прокурора щодо надання інформації про розкриття та розслідування злочину у кримінальному провадженні, внесеному до Єдиного реєстру досудових розслідувань за ознаками кримінального правопорушення, що визначено ч. 2 ст. 375 Кримінального кодексу України¹⁵³.

На підставі даних офісу Генерального прокурора про зареєстровані упродовж 2020 року кримінальні правопорушення (провадження) на території України (згідно із ст. 375 Кримінального кодексу України) можна підсумувати, що було зареєстровано 372 кримінальні правопорушення, з них у 306 провадження закрите, у 66 — на кінець 2020 року рішення про закінчення або зупинення не прийняті.

Статистика свідчить про невелику кількість зареєстрованих кримінальних проваджень за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ст. 375 Кримінального кодексу України (постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови), в яких особам вручено повідомлення про підозру та мізерну кількість проваджень, направлених до суду з обвинувальним актом. Якщо у 2019 році із 408 облікованих правопорушень лише у 3 провадженнях особам повідомлено про підозру, 2 провадження направлено до суду, то у 2020 році не було вручено повідомлень про підозру, жодне провадження не було направлено до суду¹⁵⁴.

¹⁵³ Рішення Вищої ради правосуддя від 23 квітня 2020 року № 1047/0/15–20 «Про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя за повідомленням судді Ленінського районного суду міста Кіровограда Драного В. В. про втручання у його діяльність як судді щодо здійснення правосуддя». URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/3655>; Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_0.pdf

¹⁵⁴ Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_0.pdf

2.2.2. Невнесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань відомостей про вчинення кримінального правопорушення щодо судді на підставі повідомлення судді про втручання у діяльність щодо здійснення правосуддя

Як визначено Законом України «Про судоустрій і статус суддів» (ч. 4 ст. 48, п. 9 ч. 7 ст. 56), суддя зобов'язаний звернутися з повідомленням про втручання в його діяльність як судді щодо здійснення правосуддя до Вищої ради правосуддя та до Генерального прокурора упродовж п'яти днів після того, як йому стало відомо про таке втручання¹⁵⁵. Повідомлення судді про втручання у його діяльність щодо здійснення правосуддя, надіслане Генеральному прокурору на виконання вимог Закону України «Про судоустрій і статус суддів», є повідомленням про вчинення стосовно судді злочину, передбаченого ст. 376 Кримінального кодексу України¹⁵⁶.

Бездіяльність з боку посадових осіб Генеральної прокуратури України, що виявляється у невнесенні відповідних відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань за повідомленням суддів про вчинене кримінальне правопорушення, пересиланні повідомлення суддів про втручання в їхню діяльність як суддів щодо здійснення правосуддя з одного правоохоронного органу до іншого Вища рада правосуддя розглядає як грубе порушенням вимог кримінального процесуального законодавства України¹⁵⁷.

Суддя Вищого антикорупційного суду надіслала повідомлення Вищій раді правосуддя, зазначаючи про наявні погрози на її адресу. Як зауважувала суддя, погрози були висловлені у надісланому їй повідомленні. Це було того дня, коли суддя розглядала клопотання щодо застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою стосовно певної особи.

На думку Вищої ради правосуддя, надсилання подібних повідомлень судді може викликати у неї занепокоєння щодо власної безпеки та безпеки її родини. У такий спосіб здійснюється психо-

¹⁵⁵ Закон України «Про судоустрій і статус суддів». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

¹⁵⁶ Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_0.pdf

¹⁵⁷ Там само.

логічний тиск на суд. На підставі вищенаведеного можна стверджувати про наявність втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя.

19 червня 2020 року, як було виявлено Вищою радою правосуддя, відповідно до повідомлення судді Вищого антикорупційного суду слідчий відділ Шевченківського управління поліції Головного управління Національної поліції у місті Києві розпочав досудове розслідування у кримінальному провадженні за ознаками кримінального правопорушення згідно із ч. 1 ст. 376 Кримінального кодексу України.

Вищеописані події, про що повідомлялось Вищу раду правосуддя і Генеральну прокуратуру, відбувались 21 травня 2020 року¹⁵⁸. За повідомленням судді, надісланим Генеральному прокуророві, відомості повинні були бути внесені до Єдиного реєстру досудових розслідувань (згідно із ст. 214 Кримінального процесуального кодексу України). Водночас це повідомлення судді було направлено Генеральним прокурором до прокуратури міста Києва, а цією прокуратурою — до Головного управління Національної поліції у місті Києві.

Зазначимо, що в ухваленому рішенні від 27 серпня 2020 року № 2484/0/15–20¹⁵⁹ Вища рада правосуддя звернула увагу офісу Генерального прокурора на важливості дотримання приписів ст. 19 Конституції України, ст. 214 Кримінального процесуального кодексу України щодо обов'язку уповноважених органів вносити відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань, дотримуючись визначених законом термінів.

2.2.3. Неприпустимість впливу з боку прокурорів та адвокатів

Відповідно до Рекомендації Рес (2000) 19 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо ролі прокуратури в системі кримінального правосуддя, яку Комітет Міністрів Ради Європи ухвалив 6 жовтня 2000 року, прокурори повинні:

— поважати незалежність і неупередженість суддів (не ставити під сумнів судові рішення, не перешкоджати їхньому виконанню);

¹⁵⁸ Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_0.pdf.

¹⁵⁹ <https://hcj.gov.ua/acts>

— під час судових розглядів бути об'єктивними і справедливими (гарантувати, що суду надані правові докази, які необхідні для справедливого правосуддя)¹⁶⁰.

Розробляючи рекомендації щодо взаємовідносин між суддями та прокурорами, Консультативна рада європейських суддів у висновку № 12 щодо етики та деонтології суддів та прокурорів (п. 41) зазначила, що їм рекомендовано утримуватися від публічних коментарів та заяв для засобів масової інформації. Вища рада правосуддя акцентує на тому, щоб судді та прокурори утримувалися від публічних коментарів та заяв для засобів масової інформації. Це рекомендується для того, щоб не створювати враження прямого чи опосередкованого тиску на суд з метою ухвалення ним справедливого рішення та для того, щоб не перешкоджати здійсненню правосуддя¹⁶¹.

Зокрема, на ім'я голови Березівського районного суду Одеської області надійшов лист заступника керівника місцевої прокуратури. У ньому зазначалася вимога надати можливість ознайомитися з матеріалами справи та надати належним чином завірені копії всіх матеріалів конкретної цивільної справи. Суд надав обґрунтовану відповідь на це звернення. Голова суду повідомив, що до його службового кабінету приходила прокурор і упродовж тривалого часу у грубій формі вимагала виконати прохання, зазначене у вищенаведеному листі. Суддя вказав про необхідність дотримання норм законодавства та зауважив, що незаконне втручання прокуратури в діяльність суду є недопустиме. Однак прокурор не реагувала на це, погрожуючи звернутись до обласної прокуратури. Про цю ситуацію голова суду повідомив Вищу раду правосуддя.

Щодо вищенаведеного важливо зауважити, що згідно з чинним законодавством прокурор має право отримувати інформацію, матеріали та їх копії, обґрунтовуючи у суді наявність для цього підстави, для представництва інтересів держави у визначеному законом порядку, дотримуючись професійної етики.

¹⁶⁰ Рекомендація Rec (2000) 19 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо ролі прокуратури в системі кримінального правосуддя, ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 724 засіданні заступників міністрів 6 жовтня 2000 року. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Rec_2000_19_2000_10_6.pdf

¹⁶¹ Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_0.pdf

Проте поведінка прокурора, яка, перебуваючи у службовому кабінеті голови суду, вимагала виконати прохання, висловлюючи певні погрози, не узгоджуються з положеннями ч. 6 ст. 48 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», а також Конституції України, де йдеться про обов'язок поважати незалежність судді і не посягати на неї.

Форму звернення прокурора у службовому кабінеті голови суду не можна вважати припустимою. За викладеними у повідомленні голови суду відомостями прокуратура Одеської області призначила службове розслідування.

На підставі результатів службового розслідування можна дійти висновку, що не підтверджено відомостей про втручання прокурора в діяльність судді щодо здійснення правосуддя, а також порушень прокурором професійної етики.

Водночас, як повідомила Одеська обласна прокуратура, за повідомленням голови Березівського районного суду Одеської області розпочато кримінальне провадження. Ухвалюючи рішення від 29 грудня 2020 року № 3686/0/15–20¹⁶², Вища рада правосуддя вирішила вжити заходи з метою забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя, звернутися до офісу Генерального прокурора щодо надання інформації про розкриття та розслідування злочину у цьому кримінальному провадженні¹⁶³.

За трьома повідомленнями суддів про втручання в їхню діяльність адвокатів у 2020 році Вища рада правосуддя ухвалила рішення про вжиття заходів забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя¹⁶⁴.

Важливо зазначити, що судді та адвокати відіграють різні ролі в судовому процесі. Проте внесок і суддів, і адвокатів є необхідним і важливим для досягнення справедливого та ефективного рішення в усіх судових процесах¹⁶⁵. Про це наведено у п. 4 Висновку (2013)16

¹⁶² <https://hcj.gov.ua/acts>

¹⁶³ Рішення Вищої ради правосуддя від 29 грудня 2020 року № 3686/0/15–20 «Про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя за повідомленням голови Березівського районного суду Одеської області Деткова О. Я.». URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/7485>

¹⁶⁴ Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_0.pdf

¹⁶⁵ Висновок (2013)16 Консультативної ради європейських суддів про відносини між суддями та адвокатами. URL: <https://court.gov.ua/userfiles/KRES%20Vusnovok.pdf>

Консультативної ради європейських суддів про відносини між суддями та адвокатами.

Судді та адвокати мають бути незалежними в процесі виконання своїх обов'язків. Ця незалежність затверджена Кодексами поведінки кожної з професій (п. 7 Висновку (2013)16 Консультативної ради європейських суддів про відносини між суддями та адвокатами)¹⁶⁶.

Зауважимо, що, згідно із Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (ст. 2), адвокатура України — недержавний самоврядний інститут, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі. А також самостійно вирішує питання організації і діяльності адвокатури у визначеному законом порядку. Адвокатура України — це всі адвокати України, які мають право здійснювати адвокатську діяльність¹⁶⁷.

Як визначають Правила адвокатської етики (ст. 7), у своїй професійній діяльності адвокат повинен:

— використовувати всі свої знання та професійну майстерність для належного захисту й представництва прав та законних інтересів клієнта;

— дотримуватись чинного законодавства України;

— сприяти утвердженню та практичній реалізації принципів верховенства права та законності.

Водночас адвокат не має права:

— давати клієнту поради, які свідомо спрямовані на полегшення вчинення правопорушень, або іншим чином умисно сприяти їх вчиненню його клієнтом або іншими особами;

— у своїй професійній діяльності вдаватися до засобів та методів, які суперечать чинному законодавству або Правилам адвокатської етики¹⁶⁸.

До Вищої ради правосуддя надійшло повідомлення суддів Київського апеляційного суду. Вони повідомляли, що у судовому засіданні

¹⁶⁶ Висновок (2013)16 Консультативної ради європейських суддів про відносини між суддями та адвокатами. URL: <https://court.gov.ua/userfiles/KRES%20Vusnovok.pdf>

¹⁶⁷ Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>

¹⁶⁸ Правила адвокатської етики, затверджені звітно-виборним з'їздом адвокатів України 2017 року 09 червня 2017 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text>

адвокат підозрюваного заявив, що якщо буде відкладено розгляд апеляційної скарги на пізнішу дату, то він, а також інші особи, які присутні в залі засідання, не покинуть зал судового засідання. Вільні слухачі, які були присутні в судовому засіданні, підтримали вищенаведену позицію адвоката. Внаслідок цього присутні у залі судового засідання особи п'ять годин поспіль не виходили із залу судового засідання. Щоб звільнити зал судового засідання і підтримати громадський порядок, суд був змушений залучити працівників правоохоронних органів. Оскільки не вдалося звільнити зал судового засідання, це стало основною перешкодою для розгляду інших апеляційних проваджень, які були призначені до розгляду. Крім цього, вищеописані події спричинили до того, що було пошкоджено майно суду — меблі, а також технічні пристрої. Як зазначали автори повідомлення, надісланого до Вищої ради правосуддя, адвокат застосовував засоби і методи з метою вплинути на суд під час апеляційного провадження. Зокрема, надавав вказівки головному судді щодо організації апеляційного розгляду, у своїй вимові допускав висловлювання, які значною мірою підбурювали вільних слухачів, які були присутні у залі суду, до неправомірної поведінки.

Водночас, як зазначали у повідомленні, надісланому до Вищої ради правосуддя, судді Київського апеляційного суду, під час наступного судового засідання, після проголошення судового рішення, адвокат поведився нестримано та некоректно. Зокрема, він нетактовно висловлювався як на адресу суддів, які ухвалили судові рішення, так і на адресу прокурорів, які брали участь у провадженні. Образи на адресу суддів і прокурорів висловили і вільні слухачі, які були присутні у залі судового засідання. Це засвідчує відеозапис вищеописаних подій. Одразу того ж дня цей відеозапис було поширено у засобах масової інформації, у тому числі на інтернет-ресурсах, а також у соціальних мережах. Отже, цей відеозапис мала змогу переглядати необмежена кількість осіб.

Оскільки присутні в судовому засіданні особи, також і адвокат, висловлювали погрози, звинувачення та слова критики у присутності представників засобів масової інформації, то, як вважають судді Київського апеляційного суду, це засвідчує вияв неповаги до суду, є проявом тиску на суд з метою його дискредитації.

Перевіркою було виявлено, що за вказаними подіями до Єдиного реєстру досудових розслідувань було внесено відомості за ознаками

вчинення кримінального правопорушення (відповідно до ч. 1 ст. 376 Кримінального кодексу України).

Вища рада правосуддя звернулась до офісу Генерального прокурора щодо надання інформації про розкриття та розслідування злочину у цьому кримінальному провадженні (рішення від 23 квітня 2020 року № 1049/0/15–20)¹⁶⁹.

Важливо зауважити, що згідно із Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (ч. 1 ст. 10) кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право на свободу вираження поглядів охоплює свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів¹⁷⁰.

Адвокати також мають право на свободу вираження поглядів. Однак відповідно до їхньої професії наявні певні обмеження на їхню публічну поведінку. Публічна поведінка адвоката має бути стриманою, чесною та гідною.

Як вважає Європейський суд з прав людини, межі свободи вираження поглядів щодо судової влади для адвокатів є значно вужчими, ніж у представників засобів масової інформації. Як приклад наводять рішення Європейського суду з прав людини у справі «Аміхалакіоас проти Молдови» від 23 березня 2004 року¹⁷¹.

Юрист і голова Спілки адвокатів Республіки Молдови, який був заявником у справі, коли Конституційний суд ухвалив рішення про те, що норми законодавства про обов'язкове членство адвокатів у молдавському союзі адвокатів є неконституційними, не погоджуючись із цим рішенням, дав у телефонній розмові інтерв'ю журналістові. На підставі цього інтерв'ю було надруковано відповідну публікацію у газеті. У цьому газетному матеріалі йшлося про те, що «завдяки вирішенню Конституційного суду в системі адвокатури запанує повна анархія... У цьому зв'язку виникає запитання: а чи конституційним є Конституційний суд?... Для суддів молдавського Конституційного суду

¹⁶⁹ Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_zh_2020_rik_0.pdf;

¹⁷⁰ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL:

¹⁷¹ Справа «Аміхалакіоас (Amihalachioaie) проти Молдови»: Рішення Європейського суду з прав людини від 23 березня 2004 року. URL: <http://cedem.org.ua/library/spravaamihalakioae-proty-moldovy/>.

Європейський суд з прав людини не є авторитетом». Це було трактовано Конституційним судом як вияв неповаги до нього і прийнято рішення про накладення адміністративного штрафу.

Не погоджуючись із рішенням, заявник звернувся до Європейського суду з прав людини. Юрист і голова Спілки адвокатів Республіки Молдови як заявник зазначав, що накладене на нього стягнення у формі адміністративного штрафу є необґрунтованим втручанням у його право на свободу вираження поглядів.

Щодо цього Європейський суд з прав людини зауважив, що, зважаючи на особливий статус, адвокати є посередниками між суспільством і судами. Адвокати мають право публічно коментувати процес здійснення правосуддя, проте їхня критика не може виходити за певні межі.

Європейський суд з прав людини зауважив, що, зважаючи на юридичну підготовку і професійний досвід заявника, він міг передбачити, що його висловлювання підпадають під дію Кодексу консти-туційної юрисдикції Молдови.

Європейський суд з прав людини виснував, що втручання у право заявника було виправдане необхідністю забезпечити авторитет і неупередженість правосуддя (згідно з п. 2 ст. 10 Конвенції). Водночас зауважив, що висловлювання заявника «можуть бути кваліфіковані як прояв деякої неповаги до Конституційного суду в зв'язку з прийнятим ним рішенням, однак їх не можна вважати ні серйозними, ні образливими у відношенні до суддів Конституційного суду». Преса подала інформацію, посилаючись на висловлювання заявника. Згодом її частину заявник спростував. Як зазначив Європейський суд з прав людини, заявник не може нести відповідальність за все те, що було надруковано в інтерв'ю.

Варто акцентувати на важливості зроблених висновків Європейським судом з прав людини про те, що у процесі публічного коментування здійснення правосуддя адвокати повинні дотримуватись:

- визначених меж допустимої критики;
- балансу інтересів (права громадськості на отримання інформації, вимог належного здійснення правосуддя і захисту гідності адвокатів)¹⁷².

¹⁷² Сташків Н. Авторитет правосуддя VS свобода вираження поглядів (практика Європейського суду з прав людини). Актуальні проблеми правознавства. 2018. Вип. 3. С. 48–49. URL:

До Вищої ради правосуддя надійшло повідомлення судді Дарницького районного суду міста Києва. У ньому суддя Дарницького районного суду міста Києва повідомляв про втручання в його діяльність. Вища рада правосуддя, перевіряючи це повідомлення, виявила, що, перебуваючи у приміщенні Дарницького районного суду міста Києва, адвокати підозрюваного висловлювали обурення прийнятим слідчим суддею рішенням про привід підозрюваного. Як зазначив суддя, адвокати поводитися зухвало та грубо, на зауваження працівників Служби судової охорони та апарату суду не реагували, у грубій, образливій, принизливій формі зверталися до неї, здійняли галас у приміщенні суду. Коли адвокат помітив, що помічник судді фіксує їхню неналежну поведінку на свій мобільний телефон, то намагався зачинити її в кабінеті. Суддя самостійно намагалася припинити галас. Однак адвокати продовжували її ображати, обзивали потворою, погрожували звільнити її з посади, висловлювалися у грубій, принизливій формі щодо її зовнішності, кваліфікації. Один з адвокатів зауважив, що використовує свої особисті знайомства з метою вжиття усіх заходів для її негайного звільнення з посади, а інший адвокат на її адресу висловився: «Тобі гаплик». Водночас в Інтернеті було оприлюднено відеозапис описаних подій.

Розглядаючи це повідомлення судді Дарницького районного суду міста Києва, Вища рада правосуддя у своєму рішенні від 15 вересня 2020 року № 2623/0/15–20¹⁷³ звернулася до Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури міста Києва, щоб вжити заходи щодо недопущення адвокатами дій, які можна розглядати як втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя¹⁷⁴.

Як визначено Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», адвокатський запит — письмове звернення адвоката до органу державної влади, органу місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, підприємств, установ і організацій (незалежно від форми власності та підпорядкування), громадських об'єднань про надання інформації, копій документів, які адвокатуві необхідні, щоб

¹⁷³ <https://hcj.gov.ua/acts>

¹⁷⁴ Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_0.pdf; Рішення від 15 вересня 2020 року № 2623/0/15–20 «Про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя за повідомленням судді Дарницького районного суду міста Києва Цимбал І.К.». URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/3463>

надати правову допомогу клієнтові (ч. 1 ст. 24 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»)¹⁷⁵.

Відповідно до Правил адвокатської етики (ст. 25) адвокат не має права:

- виконуючи доручення клієнта, використовувати незаконні та неетичні засоби (у тому числі спонукати свідків до надання завідомо неправдивих показань);
- застосовувати погрози, шантаж чи інші протизаконні методи тиску на протилежну сторону чи свідків;
- використовувати власні зв'язки (чи особливий статус), щоб прямо або опосередковано впливати на суд чи інший орган;
- використовувати інформацію, отриману від колишнього клієнта, конфіденційність якої охороняється законом,
- використовувати інші засоби, що не відповідають чинному законодавству або Правилам адвокатської етики¹⁷⁶.

Судді Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду повідомили Вищу раду правосуддя про надходження адвокатських запитів представника однієї із сторін у справі, що перебуває у їх провадженні. На підставі адвокатських запитів судді з'ясували, що порушені у них питання не стосувались інформації, яка є необхідною адвокату для надання правової допомоги клієнтові. Що це можна розглядати як прояв неповаги до них. Водночас це може засвідчувати намагання адвоката таким чином вплинути на їхню діяльність щодо здійснення правосуддя.

Розглянувши подані адвокатом запити, з'ясували, що запитання, які адвокат ставив суддям, були необґрунтованими підозрами про втручання у їхню діяльність під час розгляду справи стосовно інших осіб, зокрема щодо надходження до суду звернень посадових осіб Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України тощо, надання правової оцінки, інформаційних листів, узагальнень на підтвердження правової позиції, звернення до суддів осіб з метою уточнення інформації щодо стадії розгляду справи, обговорення суперечливих моментів у справі.

В адвокатських запитах йшлося про те, що їх подають для того,

¹⁷⁵ Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». URL:

¹⁷⁶ Правила адвокатської етики, затверджені звітно-виборним з'їздом адвокатів України 2017 року 09 червня 2017 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text>

щоб клієнтові надати правову допомогу, а також щоб не допустити втручання інших осіб у розгляд справи. Однак такі запити не можна розглядати як метод захисту інтересів клієнта у справі. Водночас їх можна характеризувати як вияв неповаги до суддів, намагання адвоката вплинути на їхню діяльність у такий спосіб, який визначений чинним законодавством.

Якщо в адвоката наявний сумнів щодо відсутності у суддів під час розгляду справи заінтересованості, упередженості, то він має право заявити їм відвід. Такий відвід повинен бути розглянутий відповідно до процедури, що визначена законодавством.

Розглянувши адвокатські запити, Вища рада правосуддя з'ясувала, що адвокат діяв не відповідно до Правил адвокатської етики. Це негативно вплинуло на авторитет правосуддя. Вища рада правосуддя 20 серпня 2020 року ухвалила рішення № 2443/0/15–20¹⁷⁷, звернувшись до Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури міста Києва щодо притягнення до відповідальності адвоката за вчинені ним дії¹⁷⁸.

2.2.4. Інші випадки порушення гарантій незалежності суддів з боку правоохоронних органів

Вища рада правосуддя за результатами перевірки повідомлень суддів у 2020 році виявила інші порушення з боку правоохоронних органів, їхніх посадових осіб. Ці виявлені порушення стали підставою, щоб вжити заходи для забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя.

Повідомлення суддів стосувались позапроцесуальних звернень представників правоохоронних органів та їх бездіяльності.

Здебільшого позапроцесуальні звернення фізичних осіб до суду Вища рада правосуддя визнала як такі, що не містять ознак втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя. Коли позапроцесуальні звернення надходили від осіб, уповноважених на виконання

¹⁷⁷ <https://hcj.gov.ua/acts>

¹⁷⁸ Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_0.pdf; Рішення Вищої ради правосуддя від 20 серпня 2020 року № 2443/0/15–20 «Про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя за повідомленням суддів Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду Случа О.В., Волковицької Н.О., Міщенко І.С.». URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/3062>

функцій держави, то Вища рада правосуддя вживала відповідні заходи реагування¹⁷⁹.

Зокрема, суддя Монастирищенського районного суду Черкаської області повідомив, що у провадженні судді перебувало шість справ про притягнення осіб до адміністративної відповідальності за ч. 1 ст. 163–4 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Якщо у двох справах осіб визнано винними та накладено на них адміністративне стягнення у вигляді штрафу, то в інших чотирьох справах провадження закрито у зв'язку з наявністю постанови компетентного органу про накладення адміністративного стягнення. Вищезазначені рішення не оскаржувалися.

Як зазначав суддя, йому телефонував чоловік (назвався начальником Уманського управління Головного управління Державної фіскальної служби у Черкаській області). Чоловік у телефонній розмові сказав, що буде звертатися до органів прокуратури із заявою щодо винесення суддею неправосудних рішень, а саме закриття провадження у вищеописаних справах. Водночас у телефонній розмові вказав судді у подальшому не постановляти рішення про закриття провадження у справах про адміністративні правопорушення згідно із ст. 163–4 КУпАП, якщо будуть надходити такі справи.

Суддя вважав, що такі дії є неприпустимими, протиправними, розглядаючи їх як спробу тиску. Водночас зауважував, що такі дії мають ознаки втручання у здійснення правосуддя, щоб перешкодити виконанню службових обов'язків, повному, всебічному, об'єктивному розгляду справ. Суддя просив вжити заходи, які визначені чинним законодавством, щоб перешкодити втручанням у його діяльність.

Вища рада правосуддя розглянула повідомлення судді Монастирищенського районного суду Черкаської області. 27 жовтня 2020 року вона ухвалила рішення № 2944/0/15–20¹⁸⁰, визначивши телефонну розмову судді із людиною, яка назвалася начальником Уманського управління Головного управління Державної фіскальної служби у Черкаській області, як позапроцесуальне звернення особи, яка не є учасником процесу, отже, не підлягає розгляду судом.

¹⁷⁹ Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_0.pdf

¹⁸⁰ <https://hcj.gov.ua/acts>

Як зазначила Вища рада правосуддя, такі звернення не узгоджуються із Законом України «Про судоустрій і статус суддів» (ч. 6 ст. 48) щодо обов'язку фізичних осіб поважати незалежність судді і не посягати на неї. На думку Вищої ради правосуддя, такі звернення є неприпустимими. Подібні телефонні дзвінки можуть викликати у судді обґрунтоване занепокоєння щодо власної безпеки, створюючи реальну загрозу суддівській незалежності.

Вищеописані обставини стосуються професійної діяльності судді. Отже, вони містять ознаки втручання у діяльність, яка пов'язана із здійсненням правосуддя. Такі обставини мають бути відповідно кваліфіковані правоохоронними органами згідно із Кримінальним процесуальним кодексом України¹⁸¹.

Вивчаючи оцінне поняття «втручання» у кримінальному праві України, Є. М. Блажівський зазначив, що «втручання» можливе лише у формі дії. А бездіяльність не можна розглядати як «втручання»¹⁸². Про це він пише у своїй науковій роботі¹⁸³.

Практика застосування оцінного поняття «втручання» як підстави для вжиття Вищою радою правосуддя заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя є іншою. Важливо зазначити, що Вищій раді правосуддя відомі випадки, коли «втручання» було пов'язане із бездіяльністю посадових осіб правоохоронних органів. Як вважає Вища рада правосуддя, бездіяльність представників правоохоронних органів становить безпосередню загрозу незалежності суддів та авторитету правосуддя. З огляду на це Вища рада правосуддя вносить відповідні подання про виявлення та притягнення до відповідальності таких осіб згідно із чинним законодавством¹⁸⁴.

¹⁸¹ Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_0.pdf; Рішення Вищої ради правосуддя від 27 жовтня 2020 року № 2944/0/15–20 «Про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя за повідомленням судді Монастирищенського районного суду Черкаської області Мазай Н. В.». URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/4591>

¹⁸² Блажівський Є. М. Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність за кримінальним правом України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 — кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2010. С. 9.

¹⁸³ Там само.

¹⁸⁴ Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_0.pdf

Зокрема, Вища рада правосуддя 15 вересня 2020 року ухвалила рішення № 2624/0/15–20¹⁸⁵, відповідно до якого було внесено подання Голові Національної поліції України про виявлення та притягнення до встановленої законом відповідальності поліцейських Саксаганського відділення поліції Криворізького відділу поліції Головного управління Національної поліції в Дніпропетровській області та Полку патрульної поліції в місті Кривий Ріг управління патрульної поліції в Дніпропетровській області Департаменту патрульної поліції. Вони проявили бездіяльність під час подій, що відбулися у приміщенні Саксаганського районного суду міста Кривого Рогу Дніпропетровської області.

Ухваленню Вищою радою правосуддя рішення № 2624/0/15–20 від 15 вересня 2020 року¹⁸⁶ передували такі події. Це відбувалось у приміщенні суду. Група осіб самовільно відчинила кабінет голови суду і вимагала у нього, щоб надав посвідчення судді. Вони мали на меті перевірити його повноваження щодо здійснення правосуддя. Ці особи зневажливо та нецензурно висловлювалися щодо судді. Їм були висловлені зауваження, однак ці особи не реагували. Заступник керівника апарату суду, старший судовий розпорядник, судові розпорядники роз'яснили цим особам, що у приміщенні суду необхідно дотримуватися правопорядку та визначених правил поведінки. Однак, незважаючи на це, вони голосно кричали, зневажливо і нецензурно висловлювались, погрожували голові суду і працівникам апарату суду.

З огляду на протиправні дії сторонніх осіб заступник керівника апарату суду та розпорядник суду неодноразово викликали працівників поліції за телефоном 102. Проте, коли були приїхали співробітники поліції, сторонні особи продовжували порушувати громадський порядок у приміщенні суду, відкрито виявляючи неповагу до його працівників, не реагуючи на зауваження.

На виклик прибули працівники Саксаганського відділення поліції Криворізького відділу поліції Головного управління Національної поліції в Дніпропетровській області. Однак вони не чинили перешкод правопорушникам. Зважаючи на події, які відбувалися, та бездіяльність працівників Саксаганського відділення поліції, судовий розпорядник викликала підрозділ патрульної поліції з охорони

¹⁸⁵ <https://hcj.gov.ua/acts>

¹⁸⁶ <https://hcj.gov.ua/acts>

громадського порядку Національної поліції України — тактико-оперативного реагування. Вони прибули до суду. Однак і з їхнього боку також не було вчинено жодних дій, щоб припинити протиправні дії сторонніх осіб¹⁸⁷.

«Втручання» може проявлятися як погрози та як непроцесуальні звернення з боку посадових осіб правоохоронних органів. Проте погрози звернутися із дисциплінарними скаргами на поведінку судді Вища рада правосуддя як «втручання» не розглядає.

Наприклад, до Вищої ради правосуддя надійшло повідомлення від судді Херсонського міського суду Херсонської області. Перевіряючи це повідомлення, Вища рада правосуддя з'ясувала, позивачем справи, яка перебувала у провадженні судді, був працівник Служби безпеки України.

Під час проведення підготовчого судового засідання позивач заявив про відвід головуючого судді. У задоволенні відводу позивачеві було відмовлено. Коли позивач залишав судове засідання, у присутності секретаря судового засідання та помічника судді позивач сказав, що звернеться зі скаргами до Вищої ради правосуддя, водночас погрожував, що суддя зустрінеться з ним як «працівником Служби безпеки України», зважаючи на відмову його заяви про відвід.

Вища рада правосуддя 20 жовтня 2020 року ухвалила рішення № 2866/0/15–20¹⁸⁸ щодо висловлення позивачем намірів звернутися до Вищої ради правосуддя зі скаргою на дії судді. У цьому рішенні Вища рада правосуддя вкотре зазначила, що відповідно до чинного законодавства будь-яка особа має право звернутися до Вищої ради правосуддя зі скаргою щодо дисциплінарного проступку судді. Зокрема може звернутися із скаргою до закінчення судового розгляду справи.

Варто зауважити, що звернення учасника судового провадження із дисциплінарною скаргою до Вищої ради правосуддя, коли не закінчився судовий розгляд справи, не є ознакою впливу на суд чи

¹⁸⁷ Рішення Вищої ради правосуддя від 15 вересня 2020 року № 2624/0/15–20 «Про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя за повідомленням голови Саксаганського районного суду міста Кривого Рогу Дніпропетровської області Ткаченка А.В.». URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/3549>; Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_0.pdf

¹⁸⁸ <https://hcj.gov.ua/acts>

втручанням у діяльність суду. За винятком тих випадків, коли здійснюється тиск на суддю. Зокрема, щоб перешкодити виконанню його професійних обов'язків. Або здійснюються дії, спрямовані на те, щоб схилити суддю до винесення ним неправосудного рішення.

Водночас те, що позивач висловив погрози, що суддя зустрінеться з ним як «працівником Служби безпеки України», що були зумовлені відмовою у задоволенні заяви про відвід головуючого судді, не узгоджується з чинним законодавством. Зокрема, із Законом України «Про судоустрій і статус суддів» (ч. 6 ст. 48), а також Конституцією України про обов'язок поважати незалежність судді і не посягати на неї. Звернення у такій формі є неприпустимим. Як можна було з'ясувати із повідомлення, розглядалася цивільна справа. Зважаючи на це, описана поведінка учасника справи (працівник правоохоронного органу) могла бути використана, щоб вплинути на суддю, спонукаючи його до прийняття рішення, вигідного позивачеві.

Розглядаючи повідомлення судді Херсонського міського суду Херсонської області, перевіряючи обставини справи, Вища рада правосуддя 20 жовтня 2020 року ухвалила рішення № 2866/0/15–20¹⁸⁹, зазначивши про можливе втручання у діяльність судді Херсонського міського суду Херсонської області під час розгляду справи. Оскільки наявні ознаки можливого втручання у діяльність судді, то, на думку Вищої ради правосуддя, вони повинні бути перевірені відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу України¹⁹⁰.

2.3. Вплив на суддів з боку фізичних осіб

Згідно із щорічною доповіддю Вищої ради правосуддя за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні» у 2020 році найбільша кількість повідомлень суддів про втручання у їхню діяльність стосувалась втручання з боку громадян та їх об'єднань. Таку

¹⁸⁹ <https://hcj.gov.ua/acts>

¹⁹⁰ Рішення Вищої ради правосуддя від 20 жовтня 2020 року № 2866/0/15–20 «Про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя за повідомленням судді Херсонського міського суду Херсонської області Кузьміної О.І.». URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/2823>; Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini.pdf

ситуацію Вища рада правосуддя вважає вже традиційною. Це підтверджують статистичні дані за попередні роки¹⁹¹.

У більшості випадків судді повідомляють про:

- проведення акцій протесту біля приміщень судів або в залі судового засідання;
- блокування роботи суду;
- зриви судових засідань;
- розміщення неправдивих та провокаційних публікацій у засобах масової інформації;
- висловлювання у їхню сторону погроз, образ тощо.

На думку Вищої ради правосуддя, реалізація особами передбачених законом прав не може бути розглянута як втручання у діяльність судді щодо здійснення правосуддя. Зокрема, здебільшого не розглядались як втручання у діяльність судді реалізація особами права на звернення, права на свободу вираження поглядів, свободу мирних зібрань, права на звернення з дисциплінарною скаргою на дії судді тощо¹⁹².

Вища рада правосуддя головним чином розглядала як втручання у діяльність суддів щодо здійснення правосуддя ті випадки, які були пов'язані із протиправною поведінкою фізичних осіб.

Більшість рішень Вищої ради правосуддя про вжиття заходів забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя у 2020 році головню були пов'язані із:

- безпекою суддів;
- погрозами фізичною розправою;
- нападами на суддів;
- порушеннями порядку в судовому засіданні;
- блокуванням судів.

¹⁹¹ Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini.pdf; Щорічна доповідь за 2019 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2019_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini_compressed.pdf; Щорічна доповідь за 2018 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2018_rik.pdf; Щорічна доповідь за 2017 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні» URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2017_rik_.pdf

¹⁹² Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini.pdf

Варто зауважити, що під час розгляду повідомлень суддів про втручання в їхню діяльність щодо здійснення правосуддя дедалі частіше трапляються випадки, які безпосередньо не стосуються втручання у їхню діяльність. Однак такі повідомлення суддів засвідчують, що значною мірою здійснюється підрив авторитету правосуддя. Зважаючи на це, такі повідомлення суддів потребують, щоб Вища рада правосуддя здійснювала належні заходи реагування.

Щодо безпеки суддів як однієї з основних гарантій незалежності варто зауважити, що на розгляд Верховної Ради України народний депутат України С. О. Демченко вніс проєкт Закону України «Про внесення змін до статті 6 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо заборони проведення мітингів біля будівель судів» (реєстраційний номер № 3291 від 30 березня 2020 року). Як зазначено у пояснювальній записці, законопроект № 3291 підготовлено, щоб викласти положення Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у редакції, яка б забезпечувала однакове розуміння положень цього Закону та Конституції України, закріплювала єдині підходи до його правозастосування з Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (ч. 2 ст. 11).

Законопроект № 3291 пропонує в новій редакції викласти ч. 3 ст. 6 Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Зокрема, що на відстані ближче, ніж 50 метрів до приміщень судів, забороняється:

- проводити мітинги, демонстрації, пікети, акції протестів, інші подібні акції;
- встановлювати намети, сцени, інші подібні споруди;
- розміщувати та демонструвати плакати, банери, прапори, політичні символи;
- розміщувати гучномовці, звуковідтворювальну, світлову чи іншу апаратуру або прилади для проведення вищезазначених акцій.

Відповідно до цього законопроекту Служба судової охорони має право припиняти проведення зазначених акцій чи дій без прийняття будь-яких додаткових рішень чи додаткових вказівок. У разі необхідності вони мають право залучати представників Національної поліції України або Національної гвардії України.

Вища рада правосуддя розглянула вищезазначений проєкт № 3291 та 27 жовтня 2020 року ухвалила рішення № 2960/0/15–20¹⁹³. Зауважимо,

¹⁹³ Рішення Вищої ради правосуддя від 27 жовтня 2020 року № 2960/0/15–20 «Про надання консультативного висновку щодо законопроекту № 3291». URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/416>

що Вища рада правосуддя підтримала вищенаведений законопроект за умови врахування висловлених пропозицій та зауважень. Зважаючи на поширення у світі рухів протестів, питання обмеження права на свободу мирних зібрань стають особливо актуальними. Обмеження свободи мирних зібрань описано в частині 2 статті 11 Конвенції¹⁹⁴.

Обмеження свободи мирних зібрань можливі:

- якщо визначені законом;
- є необхідними у демократичному суспільстві;
- їх застосовують із метою національної або громадської безпеки, щоб запобігти проведенню заворушень чи запобігти злочинам, для охорони здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.

Варто зазначити, що Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (ч. 2 ст. 11) не перешкоджає запровадженню законних обмежень щодо здійснення права на свободу мирних зібрань особами, які належать до збройних сил, поліції чи адміністративних органів держави¹⁹⁵.

У справі «Веренцов проти України» заявник зазначив про обмеження його права на свободу мирних зібрань. Також поскаржився на необґрунтованість його арешту, який тривав на три доби.

Зауважимо, що Парламент України не ухвалив закону, який би регулював проведення мирних демонстрацій. Відповідно до Конституції України такий порядок повинен бути визначений законом. На думку Європейського суду з прав людини, потрібно реформувати законодавство¹⁹⁶.

Як вважає Вища рада правосуддя, необхідно закріпити єдині підходи до реалізації права на мирні зібрання та стосовно їх обмежень.

Це буде спрямоване на:

- недопущення обмежень права на мирні зібрання;
- протидію зловживанням правом на мирні зібрання.

¹⁹⁴ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

¹⁹⁵ Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini.pdf

¹⁹⁶ Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Веренцов проти України» від 11 квітня 2013 року пункти 55, 95. Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini.pdf

Адже створення необхідних механізмів і процедур, що дають змогу забезпечити реальне здійснення свободи зібрань, є найважливішим обов'язком держави. Водночас це значною мірою буде спрямоване на унеможливлення незаконного впливу на суддів і втручання у їхню діяльність, а також на чинення тиску на суддів.

Також необхідно дотриматися балансу між правом на свободу мирних зібрань і допустимістю втручання в таку свободу і її обмеження.

До неоднозначного застосування норм законодавства може призвести:

- ігнорування підстав заборони мирних зібрань;
- попередження влади про мирне зібрання, час, за який має бути здійснено таке попередження.

Вища рада правосуддя дійшла висновку, що на законодавчому рівні має бути детально передбачений механізм, що регулює:

- проведення мирних зібрань, мітингів, демонстрацій, пікетів, інших подібних чи аналогічних акцій біля будівель судів;
- завчасне повідомлення про проведення таких заходів з обов'язковим визначенням органу, який має бути повідомлений про їх проведення, отримання дозволу на проведення відповідних акцій тощо¹⁹⁷.

2.3.1. Напади, погрози фізичною розправою

Рекомендації СМ/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки від 17 листопада 2010 року (п. 38) визначають, що необхідно вжити всіх необхідних заходів, щоб гарантувати безпеку суддів.

Як визначено Монреальською універсальною декларацією про незалежність правосуддя (п. 19), виконавчі органи повинні гарантувати охорону і фізичний захист суддів та членів їхніх сімей¹⁹⁸. Відповідно до Конституції України (ст. 126), держава забезпечує особисту безпеку судді та членів його сім'ї¹⁹⁹.

¹⁹⁷ Рішення Вищої ради правосуддя від 27 жовтня 2020 року № 2960/0/15–20 «Про надання консультативного висновку щодо законопроекту № 3291». URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/416>

¹⁹⁸ Монреальська універсальна декларація про незалежність правосуддя (Перша світова конференція по незалежності правосуддя, Монреаль, 1983 р.). URL: <http://www.judges.org.ua/article/d5.htm>

¹⁹⁹ Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

Судді, члени їхніх сімей та їхнє майно перебувають під особливим захистом держави. Служба судової охорони, органи правопорядку зобов'язані вживати необхідних заходів для забезпечення безпеки судді, членів його сім'ї, збереження їхнього майна, якщо від судді надійде відповідна заява.

За вчинене посягання на життя і здоров'я судді, знищення чи пошкодження його майна, висловлену погрозу вбивством, насильством чи пошкодженням майна судді, образу чи наклеп на нього, а також за вчинене посягання на життя і здоров'я членів його сім'ї (батьків, дружини, чоловіка, дітей), висловлену погрозу їм вбивством, пошкодженням майна відповідно до закону передбачена відповідальність. Служба судової охорони забезпечує суддю засобами захисту²⁰⁰.

Служба судової охорони (ст. 160 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»):

- підтримує громадський порядок у суді;
- припиняє прояви неповаги до суду;
- охороняє приміщення суду, органів та установ системи правосуддя;
- забезпечує особисту безпеку суддів та членів їхніх сімей, працівників суду;
- забезпечує у суді безпеку учасників судового процесу²⁰¹.

18 серпня 2020 року Вища рада правосуддя отримала повідомлення голови Білгород-Дністровського міськрайонного суду Одеської області О.О. Боярського про напад на суддю Білгород-Дністровського міськрайонного суду Одеської області Ю.В. Шевчук.

У повідомленні голови Білгород-Дністровського міськрайонного суду Одеської області йшлося про те, що в ніч з 15 на 16 серпня 2020 року було здійснено напад на суддю Білгород-Дністровського міськрайонного суду Одеської області Ю.В. Шевчук. Зазначалося, що четверо невідомих осіб напали на суддю, вимагаючи гроші та коштовності. Внаслідок нападу суддя отримала тілесні ушкодження. На цей час вона перебуває у лікарні, у неї переломи ребер, закрита черепно-мозкова травма. За вищеповисаним фактом було розпочато кримінальне провадження.

На підставі перевірки вищенаведеного повідомлення голови Білгород-Дністровського міськрайонного суду Одеської області про

²⁰⁰ Закон України «Про судоустрій і статус суддів». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

²⁰¹ Там само.

напад на суддю цього суду Вища рада правосуддя 20 серпня 2020 року ухвалила рішення № 2442/0/15–20²⁰². Вища рада правосуддя звернулась до Служби судової охорони, акцентуючи на вжитті невідкладних заходів відповідно до чинного законодавства, спрямованих забезпечити особисту безпеку суддів та охороняти приміщення Білгород-Дністровського міськрайонного суду Одеської області. Водночас Вища рада правосуддя звернулась до офісу Генерального прокурора та Національної поліції України з метою надання інформації про розкриття та розслідування кримінального правопорушення за фактами, які зазначив у повідомленні О. О. Боярський, який є головою Білгород-Дністровського міськрайонного суду Одеської області.

Також О. О. Боярський як голова Білгород-Дністровського міськрайонного суду Одеської області у повідомленні вказав про неефективне досудове розслідування злочинів, які були вчинені щодо суддів Білгород-Дністровського міськрайонного суду Одеської області. На підставі цього факту Вища рада правосуддя звернулась до офісу Генерального прокурора, щоб надати необхідну інформації про розкриття та розслідування тих злочинів, які упродовж 2015–2020 років були вчинені щодо суддів Білгород-Дністровського міськрайонного суду Одеської області²⁰³.

Також як приклад можна розглянути повідомлення П. Д. Денисюка, який є головою Рівненського міського суду Рівненської області. У його повідомленні йдеться про напад на О. Я. Тимощука – суддю Рівненського міського суду Рівненської області.

Як зазначає у повідомленні голова Рівненського міського суду П. Д. Денисюк, дві невідомі особи, які були одягнені у маски-балаклави, речовиною сльозоточивої та подразливої дії з аерозольного балона пошкодили обличчя судді О. Я. Тимощука. А також ці дві невідомі особи в масках завдали судді тілесних ушкоджень. Унаслідок цього суддя потрапив до лікарні.

Розглянувши обставини вчинення кримінального правопорушення стосовно судді Рівненського міського суду О. Я. Тимощука, Вища рада правосуддя 8 жовтня 2020 року ухвалила рішення № 2804/0/15–20²⁰⁴,

²⁰² <https://hcj.gov.ua/acts>

²⁰³ Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini.pdf

²⁰⁴ <https://hcj.gov.ua/acts>

визнавши, що є підстави для вжиття заходів, встановлених чинним законодавством, зокрема Законом України «Про Вищу раду правосуддя» (ст. 73)²⁰⁵.

Також як приклад можна розглянути повідомлення судді Богородчанського районного суду Івано-Франківської області О.А. Шишка та голови цього суду Л.М. Битківського про виявлення суддею за місцем свого проживання вибухового пристрою, який був прикріплений до гаражних воріт. За даними судді О.А. Шишка, оглядаючи місце події, працівники поліції вилучили вибуховий пристрій, схожий на гранату типу Ф-1. Зважаючи на цей факт, Головне управління Національної поліції в Івано-Франківській області внесло відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань за ознаками кримінальних правопорушень, передбачених Кримінальним кодексом України (ч. 1 ст. 263, ст. 379).

Вища рада правосуддя відповідно до повідомлення судді Богородчанського районного суду Івано-Франківської області О.А. Шишка та голови цього суду Л.М. Битківського 18 серпня 2020 року ухвалила рішення № 2405/0/15–20²⁰⁶, звернувшись до офісу Генерального прокурора щодо надання інформації про розкриття та розслідування злочинів у кримінальному провадженні за вищеописаними подіями та до Служби судової охорони, щоб вжити невідкладні заходи, які передбачені законом, з метою забезпечення особистої безпеки суддів та охорони приміщення суду²⁰⁷.

Також як приклад можна навести повідомлення судді Стрийського міськрайонного суду Львівської області В.М. Бораковського. Як зазначив у повідомленні суддя В.М. Бораковський, 10 листопада 2020 року близько 03:00 невідома особа вкинула сокиру у вікно його будинку. За заявою

²⁰⁵ Рішення Вищої ради правосуддя від 08.10.2020 року № 2804/0/15–20 «Про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя за повідомленнями голови Рівненського міського суду Рівненської області Денисюка П.Д.». URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/2042>; Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini.pdf

²⁰⁶ <https://hcj.gov.ua/acts>

²⁰⁷ Рішення Вищої ради правосуддя від 18 серпня 2020 року № 2405/0/15–20 «Про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя за повідомленнями голови Богородчанського районного суду Івано-Франківської області Битківського Л.М. та судді Богородчанського районного суду Івано-Франківської області Шишка О.А.». URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/2511>; Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL:

судді В. М. Бораковського було внесено відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань, кваліфікуючи кримінальне правопорушення згідно із Кримінальним кодексом України (ч. 2 ст. 15, ч. 1 ст. 378).

Розглянувши повідомлення судді Стрийського міськрайонного суду Львівської області В. М. Бораковського, Вища рада правосуддя 3 грудня 2020 року ухвалила рішення № 3387/9/15–20²⁰⁸, зазначивши про вжиття необхідних заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя. Перевіривши зазначені у вищенаведеному повідомленні судді обставини, було зроблено висновок, що дії невідомої особи стосовно пошкодження майна судді, які були кваліфіковані правоохоронним органом як замах на умисне знищення або пошкодження майна судді (ч. 2 ст. 15, ч. 1 ст. 378 Кримінального кодексу України), можуть стати причиною обґрунтованого занепокоєння стосовно безпеки судді та безпеки його близьких родичів. Що створює реальну загрозу суддівській незалежності²⁰⁹.

Відповідно до ухваленого рішення Вища рада правосуддя звернулась до офісу Генерального прокурора, щоб надати інформацію про розкриття та розслідування злочину у кримінальному провадженні відповідно до ознак кримінального правопорушення, передбаченого Кримінальним кодексом України (ч. 2 ст. 378), за обставинами, які зазначив у повідомленні суддя Стрийського міськрайонного суду Львівської області В. М. Бораковський, та звернулась до Служби судової охорони, щоб вжити невідкладні, передбачені законом заходи з метою забезпечення особистої безпеки суддів та охорони приміщення Стрийського міськрайонного суду Львівської області.

До Вищої ради правосуддя надійшло повідомлення від судді Стрийського міськрайонного суду Львівської області Р. Т. Шрамка. У ньому йшлося про те, що було підпалено гараж (власником якого є його дружина), цим гаражем також користується суддя. Як зазначалося у повідомленні судді Р. Т. Шрамка, коли було здійснено підпал гаража, у ньому був автомобіль, який перебуває у користуванні судді

²⁰⁸ <https://hcj.gov.ua/acts>

²⁰⁹ Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini.pdf; Рішення Вищої ради правосуддя від 3 грудня 2020 року № 3387/0/15–20 «Про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя за повідомленням судді Стрийського міськрайонного суду Львівської області Бораковського В. М.». URL:

(власником автомобіля є його дружина). Внаслідок здійсненого підпалу обгоріла частина приміщення гаража, а також обгоріла частина автомобіля. Ці дії, вчинені невідомими особами, суддя Р.Т. Шрамко сприйняв як такі, що спрямовані залякати його і змусити ухвалити незаконні рішення у справах, які у цей час перебувають у його провадженні, а також розглядає як тиск і втручання у його діяльність щодо здійснення правосуддя²¹⁰.

Розглянувши вищенаведене повідомлення, Вища рада правосуддя 17 грудня 2020 року ухвалила рішення № 3522/9/15–20 «Про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя за повідомленням судді Стрийського міськрайонного суду Львівської області Шрамка Р.Т.»²¹¹.

Аналізуючи повідомлення, які надходять до Вищої ради правосуддя, не завжди можна простежити взаємозв'язок між подіями, які відбуваються, та розглядом суддями конкретних справ, які у цей час перебувають у провадженні. Однак можна стверджувати, що повідомлення, які надходять до Вищої ради правосуддя, є обґрунтованими підставами щодо занепокоєння безпекою суддів, створюючи реальну загрозу суддівській незалежності. Зважаючи на це, такі повідомлення повинні ретельно перевіряти правоохоронні органи відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу України²¹².

Нерідко до Вищої ради правосуддя надходять повідомлення від суддів, у яких зазначається про погрози фізичною розправою. У деяких випадках такі погрози є обґрунтованими підставами щодо занепокоєння суддів їхньою безпекою, а також безпекою їхніх близьких. Можна стверджувати, що погрози суддям фізичною розправою створюють реальну загрозу суддівській незалежності²¹³.

²¹⁰ Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv; Рішення Вищої ради правосуддя від 17 грудня 2020 року № 3522/9/15–20 «Про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя за повідомленням судді Стрийського міськрайонного суду Львівської області Шрамка Р.Т.». URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/5838>

²¹¹ <https://hcj.gov.ua/acts>

²¹² Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini.pdf

²¹³ Там само.

Як приклад можна навести повідомлення судді НовоУкраїнського районного суду Кіровоградської області О.А. Гарбуз. У цьому повідомленні, що надійшло до Вищої ради правосуддя, суддя О.А. Гарбуз зазначає про втручання в її діяльність як судді щодо здійснення правосуддя. Зокрема, йдеться, що 10 лютого 2020 року вона як слідчий суддя НовоУкраїнського районного суду Кіровоградської області здійснювала відкритий судовий розгляд скарги на постанову слідчого відділу НовоУкраїнського відділу поліції Головного управління Національної поліції в Кіровоградській області про закриття кримінального провадження. У час, коли у процесі розгляду справи було оголошено перерву, суддя та секретар судового засідання перебували у робочому кабінеті судді. Упродовж 15:20–16:10 у робочий кабінет судді, де були суддя та секретар судового засідання, не один раз заходив скаржник. Він погрожував, що здійснить фізичну розправу як щодо судді, так і щодо працівників апарату суду, ображав їх, погрожував, що у приміщенні суду застосує бойову гранату.

Розглянувши це повідомлення, Вища рада правосуддя констатувала, що погрожування судді та працівникам суду, зокрема застосуванням бойової гранати у приміщенні суду, може викликати у судді обґрунтоване занепокоєння як щодо власної безпеки, так і щодо безпеки працівників суду і його відвідувачів. Це створює реальну загрозу суддівській незалежності.

За повідомленням судді НовоУкраїнського районного суду Кіровоградської області О.А. Гарбуз Вища рада правосуддя 9 квітня 2020 року ухвалила рішення № 931/0/15–20²¹⁴ про втручання в її діяльність як судді щодо здійснення правосуддя. Вища рада правосуддя звернулася до офісу Генерального прокурора щодо надання інформації про розкриття та розслідування злочинів, вчинених стосовно судді НовоУкраїнського районного суду Кіровоградської області О.А. Гарбуз²¹⁵.

Варто розглянути повідомлення, що надійшли до Вищої ради правосуддя від суддів Верховного Суду. Вони повідомляли про втручан-

²¹⁴ <https://hcj.gov.ua/acts>

²¹⁵ Рішення Вищої ради правосуддя від 09.04.2020 року № 931/0/15–20 «Про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя за повідомленням судді НовоУкраїнського районного суду Кіровоградської області Гарбуз О.А. про втручання в її діяльність як судді щодо здійснення правосуддя». URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/1631>

ня у їхню діяльність як суддів щодо здійснення правосуддя. Зокрема, зауважували, що до їх провадження надійшла кримінальна справа за обвинуваченням засудженого, якому ухвалив вирок апеляційний суд Одеської області. За скоєні злочини відповідно до Кримінального кодексу України (ч. 3 ст. 15, п. 1, 6 ч. 2 ст. 115, п. 6 ч. 2 ст. 115, ч. 3, 4 ст. 187, ч. 1 ст. 263, ст. 348, ч. 1 ст. 70) засудженому призначено покарання у вигляді довічного позбавлення волі. Касаційна скарга засудженого була залишена без задоволення, а вирок апеляційного суду не було змінено.

Суддя Верховного Суду О.Г. Яновська зазначила, що 12 січня 2020 року о 17:52 отримала в додатку Messenger повідомлення, в якому погрожували вбити її та членів її сім'ї, щоб помститися.

Водночас судді Верховного Суду О.Г. Яновська та Л.Ю. Кишакевич повідомили, що 12 січня 2020 року о 22:09 в соціальній мережі Facebook у групі «Судді України» була поширена інформація, в якій наводились образливі висловлювання, була подана ненормативна лексика, а також надрукована нецензурна лайка як загалом стосовно судової системи, так і конкретно стосовно суддів Верховного Суду О.Г. Яновської та Л.Ю. Кишакевича. Вбачалось очевидним, що ця інформація була поширена, щоб помститися за події, пов'язані з рішенням суду у справі, у якій ці судді виступали як доповідачі.

У коментарях до цієї інформації у групі «Судді України» (у мережі Facebook) її автор (невстановлена особа) повідомив, що має вогнепальну зброю, погрожуючи суддям Верховного Суду О.Г. Яновській та Л.Ю. Кишакевичу вбивством за винесені рішення. Хоча у групі «Судді України» інші учасники попереджали автора повідомлення, що у поданих ним висловлюваннях вбачаються ознаки злочинів, на ці коментарі він відповідав, що розуміє це. Водночас зауважував, що має намір реалізувати свої погрози, вчинивши злочини щодо суддів О.Г. Яновської та Л.Ю. Кишакевича.

На думку Вищої ради правосуддя, дії вищезазначеної невстановленої особи, зокрема висловлені нею погрози на адресу суддів Верховного Суду О.Г. Яновської та Л.Ю. Кишакевича, можуть викликати обґрунтоване занепокоєння щодо їхньої власної безпеки та безпеки членів їхніх сімей. Адже висловлені нею погрози на адресу суддів можна розглядати як психологічний тиск. І це цілком очевидно. Зважаючи на те, що такі дії мають ознаки втручання у діяльність суддів Верховного Суду, їх повинні перевірити правоохоронні органи

відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу України²¹⁶.

Щоб з'ясувати наявність ознак втручання у діяльність судді щодо здійснення правосуддя та визначити наявність ознак тиску на суддю стосовно здійснення ним правосуддя, важливо простежити, як пов'язані певні дії (погрози) із прийняттям суддею судового рішення або із розглядом конкретної справи²¹⁷.

Вища рада правосуддя отримала повідомлення від судді Іллічівського міського суду Одеської області В. В. Смирнова про втручання в його діяльність як судді щодо здійснення правосуддя. На підставі перевірки вищезазначеного повідомлення судді Іллічівського міського суду В. В. Смирнова було виявлено надходження листа з погрозами від однієї особи, а також з'ясовано, що у провадженні судді перебуває кілька справ за участю цієї особи. Водночас було виявлено, що Вища рада правосуддя 9 квітня 2020 року ухвалила рішення № 930/0/15–20²¹⁸ про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя за повідомленнями вищезазначеного судді. Тоді у повідомленні йшлося про втручання у діяльність судді Іллічівського міського суду Одеської області В. В. Смирнова як судді щодо здійснення правосуддя з боку цієї самої особи²¹⁹.

На підставі повідомлення судді та матеріалів перевірки Вища рада правосуддя висувала, що листи, які містять різкі висловлювання з погрозами, можуть викликати у судді обґрунтоване занепокоєння щодо власної безпеки, а отже, створюють реальну загрозу суддівській незалежності.

За наведеними фактами, які описав у повідомленні суддя Іллічівського міського суду Одеської області В. В. Смирнов, досудове розслі-

²¹⁶ Рішення Вищої ради правосуддя від 20.02.2020 року № 533/0/15–20 «Про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя за повідомленнями суддів Верховного Суду Яновської О. Г., Кишакевича Л. Ю. про втручання у їхню діяльність як суддів щодо здійснення правосуддя». URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/6142>

²¹⁷ Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini.pdf

²¹⁸ <https://hcj.gov.ua/acts>

²¹⁹ Рішення Вищої ради правосуддя від 9 квітня 2020 року № 930/0/15–20 «Про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя за повідомленням судді Іллічівського міського суду Одеської області Смирнова В. В. про втручання в його діяльність як судді щодо здійснення правосуддя». URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/1617>

дування у кримінальному провадженні триває. Зважаючи на це, Вища рада правосуддя 24 вересня 2020 року ухвалила рішення № 2714/0/15–20²²⁰, звернувшись (згідно з п. 6 ч. 1 ст. 73 Закону України «Про Вищу раду правосуддя») до офісу Генерального прокурора щодо надання інформації про розкриття та розслідування цього злочину²²¹.

На думку авторів монографії, повністю правильною є практика Вищої ради правосуддя стосовно вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя за повідомленнями, у яких викладені обставини, що свідчать про наявність реальних підстав побоюватися за безпеку суддів, членів їхніх сімей та працівників суду.

Щодо цієї категорії втручань зразковим, зокрема, можна розглядати рішення Вищої ради правосуддя від 12 жовтня 2021 року № 2075/0/15–21 «Про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя за повідомленням судді Шевченківського районного суду міста Києва Антонюк М. С.»²²².

Розглянувши це повідомлення, Вища рада правосуддя з'ясувала, що погрози на адресу судді можна розглядати як підставу, щоб звернутися до Служби судової охорони (щодо невідкладного вжиття заходів із забезпечення особистої безпеки суддів та охорони приміщення суду), а також до офісу Генерального прокурора (щодо перевірки викладених у повідомленні судді обставин) у порядку, який визначений чинним законодавством України.

Варто зауважити, що повідомлення судді про втручання у її діяльність надійшло до Вищої ради правосуддя 5 жовтня 2021 року, а вже 12 жовтня 2021 року було ухвалено рішення про вжиття відповідних заходів²²³. Як можемо зазначити, Вища рада правосуддя менше, ніж через тиждень, відреагувала на повідомлення судді Шевченківського

²²⁰ <https://hcj.gov.ua/acts>

²²¹ Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini.pdf; Рішення Вищої ради правосуддя від 24.09.2020 № 2714/0/15–20 «Про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя за повідомленням судді Іллічівського міського суду Одеської області Смирнова В. В.». URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/4669>

²²² Рішення Вищої ради правосуддя від 12 жовтня 2021 року № 2075/0/15–21 «Про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя за повідомленням судді Шевченківського районного суду міста Києва Антонюк М. С.». URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/566>

²²³ <https://hcj.gov.ua/acts>

районного суду міста Києва М. С. Антонюк. Лише завдяки таким коротким термінам вирішення, як вищезазначеної, так і подібних справ можливо адекватно відреагувати на наявні ризики. У цьому випадку цілком обґрунтованим є рішення Вищої ради правосуддя не надсилати запити до правоохоронних органів, щоб одержати інформацію, чи розпочато кримінальне провадження за отриманим повідомленням судді. Бо для надсилання запиту й отримання відповіді на нього потрібен певний час, який є дуже важливим, коли йдеться про невідкладне життя заходів із забезпечення безпеки суддів. У деяких випадках, як у вищезазначеному випадку судді Шевченківського районного суду міста Києва М. С. Антонюк, життя заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя повинно бути невідкладним.

У повідомленнях суддів до Вищої ради правосуддя йдеться про випадки, коли учасники справ або вільні слухачі порушують порядок у судових засіданнях, а також коли відвідувачі порушують порядок у приміщеннях суду. Трапляються випадки, коли такі порушення призводять до зривів судових засідань, перешкоджають виконанню суддями професійних обов'язків. А також вони становлять небезпеку як для суддів, так і для учасників судових справ, відвідувачів і працівників суду²²⁴.

Серед повідомлень, які надійшли до Вищої ради правосуддя упродовж 2020 року (щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя), як приклад можна розглянути повідомлення суддів Приморського районного суду міста Одеси В. В. Іванова, В. Я. Бондаря про втручання в їхню діяльність як суддів щодо здійснення правосуддя.

Як йдеться у вищезазначеному повідомленні суддів, перед початком судового засідання обвинувачений дістав із поліетиленового пакета предмет, який був схожий на гранату, і погрожував, що підірве суд. Погрожуючи, обвинувачений вимагав присутності на судовому засіданні прокурора Одеської області, а також вимагав, щоб його звільнили з-під варті. Терміново евакуювали відвідувачів і співробітників суду, було введено план «Заручник». Після проведених перемовин із начальником ГУ НП в Одеській області та прокурором Одеської області обвинувачений погодився віддати працівникам правоохоронних органів предмет, який був схожий на гранату. Як

²²⁴ Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini.pdf

зазначалося у повідомленні суддів, у вищеописаних подіях ніхто не постраждав. Будівля суду перебуває під посиленою охороною Служби судової охорони.

Вища рада правосуддя розглянула це повідомлення суддів Приморського районного суду міста Одеси і 3 березня 2020 року ухвалила рішення № 647/0/15–20²²⁵. Вища рада правосуддя звернулася до:

— Служби судової охорони щодо посилення охорони судів та суддів під час розгляду кримінальних справ і проваджень;

— Національної гвардії України та Міністерства внутрішніх справ України щодо дотримання вимог Інструкції з організації конвоювання та тримання в судах обвинувачених (підсудних), засуджених за вимогою судів, та притягнення до відповідальності винних осіб;

— офісу Генерального прокурора, Служби безпеки України та Національної поліції України щодо надання інформації про розкриття та розслідування кримінальних правопорушень за викладеними фактами;

— Державної судової адміністрації України щодо проведення перевірки організації діяльності судів та стану їх забезпечення технічними засобами для виявлення речей, які заборонено проносити до приміщень суду²²⁶.

Також серед повідомлень суддів про порушення, які становлять небезпеку для суддів і для учасників судових справ, відвідувачів і працівників суду, як приклад можна навести повідомленням судді Михайлівського районного суду Запорізької області Н.В. Машкіної про втручання у її діяльність як судді щодо здійснення правосуддя.

Як було з'ясовано, у процесі судового розгляду обвинувачений не звертав уваги на розпорядження судді, не дотримувався порядку судового розгляду. Обвинувачений викрикував різні репліки, незважаючи на зауваження головуючого судді, висловлювався нецензурною лайкою. Коли обвинуваченого попередили, що за таку поведінку

²²⁵ <https://hcj.gov.ua/acts>

²²⁶ Рішення Вищої ради правосуддя від 03.03.2020 року № 647/0/15–20 «Про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя за повідомленням суддів Приморського районного суду міста Одеси Іванова В.В., Бондаря В.Я. про втручання в їхню діяльність як суддів щодо здійснення правосуддя». URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/2381>; Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini.pdf

можливе вилучення його із залу судового засідання, зважаючи на неповагу до суду, обвинувачений намагався розбити загороджувальне скло. Потім за допомогою сірників підпалив аркуш паперу і кинув його на дерев'яну лаву. Працівники конвою одразу полум'я погасили. Коли працівники суду виходили у нарадчу кімнату, щоб розглянути заяву обвинуваченого про відмову від захисника, обвинувачений погрозив, що спалить усіх присутніх живцем. На місце події одразу було викликано працівників поліції²²⁷.

Розглянувши вищезазначене повідомлення, Вища рада правосуддя 25 лютого 2020 року ухвалила рішення № 591/0/15–20. Вища рада правосуддя звернулася до офісу Генерального прокурора щодо надання інформації про розкриття та розслідування цього злочину.

Також як приклад можна навести повідомлення голови Вищого антикорупційного суду О.В. Танасевич. Як йшлося у цьому повідомленні, 1 жовтня 2020 року (о 03:35) у внутрішньому дворі Вищого антикорупційного суду стався вибух, який пошкодив фасад будівлі суду. Як вважає Вищий антикорупційний суд, це можна розглядати як факт втручання у діяльність суду щодо здійснення правосуддя. Адже такі події небезпечні для життя і здоров'я, перешкоджають виконанню суддями службових обов'язків.

2 жовтня 2020 року Вищою радою правосуддя було ухвалено рішення № 2802/0/15–20²²⁸. Вища рада правосуддя звернулася до:

- Служби судової охорони, щоб невідкладно вжити заходи для забезпечення особистої безпеки суддів та охорони приміщення Вищого антикорупційного суду;
- офісу Генерального прокурора і Національної поліції України, щоб надати інформацію про розкриття і розслідування кримінального правопорушення.

Важливо зазначити, що упродовж 2020 року у повідомленнях до Вищої ради правосуддя судді зазначали про:

²²⁷ Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini.pdf; Рішення Вищої ради правосуддя від 25.02.2020 № 591/0/15–20 «Про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя за повідомленням судді Михайлівського районного суду Запорізької області Машкіної Н.В. про втручання у її діяльність як судді щодо здійснення правосуддя». URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/7280>

²²⁸ <https://hcj.gov.ua/acts>

- розбійні напади,
- підпали,
- виявлення вибухового пристрою тощо, що становлять реальну загрозу та потребують невідкладного реагування правоохоронних органів.

Також судді акцентували на забезпеченні Службою судової охорони особистої безпеки суддів та членів їхніх сімей, працівників суду, а також на забезпеченні у суді безпеки учасників судового процесу.

Деякі адресовані суддям погрози фізичною розправою цілком обґрунтовано можна розглядати підставами для занепокоєння щодо безпеки суддів і безпеки їхніх близьких. Такі адресовані суддям погрози фізичною розправою створюють реальну загрозу суддівській незалежності²²⁹.

2.3.2. Блокування роботи суду, мітинги, акції біля будівель суду

Упродовж 2020 року Вища рада правосуддя розглядала повідомлення суддів щодо блокування роботи судів та хвалила низку рішень.

Так, 7 липня 2020 року до Вищої ради правосуддя надійшло повідомлення голови Шевченківського районного суду міста Києва Є. О. Мартинова, у якому йшлося, що 12 та 15 червня 2020 року на території та у приміщенні суду окремі представники громадськості, які були присутніми на розгляді клопотання слідчого Головного слідчого управління Служби безпеки України, не дотримуючись правил громадського порядку, вчиняли дії, які загрожували життю та здоров'ю відвідувачів і працівників суду. Представники громадськості, присутні на розгляді вищезазначеного клопотання, застосовували шумо-димові пристрої. Внаслідок цього було створено перешкоди для проведення судового розгляду. Водночас застосування шумо-димових пристроїв значною мірою загрожувало життю та здоров'ю відвідувачів, а також працівників суду. Також, окрім застосування шумо-димових пристроїв, представники громадськості блокували підходи до приміщення суду. На підставі розгляду обставин, викладених у вищенаведеному повідомленні голови Шевченківського районного суду м. Києва, Вища рада

²²⁹ Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_pro_stan_zabezpechennya_ezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini.pdf

правосуддя дійшла висновку, що дії громадян, пов'язані із блокуванням суду, використанням шумо-димових засобів, суперечать ч. 6 ст. 48 Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Вища рада правосуддя визнала такі дії є неприпустимими, оскільки фізичні особи повинні поважати незалежність судді і не посягати на неї. Щоб у суспільства не сформувалось уявлення про безкарність такого протиправного впливу на судову систему, Вища рада правосуддя вжила відповідних заходів реагування²⁵⁰.

Блокування роботи суду може відбуватися не лише під будівлею суду. Протестувальники можуть увійти в приміщення суду, зривати судові засідання, перешкоджати ухваленню та проголошенню вироку, порушувати таємницю нарадчій кімнати. Такі дії порушують процесуальне законодавство, ухвалення законного судового рішення незалежним судом нівелюється²⁵¹.

Як приклад можна розглянути повідомлення суддів Переяслав-Хмельницького міськрайонного суду Київської області О.І. Рєви, Д.В. Свояка, І.О. Опанасюка. У цьому повідомленні йшлося про події, які трапились у судовому засіданні під час розгляду 10 клопотань стосовно обрання та зміни запобіжних заходів. На засідання організовано автобусом та легковими автомобілями приїхали 110 осіб. Також на засідання приїхав народний депутат України, прибули представники засобів масової інформації. Присутні у залі особи намагалися потрапити до приміщення нарадчої кімнати. Зважаючи на неналежне виконання працівниками Служби судової охорони своїх обов'язків, до приміщення нарадчої кімнати увірвався один відвідувач, який вимагав поговорити із суддями. Після цього відвідувачі залишили приміщення суду. Одна частина відвідувачів розташувалась біля головного входу до суду, а друга частина — поблизу запасного входу до суду. Відвідувачі вигукували, що не випустять із приміщення суддів та обвинувачених з їхнім захисником. Працівники Служби судової охорони та Національної поліції України вжили відповідних заходів. Завдяки цьому через одну-півтори години були створені належні

²⁵⁰ Рішення Вищої ради правосуддя від 30.07.2020 року № 2321/0/15–20 «Про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя за повідомленням голови Шевченківського районного суду міста Києва Мартинова Є. О.». URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/7211>

²⁵¹ Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini.pdf

умови, щоб можна було безпечно вийти із приміщення суду²³². На підставі результатів розгляду цього повідомлення 27 жовтня 2020 року Вища рада правосуддя ухвалила рішення № 2941/0/15–20²³³. Вища рада правосуддя дійшла висновку, що вищеописані факти блокування суду та порушення таємниці нарадчої кімнати можуть свідчити про порушення гарантій незалежності суддів. З огляду на це було ухвалено вжити заходи щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя.

Також як приклад розглянемо повідомлення судді Красногвардійського районного суду міста Дніпропетровська К.М. Дружиніна. Як йдеться у цьому повідомленні, до приміщення суду прибуло близько 30 невідомих осіб із плакатами, гучномовцями та відеокамерами. Тут, у приміщенні суду, на 15:00 було заплановано судовий розгляд кримінальної справи. Ці близько 30 невідомих осіб увірвалися до залу судового засідання. Помічник голови суду сказав, що необхідно надати документи, які посвідчують їхні особи. Однак вони відмовилися, назвавшись представниками громадськості. Вони повністю заблокували зал судового засідання, вели відеозйомку, знімали галас, погрожуючи членам судової колегії фізичною розправою. На зроблені їм зауваження не реагували, намагались проникнути до приймальні голови суду. Зважаючи на вищезазначене, щоб забезпечити порядок, керівник апарату суду викликав співробітників поліції²³⁴. Розглянувши вищеописані обставини, Вища рада правосуддя 8 жовтня 2020 року ухвалила рішення № 2803/0/15–20²³⁵. Вища рада правосуддя висувала, що ці факти можуть свідчити про порушення гарантій незалежності

²³² Рішення Вищої ради правосуддя від 27.10.2020 року № 2941/0/15–20 «Про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя за повідомленням суддів Переяслав-Хмельницького міськрайонного суду Київської області Рєви О.І., Свояка Д.В., Опанасюка І.О.». URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/4578>; Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_pro_stan_za_bezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini.pdf

²³³ <https://hcj.gov.ua/acts>

²³⁴ Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini.pdf; Рішення Вищої ради правосуддя від 8 жовтня 2020 року № 2803/0/15–20 «Про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя за повідомленням судді Красногвардійського районного суду міста Дніпропетровська Дружиніна К.М.». URL:

²³⁵ <https://hcj.gov.ua/acts>

суддів. Вони повинні бути перевірені правоохоронними органами відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу України.

За результатами перевірки обставин блокування роботи судів, про які повідомляли судді, Вища рада правосуддя зверталась до правоохоронних органів, обов'язком яких є кваліфікувати протиправні дії та реагувати на них²³⁶. Блокування роботи суду зазвичай відбувається такими способами:

- невиконання розпоряджень головуючого у судовому процесі;
- відмова надати документи, які посвідчують особу;
- блокування зали судового засідання;
- проведення відеозйомки;
- висловлення погроз.

Водночас потрібно розмежовувати випадки незаконних блокувань роботи судів від мітингів та акцій протесту біля будівель суду. Право людей на свободу мирних зібрань — одне із прав, що закріплене на міжнародному рівні.

Пунктом 1 ст. 11 Конвенції «Свобода зібрань та об'єднань» встановлено, що кожен має право на свободу мирних зібрань. Пунктом 2 цієї статті наведено підстави для обмеження цього права, а саме в інтересах національної або громадської безпеки для: запобігання заворушенням чи злочинам; захисту прав і свобод інших осіб; певних категорій осіб, які входять до складу збройних сил, поліції чи адміністративних органів²³⁷.

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права регламентує, що право на мирні збори не підлягає ніяким обмеженням, крім тих, які накладаються відповідно до закону і які є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах державної чи суспільної безпеки, громадського порядку, охорони здоров'я і моральності населення або захисту прав та свобод інших осіб (ст. 21)²³⁸.

---

²³⁶ Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini.pdf

²³⁷ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (ратифікована Законом України від 17 липня 1997 року № 475/97-ВР), ст. 11.

²³⁸ Рішення Вищої ради правосуддя від 27 жовтня 2020 року № 2960/0/15–20 «Про надання консультативного висновку щодо законопроекту № 3291». URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/416>

Конституція України визначає загальні правила щодо можливих обмежень свободи зібрань²³⁹. Як встановлено Конституцією України (ст. 39), громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації. Про їх проведення слід завчасно повідомляти органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування. Щодо реалізації цього права наявні обмеження, які спрямовані запобігти заворушенням чи злочинам, охороняти здоров'я населення, захищати права і свободи інших людей²⁴⁰. Неможливо, щоб у демократичній, правовій державі був визначений різний порядок проведення мирних зібрань, зважаючи на те, хто їх організовує або хто є учасником цих зібрань, яка їхня мета, де проводять такі зібрання та ін.

Законодавство зарубіжних країн (СНД, Європи та інших) регламентує порядок проведення масових заходів, а також визначає права й встановлює відповідальність обох сторін за проведення мирних зібрань. Визначає порядок, згідно з яким слід звертатися до місцевих органів влади і отримувати дозвіл на проведення відповідних заходів. У тому числі чітко встановлені вимоги до проведення мітингів, демонстрацій, пікетів, акцій протестів біля судів, адміністративних будівель державних органів тощо²⁴¹. Незважаючи на те, що протестна активність Українського суспільства є високою²⁴², прикладом чого є, зокрема, Євромайдан, у нашій державі на законодавчому рівні досі не передбачено механізму, який би регулював проведення мирних зібрань, мітингів, демонстрацій, пікетів та інших акцій біля будівель судів²⁴³. На нашу думку, про такі акції повинен в обов'язковому порядку повідомлятися суд, біля приміщення якою планується їх проведення.

Коли до Вищої ради правосуддя надходить повідомлення про втручання про проведення акцій протесту біля суду, Вища рада правосуддя повинна вирішити якій із цінностей потрібно давати перевагу:

---

²³⁹ Рішення Вищої ради правосуддя від 27 жовтня 2020 року № 2960/0/15–20 «Про надання консультативного висновку щодо законопроекту № 3291». URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/416>

²⁴⁰ Там само.

²⁴¹ Там само.

²⁴² Тарасенко Н. Акції протесту в Україні: причиний перспективи в оцінках експертів [Електронний ресурс] / Н. Тарасенко // Резонанс. — 2016. — № 64. — С. 4–16. — Режим доступу: <http://nbuviap.gov.ua/images/rezonans/2016/rez64.pdf>.

²⁴³ Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini.pdf

незалежності судів чи праву на свободу мирних зібрань. Право на свободу мирних зібрань є одним із фундаментальних прав людини. Якщо воно реалізується неподалік будівель суду і не перешкоджає роботі суду, мітинги та акції не потребують вжиття заходів з боку Вищої ради правосуддя. Проте інколи такі акції протесту оцінюються Радою як «втручання».

Мирні акції не є втручанням і не є підставою для вжиття Вищою радою правосуддя заходів реагування. Зважаючи на те, що право на свободу мирних зібрань є одним із фундаментальних прав людини. Якщо поблизу будівлі суду проводиться мирна акція, яка не створює перешкод для здійснення правосуддя, то її не можна вважати втручанням. Як приклад можна розглянути повідомлення голови Миргородського міськрайонного суду Полтавської області. У повідомленні йшлося про акцію, учасники якої висловлювали свою незадоволеність результатами розгляду Миргородським міськрайонним судом Полтавської області справ про притягнення осіб до адміністративної відповідальності за керування транспортними засобами в нетверезому стані, підставами закриття провадження у цій категорії справ. На це повідомлення наведено рішення Вищої ради правосуддя від 1 березня 2021 року № 531/0/15–21²⁴⁴. Зокрема, затверджено висновок члена Вищої ради правосуддя про відсутність підстав для вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя. Таке рішення ухвалено тому, що мітинг не перешкодив здійсненню правосуддя.

2.4. Критика діяльності суддів у засобах масової інформації та соціальних мережах

Свобода вираження поглядів — одна з найважливіших основ демократичного суспільства, одна з основних умов для його прогресу та самореалізації кожної особи²⁴⁵. За повідомленнями суддів про втручання, які були пов'язані з розповсюдженням інформації щодо суддів, у більшості випадків Вища рада правосуддя не виявила фактів, які можна було б розглядати як підстави, щоб вжити заходи щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя. Водночас

²⁴⁴ <https://hcj.gov.ua/acts>

²⁴⁵ Там само.

це привертає увагу Вищої ради правосуддя до запровадження таких засобів, які б перешкоджали поширювати інформацію, яка може завдати шкоди правосуддю.

У формуванні довіри до судової влади важливе значення має забезпечення прозорості її роботи, відносин з органами виконавчої та законодавчої влади²⁴⁶. Як визначено Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (ст. 10), у кожної людини є право вільно виражати свої погляди²⁴⁷. У цьому контексті слід акцентувати, що Європейський суд з прав людини зосереджує увагу на важливості розрізнення фактів та оціночних суджень. Це пояснюється тим, що наявність фактів можна довести, а правдивість оціночних суджень довести неможливо.

Згідно із Законом України «Про інформацію» (ст. 30) людина, яка висловлює оціночні судження, не може бути притягнута до відповідальності. Щодо цього зазначимо, що оціночними судженнями вважають такі вислови, які не містять фактичних даних. Оціночні судження не підлягають спростуванню та доведенню їхньої правдивості. Якщо особа висловила свою думку в непристойній формі, принижуючи гідність, честь чи ділову репутацію, то таку особу може бути зобов'язано відшкодувати завдану моральну шкоду²⁴⁸.

На думку Європейського суду з прав людини, вживання «вульгарних фраз» не можна розглядати як визначальний чинник в оцінюванні агресивного висловлювання. Адже вживання «вульгарних фраз» може бути використано із стилістичною метою, а «стиль є частиною комунікації як форми вираження та як такий захищений разом зі змістом вираження» (рішення у справі «Тушалп проти Туреччини», § 48)²⁴⁹.

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (ст. 10) не гарантує абсолютно необмежену свободу вираження поглядів. Наявні «обов'язки та відповідальність», навіть у тих випадках,

²⁴⁶ Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini.pdf

²⁴⁷ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL:

²⁴⁸ Закон України «Про інформацію». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>

²⁴⁹ Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini.pdf

якщо це стосується питання, які викликають значне занепокоєння суспільства²⁵⁰.

Як стверджує Консультативна рада європейських суддів, критика є частиною діалогу між владою і суспільством. Найявна чітка межа, з одного боку, між свободою вираження думок і законною критикою, з іншого боку, між неповагою й неправомірним тиском на судову владу²⁵¹.

Варто зазначити, що межа допустимої критики щодо судді, який є публічною особою, значною мірою залежить від конкретних обставин²⁵².

Як приклад розглянемо повідомлення, що надійшло до Вищої ради правосуддя від суддів Одеського апеляційного суду Ю.І. Кравця, В.О. Мандрика. У своєму повідомленні судді зазначили, що у мережі «Інтернет» викладено недостовірну інформацію стосовно того, що нібито колегія суддів Одеського апеляційного суду отримала неправомірну грошову винагороду у процесі вирішення питання, яке пов'язане із забезпеченням кримінального провадження. Судді акцентували на тому, що у мережі «Інтернет» викладено особисті мобільні номери та адреси місця проживання суддів, що є їхніми персональними даними. Це конфіденційна інформація про особу. Незаконне поширення цієї конфіденційної інформації порушує гарантії незалежності судді, підриває авторитет правосуддя. За незаконне поширення конфіденційної інформації передбачена відповідальність.

Вища рада правосуддя, розглянувши вищезазначене повідомлення, 11 серпня 2020 року ухвалила рішення № 2378/0/15–20²⁵³. На думку Вищої ради правосуддя, форма викладу такої публікації, де було наведено звинувачення суддів у вчиненні злочину, не відповідає рівню допустимої критики діяльності органу судової влади, завдаючи шкоди її авторитету. А публікування у мережі «Інтернет» дати народ-

²⁵⁰ Справа «Редакція газети «Гривна» проти України» (Заяви № 41214/08 та № 49440/08). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_d97#Text

²⁵¹ Висновок № 18 (2015) Консультативної Ради Європейських Суддів «Позиція судової влади та її відносини з іншими гілками державної влади в умовах сучасної демократії» (від 16 жовтня 2015 р.). URL: <https://rm.coe.int/-18-2015-1680792013>

²⁵² Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini.pdf

²⁵³ <https://hcj.gov.ua/acts>

ження, адреси проживання, адреси електронної пошти, телефонних номерів суддів є причиною для їх обґрунтованого занепокоєння. Адже публікування персональних даних викликає загрозу стосовно власної безпеки, загрозу щодо суддівської незалежності.

Як визначила у рішенні № 2378/0/15–20 «Про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя за повідомленнями суддів Одеського апеляційного суду Кравця Ю.І., Мандрика В.О.»²⁵⁴ Вища рада правосуддя, оскільки описані обставини пов'язані із професійною діяльністю суддів, вони можуть мати ознаки втручання у діяльність, що стосується здійснення правосуддя. Зважаючи на це, правоохоронні органи повинні ретельно перевірити вищезазначені обставини відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу України²⁵⁵.

Наданий журналістам захист Конвенції (ст. 10) діє у тому випадку, якщо вони працюють добросовісно, повідомляючи точну та достовірну інформацію, що відповідає журналістським принципам. Концепція відповідальної журналістики також охоплює законність дій журналіста, що пов'язана з його взаємодією з органами влади у процесі виконання журналістської діяльності.

Як приклад розглянемо запит журналістки інформаційного агентства «Стоп корупції ТБ», який надійшов до Верховного Суду. Ця журналістка хотіла отримати інформацію щодо справи, учасником якої вона не була. Журналістка просила повідомити таке:

- причини призупинення розгляду справи (минуло два роки відтоді, відколи було подано касаційну скаргу);
- чинники, які призвели до гальмування розгляду справи.

Також вона просила надати відповідь на наведені прохання у формі відеокоментаря. У своєму запиті журналістка зазначала, що розгляд касаційної скарги, що триває більше, ніж два роки, є порушенням основних принципів цивільного судочинства (у тому числі принципу розумності термінів розгляду справ).

²⁵⁴ <https://hcj.gov.ua/acts>

²⁵⁵ Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini.pdf; Рішення Вищої ради правосуддя від 11.08.2020 року № 2378/0/15–20 «Про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя за повідомленнями суддів Одеського апеляційного суду Кравця Ю.І., Мандрика В.О.». URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/1593>

У запиті журналістки також йшлося про те, що вищенаведена інформація необхідна їй для проведення журналістського розслідування. Вона має на меті підготувати відповідний сюжет, пов'язаний із можливим протиправним затягуванням розгляду справи.

Розглянувши це повідомлення, Вища рада правосуддя зазначила:

- суддя не зобов'язаний давати будь-які пояснення щодо розглянутих справ або справ, які перебувають у його провадженні;
- суддя не зобов'язаний надавати їх, окрім визначених законом випадків.

Згідно із законодавством України (Закон України «Про доступ до публічної інформації») надсилання журналістом запитів на адресу суду, щоб одержати інформацію, яка є публічною, не може свідчити про вплив на суддю. Однак намагання одержати інформацію, не дотримуючись етичних принципів журналістики, у процесі розгляду конкретної справи може мати певний вплив на об'єктивність чи неупередженість суду²⁵⁶.

Зазначимо, що у Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки від 17 листопада 2010 року № СМ/Рес (2010) 12 акцентовано, що, коментуючи рішення суддів, виконавча та законодавча влада повинні уникати критики, яка може підірвати незалежність судової влади або довіру суспільства до неї. Також виконавча та законодавча влада повинні уникати дій, які можуть поставити під сумнів їхнє бажання виконувати рішення суддів, окрім тих випадків, коли вони мають намір подати апеляцію²⁵⁷.

У цьому контексті розглянемо повідомленням в.о. голови Миколаївського окружного адміністративного суду В.В. Біоносенка. У цьому повідомленні йдеться про те, що в мережі «Інтернет» розміщене інтерв'ю в.о. керівника Чорноморської митниці Держмитслужби, що містять публічні коментарі та критику судових рішень у справах, в яких Чорноморська митниця Держмитслужби є стороною. У цих текстах подається оцінка ухвалених судових рішень, викладено міркування

²⁵⁶ Рішення Вищої ради правосуддя від 27.10.2020 року № 2943/0/15–20 «Про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя за повідомленням судді Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду Крата В.І.». URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/4587>

²⁵⁷ Рекомендація СМ/Рес (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a38#Text

щодо того, чому були ухвалені такі рішення, а також наведено коментарі, пов'язані із процесуальними діями суддів. У вищезазначеному повідомленні суді акцентовано на тому, що публічні висловлювання представників органу виконавчої влади щодо упередженості суддів, оцінка судових рішень стосовно їх законності та обґрунтованості до закінчення розгляду справи судом порушують конституційний принцип незалежності судової влади. Також зазначено, що публічні коментарі в.о. керівника Чорноморської митниці є намаганням втрутитися в діяльність суддів щодо здійснення правосуддя.

Проаналізувавши вищенаведене повідомлення в.о. голови Миколаївського окружного адміністративного суду, а також зазначені публікації, Вища рада правосуддя 27 жовтня 2020 року ухвалила рішення № 2940/0/15–20²⁵⁸. Вища рада правосуддя констатувала, що інформація, поширена в мережі «Інтернет», містить оцінку процесуальних дій суддів Миколаївського окружного адміністративного суду під час розгляду заяв про забезпечення позовів, коментарі та критику прийнятих судових рішень з боку керівника Чорноморської митниці Держмитслужби. Це не відповідає рівню допустимої критики діяльності органу судової влади, завдаючи шкоди її авторитету.

Зважаючи на те, що виявлені у процесі перевірки обставини можуть загрожувати авторитету правосуддя, Вища рада правосуддя зробила висновок, що існують підстави, щоб були вжиті заходи для забезпечення авторитету правосуддя. Зокрема, направлення звернення до Державної митної служби України щодо вжиття заходів із недопущення керівниками територіальних органів Державної митної служби України дій, що підривають незалежність суддів та авторитет правосуддя²⁵⁹.

30 листопада 2020 року відбулася національна дискусія Вищої ради правосуддя і Національної асоціації адвокатів України «Доступ до правосуддя: реалії та перспективи». Цю дискусію транслювали онлайн на YouTube.

У процесі обговорення питання поваги до суду з боку представників інших гілок Асоціація розвитку суддівського самоврядуван-

²⁵⁸ <https://hcj.gov.ua/acts>

²⁵⁹ Рішення Вищої ради правосуддя від 27 жовтня 2020 року № 2940/0/15–20 «Про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя за повідомленням в.о. голови Миколаївського окружного адміністративного суду Біоносенка В.В.». URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/4572>

ня України акцентувала на тому, що здійснюється значний тиск на суддівський корпус. Це відбувається як шляхом ухвалення відповідних законодавчих актів, які скасовують або обмежують певні права і пільги суддів, а також шляхом публічного оцінювання рішення судів. Щоб підняти свій рейтинг, державні діячі публічно висловлюють свою оцінку щодо того чи іншого ухваленого рішення судів, звертаються до суду у певних справах. Часто можна прочитати публічні висловлювання щодо корупції, некомпетентності суддів, відсутності довіри до них суспільства, що значною мірою підриває довіру до судової влади²⁶⁰.

У пресцентрі Вищої ради правосуддя відбувся брифінг «Недовіра до судів в Україні: організована криза чи об'єктивна реальність». Цей захід було присвячено особливостям висвітлення діяльності Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та судів у 2019–2021 роках. Як було зазначено на цьому брифінгу, упродовж 2019–2021 років у засоби масової інформації «вливались» численні оціночні судження. Вони значною мірою вплинули на викривлення громадської думки, дезінформуючи людей. Було презентовано моніторингове дослідження засобів масової інформації стосовно висвітлення діяльності Вищої ради правосуддя та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України упродовж 2019–2021 років. Як констатували експерти, внаслідок поширення негативних коментарів та оціночних суджень, громадська думка була викривлена. Українські медіа подавали упереджену оцінку діяльності Вищої ради правосуддя та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Як зазначив керівник політико-правових програм ГО «Український Центр суспільного розвитку» Ігор Рейтерович, це значною мірою вплинуло на зниження довіри громадян до судової влади²⁶¹. А голова Комітету з питань верховенства права Національної асоціації адвокатів України Марина Ставнійчук зауважила про загрози, які утворилися щодо незалежності суддів. Протягом

²⁶⁰ Національна дискусія Вищої ради правосуддя і Національній Асоціації Адвокатів України «Доступ до правосуддя: реалії та перспективи». URL: https://www.youtube.com/watch?v=hz_asc1Pikg; Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini.pdf

²⁶¹ Недовіра до судів в Україні: організована криза чи об'єктивна реальність — презентовано результати дослідження щодо діяльності суддівського врядування. URL: <https://expertize-journal.org.ua/zovnishni-novyny/5862-nedovira-do-sudiv-v-ukrayini-organizovana-kriza-chi-ob-yektivna-realnist-prezentovano-rezultati-doslidzhennya-shodo-diyalnosti-suddivskogo-vryaduvannya>

останніх років відповідальність за ситуацію у країні перекладається на судову владу, що відвертає увагу від наявних проблем, пов'язаних з управлінням державою, економікою тощо. Зважаючи на це, здійснюється великий тиск на судову владу. Значна увага зосереджена на тому, щоб відшукувати нові способи впливу на формування судової влади та органів суддівського врядування. Як один із таких способів розглядають громадські ради, етичні і конкурсні комісії²⁶².

Свобода вираження поглядів — одна з найважливіших основ демократичного суспільства, одна з основних умов його прогресу. Важливо збільшувати довіру громадськості до судової влади. А збирання, зберігання, використання і поширення інформації з метою дискредитації суду являється втручанням у діяльність суддів щодо здійснення правосуддя²⁶³.

2.5. Підроблення судових рішень та інших документів

За фактами підроблення рішень суду та інших документів Вища рада правосуддя протягом 2020 року ухвалила сім рішень. Ці рішення були спрямовані на те, що необхідно вжити заходи для забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя.

Як приклад розглянемо повідомлення судді Львівського окружного адміністративного суду В.М. Сакалоша про втручання у його діяльність як судді щодо здійснення правосуддя. У своєму повідомленні суддя зазначив про звернення до суду адвоката. Крім заяви, адвокат подав роздруковані фотокопії ухвали суду, а також супровідного листа.

У надісланому повідомленні суддя написав, що, дослідивши надані адвокатом фотокопії документів, зробив висновок про їх невідповідність вимогам до процесуальних документів. Зокрема, не відповідають вимогам їхня форма та зміст. У документах було зазначено номер, який не збігався із номером справи, на документах не було штрих-

²⁶² Недовіра до судів в Україні: організована криза чи об'єктивна реальність — презентовано результати дослідження щодо діяльності суддівського врядування. URL: <https://expertize-journal.org.ua/zovnishni-novyny/5862-nedovira-do-sudiv-v-ukrayini-organizovana-kriza-chi-ob-yektivna-realnist-prezentovano-rezultati-doslidzhennya-shodo-diyalnosti-suddivskogo-vryaduvannya>

²⁶³ Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini.pdf

кодів тощо. Також у Єдиному державному реєстрі судових рішень не була наведена інформація у справі з відповідним номером.

На думку Вищої ради правосуддя, підроблене судове рішення дискредитує репутацію судді, підриває довіру до Львівського окружного адміністративного суду. Також підроблене судове рішення може зашкодити авторитету правосуддя.

За вищенаведеним повідомленням судді Львівського окружного адміністративного суду 13 лютого 2020 року Вища рада правосуддя ухвалила рішення № 446/0/15–20²⁶⁴, звернувшись до офісу Генерального прокурора щодо надання інформації про розкриття та розслідування злочину у кримінальному провадженні за викладеними у повідомленні обставинами стосовно підроблення ухвали цього суду²⁶⁵.

Також як приклад розглянемо повідомлення судді Каховського міськрайонного суду Херсонської області Г.В. Подіновської. У своєму повідомленні суддя зазначила, що до суду надійшов адвокатський запит, до якого було додано ухвалу суду. Дослідивши надану до запиту ухвалу суду, суддя з'ясувала невідповідність між підписом судді у тексті ухвали і справжнім підписом судді. Як виявила суддя, на копії ухвали не було штрих-коду, відбиток гербової печатки був настільки нечіткий, що його неможливо було ідентифікувати. На підставі цього суддя дійшла висновку, що було виготовлено і використано фальсифіковане судове рішення, ухвалене від її імені.

Такі дії можна кваліфікувати як втручання у діяльність судді щодо здійснення правосуддя. Подання до суду підробленого рішення підриває і дискредитує не лише репутацію судді, а й загалом судової системи.

15 вересня 2020 року Вища рада правосуддя ухвалила рішення № 2622/0/15–20²⁶⁶. Здійснюючи перевірку повідомлення судді Каховського міськрайонного суду Херсонської області, не було вияв-

²⁶⁴ <https://hcj.gov.ua/acts>

²⁶⁵ Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini.pdf; Рішення Вищої ради правосуддя від 13 лютого 2020 року № 446/0/15–20 «Про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя за повідомленням судді Львівського окружного адміністративного суду Сакалоша В.М. про втручання у його діяльність як судді щодо здійснення правосуддя». URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/5102>

²⁶⁶ <https://hcj.gov.ua/acts>

лено фактів, які свідчили б про втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя. Однак було виявлено підстави для вжиття заходів, спрямованих на забезпечення авторитету правосуддя. Було констатовано, що повідомлені суддею обставини можуть загрожувати авторитету правосуддя²⁶⁷.

До Вищої ради правосуддя з повідомленням звернулася суддя Залізничного районного суду м. Львова Б. М. Гедз. Суддя зазначила про втручання в її діяльність як судді щодо здійснення правосуддя внаслідок того, що було виявлено і використано підроблене судове рішення.

Йшлося про зняття арешту з квартири, яку суддя не постановляла. Натомість того самого дня вирішувалося питання про виправлення описки у судовому рішенні, що жодним чином не було пов'язано із зняттям арешту з квартири.

29 грудня 2020 року Вища рада правосуддя ухвалила рішення № 3685/0/15–20²⁶⁸, звернувшись до офісу Генерального прокурора щодо надання інформації про розкриття та розслідування злочину відповідно до положень Кримінального кодексу України на підставі даних, які зазначені у вищенаведеному повідомленні судді Каховського міськрайонного суду Херсонської області²⁶⁹.

Водночас варто зазначити, що у 2020 році судді подавали повідомлення до Вищої ради правосуддя, зазначаючи про випадки надсилання на адресу судів у поштових відправленнях разом із процесуальними документами купюр, які були схожі на гроші. Це можна розглядати як тривожну тенденцію, що негативно впливає на авторитет правосуддя.

²⁶⁷ Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini.pdf; Рішення Вищої ради правосуддя від 15 вересня 2020 року № 2622/0/15–20 «Про вжиття заходів щодо забезпечення авторитету правосуддя за повідомленням судді Каховського міськрайонного суду Херсонської області Подіновської Г. В.». URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/3457>

²⁶⁸ <https://hcj.gov.ua/acts>

²⁶⁹ Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini.pdf; Рішення Вищої ради правосуддя від 10 грудня 2020 року № 3472/0/15–20 «Про вжиття заходів щодо забезпечення авторитету правосуддя за повідомленням судді Залізничного районного суду міста Львова Гедз Б. М.». URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/7482>

Зокрема, розглянемо повідомлення голови Коломийського міськрайонного суду Івано-Франківської області В. І. П'ятковського про втручання в його діяльність щодо здійснення правосуддя. У своєму повідомленні голова суду зазначив, що до нього звернулися керівник апарату суду та секретар суду. Секретар, який відповідальний за отримання та реєстрацію поштових відправлень, відкриваючи відправлені через поштове відділення два рекомендовані листи, адресовані від скаржника, у конвертах виявив, окрім клопотань, грошові купюрами (100 доларів). У провадженні голови суду перебувало дві скарги цієї особи щодо закриття кримінальних проваджень.

Про вищеописану ситуацію із купюрами у листах голова суду одразу написав у листі-повідомленні начальнику Коломийського відділу поліції про вчинення кримінального правопорушення та усно повідомив керівника Коломийської місцевої прокуратури. Також голова суду про вищезазначені факти повідомив поліцію.

Для здійснення відповідних процесуальних дій, щоб з'ясувати справжні обставини цієї справи, згодом до приміщення суду прибула слідчо-оперативна група Коломийського відділу поліції. Як було виявлено, для того, щоб суддя на належному рівні провів розслідування у кримінальних провадженнях, скаржник надіслав йому 1000 доларів.

Розглянувши повідомлення голови Коломийського міськрайонного суду Івано-Франківської області, 21 липня 2020 року Вища рада правосуддя ухвалила рішення № 2213/0/15–20 щодо вжиття заходів забезпечення незалежності судді та авторитету правосуддя²⁷⁰.

Варто зазначити, що подібні повідомлення надійшли до Вищої ради правосуддя від суддів Болградського районного суду Одеської області, Тисменицького районного суду Івано-Франківської області та Івано-Франківського апеляційного суду. Повідомлення суддів про те, що на адресу судів надходять купюри, схожі на паперові гроші, до Вищої ради правосуддя надходили у 2020 році. Вищезазначені випадки великою мірою загрожують авторитету правосуддя²⁷¹.

²⁷⁰ Рішення Вищої ради правосуддя від 21 липня 2020 року № 2213/0/15–20 «Про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя за повідомленням голови Коломийського міськрайонного суду Івано-Франківської області П'ятковського В.І. про втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя». URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/4558>

²⁷¹ Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini.pdf

Незважаючи на звернення суддів із повідомленнями про втручання у їхню діяльність, кількість проваджень і кількість вироків є зовсім незначною. Як можна підсумувати на підставі даних звітів Державної судової адміністрації України, протягом останніх п'яти років не було жодного засудженого за ст. 376 Кримінального кодексу України²⁷².

2.6. Вплив на суддів шляхом використання свого службового становища (народні депутати України, депутати місцевих рад, інші представники органів державної влади та місцевого самоврядування)

Як зазначено у щорічній доповіді Вищої ради правосуддя за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні», упродовж цього року Вища рада правосуддя за повідомленнями суддів про втручання у їхню діяльність з боку народних депутатів України ухвалила 6 рішень, що були пов'язані із вжиттям заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя²⁷³.

Відповідно до виявлених ознак «втручання» в діяльність суддів з боку народних депутатів України Вища рада правосуддя зверталася до Верховної Ради України, щоб вжити заходи з метою недопущення народними депутатами України дій, які підривають незалежність суддів та авторитет правосуддя, а також можуть бути розцінені як втручання в діяльність судді, щодо неприпустимості таких дій.

Згідно із Конституцією України (ст. 6) державна влада в Україні поділяється на законодавчу, виконавчу та судову. Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження відповідно до Конституції і законів України²⁷⁴.

Три гілки державної влади демократичної держави повинні доповнювати одна одну, жодна з гілок влади не повинна бути «вищою».

²⁷² Листи Верховного Суду від 18 лютого 2021 року № 492/0/2–21, від 27 січня 2020 року № 36/0/153–20; Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini.pdf

²⁷³ Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_0.pdf

²⁷⁴ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

У здоровій демократичній державі три гілки влади функціонують на основі системи стримувань і противаг. Певний рівень напруженості між гілками влади в демократичній державі є неминучим. Наявна «творча напруженість» може свідчити, що кожна гілка влади забезпечує необхідну перевірку дій інших гілок, сприяючи підтриманню належної рівноваги (Висновок п 18 (2015) Консультативної ради європейських суддів «Позиція судової влади та її відносини з іншими гілками державної влади в умовах сучасної демократії»)²⁷⁵. Адже жодна гілка державної влади не може діяти окремо. Важливим є налагодження відносин взаємозалежності. З огляду на це рекомендується обмін і діалог між судовою владою та іншими гілками державної влади. Конституційна легітимність системи правосуддя підкріплюється довірою суспільства до судової влади, що має відповідати найвищим стандартам²⁷⁶. Виконавча та законодавча влади повинні забезпечити такі умови, щоб судді були незалежними і щоб не вживали такі заходи, які можуть поставити під загрозу незалежність суддів²⁷⁷.

Важливо деполітизувати процес обрання або призначення членів до судових рад або до інших відповідних органів суддівського самоврядування. Члени судових рад під час здійснення своїх повноважень не повинні діяти як представники політичних фракцій або прибічники певної політичної ідеології. Вони також не повинні піддаватися, прямо чи опосередковано, політичному впливу з боку як виконавчої, так і законодавчої гілок влади (Захід 1.1 додатка до Плану дій Ради Європи щодо посилення незалежності та неупередженості судової влади від 13 квітня 2016 року № СМ(2016)36 final)²⁷⁸.

Згідно з Конституцією України (ч. 2 ст. 19), органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їхні посадові особи повинні діяти відповідно до положень, визначених Конституцією та законами України²⁷⁹.

²⁷⁵ Висновок п 18 (2015) Консультативної ради європейських суддів «Позиція судової влади та її відносини з іншими гілками державної влади в умовах сучасної демократії». URL: https://court.gov.ua/userfiles/vusn_18_kr.pdf

²⁷⁶ Там само.

²⁷⁷ Рекомендація N (94) 12 «Незалежність, дієвість та роль суддів» (ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 518 засіданні заст. упників міністрів 13.10.94 р.). URL:

²⁷⁸ <http://rsu.gov.ua/uploads/article/plan-dijzmicnennanezaleznosti-su-9fc2c6af1d.pdf>

²⁷⁹ Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

Народний депутат повинен:

- дотримуватися загально визнаних норм моралі;
- завжди зберігати власну гідність, поважати честь і гідність інших народних депутатів, службових та посадових осіб і громадян;
- утримуватись від дій, заяв та вчинків, що компрометують його самого, виборців, Верховну Раду України, державу.

Неприпустимо, щоб народний депутат використовував свій депутатський мандат не відповідно до загально визнаних норм моралі, прав і свобод людини і громадянина, суперечачи законним інтересам суспільства і держави. У жодному разі народний депутат не має права використовувати свій депутатський мандат з особистою, зокрема корисливою, метою²⁸⁰.

Згідно із Законом України «Про статус народного депутата України» (ч. 1 ст. 16), народний депутат має право на депутатське звернення до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, керівників підприємств, установ і організацій, незалежно від форм власності та підпорядкування, об'єднання громадян з питань, пов'язаних з депутатською діяльністю, і брати участь у розгляді порушених ним питань²⁸¹.

Депутатське звернення — це пропозиція, подана народним депутатом, викладена в письмовій формі, направлена до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, керівників підприємств, установ і організацій, об'єднань громадян, щоб здійснити певні дії, дати офіційне роз'яснення чи викласти позицію з питань, що належать до їх компетенції (ч. 2 ст. 16 Закону України «Про статус народного депутата України»)²⁸².

Право народного депутата України на запит є обмеженим і не поширюється на питання, пов'язані із здійсненням правосуддя у конкретних справах. Звернення народного депутата України як члена парламенту з вимогою чи пропозицією до судів, голів судів або безпосередньо до суддів саме з питань здійснення правосуддя у тих чи інших конкретних справах є неприпустимим (рішення Конституційного Суду України від 19 травня 1999 року № 4-рп/99 у справі за конституційними поданнями Верховного Суду України та Служби

²⁸⁰ Закон України «Про статус народного депутата України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2790-12#Text>

²⁸¹ Там само.

²⁸² Там само.

безпеки України щодо офіційного тлумачення ст. 86 Конституції України та ст. 12, 19 Закону України «Про статус народного депутата України» (справа про запити народних депутатів України)²⁸³.

Народні депутати України часто нехтують вищенаведеними положеннями законодавства.

20 жовтня 2020 року рішенням № 2867/0/15–20 Вища рада правосуддя звернулася до Верховної Ради України стосовно вжиття заходів щодо недопущення народними депутатами України дій, що можуть бути розцінені як втручання в діяльність суддів щодо здійснення правосуддя. Таке рішення було прийнято за результатами перевірки повідомлення суддів Господарського суду Івано-Франківської області, у якому йшлося, що до суду надійшли депутатські звернення народних депутатів України, в яких адресатами вказано, зокрема, Президента України, Генерального прокурора, Міністра внутрішніх справ України, голову Державної судової адміністрації України, голову Господарського суду Івано-Франківської області. У прохальній частині депутатських звернень було зазначено вимоги до вищенаведених осіб у межах повноважень вжити вичерпних заходів із тією метою, щоб унеможливити вплив і тиск на суддів Господарського суду Івано-Франківської області під час розгляду конкретних справ із зазначенням номерів цих справ, а також на слідчих у вказаних у зверненнях кримінальних провадженнях з боку відповідачів-посадових осіб на користь зацікавлених третіх осіб (приватних компаній, товариств), про забезпечення онлайн-трансляції судових засідань в мережі Інтернет на офіційному порталі та каналі YouTube «Судова влада України». Водночас зобов'язано голову Господарського суду Івано-Франківської області взяти розгляд звернення під свій особистий контроль. Прочитавши зміст депутатських звернень, можна простежити позицію народних депутатів України, які не є учасниками судового процесу, щодо однієї зі сторін у справі. Такі дії народних депутатів України Вища рада правосуддя кваліфікувала як неправомірний вплив на судову владу. Адже такі дії мають негативний вплив на

---

²⁸³ Рішення Конституційного Суду України від 19 травня 1999 року № 4-рп/99 у справі за конституційними поданнями Верховного Суду України та Служби безпеки України щодо офіційного тлумачення статті 86 Конституції України та статей 12, 19 Закону України «Про статус народного депутата України» (справа про запити народних депутатів України). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-99#Text>

авторитет правосуддя та підривають незалежність судової влади²⁸⁴.

Як ще один приклад можна навести рішення Вищої ради правосуддя за повідомленням судді Криворізького районного суду Дніпропетровської області, у якому зазначено, що до суду надійшло депутатське звернення стосовно розгляду справи про адміністративне правопорушення щодо особи за ч. 1 ст. 130 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Народний депутат України зазначив, що до нього звернулася особа, щодо якої інспектори поліції м. Кривого Рогу зафіксували вчинене адміністративне правопорушення, спричинене керуванням транспортним засобом у стані алкогольного сп'яніння. Як написано у депутатському зверненні, транспортним засобом керувала особа пенсійного віку. Саме люди пенсійного віку у час пандемії коронавірусу перебувають у найбільш стресових умовах. Водночас у зверненні було зазначено, що керування транспортним засобом у нетверезому стані було зумовлено потребою привести необхідні ліки. Також у депутатському зверненні було зазначено прохання «...зважити на всі вищевказані обставини і прийняти максимально гуманне рішення у межах чинного законодавства України, оскільки його дії не призвели до будь-яких збитків».

Вища рада правосуддя розглянула вищенаведене звернення. І у рішенні № 2074/0/15–20²⁸⁵ (від 9 липня 2020 року) висувала, що народний депутат України діяв за межами повноважень, що визначені чинним законодавством України. Адже у зазначеній справі він не є учасником судового процесу. А звертався до суду у конкретній справі стосовно іншої особи про вчинене адміністративне правопорушення (згідно із ч. 1 ст. 130 Кодексу України про адміністративні правопорушення), щоб було ухвалене максимально гуманне рішення відповідно до чинного законодавства України²⁸⁶.

²⁸⁴ Рішення Вищої ради правосуддя від 20 жовтня 2020 року № 2867/0/15–20 «Про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя за повідомленнями суддів Господарського суду Івано-Франківської області Рочняк О.В., Михайлишина В.В., Шкіндера П.А., Кобецької С.М., Максимів Т.В.». URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/2826>

²⁸⁵ <https://hcj.gov.ua/acts>

²⁸⁶ Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_0.pdf; Рішення Вищої ради правосуддя від 9 липня 2020 року № 2074/0/15–20 Вища рада правосуддя «Про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя за повідомленням судді Криворізького районного суду Дніпропетровської області Суботіної С.А. про втручання в її діяльність як судді щодо здійснення правосуддя». URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/2750>

Відповідно до Рекомендації СМ/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів, у тому випадку, якщо судді вважають, що їхня незалежність опинилася під загрозою, то вони повинні мати можливість звернутися до ради суддів чи іншого незалежного органу або ж мати змогу скористатися дієвими засобами правового захисту²⁸⁷.

Органи державної влади (також відповідно до цієї Рекомендації СМ/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів) незалежно від їх рівня зобов'язані поважати та виконувати рішення і постанови судів. Навіть у тому випадку, якщо ці органи не погоджуються з ними. Важливо зазначити, що рішення суддів не можуть підлягати будь-якому перегляду за межами апеляційних процедур, що визначено у законодавстві²⁸⁸.

Щодо справи «Агрокомплекс проти України» (заява № 23465/03), то Європейський суд з прав людини засудив спроби несудових органів втручатися в судові провадження (рішення від 6 жовтня 2011 року)²⁸⁹.

Вища рада правосуддя розглянула повідомлення голови Сумського апеляційного суду і з'ясувала, що до суду надійшло звернення стосовно Закону України «Про статус народного депутата України» (ст. 16). У депутатському зверненні йшлося, що «...рішення Охтирського міськрайонного суду від 16 травня 2019 року у конкретній справі за позовом Охтирської місцевої прокуратури в інтересах Охтирської міської ради повністю суперечить матеріалам цивільної справи». Водночас зазначалося, що це рішення суперечить договору оренди земельної ділянки, а також не відповідає іншим документам та письмовим доказам, викликаючи сумніви щодо того, чи є воно законним.

Голова Сумського апеляційного суду у повідомленні зауважив, що народний депутат ставить під сумнів таке рішення суду апеляційної інстанції, колегія суддів Сумського апеляційного суду це рішення ще не ухвалила.

У депутатському зверненні йшлося про те, що, незважаючи на надіслану скаргу на адресу суду та порушення вищезазначеними діями

²⁸⁷ Рекомендація СМ/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a38#Text

²⁸⁸ Там само.

²⁸⁹ Справа «Агрокомплекс проти України» (Заява № 23465/03) (справедлива сатисфакція). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_973#Text

Цивільного процесуального кодексу України (ст. 7), «...суд апеляційної інстанції намагається без участі громадськості та ЗМІ провести закритий розгляд поданої ним скарги, так як йому не повідомляється конкретний час вивчення та опрацювання 3 жовтня 2019 року наявних у справі письмових матеріалів, що викликає питання щодо об'єктивності та неупередженості подальшого прийняття судового рішення».

Також у повідомленні голови суду зазначено, що народний депутат України (він не є учасником справи) просить повідомити (відповідно до ст. 16 Закону України «Про статус народного депутата України») у 5-денний термін від дня одержання депутатського звернення про час, на який призначено опрацювання Сумським апеляційним судом матеріалів цивільної справи, вказуючи номери справи. У депутатському зверненні висловлено прохання до апеляційної інстанції ухвалити рішення, дотримуючись ст. 2, 6, 10 та інших статей Цивільного процесуального кодексу України. А про результати розгляду депутатського звернення, зазначаючи посилання на прийняті документи та вжиті заходи, народному депутатові України написати на електронну адресу, а також повідомити письмово.

Рішенням від 20 лютого 2020 року № 531/0/15–20²⁹⁰ Вища рада правосуддя звернулася до Комітету з питань Регламенту, депутатської етики та організації роботи Верховної Ради України, щоб вжити заходів щодо недопущення народним депутатом України дій, що можуть бути розцінені як втручання в діяльність суддів щодо здійснення правосуддя²⁹¹.

Конституція України (ст. 86) визначає право народного депутата України на запит, що є обмеженим і не поширюється на ті питання, що стосуються здійснення правосуддя у конкретних справах.

Щоб народний депутат України звертався з вимогою чи пропозицією до судів, голів судів або безпосередньо до суддів з питань здійснення правосуддя у конкретній справі — це неприпустиме і не підлягає розгляду. Зважаючи на характер таких запитів і звернень, а також їхній зміст, такі запити і звернення варто розцінювати не

²⁹⁰ <https://hcj.gov.ua/acts>

²⁹¹ Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_0.pdf; Рішення від 20 лютого 2020 року № 531/0/15–20 «Про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя за повідомленням голови Сумського апеляційного суду Литовченко Н. О.». URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/7196>

інакше, як втручання в судову діяльність. Обґрунтування таких запитів і звернень посиленнями на законодавство, що визначає порядок розгляду звернень громадян, статус народних депутатів України чи депутатів місцевих рад тощо, не можуть братися до уваги відповідно до положень ч. 2 ст. 126 Конституції України²⁹².

Наприклад, на адресу Львівського окружного адміністративного суду надійшло депутатське звернення народного депутата України, який не є стороною або учасником справи, щодо невиконання ухвали Львівського окружного адміністративного суду. У депутатському зверненні народний депутат України на підставі ст. 16 Закону України «Про статус народного депутата України» висловлює прохання розглянути депутатське звернення та зобов'язати Львівського міського голову подати звіт про виконання судового рішення (згідно із ст. 382 Кодексу адміністративного судочинства України) та за наявності відповідних підстав притягнути винних осіб до відповідальності. А також просить повідомити про результати розгляду депутатського звернення у визначений законодавством термін.

Розглянувши повідомлення, Вища рада правосуддя вирішила звернутися до Верховної Ради України стосовно вжиття заходів щодо недопущення народним депутатом України дій, що можуть бути розцінені як втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя.

Вища рада правосуддя з'ясувала, що, звертаючись до суду у справі із проханням зобов'язати Львівського міського голову, що є суб'єктом владних повноважень, подати у термін, що визначений судом, звіт про виконання судового рішення, притягнути винних осіб до відповідальності (якщо є відповідні підстави), а також розглянути звернення і у визначений термін повідомити про результати цього розгляду, народний депутат України, який у цій справі не є учасником судового процесу, діяв, не за межами повноважень, визначених чинним законодавством України²⁹³.

²⁹² Постанова Пленуму Верховного Суду України від 13 червня 2007 № 8 «Про незалежність судової влади». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-07#Text>

²⁹³ Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_0.pdf; Рішення Вищої ради правосуддя від 23 квітня 2020 року № 1050/0/15-20 «Про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя за повідомленням судді Львівського окружного адміністративного суду Гавдика З.В.». URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/3661>

Суддя Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області повідомив Вищу раду правосуддя про втручання у його діяльність під час розгляду клопотання слідчого про застосування стосовно громадянина Грецької Республіки, якого підозрювали у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 15, ч. 3 ст. 201 Кримінального кодексу України, запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

Народний депутат України, який не є учасником судового процесу, надіслав депутатське звернення на електронну адресу Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області, у якому посилався на звернення громадянина Греції про забезпечення реалізації його прав як підозрюваного щодо перекладу матеріалів кримінального провадження та забезпечення участі перекладача. У надісланому зверненні народний депутат України на підставі Закону України «Про статус народного депутата України» (ст. 16) вказує на надсилання слідчому судді звернення для розгляду та вжиття заходів, а також просить повідомити про результати розгляду такого звернення у відповідні терміни, визначені законом.

Як з'ясувала Вища рада правосуддя, звертаючись до суду щодо розгляду клопотання про застосування стосовно громадянина Грецької Республіки запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, просячи розглянути звернення підозрюваного, вжити заходів та повідомити у встановлені законом строки, народний депутат України (оскільки у розглядуваній справі він не є учасником судового процесу) діяв не у спосіб та поза межами повноважень, що визначені чинним законодавством України²⁹⁴.

Вища рада правосуддя наголошує, що необхідно забезпечувати взаємну повагу під час оцінювання судових рішень народними депутатами²⁹⁵. Будь-який тиск представників законодавчої та виконавчої влади на судову владу неможливий, зокрема і під час розгляду справ. Також не можна втручатися в її діяльність з метою прийняття тих чи інших рішень.

²⁹⁴ Рішення Вищої ради правосуддя «Про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя за повідомленням судді Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області Малюка В.М.» від 3 липня 2020 року № 2320/0/15–20. URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/7202>; Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_zh_2020_rik_0.pdf

²⁹⁵ Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_zh_2020_rik_0.pdf

Політики та інші громадські діячі часто висловлюються щодо обмеження судової влади, зауважуючи, що погано розуміють роль незалежної судової системи. Особливо частими є такі коментарі, коли тривають виборчі кампанії, коли рішення з конституційних питань уже винесені або ще перебувають на розгляді.

Судова влада повинна визнати, що критика є частиною діалогу між трьома гілками державної влади і суспільства в цілому. Водночас варто зауважити, що наявна чітка межа, з одного боку, між свободою вираження думок і законною критикою, а з іншого боку, між неповагою і неправомірним тиском на судову владу.

Політики не повинні використовувати спрощені або демагогічні доводи, щоб критикувати судову систему під час політичних кампаній просто заради критики, або для того, щоб відвернути увагу від власних недоліків. Водночас політики не повинні заохочувати непокору судовим рішенням, не кажучи вже про насильство щодо суддів.

Органи виконавчої та законодавчої влади зобов'язані надавати необхідний і достатній захист, якщо функціонування судів перебуває під загрозою нападу або відбуваються залякування представників судової влади. Незбалансовані критичні коментарі політиків — безвідповідальні. Вони спричиняють значну проблему, оскільки суспільна довіра і впевненість у системі правосуддя значною мірою можуть бути мимоволі чи навмисно підірвані. Така поведінка порушує основи Конституції демократичної держави²⁹⁶.

На підставі виявлених ознак втручання в діяльність суддів щодо здійснення правосуддя з боку народних депутатів України Вища рада правосуддя на основі рішень, ухвалених у 2020 році, звернулася до Верховної Ради України щодо вжиття заходів із недопущення народними депутатами України дій, які підривають незалежність суддів та авторитет правосуддя, а також можуть бути розцінені як втручання в діяльність судді, щодо неприпустимості таких дій.

До Ради надійшли відповіді від комітетів Верховної Ради України про реагування на рішення Вищої ради правосуддя²⁹⁷. Як неоднора-

²⁹⁶ Висновок Консультативної ради європейських суддів № 18 (2015) «Позиція судової влади та її відносини з іншими гілками державної влади в умовах сучасної демократії». URL: https://court.gov.ua/userfiles/vusun_18_kr.pdf

²⁹⁷ Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_0.pdf

зово зауважувала Вища рада правосуддя у своїх рішеннях, народні депутати України повинні утримуватися від надання суду пропозицій щодо прийняття того чи іншого рішення, а також будь-яких інших вказівок стосовно розгляду справи у позапроцесуальний спосіб²⁹⁸.

Суддя Львівського окружного адміністративного суду звернувся до Вищої ради правосуддя з повідомленням про втручання народних депутатів України, депутата Львівської обласної ради та депутата Львівської міської ради у діяльність судді щодо здійснення правосуддя під час розгляду справи за заявою про визнання протиправним та скасування припису Державної екологічної інспекції у Львівській області. Як було виявлено перевіркою, депутатські звернення народних депутатів України та депутатів обласної та міської рад однакового змісту. У них подано вимоги до судді Львівського окружного адміністративного суду вчинити певні процесуальні дії під час розгляду справи.

Вища рада правосуддя у рішенні від 3 грудня 2020 року № 3386/9/15–20 зазначила, що ні Конституція України, ні закони України «Про статус народного депутата України», «Про статус депутатів місцевих рад» не визначають повноважень народного депутата України, депутатів обласної та міської рад щодо здійснення контролю за розглядом справи в суді.

Народні депутати України, депутат Львівської обласної ради та депутат Львівської міської ради, звертаючись до суду, вимагаючи вчинення певних процесуальних дій, діяли за межами повноважень, які визначені чинним законодавством України. Оскільки вони діяли за межами повноважень, то є підстави їхні дії розглядати як втручання у діяльність судді²⁹⁹.

Водночас варто зауважити, що надсилання депутатом депутатського звернення чи запиту до суду не у всіх випадках можна трактувати як спробу чинення тиску чи певного впливу на суд.

Як повідомила Вищу раду правосуддя суддя Сумського окружного адміністративного суду, 3 вересня 2020 року до суду надійшло депутатське звернення народного депутата України, яке адресоване

²⁹⁸ Там само.

²⁹⁹ Рішення Вищої ради правосуддя від 3 грудня 2020 року № 3386/9/15–20 «Про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя за повідомленням судді Львівського окружного адміністративного суду Коморного О.І.». URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/6444>

їй як головуючому у справі. У депутатському зверненні йшлося про те, що до народного депутата України звернулися мешканці міста Сум щодо порушення їхніх прав та законних інтересів під час вилучення земельної ділянки, виділеної товариству «Енергетик-93» на території Великобобрицької сільської ради Краснопільського району Сумської області. Зважаючи на це, народний депутат України у депутатському зверненні просила суддю забезпечити можливість, щоб під час розгляду справи був присутнім її помічник-консультант.

Отже, депутатське звернення народного депутата України було пов'язане із можливістю забезпечити участь помічника-консультанта народного депутата України під час розгляду справи. Це депутатське звернення не містило вимог чи пропозицій до судді з питань здійснення правосуддя у конкретній справі.

Як визначено Законом України «Про судоустрій і статус суддів» (ч. 3 ст. 11), розгляд справ у судах відбувається відкрито, за винятком випадків, які визначені законом. У відкритому судовому засіданні мають право бути присутніми будь-які особи. Гласність і відкритість судового процесу є одними із основних засад (принципів) адміністративного судочинства (п. 3 ч. 3 ст. 2 Кодексу адміністративного судочинства України). Розглядаючи вищезазначені обставини, член Вищої ради правосуддя дійшла висновку, що депутатське звернення народного депутата України (як позапроцесуальна форма звернення до суду) не створює реальних загроз суддівській незалежності та не містить ознак безпосереднього втручання у діяльність судді щодо здійснення правосуддя. Вища рада правосуддя ухвалила рішення від 29 вересня 2020 року № 2733/0/15–20³⁰⁰, у якому зазначила, що немає відповідних підстав для вжиття Вищою радою правосуддя заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя³⁰¹.

Також за повідомленням суддів Харківського апеляційного суду Вища рада правосуддя рішенням від 10 листопада 2020 року № 3073/0/15–20 ухвалила висновок члена Вищої ради правосуддя, що немає підстав для вжиття Вищою радою правосуддя заходів щодо

³⁰⁰ <https://hcj.gov.ua/acts>

³⁰¹ Рішення Вищої ради правосуддя від 29 вересня 2020 року № 2733/0/15–20 «Про затвердження висновків членів Вищої ради правосуддя про відсутність підстав для вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя». URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/4952>; Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_0.pdf

забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя. Судді Харківського апеляційного суду повідомили про можливе втручання народного депутата України в їхню діяльність під час розгляду апеляційних скарг адвокатів на ухвали слідчих суддів Київського районного суду міста Харкова про застосування запобіжних заходів у вигляді тримання під вартою. Під час розгляду справи народний депутат України подав клопотання відповідно до Кримінального процесуального кодексу України (ст. 180, особиста порука) стосовно одного із підозрюваних. Судді зауважують, що народний депутат України, перебуваючи у залі судового засідання під час розгляду апеляційної скарги, до ухвалення остаточного рішення у справі, будучи незадоволеним результатами розгляду попередніх апеляційних скарг у кримінальному провадженні, попередив колегію суддів, що буде звертатись до Вищої ради правосуддя зі скаргами на дії колегії суддів. Звернутись до Вищої ради правосуддя зі скаргами на дії судді має право кожна особа, у тому числі і народний депутат України. Зважаючи на це, немає підстав відповідні дії трактувати як перешкоду для здійснення правосуддя³⁰².

У 2020 році Вища рада правосуддя здійснювала перевірку повідомлень суддів про втручання в їхню діяльність представників органів місцевого самоврядування. На підставі аналізу цих перевірок ухвалено відповідні рішення, спрямовані на вжиття заходів щодо забезпечення авторитету правосуддя.

Відповідно до Закону «Про місцеве самоврядування в Україні», місцеве самоврядування є гарантованим державою правом територіальної громади вирішувати питання місцевого значення згідно з Конституцією і законами України³⁰³.

Дії представників територіальних громад, наділених повноваженнями з вирішення питань місцевого значення, які звертаються до судів у позапроцесуальний спосіб, створюють у мешканців територіальної громади уявлення про можливість вплинути на суд та судові рішення.

---

³⁰² Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_0.pdf; Рішення від 10 листопада 2020 року № 3073/0/15–20 «Про затвердження висновків членів Вищої ради правосуддя про відсутність підстав для вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя». URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/2261>

³⁰³ Про місцеве самоврядування в Україні. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>

Значною мірою це негативно впливає на авторитет правосуддя та підриває незалежність судової влади³⁰⁴.

На підставі повідомлення голови Добропільського міськрайонного суду Донецької області Вища рада правосуддя з'ясувала обставини. Виявила, що на адресу Добропільського міськрайонного суду Донецької області надійшов лист, підписаний міським головою Добропільської міської ради. Цей лист адресовано голові суду, наведено прохання посприяти у вирішенні судових спорів з питань визнання осіб такими, які втратили право користуватися житловими приміщеннями. У листі міського голови йдеться про те, що з початку року від імені Добропільської міської ради подано до суду немало позовних заяв. Однак станом на 1 липня 2020 року судом ухвалено лише два судових рішення. Також у листі зазначено, що, зважаючи на житлову ситуацію у місті Добропіллі, на думку міської ради, суд зможе ухвалювати відповідні рішення у короткі терміни.

Вища рада правосуддя визнала (рішення Вищої ради правосуддя від 28 липня 2020 року № 2294/0/15–20), що, звертаючись до голови суду із проханням посприяти у вирішенні судових спорів, в яких позивачем є міська рада, міський голова Добропільської міської ради діяв за межами визначених повноважень, встановлених чинним законодавством України. На думку Вищої ради правосуддя, вищенаведені дії міського голови Добропільської міської ради як посадової особи органу місцевого самоврядування, що є представником відповідної територіальної громади, можуть створити у мешканців уявлення про те, що на суд та судові рішення можна вплинути у позапроцесуальний спосіб. Водночас вищенаведені дії міського голови Добропільської міської ради можуть бути розцінені як неправомірний вплив на судову владу, можливість втручання в діяльність суддів щодо здійснення правосуддя. А це негативно впливає на авторитет правосуддя та підриває незалежність судової влади³⁰⁵. А згідно із Законом України

³⁰⁴ Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_0.pdf

³⁰⁵ Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_0.pdf; Рішення Вищої ради правосуддя від 28 липня 2020 року № 2294/0/15–20 «Про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя за повідомленням голови Добропільського міськрайонного суду Донецької області Левченка А. М.». URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/4526>

«Про судоустрій і статус суддів» органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їхні посадові особи повинні утримуватися від тих заяв та дій, які можуть підірвати незалежність судової влади³⁰⁶. Зокрема, органи місцевого самоврядування повинні утримуватися від інформаційних кампаній, спрямованих на підтримку певної позиції у будь-якій справі, яка перебуває на розгляді у суді. Бо у разі прийняття законного й обґрунтованого рішення суду на користь сторони, яка мала таку підтримку, може скластися враження, що таке рішення суд прийняв унаслідок відповідної підтримки, а не як результат справедливого судового розгляду³⁰⁷.

Здійснення правосуддя регламентується відповідним процесуальним законодавством України. Процесуальні акти і дії суддів, які стосуються вирішення питань підвідомчості судам спорів, порушення і відкриття справ, підготовки їх до розгляду, судовий розгляд справ у першій інстанції, в касаційному і наглядовому порядку та прийняття по них судових рішень належать до сфери правосуддя. Їх можна оскаржити лише в судовому порядку, керуючись процесуальним законодавством України.

Відповідно до рішення Конституційного Суду України (від 23 травня 2001 року № 6-рп/2001) позасудовий порядок оскарження актів і дій суддів, які стосуються здійснення правосуддя, неможливий³⁰⁸. Винятковою компетенцією суду є оцінювати факти і докази у справі. Перевірку правильності такої оцінки визначає право на апеляційне та касаційне оскарження таких рішень³⁰⁹.

³⁰⁶ Закон України «Про судоустрій і статус суддів». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

³⁰⁷ Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_0.pdf

³⁰⁸ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абзаців третього, четвертого, п'ятого статті 248-3 Цивільного процесуального кодексу України та за конституційними зверненнями громадян Будинської Світлани Олександрівни і Ковриги Сергія Володимировича щодо офіційного тлумачення положення абзацу четвертого статті 248-3 Цивільного процесуального кодексу України (справа щодо конституційності статті 248-3 ЦПК України) від 23 травня 2001 року № 6-рп/2001.

³⁰⁹ Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_0.pdf

Зокрема, розглянемо звернення судді Господарського суду Черкаської області. Цей суддя звернувся до Вищої ради правосуддя, повідомляючи, що в мережі Інтернет знайшов рішення від 20 грудня 2019 року, прийняте на сесії Черкаської обласної ради «Про звернення депутатів Черкаської обласної ради до Міністерства юстиції України, Генерального прокурора України, Міністерства внутрішніх справ України, бізнес-омбудсмена та Національного антикорупційного бюро України про вжиття заходів щодо захисту законних прав власності громадян, які на відкритих торгах придбали у власність майно підприємства-банкрута ДП «Машинобудівний завод «Оризон», та припинення проявів рейдерства у місті Сміла Черкаської області». Суддя зауважив, що Черкаською обласною радою ухвалено незаконне рішення. Вищезазначена обласна рада перевищила свої повноваження та втрутилась у здійснення правосуддя. Водночас було безпідставно звинувачено суддю у незаконності дій під час розгляду справи.

На підставі надісланого вищенаведеного звернення Вища рада правосуддя ухвалила рішення від 20 лютого 2020 року № 534/0/15–20³¹⁰. Як зазначено у цьому рішенні, Вища рада правосуддя не виявила обставин, на підставі яких можна було б стверджувати, що депутати обласної ради втручались у діяльність судді щодо здійснення правосуддя, що б перешкоджало судді виконувати професійні обов'язки під час розгляду справи та ухвалення рішення у цій справі. Черкаська обласна рада не вчиняла відповідних дій, щоб довести до судді зміст рішення від 20 грудня 2019 року (задля здійснення впливу або чинення тиску на суддю). Однак до закінчення розгляду справи депутати обласної ради, прийнявши відповідне рішення, надали оцінку процесуальним діям судді та звинуватили його у протиправних діях. Висловлені депутатами обласної ради у відповідному рішенні твердження, пов'язані із незаконністю дій судді під час розгляду справи, порушують незалежність судової влади та підривають її авторитет³¹¹. Про це йдеться у рішенні Вищої ради правосуддя від 20 лютого 2020 року № 534/0/15–20 «Про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету

³¹⁰ <https://hcj.gov.ua/acts>

³¹¹ Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_0.pdf; Рішення Вищої ради правосуддя від 20 лютого 2020 року № 534/0/15–20 «Про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя за повідомленням судді господарського суду Черкаської області Хабазні Ю.А.». URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/6147>

правосуддя за повідомленням судді господарського суду Черкаської області Хабазні Ю. А.»³¹².

Зазначимо про подібні звернення до Вищої ради правосуддя. Зокрема, про надання оцінки рішення суду повідомили голова Ладизинського міського суду Вінницької області та суддя цього суду. Вони вказали, що у місцевій газеті «Нове місто» було опубліковано статтю під назвою «Звернення міського голови Ладизина до суддів міського суду». Автор цієї публікації — міський голова Ладизина. У статті йшлося про те, що у провадженні одного із суддів перебувала справа щодо особи, яка, на його думку, «в порушення закону, не платить кошти до міського бюджету за користування землею, що належить громаді». У цій справі судді було заявлено відвід. Водночас автор статті зауважив, що підставою для заявлення відповідачем або його представником відводу судді стало отримання цим суддею службового житла від виконавчого комітету Ладизинської міської ради, однак суддя «не інформував громаду міста, що це в подальшому буде підставою не розглядати у міському суді справи, які стосуються інтересів громади і стороною яких будуть виступати органи міської влади Ладизина».

За таких обставин автор публікації висловив судді таку пропозицію: «Враховуючи Ваше добровільне бажання чинити правосуддя іменем України, усуньте перепону, яка Вам заважає відстоювати законні інтереси громади Ладизина, — відмовтеся від службового житла. Це буде чесно та порядно. Крім того, люди, які порушують закон, не матимуть причини вимагати Вашого відсторонення від розгляду тієї чи іншої справи».

Вища рада правосуддя ухвалила рішення від 27 жовтня 2020 року № 2946/0/15–20³¹³. У цьому рішенні акцентовано на неприпустимості вчинення посадовими особами Ладизинської міської ради Вінницької області дій, надання ними публічних коментарів. Адже ці коментарі можуть бути розцінені як неправомірний вплив на суддів щодо здійснення правосуддя. А це значною мірою підриває незалежність судової влади та авторитет правосуддя.

Аналізуючи публікацію «Звернення міського голови Ладизина до суддів міського суду», автором якої є міський голова Ладизина, що надрукована у газеті «Нове місто», Вища рада правосуддя вияви-

³¹² <https://hcj.gov.ua/acts>

³¹³ <https://hcj.gov.ua/acts>

ла, що у цій публікації подана негативна критика суддів, пов'язана з ухваленням ними рішень про відвід у справі, розгляд якої на час надрукування такої публікації ще не був завершений. Водночас у цій публікації наведено оцінки підстав задоволення судом заяв про відвід. А такі дії належать до виняткової компетенції суду, але не є діями органу місцевого самоврядування.

Публічні висловлювання, зокрема міського голови, щодо упередженості суддів, висловлення оцінка процесуальних рішень судді стосовно їх законності та обґрунтованості є порушенням конституційного принципу незалежності судової влади. Висловлення публічних негативних коментарів у засобах масової інформації, пов'язаних із діями та процесуальними рішеннями суддів у конкретній судовій справі, що перебуває у розгляді, значною мірою сприяє підриванню суспільної довіри до правосуддя. Зважаючи на те, що такі публічні висловлювання впливають на формування суспільної думки відповідної територіальної громади, а негативна оцінка діяльності судових органів з боку органів місцевого самоврядування завдає шкоди авторитету правосуддя, вчинення таких дій вважається неприпустимим³¹⁴.

Не можна стверджувати, що звернення представників органів місцевого самоврядування до суддів у всіх випадках викликають загрозу суддівській незалежності та є втручанням у діяльність судді щодо здійснення правосуддя. Не у всіх випадках їх можна трактувати як спроби чинення тиску чи здійснення впливу на суд. Зважаючи на це, судді повинні розрізняти випадки, коли наявні спроби тиску або здійснення впливу на суд чи такі спроби відсутні³¹⁵.

Зокрема, розглянемо повідомлення судді Запорізького окружного адміністративного суду. Суддя зазначив, що 15 жовтня 2020 року на електронну адресу Запорізького окружного адміністративного суду надійшло звернення від депутатів Більмацької селищної ради.

³¹⁴ Рішення Вищої ради правосуддя від 27 жовтня 2020 року № 2946/0/15–20 «Про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя за повідомленням голови Ладжинського міського суду Вінницької області Волошиної Т.В. та судді цього суду Корнієнка О.М.». URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/4601>; Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_0.pdf

³¹⁵ Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_0.pdf

Це звернення було адресоване судді, щоб «захистити права жителів смт Більмак і допомогти їм у поверненні селищу історичної назви Кам'янка». Водночас у зверненні йшлося про законність оскаржуваного рішення сесії Більмацької селищної ради.

Розглянувши вищенаведене звернення, член Вищої рада правосуддя дійшов висновку, що немає підстав для вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя. Вища рада правосуддя погодилась із цим висновком.

На підставі аналізу змісту звернення депутатів селищної ради було виявлено, що це звернення не містить прямих вимог, погроз чи вказівок судді стосовно розгляду або прийняття будь-якого рішення у судовій справі, про яку йдеться у повідомленні. Зважаючи на це, вищенаведене звернення не може бути трактоване як спроба тиску чи впливу на суд. Як йдеться у рішенні Вищої ради правосуддя від 10 листопада 2020 року № 3073/0/15–20³¹⁶, звернення, надіслане до Запорізького окружного адміністративного суду під час розгляду справи (будучи позапроцесуальною формою звернення до суду), не створює реальних загроз незалежності судді та авторитету правосуддя, не містить ознак безпосереднього втручання у діяльність судді щодо здійснення правосуддя³¹⁷.

Як неодноразово зауважувала Вища рада правосуддя у своїх рішеннях, народні депутати України, посадові особи місцевого самоврядування повинні утримуватися від надання суду пропозицій щодо прийняття того чи іншого рішення, а також будь-яких інших вказівок стосовно розгляду справи у позапроцесуальний спосіб³¹⁸.

---

³¹⁶ <https://hcj.gov.ua/acts>

³¹⁷ Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_0.pdf; Рішення Вищої ради правосуддя від 10 листопада 2020 року № 3073/0/15–20 «Про затвердження висновків членів Вищої ради правосуддя про відсутність підстав для вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя». URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/2261>

³¹⁸ Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_0.pdf

2.7. Ситуації, які не є підставою для вжиття заходів щодо захисту суддівської незалежності

Подання учасниками судового процесу дисциплінарних скарг на дії судді

Звернутися чи висловити наміри щодо звернення до Вищої ради правосуддя, щоб надіслати скаргу на дії того чи іншого судді, має право кожна особа. Вищезазначені дії не є втручанням у діяльність суддів, що пов'язана із здійсненням правосуддя. Оскільки правом кожної особи є подати такі звернення, то вищенаведені дії не можна розглядати як перешкоду для здійснення правосуддя.

Як визначено Законом України «Про Вищу раду правосуддя» (ст. 42), дисциплінарне провадження розпочинається після отримання скарги щодо дисциплінарного проступку судді, що подана згідно із Законом України «Про судоустрій і статус суддів». Право подати скаргу щодо дисциплінарного проступку судді має будь-яка особа. Подання скарги громадянами здійснюється ними особисто або за допомогою адвоката. Юридичні особи мають змогу подати скаргу щодо дисциплінарного проступку судді через адвоката. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування можуть подати скаргу щодо дисциплінарного проступку судді через своїх керівників або представників³¹⁹.

Законодавством не визначено обмеження, які б перешкоджали будь-якій особі подати до Вищої ради правосуддя скаргу, що була б пов'язана з дисциплінарним проступком судді. Це стосується, зокрема, і звернення учасника судового провадження до закінчення судового розгляду справи³²⁰.

Однак не допускається зловживати правом звертатися до органу, який здійснює дисциплінарне провадження, з метою тиску на суддю. Це визначено Законом України «Про судоустрій і статус суддів» (ч. 4 ст. 107)³²¹.

³¹⁹ Закон України «Про судоустрій і статус суддів». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

³²⁰ Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini.pdf

³²¹ Закон України «Про судоустрій і статус суддів». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

Як визначено Законом України «Про Вищу раду правосуддя» (п. 3 ч. 1 ст. 45), у відкритті дисциплінарної справи має бути відмовлено у тому випадку, якщо, подаючи скаргу, очевидно, що особа має на меті спонукати суддю ухвалити відповідне судове рішення³²².

Аналізуючи доповіді «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні» за 2019 і 2020 роки, важливо зазначити, що, порівнюючи з 2019 роком, у 2020-му простежувалось зменшення кількості повідомлень суддів про втручання у зв'язку із поданням дисциплінарної скарги. Незважаючи на це, питання віднаходження ефективних шляхів, спрямованих на зменшення випадків подання до Вищої ради правосуддя безпідставних скарг щодо дисциплінарного проступку судді, є одним з актуальних³²³.

Зловживання учасниками судових справ процесуальними правами та прояви неповаги до суду

Згідно із чинним законодавством учасники судового процесу повинні добросовісно користуватися процесуальними правами, а також виконувати свої обов'язки. Зокрема, суддя як головуєчий у судовому засіданні повинен:

- керувати ходом судового засідання;
- забезпечувати додержання послідовності та порядку вчинення процесуальних дій;
- забезпечувати здійснення учасниками судового процесу їхніх процесуальних прав і виконання ними обов'язків;
- спрямовувати судовий розгляд на забезпечення повного, всебічного та об'єктивного з'ясування обставин у справі, яку розглядають.

Осіб, які виявляють неповагу до суду, притягують до відповідальності. Це передбачено Кодексом України про адміністративні правопорушення (ст. 185). Якщо особа виявляє неповагу до суду, злісно ухиляючись від явки в суд у ролі свідка, потерпілого, позивача, відповідача, порушуючи порядок під час судового засідання, вчиняючи

³²² Закон України «Про Вищу раду правосуддя». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19#Text>

³²³ Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini.pdf; Щорічна доповідь за 2019 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2019_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini_compressed.pdf

дії, які свідчать про явну зневагу до суду або правил, які визначено у суді, то її може бути оштрафовано на 50–150 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Постановою Пленуму Верховного Суду України від 13 червня 2007 року № 8 «Про незалежність судової влади» (п. 3, 16) визначено:

- суди повинні належним чином реагувати на порушення учасниками процесу та іншими присутніми в залі судового засідання особами встановленого законом і судом порядку розгляду справ;
- вирішувати питання про притягнення винних у вчиненні таких порушень до відповідальності.

У разі вчинення особою умисних дій, які свідчать про неповагу до суду, вона може бути притягнена до відповідальності відповідно до положень Кодексу України про адміністративні правопорушення (ст. 185–3)³²⁴.

Вища рада правосуддя перевіряє всі повідомлення, які надходять від суддів. На підставі зазначених фактів Вища рада правосуддя розглядає ситуації, які відповідають умовам, за яких здійснюється реалізація громадянами їхніх законних прав. А також ті випадки, коли здійснюється порушення громадянами їхніх процесуальних прав з метою впливу на суд³²⁵.

Важливо зазначити, що кожна особа має право звернутися до правоохоронних органів, повідомляючи про кримінальне правопорушення, якщо встановила обставини, які можуть свідчити про вчинення суддею злочину під час здійснення правосуддя. Це визначено Кримінальним процесуальним кодексом України (ст. 55, 60, 214). А також варто зауважити, що завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину тягне за собою настання кримінальної відповідальності (ст. 383 Кримінального кодексу України).

Подання учасниками судового процесу дисциплінарних скарг на дії судді, звернення учасників судових справ до правоохоронних органів щодо вчинення суддею злочинів під час здійснення правосуддя — це законні права кожної особи. Зважаючи на це, подання дисциплінарних скарг на дії судді, звернення учасників судових справ до правоохоронних органів щодо вчинення суддею злочинів під час здійснення правосуддя не є свідченням того, що на суддю здійснюється тиск.

³²⁴ Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini.pdf

³²⁵ Там само.

Поширення інформації про суддів

Судовий розгляд резонансних справ можуть публічно коментувати учасники процесу. Судді, усвідомлюючи це, повинні бути готовими до публічного коментування таких справ і, зважаючи на це, не бути надто сприйнятливими або вразливими.

На думку Вищої ради правосуддя, як це зазначено у низці прийнятих нею рішень, судді ухвалюють рішення іменем України, є публічними особами. З огляду на це, виконуючи свої обов'язки, судді повинні зважати на те, що суспільство виявляє до них велике зацікавлення, люди мають право публічно висловлювати свої думки щодо здійснення правосуддя.

Як акцентується у рішеннях Вищої ради правосуддя, суддя є публічною особою, тому повинен бути готовим до критики. З огляду на це виховання в суспільстві правової традиції поваги до суду є одним із важливих завдань.

У рішеннях у справах «Лінгенс проти Австрії» (Lingens v. Austria), від 8 липня 1986 року (п. 46, Сер. А, № 10), та «Обершлік проти Австрії (№ 1)» (Oberschlick v. Austria (no. 1), від 23 травня 1991 року (п. 63, Сер. А, № 204), було проведено відмінність між твердженнями щодо фактів та оціночними судженнями. Головний висновок такий: наявність фактів можливо довести, а правдивість оціночних суджень довести є неможливо. У тих випадках, коли твердження є оціночним судженням, важливу увагу зосереджують на тому, чи є відповідне «фактологічне підґрунтя» для оскаржуваного твердження (рішення у справі «Моріс проти Франції» (Morice v. France), п. 126)³²⁶.

Також одним із важливих аспектів у цьому питанні є розмежування критики й образи. Завдана образа у деяких випадках може виправдати покарання (рішення у справі «Паломо Санчес та інші проти Іспанії»)³²⁷.

Вища рада правосуддя вважає, що у процесі публічного обговорення судових справ потрібно утримуватися від висловлювання образливих слів щодо суддів, звинувачуючи їх. Якщо інформація, поширювана стосовно судді чи щодо розгляду ним конкретної справи, є недостовірною, може викликати певні уявлення у громадськості про

³²⁶ Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini.pdf

³²⁷ Там само.

суд, вплинути на авторитет правосуддя, то судді з метою висвітлення об'єктивних відомостей про стан розгляду справи, а також для роз'яснення певних питань варто залучати прес-службу суду.

Випадки висловлювання критичних тверджень у залі суду не можна розглядати як втручання у здійснення правосуддя. Бо принцип справедливості, що має панувати під час проведення судових засідань, зумовлює до вільного, а у деяких випадках навіть різкого обміну аргументами між сторонами. Як приклад можна навести рішення Європейського суду з прав людини у справі «Моріс проти Франції» (*Morice v. France*), п. 137).

Як акцентує Європейський суд з прав людини, у демократичному суспільстві обов'язок журналістів — подавати інформацію з всіх питань, які становлять суспільний інтерес. Свобода журналістів дозволяє використовувати певне перебільшення або навіть провокації (рішення у справі «Дельфі АС проти Естонії» [ВП] (*Delfi AS v. Estonia*) [GC], заява № 64569/09, п. 132)³²⁸.

Подання інформації у мережі Facebook — це відображення власної думки авторів. Характер розміщених у Facebook публікацій та їхніх коментарів є суб'єктивним поглядом. Важливо обрати такий підхід як стосовно діяльності засобів масової інформації, так і стосовно інформування громадськості, щоб підвищити її довіру до судової влади³²⁹.

Упродовж 2020 року до Вищої ради правосуддя надходили повідомлення від суддів, унаслідок перевірки яких не було виявлено загроз для ухвалення справедливих рішень у конкретних судових справах. Проте наявність таких випадків значною мірою негативно впливає на авторитет судової влади. Важливо зауважити, що, з одного боку, публічні особи повинні утримуватися від повідомлень та дій, що можуть негативно вплинути на незалежність судової влади. З іншого боку, суддя повинен виконувати свої професійні обов'язки незалежно, на підставі фактів, згідно із законом, не зважати на будь-які зовнішні впливи, зокрема, загрози або публічну критику³³⁰.

³²⁸ https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_d97#Text.

³²⁹ <http://rsu.gov.ua/uploads/article/plan-dijzmicnennanezaleznosti-su-9fc2c6af1d.pdf>

³³⁰ Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini.pdf

Позапроцесуальний вплив на суддів

Громадяни можуть звернутися із зверненнями до суду. Звернення до суду здійснюється згідно із законом.

Суддя з метою зміцнення довіри громадян у чесність, незалежність, неупередженість і справедливість суду повинен неухильно дотримуватися:

- вимог закону;
- принципу верховенства права;
- присяги судді;
- високих стандартів поведінки.

Згідно із Кодексом суддівської етики (ст. 1, 2) суддя повинен уника-ти будь-якого незаконного впливу на його діяльність, що стосується здійснення правосуддя. Також, ухвалюючи рішення, повинен бути незалежним від своїх колег. Суддя не може використовувати своє посадове становище в особистих інтересах чи в інтересах інших осіб³³¹. Згідно із Кодексом суддівської етики (ст. 6) суддя повинен виконувати свої професійні обов'язки відповідно до закону, на підставі фактів, дотримуючись верховенства права, не зважати на будь-які зовнішні впливи, стимули, загрози, втручання або публічну критику³³². Суддя зобов'язаний діяти відповідно до присяги, здійснювати правосуддя об'єктивно, безсторонньо, неупереджено, незалежно, справедливо та кваліфіковано, керуючись принципом верховенства права³³³.

---

³³¹ Кодекс суддівської етики, затверджений XI черговим з'їздом суддів України 22.02.2013 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001415-13#Text>

³³² Там само.

³³³ Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini.pdf

РОЛЬ ВИЩОЇ РАДИ ПРАВОСУДДЯ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СУДДІВСЬКОГО ІМУНІТЕТУ

3.1. Суддівський імунітет як гарантія незалежної професійної діяльності судді

Питання, що було і є одним з найбільш дискусійних, — це питання суддівського імунітету. Важливо відшукати баланс між тим, щоб безперешкодно функціонувала суддівська система та щоб була мінімізована можливість зловживань.

Як виявило соціологічне дослідження, проведене Центром Разумкова та Фондом «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва (2019–2020)³³⁴, головні проблеми в судовій системі значною мірою пов'язані з недоброчесністю і залежністю суддів. Визначаючи проблеми, а також недоліки у роботі судів, опитані Українці найчастіше зазначали про залежність суддів від політики, а також олігархів, акцентували увагу на тому, що часто трапляються замовні судові рішення, зауважували про те, що наявний низький рівень моральності суддів. Як виявило проведене дослідження, оцінки суддів щодо незалежності кардинально відрізняються від оцінок громадян. Якщо, на думку більшості громадян (68%), судді переважно або цілком є залежними, то, на думку суддів (90%), вони переважно або цілком є незалежними. Як стверджує значна кількість опитаних громадян (36%), упродовж останніх 5 років рівень незалежності суддів не змінився³³⁵.

Оцінюючи найбільші загрози для незалежності судді, у дослідженні громадяни, судді, інші правники висловлювали свої думки. Як зазначили громадяни, найбільші загрози суддівській незалежності є внутрішніми. Їх пов'язували із діяльністю Вищої ради правосуддя (21% опитаних) та голів судів (19% опитаних).

---

³³⁴ Куйбіда Р., Смалюк Р., Серета М. Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні. Альтернативна доповідь за 2019 рік. Київ: Центр політико-правових реформ, 2020. URL: <http://185.65.244.102/img/books/files/1588586222cplr.%20shadow%20report%20>

³³⁵ Там само.

Більшість суддів загрозою для своєї незалежності вважають:

- парламент і народних депутатів (54%);
- громадських активістів (53%);
- Президента та його офіс (34%);
- уряд і міністрів (17%).

Водночас інші правники вважають, що ключові загрози суддівській незалежності пов'язані з Президентом і його офісом (44%), Вищою радою правосуддя (42%), парламентом і народними депутатами (39%), головами судів (29%) тощо. Як виявило дослідження, судді менш схильні розглядати загрози незалежності у представниках судової системи, зокрема, Вищій раді правосуддя (13% опитаних) та головах судів (2% опитаних). Вони більше сприймають загрози ззовні, пов'язані з політичними органами та громадськістю³⁵⁶.

Для гарантування верховенства права і демократичних принципів у суспільстві необхідна ефективна, незалежна та неупереджена судова влада. Сама така судова влада є одним із наріжних каменів. Важливою ознакою правової держави є незалежність судової влади. Слід акцентувати на її рівності із законодавчою владою, а також із виконавчою.

Важливою гарантією здійснення правосуддя, що стосується всіх суддів, є їхня недоторканність. Йдеться про недоторканність суддів, незалежно від того, яку вони обіймають посаду, на якій ланці судової влади. Про недоторканність, що поширюється на всі сфери діяльності суддів незалежно від категорії справ³⁵⁷.

Суддівський імунітет — елемент правового статусу судді. Головною передумовою об'єктивності й неупередженості суддів є їхня незалежність. Здійснюючи правосуддя, суддя підпорядковується лише закону. Суддя має свободу неупереджено вирішувати судові справи, керуючись внутрішніми переконаннями, що ґрунтуються на вимогах закону.

Важливо зазначити, що недоторканність суддів не є особистим привілеєм. Недоторканність суддів є важливим елементом статусу суддів, що має публічно-правове призначення. Він спрямований

³⁵⁶ Куйбіда Р., Смалюк Р., Середа М. Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні. Альтернативна доповідь за 2019 рік. Київ: Центр політико-правових реформ, 2020. URL: <http://185.65.244.102/img/books/files/1588586222cplr.%20shadow%20report%20>

³⁵⁷ Кожевников А. Ю. Конституційно-правові аспекти гарантування імунітету суддів. *Національні та міжнародні механізми захисту прав людини: матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 19–20 верес. 2008 р.)*. Харків: Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2008. С. 101–103.

забезпечити здійснення правосуддя незалежним, неупередженим і справедливим судом³³⁸.

У сучасній світовій практиці функціонування судової влади у демократичних країнах інститут недоторканності судді (суддівський імунітет) є загально визнаним. Суддівський імунітет — важлива гарантія незалежного й об'єктивного правосуддя. Вона спрямована забезпечувати стабільність суспільних відносин на засадах права і справедливості³³⁹.

У жодному разі суддівський імунітет не варто розглядати як вседозволеність. Він передбачає створення спеціальних процедур притягнення суддів до відповідальності. Як зазначають дослідники, суддівський імунітет дає змогу:

- з одного боку — забезпечити недоторканість судді;
- з іншого боку — у разі необхідності вирішити питання щодо притягнення судді до відповідальності³⁴⁰.

Суддівський імунітет запроваджено не для того, щоб створити для суддів додаткові пільги, якими вони могли б користуватися з особистою метою³⁴¹. Водночас суддівський імунітет не є особистим привілеєм людини, яка працює суддею. А є шляхом, спрямованим захистити її професійну діяльність³⁴².

Порівнюючи з пільгами і привілеями, метою суддівського імунітету не є отримання суддею будь-яких матеріальних благ. Його встановлюють на термін виконання суддею його повноважень.

У Декларації щодо принципів незалежності судової влади йдеться про те, що без порушення будь-яких дисциплінарних процедур або права судді на оскарження чи отримання компенсації від держави згідно з національним законодавством судді повинні користуватися

³³⁸ Пленум Верховного суду України Постанова 13.06.2007 N8 Про незалежність судової влади <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-07#Text>

³³⁹ Константи́й О. В. Суддівський імунітет як гарантія об'єктивного і неупередженого правосуддя в державі. *Вісник Верховного Суду України*. 2010. № 1 (113). С. 44–47.

³⁴⁰ Марцеляк О. В, Кожевников А. Ю. Імунітети в конституційному праві України: монографія. Харків: Харків юридичний, 2013. С. 187; Абросимова Е. Б. Судебная власть в Российской Федерации: система и принципы. Москва: Ин-т права и публичной политики, 2002. С. 83–86; Судебная власть: научное издание / отв. ред. Петрухин И. Л. Москва: ООО «ТК Велби», 2003. С. 226–230.

³⁴¹ Волкотруб С. Г. Імунітет у кримінальному процесі України: монографія. Харків: Консум, 2005. С. 58; Марцеляк О. В, Кожевников А. Ю. Імунітети в конституційному праві України: монографія. Харків: Харків юридичний, 2013. С. 163–164.

³⁴² Бабій І. В. Незалежність судової влади як гарантія правової держави. *Вісник Академії праці і соціальних відносин*. 2007. № 1 (38). С. 60–63.

особистим імунітетом від цивільних позовів, а також імунітетом від відшкодування збитків на основі тверджень про їхні неправомірні дії чи бездіяльність у процесі виконання ними суддівських функцій.

Жоден суддя не може мати імунітет щодо звичайних злочинних дій. А також жоден суддя не повинен притягатися до кримінальної відповідальності за злочинні дії без позбавлення імунітету чи відмови від нього. Суддя не може бути вищим від закону. У тому разі, коли виявляється, що суддя є причетний до злочинних дій, він повинен відмовитися від імунітету³⁴³.

У Конституції України не наведено поняття «суддівський імунітет». Його зміст розкрито в Законі України «Про судоустрій і статус суддів». Зокрема, про це йдеться у ст. 48, 49. Проте визначення поняття «суддівський імунітет» в Законі України «Про судоустрій і статус суддів» також немає. Зауважимо, що серед вітчизняних і зарубіжних дослідників немає єдиного бачення щодо того, як слід трактувати суддівський імунітет.

Правовою основою імунітету суддів є положення Конституції України, міжнародно-правових документів, законів України, процесуальних кодексів, інших підзаконних нормативно-правових актів.

Зокрема, у ст. 126 Конституції України зазначено, що незалежність і недоторканність судді гарантується Конституцією і законами України. Впливати на суддю у будь-який спосіб заборонено. Якщо немає згоди Вищої ради правосуддя, то суддя не може бути затриманий або утримуваний під вартою чи арештом до того часу, поки судом не буде винесено обвинувального вироку. Крім того випадку, коли відбувається затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину. Суддю не може бути притягнуто до відповідальності за ухвалене ним судові рішення, окрім того випадку, коли вчинено злочин або дисциплінарний проступок.

Як визначено Законом України «Про судоустрій і статус суддів» (ст. 6), суди, які здійснюють правосуддя, є незалежними від будь-якого незаконного впливу. Втручатися у здійснення правосуддя, у будь-який спосіб впливати на суд або суддів, виявляти неповагу до суду чи суддів, збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб, щоб дискредитувати суд або впливати

³⁴³ Декларація щодо принципів незалежності судової влади, прийнята Конференцією голів верховних судів країн Центральної та Східної Європи о. Бріюні, Хорватія 14 жовтня 2015 року <https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/7864c99c46598282c2257b4c0037c014/f8c093ad5cb7>

на безсторонність суду, закликати до невиконання судових рішень забороняються. За це законом визначена відповідальність. Водночас варто зазначити, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їхні посадові особи повинні утримуватися від заяв та дій, що можуть підірвати незалежність судової влади.

Як визначено Законом України «Про судоустрій і статус суддів», з метою захищати професійні інтереси суддів та вирішувати питання внутрішньої діяльності судів діє суддівське самоврядування³⁴⁴.

Юридичний механізм зняття суддівської недоторканності, притягнення до кримінальної відповідальності за втручання у діяльність суддів щодо здійснення правосуддя регламентовані Законом України «Про Вищу раду правосуддя» (глави 7, 8, 10)³⁴⁵, Кримінальним процесуальним кодексом України³⁴⁶ і Регламентом Вищої ради правосуддя (глави 18, 19, 23)³⁴⁷.

Стосовно гарантій незалежності та недоторканності суддів Конституційний Суд України неодноразово висловлював свою позицію³⁴⁸. Зокрема, у Рішенні № 8-рп/2011 від 12 липня 2011 року зазначено, що гарантії самостійності судів та незалежності і недоторканності суддів як носіїв судової влади визначені в Конституції України (ст. 6, 126, 129). У них констатовано, що державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову, що у процесі здійснення правосуддя судді незалежні і підпорядковуються лише закону, впливати на суддів у будь-який спосіб забороняється³⁴⁹.

³⁴⁴ Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402->

³⁴⁵ Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21.12.2016 р. № 1798-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-1>.

³⁴⁶ Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

³⁴⁷ Про затвердження Регламенту Вищої ради правосуддя: Рішення Вищої ради правосуддя від 21.12.2016 р. № 1798-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr52_910-17

³⁴⁸ Окрема думка судді Конституційного Суду України Сергійчука О.А. стосовно Висновку Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо недоторканності народних депутатів України та суддів вимогам статей 157 і 158 Конституції України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/nf01d710->

³⁴⁹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 54 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів»: Рішення Конституційного Суду України від 12.07.2011 р. № 8-рп/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-11>

Також у Рішенні № 19-рп/2004 від 1 грудня 2004 року (справа про незалежність суддів як складову їхнього статусу) Конституційний Суд України зазначив, що складовою незалежності суддів є їхня недоторканність. Це зумовлено їхньою професійною діяльністю у здійсненні правосуддя. Цю ж позицію Конституційний Суд України врахував у процесі розгляду справи про внесення змін до деяких статей Конституції України (ст. 80, 105, 126, 149)³⁵⁰.

Зауважимо, що згідно із правовою позицією Конституційного Суду України вислів «вплив на суддів у будь-який спосіб забороняється» варто розглядати як «забезпечення незалежності суддів у зв'язку із здійсненням ними правосуддя, а також як заборону щодо суддів будь-яких дій незалежно від форми їх прояву з боку державних органів, установ та організацій, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, фізичних та юридичних осіб з метою перешкодити виконанню суддями професійних обов'язків або схилити їх до винесення неправосудного рішення тощо»³⁵¹.

Як вважає Конституційний Суд України, будь-яке кримінальне обвинувачення щодо судді повинно ґрунтуватися на приписах кримінального закону. Адже вони є достатньо чіткими, зрозумілими, однозначними та передбачними (за умови встановлення гарантій, які забезпечують незалежність судді у процесі здійснення правосуддя)³⁵².

Основні міжнародно-правові документи, які регламентують незалежність суддів:

---

³⁵⁰ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України про офіційне тлумачення положень частин першої, другої статті 126 Конституції України та 12 частини другої статті 13 Закону України «Про статус суддів» (справа 214 про незалежність суддів як складову їхнього статусу): Рішення Конституційного Суду України від 01.12.2004 р. № 19-рп/2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v019p710-04#Te>

³⁵¹ Там само.

³⁵² Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 55 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 375 Кримінального кодексу України: Рішення Конституційного Суду України від 11.06.2020 р. № 7-р/2020. URL: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/KS20021.html.

- Основні принципи незалежності судових органів (схвалені резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада та 13 грудня 1985 року)³⁵³;
- Рекомендації щодо ефективного впровадження Основних принципів щодо незалежності судових органів (прийняті резолюцією Економічної та соціальної Ради ООН 1989/60 та схвалені резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 44/162 від 15 грудня 1989 року)³⁵⁴;
- Європейська хартія про статус суддів (Рада Європи, 1998 р.)³⁵⁵;
- Рекомендації CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки (ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи 17 листопада 2010 року на 1098 засіданні заступників міністрів)³⁵⁶;
- Висновок № 1 (2001) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо стандартів незалежності судової влади та незмінюваності суддів³⁵⁷;
- Велика хартія суддів (Основоположні принципи), прийнята Консультативною радою європейських суддів у Страсбурзі 17 листопада 2010 року³⁵⁸;

³⁵³ Основні принципи незалежності судових органів: схвалені Резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї ООН від 13.12.1985 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_201

³⁵⁴ Рекомендації щодо ефективного впровадження Основних принципів щодо незалежності судових органів: прийняті резолюцією Економічної та соціальної Ради ООН 1989/60 та схвалені резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 44/162 від 15.12.1989 р. URL: <http://www.judges.org.ua/article/d4.htm>

³⁵⁵ Європейська хартія про статус суддів: Рада Європи від 10.07.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_236

³⁵⁶ Рекомендація CM/Rec 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки 2010 р.: схвалена Радою Європи від 17.11.2010 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a38

³⁵⁷ Висновок № 1 Консультативної Ради європейських суддів для Комітету Міністрів Ради Європи про стандарти незалежності судових органів та незмінюваність суддів: Рада Європи від 01.01.2001 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a52

³⁵⁸ Велика хартія суддів (Основоположні принципи): Консультативна рада європейських суддів від 17.11.2010 р. URL: <https://www.vkksu.gov.ua/ua/mijnarodne-spivrobotnitstvo/perelik-dokumentivradi-evropi-u-sferi-sudochinstva/>

— Монреальська універсальна декларація щодо незалежності правосуддя (Перша світова конференція щодо незалежності правосуддя, Монреаль, 1983 року)³⁵⁹ тощо.

Під незалежністю судових органів (схвалено резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада та 13 грудня 1985 року) розуміють, що:

1) незалежність судових органів гарантується державою і закріплюється в конституції або законах країни. Усі державні та інші установи зобов'язані шанувати незалежність судових органів і дотримуватися її;

2) судові органи вирішують передані їм справи безсторонньо, основуючись на фактах, керуючись законом, без будь-яких обмежень, неправомірного впливу, спонуки, тиску, погроз або втручання, прямого чи непрямого, з будь-якого боку і з будь-яких причин;

3) судові органи наділені компетенцією стосовно всіх питань судового характеру, а також володіють винятковим правом вирішувати, чи належить передана їм справа до їхньої компетенції, що визначена законом;

4) не повинно траплятися неправомірне чи несанкціоноване втручання в процес правосуддя, і судові рішення, винесені суддями, не підлягають перегляду. Цей принцип не перешкоджає здійснюваному відповідно до закону судовому перегляду чи пом'якшенню вироків, винесених судовими органами;

5) кожна людина має право на судовий розгляд у звичайних судах або трибуналах, які застосовують встановлені юридичні процедури. Не повинні утворюватися трибунали, що не застосовують встановлені належним чином юридичні процедури, з метою підміни компетенції звичайних судів або судових органів;

6) принцип незалежності судових органів дає судовим органам право і вимагає від них забезпечення справедливого ведення судового розгляду і дотримання прав сторін;

7) кожна держава-член повинна надавати відповідні засоби, які давали б змогу судовим органам належним чином виконувати свої функції.

---

³⁵⁹ Монреальська універсальна декларація щодо незалежності правосуддя: Перша світова конференція щодо незалежності правосуддя від 1983 р. URL: <https://www.vkksu.gov.ua/ua/mijnarodne-spivrobotnitstvo/perelikdokumentiv-radi-evropi-u-sferi-sudochinstva/>

Як визначено положеннями Європейської хартії про статус суддів (від 10 липня 1998 р.), відповідно до закону кожен суддя, який вважає, що його права, які визначені законом, або його власна незалежність чи незалежність судового процесу перебувають під загрозою або будь-яким чином ігнорується, має можливість звернутися з цього приводу до незалежного органу, щоб були вжиті дієві заходи з метою виправлення ситуації або запропоновані шляхи, як можна її вирішити³⁶⁰.

Велика хартія суддів (Основоположні принципи), яку ухвалила Консультативна рада європейських суддів у Страсбурзі 17 листопада 2010 року, акцентує, що незалежність і неупередженість судової влади — це необхідні умови для здійснення правосуддя. Вона має бути закріпленою на законодавчому рівні, повинна бути функціональною та фінансовою. Незалежність судової влади має бути гарантованою стосовно інших гілок державної влади, суддів та суспільства в цілому, закріпленою на найвищому рівні.

У Монреальській універсальній декларації щодо незалежності правосуддя (Перша світова конференція щодо незалежності правосуддя, Монреаль, 1983 р.) зазначено таке:

1) судді, що є особами вільними, зобов'язані приймати безсторонні рішення на підставі власної оцінки фактів і знання права, без будь-яких обмежень, впливів, спонук, примусів, загроз або втручань;

2) приймаючи рішення, судді є незалежними від своїх колег по суду та вищих посадових осіб. Жодна ієрархічна структура суддівства і жодна різниця у ранзі чи класі суддів не можуть перешкоджати судді вільно виносити вирок;

3) судді незалежні від виконавчих і законодавчих органів держави;

4) судді мають юрисдикцію над усіма питаннями правового характеру, зокрема щодо власної юрисдикції та компетенції тощо³⁶¹.

Щодо трактування понять «незалежність судді», «незалежність суду» визначальною можна вважати практику Європейського суду з прав людини. У низці судових справ Європейський суд з прав людини

³⁶⁰ Європейська хартія про статус суддів: Рада Європи від 10.07.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_236#Text

³⁶¹ Монреальська універсальна декларація щодо незалежності правосуддя: Перша світова конференція щодо незалежності правосуддя від 1983 р. URL: <https://www.vkksu.gov.ua/ua/mijnarodne-spivrobotnitstvo/perelikdokumentiv-radi-evropi-u-sferi-sudochinstva/>.

надав роз'яснення вимог ст. 6 Конвенції щодо незалежного і безстороннього суду³⁶².

Зауважимо, що у рішеннях Європейського суду з прав людини у справі «Олександр Волков проти України»³⁶³ та у справі «Салов проти України»³⁶⁴, що значною мірою вплинули на процес реформування системи правосуддя в Україні, виокремлено такі критерії оцінки незалежності суду у розумінні п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод³⁶⁵ (п. 103, п. 80 рішень відповідно):

- спосіб призначення його членів;
- термін їхніх повноважень;
- наявність гарантій проти тиску ззовні;
- той факт, чи створює цей орган видимість незалежного.

Суд Європейського Союзу у рішенні від 24 червня 2019 року у справі проти Польщі (C-619/18)³⁶⁶ зазначив про два аспекти незалежності судів:

— перший аспект (зовнішній) вимагає, щоб відповідний суд виконував свої функції повністю автономно, без будь-якого ієрархічного обмеження або підпорядкування будь-якому іншому органу, без будь-яких вказівок чи інструкцій, щоб був захищений від зовнішніх втручань або тиску (п. 72);

— другий аспект (внутрішній) пов'язаний з неупередженістю, вимагає об'єктивності та відсутності будь-якої зацікавленості в результатах судового провадження (п. 73)³⁶⁷.

³⁶² Фулей Т.І., Кучів О.М. Збірник витягів з рішень Європейського суду з прав людини, рекомендованих для вивчення при підготовці до письмового анонімного тестування у межах іспиту для кваліфікаційного оцінювання суддів на відповідність займаній посаді. URL: .

³⁶³ Олександр Волков проти України: Рішення Комітету Міністрів Ради Європи від 23–25 вересня 2019 року стосовно процедури нагляду за виконанням Україною рішень Європейського суду з прав людини у групі справ. URL: <https://minjust.gov.ua/m/rishennya-komitetu-ministriv-radi-evropipro-vikonannya-rishen-evropeyskogo-sudu-z-prav-lyudini-u-spravah-schodoukraini-6224>.

³⁶⁴ Салов проти України: Рішення Європейського суду з прав людини від 06.09.2005 р. № 65518/01. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/980_428

³⁶⁵ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004

³⁶⁶ European Commission v Republic of Poland. Judgment of the Court (Grand Chamber) of 24 June 2019. URL: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=215341&pageInd>

³⁶⁷ European Commission v Republic of Poland. Judgment of the Court (Grand Chamber) of 24 June 2019. URL: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=215341&pageInd>

Аналізуючи міжнародно-правові стандарти притягнення суддів до кримінальної відповідальності, важливо зазначити, що законодавство більшості європейських країн не визначає особливого імунітету для суддів. Зокрема, згідно з положеннями п. 71 Рекомендації СМ/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки 2010 року., якщо суддя не виконує суддівські функції, він може бути притягнутий до відповідальності згідно із цивільним, кримінальним і адміністративним правом, як і всі інші громадяни³⁶⁸. Як зазначила Консультативна Рада європейських суддів у Висновках № 3 (2002) для Комітету Міністрів Ради Європи про принципи та правила, що регулюють професійну поведінку суддів, зокрема, етичні норми, несумісну з посадою поведінку та неупередженість 2002 року, судді повинні бути притягнені до кримінальної відповідальності в загальному порядку за злочини, вчинені поза виконанням суддівських обов'язків, вони не повинні нести таку відповідальність у разі ненавмисних порушень у процесі виконання своїх функцій (п. 75)³⁶⁹.

Дещо по-іншому вирішується питання цивільно-правової відповідальності суддів. Л. М. Москвич вважає, що цивільна відповідальність судді має наставати лише тоді, коли наявне серйозне нехтування обов'язками, простежуються явні зловживання, наявна груба недбалість або злочин. Загальним же правилом має бути відповідальність держави за помилки або навіть порушення закону з боку цілком конкретних суддів, які виконують свої функції не як приватні особи у своїх інтересах, а від імені держави³⁷⁰. Схожої позиції дотримується О. М. Овчаренко³⁷¹. Вчена вважає, що підставою відповідальності не

³⁶⁸ Рекомендація СМ/Rec 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки 2010 р.: схвалена Радою Європи від 17.11.2010 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a38

³⁶⁹ Висновок № 3 Консультативної Ради європейських суддів для Комітету Міністрів Ради Європи про принципи та правила, що регулюють професійну поведінку суддів, зокрема, етичні норми, несумісну з посадою поведінку та неупередженість: Рада Європи від 19.11.2002 р. URL: http://www.vru.gov.ua/content/file/Opinion_02.pdf.

³⁷⁰ Москвич Л. М. Організація судових та правоохоронних органів: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закладів / за ред. І. Є. Марочкіна і Н. В. Сібільової. 2-ге вид., перероб і допов. Харків: Одиссей, 2011. С. 205.

³⁷¹ Овчаренко О. М. Притягнення судді до цивільно-правової відповідальності за чинним законодавством України. Вісник господарського судочинства. 2013. № 3. С. 179–188. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vgs_2013_3_39

може бути правова позиція судді або навіть судова помилка. Тут діє правило суддівського індемнітету³⁷², відповідно до якого суддя не може бути притягнутий до відповідальності за правову позицію, викладену при мотивуванні постановленого рішення. Зауважує, що скасування або зміна судового рішення вищими судами не має тягнути за собою відповідальність судді³⁷³, оскільки існує низка чинників, які впливають на постановлення рішення (різне тлумачення закону, прогалини або неточності у законодавчому регулюванні певного питання, зміна судової практики)³⁷⁴.

Як визначено Основними принципами незалежності судових органів (п. 16), судді повинні мати особистий імунітет від судового переслідування за фінансову шкоду, зумовлену внаслідок вчинення хибних дій чи упущень, які трапилися у процесі здійснення ними їхніх судових функцій³⁷⁵.

У Європейській хартії про закон «Про статус суддів» 1998 року (п. 5.2) визначено, що держава гарантує відшкодування збитків, заподіяних у результаті протиправної поведінки або незаконних дій судді під час виконання ним його професійних обов'язків. Закон може передбачати можливість регресного відшкодування суддею суми, виплаченої державою за шкоду, яку заподіяв суддя внаслідок грубого і невинуватого порушення ним своїх суддівських обов'язків. Подання позову до суду, що має відповідну юрисдикцію, має бути попередньо погоджено з органом суддівського співтовариства, який є відповідальний за відбір суддів³⁷⁶. Важливо зазначити, що регламентується не лише процедура компенсації державою збитків, які були завдані внаслідок рішення або поведінки судді у процесі виконання професійних обов'язків, а й право держави на пред'явлення регресних вимог до суддів, через яких було заподіяно майнову шкоду фізичним

³⁷² Подкопаев Д. В. Про підставу дисциплінарної відповідальності суддів. *Юридичний вісник*. 2005. № 12. С. 119–121.

³⁷³ Про незалежність судової влади: постанова Пленуму Верховного Суду України від 13 червня 2007 р. № 8. *Вісник Верховного Суду України*. 2007. № 6. С. 2–6.

³⁷⁴ Овчаренко О. М. Притягнення судді до цивільно-правової відповідальності за чинним законодавством України. *Вісник господарського судочинства*. 2013. № 3. С. 179–188. URL:

³⁷⁵ Основні принципи незалежності судових органів, схвалені резолюціями ГА ООН від 29.11.1985 р. № 40/32 та від 13.12.1985 р. № 40/146. *Міжнародні акти о правах человека: сб. документов*. Москва, 2000. С. 168–170.

³⁷⁶ Європейська хартія про закон «Про статус суддів»: Рада Європи від 10.07.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_236

або юридичним особам унаслідок порушення суддею правил, які визначають виконання ним професійних обов'язків³⁷⁷.

Зауважимо, що у таких європейських країнах, як Італія і Чехія суддя може бути притягнений державою до цивільної відповідальності, якщо він порушив свої обов'язки навмисно або у грубій формі і якщо це зафіксовано рішенням, яке набуло законної сили.

В Україні цивільно-правова відповідальність судді врегульована, зокрема, Цивільним кодексом України і Законом України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду».

Відповідно до Цивільного кодексу України (ч. 4 та ч. 5 ст. 1176) шкода, яку було завдано фізичній або юридичній особі, постановивши судом незаконне рішення в цивільній справі, держава відшкодовує в повному обсязі, якщо буде встановлено в діях судді (суддів), які вплинули на постановлення незаконного рішення, складу кримінального правопорушення за обвинувальним вироком суду, котрий набув законної сили. Якщо шкода була завдана фізичній або юридичній особі внаслідок іншої незаконної дії або бездіяльності чи незаконного рішення органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, органу досудового розслідування, прокуратури або суду, то її відшкодовують на загальних підставах³⁷⁸. Щодо цього Л.Є. Виноградова зауважує, що ст. 1176 Цивільного кодексу України зумовлює цивільну відповідальність держави кримінальною відповідальністю судді, а Кримінальний кодекс України передбачає як підставу такої відповідальності тільки дуже серйозні навмисні порушення і фактично позбавляє постраждалих можливості одержати компенсацію шляхом подання позову до суддів у загальноцивільному порядку. Таким чином не тільки значною мірою обмежується конституційний принцип відповідальності держави, а й порушується конституційний принцип доступу до засобів правового захисту³⁷⁹.

Зазначимо, що стосовно цивільно-правової відповідальності судді сьогодні надзвичайно актуальним є питання виконання рішень

³⁷⁷ Організація судових та правоохоронних органів: підручник / за ред. І.Є. Марочкина, Н.В. Сібільової, О.Б. Зозулинського. Харків: Одиссей, 2011. С. 205.

³⁷⁸ Цивільний кодекс України <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

³⁷⁹ Виноградова Л. Про вдосконалення порядку притягнення суддів до цивільно-правової, кримінально-правової, адміністративної відповідальності. *Юридична Україна*. 2005. № 4. С. 84.

Європейського суду з прав людини, постановлених проти України. Це зумовлено тим, що наша Держава за кількістю вчинених порушень належить до лідерів. Тривають дискусії стосовно несення відповідальності суддею за постановлення рішення, яке стало предметом розгляду в Європейському суді з прав людини. Зокрема, акцентується, що потрібно перевіряти діяльність конкретних суддів після визнання Євросудом порушень Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод у справах, до яких ці судді причетні. Пропонується певних суддів притягати до дисциплінарної відповідальності або звільняти за порушення присяги.

Зазначимо, що сьогодні перед нашою Державою стоїть таке важливе завдання:

— чітко визначити передумови цивільно-правової відповідальності судді;

— розмежувати ті випадки, коли відшкодування за шкоду (завдану у процесі здійснення правосуддя) повинна нести держава, а також ті випадки, коли відшкодування за шкоду повинен нести безпосередньо суддя (або в порядку регресу)³⁸⁰.

На підставі аналізу міжнародного досвіду правової регламентації інституту суддівського імунітету О.В. Драгневич зазначає, що вектор у всіх правових реформ у пострадянських країнах — це рецепція європейських моделей судових систем або їхніх окремих елементів. У Балтійських країнах (Естонії, Латвії, Литві), зважаючи на їхнє членство в Європейському Союзі, відбулися суттєві зміни в судових системах згідно з міжнародно-правовими стандартами суддівської діяльності, незалежності суддів, зокрема і стосовно того, що пов'язано з їхнім імунітетом. А натомість у таких пострадянських країнах, як Таджикистан, Узбекистан і Туркменістан, значною мірою збереглася стара модель судової системи, яка існувала до здобуття їхньої незалежності³⁸¹.

Як визначено Конституцією Естонської Республіки (ст. 146), суд є незалежним у своїй діяльності і здійснює правосуддя відповідно до

³⁸⁰ Подкопаєв Д.В. Про підставу дисциплінарної відповідальності суддів. *Юридичний вісник*. 2005. № 12. С. 120.

³⁸¹ Драгневич О.В. Імунітет як елемент правового статусу судді (теоретико-правове дослідження): дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філософії за спец. 08 «Право» в галузі знань 081 «Право». Харків, 2021. С. 103–104.

Конституції та законів³⁸². Зокрема, зазначено (ст. 147), що суддя може бути звільнений з посади лише за рішенням суду. Судді не можуть обіймати будь-які інші виборні або номенклатурні посади, крім тих випадків, які передбачені законом. Закон гарантує незалежність і правовий статус суддів³⁸³.

Як зазначено у Конституції Естонської Республіки, суддя може бути притягнутий до кримінальної відповідальності упродовж терміну своїх повноважень тільки у тому випадку, якщо наявне подання Верховного суду та на це є згода Президента Республіки. А голова і члени Верховного суду можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності тільки за пропозицією канцлера юстиції, якщо наявна згода більшості членів рійгікогу (парламенту)³⁸⁴.

В Естонії недоторканність судді і помічника судді визначає Закон «Про статус судді» (ухвалений 23.10.1991 року)³⁸⁵. Зокрема, ст. 18 цього закону встановлює:

1) до кримінальної відповідальності суддю можна притягнути (або суддю можна заарештувати) протягом терміну його повноважень тільки у тому випадку, якщо наявна пропозиція Верховного суду, а також на це є згода Президента Республіки;

2) голову і членів Верховного суду можна притягнути до кримінальної відповідальності (або голову і членів Верховного суду можна заарештувати) тільки у тому випадку, якщо наявна пропозиція канцлера юстиції, а також на це є згода більшості членів рійгікогу (парламенту);

3) суддів можна притягнути до кримінальної відповідальності (або суддів можна заарештувати) протягом терміну повноважень тільки у тому випадку, якщо на це є згода більшості членів представницького органу місцевого самоврядування;

4) якщо наявна згода на порушення кримінальної справи, то призупиняється виконання повноважень судді або другого судді. Кримінальна справа щодо судді або другого судді розглядається у загальному порядку. Голова Верховного суду має право визначати юрисдикцію;

³⁸² Конституція Естонської Республіки: Закон Естонської Республіки від 28 червня 1992 р. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/633949>

³⁸³ Там само.

³⁸⁴ Там само.

³⁸⁵ Про статус судді: Закон Естонської Республіки від 23.10.1991 р. URL:

5) суддю можна затримати (або суддю можна притягнути до відповідальності) протягом терміну його повноважень, якщо на це наявна згода Верховного суду;

6) тільки за наявністю згоди рійгікогу (парламенту) голову і членів Верховного суду протягом терміну їхніх повноважень можна затримати, піддати обшуку, вилученню майна, спостереженню та огляду, примусовому поверненню;

7) другий суддя може бути затриманий (або його можна притягнути до відповідальності) протягом терміну його повноважень лише у тому випадку, якщо наявна згода обраного представницького органу місцевого самоврядування³⁸⁶.

Як визначено Конституцією Республіки Таджикистан, судова влада є незалежною, її від імені держави здійснюють судді (ст. 84). В Основному Законі Республіки Таджикистан зазначено, що судді у своїй діяльності є незалежними, вони підпорядковуються тільки Конституції і закону, втручатися в їхню діяльність заборонено (ст. 87). Також акцентовано, що суддя користується правом недоторканності, без наявності згоди органу, який обрав або призначив суддю, його не можна арештувати і притягнути до кримінальної відповідальності; водночас суддю не можна затримати, крім його затримання на місці вчинення злочину (ст. 91)³⁸⁷.

Акцентуючи на наукових доробках вітчизняних дослідників, ми не можемо обійти увагою дисертаційне дослідження В. Паришкури, у якому дослідниця звертає увагу на особливості закордонного досвіду функціонування суддівського імунітету. Зокрема, варто зазначити, що інститут службового нагляду, який діє у Німеччині, виконує превентивну функцію і полягає в тому, що голова суду (начальник по службі) шляхом здійснення зауваження або попередження судді, який неналежно виконує свої обов'язки, не пов'язані зі здійсненням правосуддя, запобігає вчиненню таким суддею у майбутньому дисциплінарного проступку. Водночас таке зауваження або попередження не є дисциплінарним заходом³⁸⁸.

³⁸⁶ Про статус судді: Закон Естонської Республіки від 23.10.1991 р. URL:

³⁸⁷ Конституція Республіки Таджикистан: Закон Республіки Таджикистан від 06.11.1994 р. URL: <http://www.meclis.gov.az/?ru/topcontent/66>

³⁸⁸ Паришкара В. В. Юридична відповідальність суддів в Україні та країнах Європейського Союзу: порівняльно-правовий аналіз: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Харків, 2017. С. 72. URL:

Зауважимо, що у деяких країнах, зокрема Німеччина і Франція, відсутній імунітет судді від кримінальної відповідальності. У цих країнах суддів на загальних засадах притягають до кримінальної відповідальності. А у Португалії наявний частковий імунітет від кримінальної відповідальності. У цій країні без дозволу відповідних органів суддю можна затримати на місці вчинення злочину, якщо санкція за такий злочин передбачає позбавлення волі терміном більше, ніж на 3 роки³⁸⁹.

У законодавстві таких країн, як Німеччина та Португалія особливого порядку притягнення суддів до адміністративної відповідальності не передбачено. За порушення порядку судді несуть відповідальність на рівні з громадянами країни³⁹⁰.

Звертаючи увагу на закордонний досвід, варто акцентувати на пропозиціях вітчизняних дослідників щодо вдосконалення правових позицій в означеній сфері. Зокрема, В. Паришкара пропонує притягати суддю до цивільно-правової відповідальності не лише на підставі вироку суду відносно судді, що набув законної сили, а й на підставі рішення Вищої ради правосуддя щодо притягнення судді до дисциплінарної відповідальності. Такі рішення можуть бути також підставами, щоб звернутися до суду для того, щоб було переглянуто справу з огляду на нововиявлені обставини. Крім того, розглядають можливість притягати суддю до цивільно-правової відповідальності в порядку регресу, якщо наявне рішення Європейського суду з прав людини. Такі справи пропонується розглядати за спеціальною процедурою в порядку адміністративного судочинства, що зумовлено публічно-правовим характером та специфікою справ про компенсацію збитків унаслідок виплати справедливої сатисфакції за рішеннями Європейського суду з прав людини³⁹¹.

Важливо зауважити, що зняття суддівського імунітету можливе і щодо суддів Європейського суду з прав людини. Зокрема, значимо випадок щодо судді Корнеліу Бірсана (заява № 79917/13 від 16.04.2013 року). Дружину судді Габріелу (суддя Вищого апеляційного суду Румунії) підозрювали у вчиненні корупційних правопорушень — в отриманні хабарів. Коли було проведено обшук у будинку подруж-

³⁸⁹ Паришкара В. В. Юридична відповідальність суддів в Україні та країнах Європейського Союзу: порівняльно-правовий аналіз: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Харків, 2017. С. 17. URL:

³⁹⁰ Там само. С. 74.

³⁹¹ Там само. С. 192–193.

жя в Румунії, порушили питання щодо порушення імунітету судді Європейського суду з прав людини. У зверненні Президента Суду зазначалося, що імунітет також гарантується членам сімей суддів, водночас було висловлено занепокоєння тим, що Румунія не звернулася до Європейського суду з прав людини стосовно того, щоб зняти недоторканність. Після отримання запиту від Румунії на пленарному засіданні Суду було ухвалено рішення про зняття суддівського імунітету, але лише стосовно дружини судді, а не самого судді, і лише в обсязі, який «безпосередньо необхідний для проведення розслідування»³⁹². Водночас Європейський суд з прав людини постановив, що його рішення не має зворотної сили. Отже, попередній обшук суперечить положенням Протоколу 6 Генеральної угоди про привілеї та імунітети Ради Європи. Бо лише пленарне засідання Європейського суду з прав людини може позбавити суддів імунітету. Варто зауважити, що пленарне засідання Європейського суду з прав людини не лише має таке право. Його обов'язком є позбавляти суддю імунітету в усіх випадках, коли імунітет перешкоджає здійсненню правосуддя³⁹³.

У порівняльному дослідженні «Кримінальна відповідальність суддів за винесення неправосудних рішень»³⁹⁴ зазначено:

— немає єдиного підходу до режиму відповідальності суддів. Існують від найлояльнішого ставлення до суддів (зокрема в Англії), де суддів можна покарати лише притягнувши до дисциплінарної відповідальності, а їхні рішення можна змінити лише шляхом перегляду судом вищої інстанції, до найсуворішого ставлення (зокрема у Молдові й Іспанії), де у разі винесення суддею завідомо протиправного рішення передбачена кримінальна відповідальність;

— відповідальність суддів варто розглядати як цілісну систему, що охоплює не лише кримінальну відповідальність, а й цивільну і дисциплінарну відповідальність;

³⁹² Колесник Д. В. Принципи незалежності та недоторканності суддів у практиці Європейського суду з прав людини. *Вісник Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Правознавство*. 2018. Т. 23. Вип. 1 (32). С. 215–221.

³⁹³ Шостий протокол до Генеральної угоди про привілеї та імунітети Ради Європи (ETS N162): схвалений Радою Європи від 05.03.1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_104

³⁹⁴ Кримінальна відповідальність суддів за винесення неправосудних рішень. Порівняльне дослідження. Листопад 2020 року / Упоряд. Канстанцін Дзехцяроу. URL: <https://rm.coe.int/comparative-study-on-criminal-responsibility-of-judges-for-unjust-deci/1680a083b3>

— розглядаючи питання відповідальності суддів, необхідно зважати на те, що цей механізм не можна використовувати з метою здійснення тиску на суддів, потрібно запобігти ухваленню завідомо неправосудних рішень. Право на оскарження — мабуть, найефективніший спосіб виправити помилку судді, навіть у тому разі, якщо цю помилку суддя вмисно допустив;

— судді повинні не лише знати про ймовірне настання відповідальності у випадку постановлення завідомо неправосудного рішення, але й бути захищеними від переслідування за винесення законних рішень.

Зауважимо, що у Польщі судді наділені імунітетом. Згідно із Законом про суди загальної юрисдикції (ст. 80), суддю не можна заарештувати чи притягнути до кримінальної відповідальності, якщо на це немає дозволу компетентного дисциплінарного суду. Крім тих випадків, якщо суддю затримано безпосередньо під час вчинення злочину. Про арешт судді одразу повідомляють голову апеляційного суду. Відповідно голова апеляційного суду одразу повідомляє Національну раду суддів, а також міністра юстиції та першого голову Верховного суду, що затримано суддю. Якщо наявна достатньо обґрунтована підозра, що суддя скоїв злочин, у такому разі дисциплінарний суд видає постанову про надання дозволу на здійснення стосовно судді кримінального провадження. Дисциплінарний суд для того, щоб видати дозвіл, заслуховує службовця, який здійснює провадження у справах щодо притягнення до дисциплінарної відповідальності, суддю, представника органу влади чи особи, які подали запит на надання дозволу. Важливо зазначити, що дисциплінарна комісія в Польщі не лише накладає дисциплінарні стягнення, її висновки мають значення для кримінального провадження. У Польщі упродовж останніх років проведено масштабну реформу щодо дисциплінарної відповідальності суддів³⁹⁵.

На підставі аналізу практики ухвалення рішень Вищою радою правосуддя можна зазначити про такі невирішені питання, що є важливими для функціонування системи правосуддя, спричинені здебільшого культивуванням та підтримкою низького рівня поваги

³⁹⁵ Кримінальна відповідальність суддів за винесення неправосудних рішень. Порівняльне дослідження. Листопад 2020 року / Упоряд. Канстанцін Дзехцяроу. URL: <https://rm.coe.int/comparative-study-on-criminal-responsibility-of-judges-for-unjust-deci/1680a083b3>

до незалежності судової влади, що дає уявлення про дозволеність і безкарність впливу на суддів. І цьому, крім іншого, потурає:

— невнесення Генеральним прокурором до Єдиного реєстру досудових розслідувань відомостей про вчинення кримінального правопорушення щодо судді на підставі повідомлення судді про втручання в його діяльність;

— неефективне розслідування відомостей про вчинення кримінального правопорушення щодо судді на підставі повідомлення судді про втручання в його діяльність;

— пересилання Генеральною прокуратурою України повідомлень суддів про втручання у їхню діяльність щодо здійснення правосуддя з боку службових осіб регіональних прокуратур тим самим прокуратурам тощо³⁹⁶.

Підсумовуючи вищенаведене, можна зробити висновок, що хоча питанням суддівського імунітету приділено велику увагу, на практиці судді і надалі стикаються із втручанням у їхню професійну діяльність. Згідно з альтернативною доповіддю «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні» від Центру політико-правових реформ, майже 10% суддів в Україні, на їхню думку, стали жертвами посягання на суддівську незалежність. На думку суддів, на їхню діяльність значною мірою впливали таким шляхом:

— психологічний тиск, що охоплює усні погрози, постійне заявлення безпідставних відводів, агресивну поведінку, лайки, схиляння судді до прийняття рішення, погрози подання скарг на суддю (153 випадки);

— подання звернень/дисциплінарних скарг до Вищої ради правосуддя щодо судді (75 випадків);

— публікації негативного характеру в засобах масової інформації, соцмережах, відеосюжети на телеканалах (53 випадки);

— звернення до органів правопорядку із заявами про вчинення суддею злочину (43 випадки);

— дзвінки на телефон судді, надсилання смс чи повідомлень у месенджерах з вказівками щодо розгляду судових справ, зокрема погрози (26 випадків);

— позапроцесуальні звернення учасників провадження до судді / суду (25 випадків);

³⁹⁶ Щорічна доповідь про стан забезпечення незалежності суддів в Україні за 2019 рік. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2019_rik.pdf

- пошкодження, викрадення майна судді / суду (9 випадків);
- виклик органами правопорядку судді на допит, ставлення питань, що стосуються професійної діяльності судді (7 випадків);
- блокування судді в залі судового засідання / кабінеті / приміщенні суду (7 випадків);
- підробка процесуальних документів (7 випадків);
- звинувачення суддів у хабарництві (7 випадків);
- створення штучних підстав для заявлення відводу/самовідводу (7 випадків);
- психологічний тиск з боку голови суду (6 випадків);
- намагання дати хабар судді (наприклад, переведення грошей на картковий рахунок судді) (6 випадків);
- проведення мітингів/пикетів перед приміщенням суду, житлом судді, кабінетом судді (5 випадків);
- вилучення органами правопорядку під час обшуку нерозглянутих судових справ (5 випадків) тощо³⁹⁷.

За підрахунками, упродовж 2017–2019 років психологічний тиск був найпоширенішою формою втручання у суддівську незалежність. У більшості випадків Вища рада правосуддя відмовлялася вживати заходи реагування на повідомлення суддів про таке втручання. Зважаючи на те, що суддя, використовуючи процесуальні механізми, самостійно може припинити зловживання стороною процесуальними правами чи агресивну поведінку в судовому засіданні³⁹⁸.

Генеральна прокуратура неохоче вносить до Єдиного реєстру досудових розслідувань відомості про таке втручання. Трапляються і такі випадки, коли Генеральна прокуратура пересилає повідомлення суддів про втручання у їхню діяльність з боку прокурорів тим самим прокурорам для їх вирішення. Незважаючи на численні звернення суддів із повідомленнями про втручання у їхню діяльність, кількість проваджень, направлених з обвинувальним актом до суду, і, відповідно, кількість вироків у таких справах є зовсім незначною. За статистичними даними звітів Державної судової адміністрації

³⁹⁷ Щорічна доповідь про стан забезпечення незалежності суддів в Україні за 2019 рік. URL: <https://rpr.org.ua/news/stan-zabezpechennia-nezalezhnosti-sudiv-v-ukraini-al-ternatyvna-dopovid-za-2019-rik/>

³⁹⁸ Куйбіда Р., Смалюк Р., Серета М. Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні. Альтернативна доповідь за 2019 рік. Київ: Центр політико-правових реформ, 2020. URL: <http://185.65.244.102/img/books/files/1588586222cplr.%20shadow%20report%20on%20judges%20independence%202019.pdf>.

України (форма № 7 «Звіт про склад засуджених»), упродовж останніх років не було засуджених за ст. 376 Кримінального кодексу України, лише у 2015 році було засуджено 1 особу³⁹⁹. Така статистика є яскравим прикладом того, що проблеми у розслідуванні втручань у діяльність суддів пов'язані не лише з неефективністю розслідування, але і з недоліками правового регулювання кримінальної відповідальності за такі дії.

3.2. Кримінальна відповідальність суддів за винесення неправосудних рішень за законодавством України та міжнародний досвід

Важливість судової реформи, правової визначеності та оцінних понять у забезпеченні Вищою радою правосуддя суддівського імунітету чітко простежується на прикладі кримінальної відповідальності суддів за винесення неправосудних рішень. Згідно з національним законодавством ключовим оцінним поняттям правової регламентації кримінальної відповідальності донедавна було оцінне поняття «*неправосудність*». Перед тим, як безпосередньо перейти до аналізу правових норм, що регламентують таку відповідальність за законодавством України та країн Європейського Союзу, є необхідність розглянути принцип правової визначеності. Використання оцінних понять у національному законодавстві з огляду на цей принцип є допустимим.

Одна з найважливіших вимог, які ставлять до права, — ясність, зрозумілість, передбачуваність. Особа повинна мати чітке уявлення про свої права й обов'язки, про кореспондуючі права та обов'язки інших осіб, про повноваження органів державної влади, про те, яку юридичну оцінку отримують її дії у певних ситуаціях.

Як визнав Конституційний Суд України, діяльність правотворчих і правозастосовних органів має здійснюватися за принципами справедливості, гуманізму, верховенства права. Учасники правовідносин повинні мати можливість прогнозувати наслідки своїх дій і бути впев-

³⁹⁹ Листи Верховного Суду від 18 лютого 2021 року № 492/0/2–21, від 27 січня 2020 року № 36/0/153–20.

неними у своїх законних очікуваннях⁴⁰⁰. Подібну позицію висловив Європейський суд з прав людини у рішенні «Брумареску проти Румунії», де Страсбурзький суд зазначив, що одним із основних аспектів верховенства права є принцип правової визначеності⁴⁰¹. Цей орган у рішеннях «Толстой-Милославський проти Сполученого Королівства», «Маркс проти Бельгії» та «Лендврегуд проти Нідерландів» конкретизує суть принципу правової визначеності. Зазначається, що закон повинен бути доступним і передбачуваним. Це зумовлено тим, що надмірно загальні та абстрактні формулювання загрожують правовій визначеності⁴⁰².

Щодо передбачуваності, то у рішенні «Санді Таймс проти Сполученого Королівства» зазначено, що норма, яку не сформульовано досить чітко, не можна розглядати як «закон». Лише у тому випадку, якщо норма є сформульована чітко, особа може порівняти з нею свою поведінку. Важливо, щоб кожен громадянин знав, яку саме правову норму варто застосовувати у тому чи іншому випадку. Щоб відповідно до цього кожен громадянин мав можливість, якщо виникне потреба звертатись за допомогою до компетентних радників, передбачити, які наслідки можуть спричинити ті чи інші дії. Однак, як вважає Європейський суд з прав людини, всі можливі обставини передбачити є абсолютно нереально.

Як зазначено у справі «Скоппола проти Італії», національні закони формулюються на підставі термінів, які у більшості випадків є нечіткими. Їхнє тлумачення й застосування значною мірою залежать від практики⁴⁰³. У деяких рішеннях Європейського суду з прав людини, зокрема, «Коккінакіс проти Греції», наведено, що у деяких випад-

⁴⁰⁰ Рішення Конституційного Суду України від 11.10.2005 р. № 8-рп/2005 у справі за конституційними поданнями Верховного Суду України та 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абз. 3, 4 п. 13 розділу XV «Прикінцеві положення» Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та офіційного тлумачення положення ч. 3 ст. 11 Закону України «Про статус суддів» (справа про рівень пенсії і щомісячного довічного грошового утримання). *Офіційний вісник України*. 2005. № 2.

⁴⁰¹ Рішення ЄСПЛ «Брумареску проти Румунії» від 22 січня 2001 р. URL: <http://www.ourcourt.ru>.

⁴⁰² Рішення ЄСПЛ «Маркс проти Бельгії» від 13 червня 1979 р. URL: http://www.echr_base.ru; Рішення ЄСПЛ «Толстой-Милославський проти Сполученого Королівства» від 23 червня 1995 р. URL: <http://www.coe.kiev.ua>; *Landvreugd v. Netherlands* (Applicationno. 37331/97) JudgmentStrasbourg 4 June 2002. URL: <http://cmiskp.echr.coe>.

⁴⁰³ Рішення ЄСПЛ «Скоппола проти Італії» від 17 вересня 2009 р. URL: <http://www.asad.com.ua>.

ках вимоги визначеності закону можна досягнути тільки у разі його тлумачення судом⁴⁰⁴.

Європейський суд з прав людини вважає, що недостатня чіткість формулювань закону може бути доповнена їхнім судовим тлумаченням, конкретизацією відповідно до обставин справи, що без судового прецеденту майже неможливо обійтися у питаннях тлумачення оцінних питань. Як зазначає у дисертації «Нормативна сутність оцінних понять в кримінально-процесуальному праві України» І.А. Тітко⁴⁰⁵, Страсбурзький суд не тільки визнає за судами право на тлумачення правових норм, а й ставить поняття «правова визначеність» у залежність від існуючої практики національних судів. Наявність оцінних понять у праві допустима, якщо нечітка норма відповідатиме вимогам доступності і передбачуваності.

Важливо проаналізувати правові приписи, що регламентують кримінальну відповідальність суддів за винесення неправосудних рішень. Це питання у країнах Європейського Союзу регулюється по-різному. За винесення неправосудних рішень національне кримінальне законодавство також передбачало кримінальну відповідальність. Однак, зважаючи на невизначеність, таку норму трактували як неконституційну. Конституційний Суд України від 11 червня 2020 року рішенням № 7-р/2020 у справі за конституційним поданням 55 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України ст. 375 Кримінального кодексу України постановив, що ст. 375 Кримінального кодексу України не відповідає Конституції України. Конституційним Судом України було визнано, що конституційні приписи щодо незалежності суддів нівелюються, зважаючи на юридичну невизначеність ст. 375 Кримінального кодексу України.

На думку Конституційного Суду України, формулювання диспозиції ст. 375 Кримінального кодексу України допускає можливість зловживання нею у разі вчинення органами досудового розслідування дій, наслідком яких є притягнення до кримінальної відповідальності судді, котрий постановив судові рішення, яке, на думку слідчого, прокурора або будь-якої іншої особи, є «неправосудним». Зосереджується увага на тому, що кримінальний закон має бути юридично визначеним, ясним, недвозначним і передбачуваним.

⁴⁰⁴ «Kokkinakis v. Greece» (Application no. 14307/88) Judgment Strasbourg 25 May 1993. URL: <http://cmiskp.echr.coe.int>.

⁴⁰⁵ Тітко І.А. Нормативна сутність оцінних понять в кримінально-процесуальному праві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2009. С. 126.

Як визнає Конституційний Суд України, відповідно до Конституції України, інші органи державної влади не мають повноважень перевіряти судові рішення в позасудовому порядку та визнавати такі рішення «неправосудними». Якщо ухвалене остаточне судове рішення, то воно не може бути переглянуте, крім тих випадків, коли ухвалене остаточне судове рішення може бути переглянуте відповідним судом відповідно до процесуальних законів. Це унеможлиблює оцінювання такого рішення слідчим, прокурором у процесі вчинення ними дій, наслідком яких є притягнення судді до кримінальної відповідальності⁴⁰⁶.

Згідно з рішенням Конституційного Суду України від 20 червня 2019 року № 6-р/2019 складовими юридичної визначеності є чіткість, зрозумілість, однозначність норм права. А згідно з рішенням Конституційного Суду України від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019 особливо важливо дотримуватися ясності й недвозначності норм, які визначають кримінальну відповідальність, «адже притягнення до такого виду юридичної відповідальності пов'язане з можливими істотними обмеженнями прав і свобод людини» (абз. 7 п. 3 мотивувальної частини).

Вища рада правосуддя та Моніторингова місія ООН з прав людини підтримали рішення Конституційного Суду України, яким ст. 375 Кримінального кодексу України визнано такою, що не відповідає Конституції України, зважаючи на висновок про можливість перегляду судових рішень лише в межах процедури оскарження, а також зважаючи на наявність непоодиноких випадків свавільного переслідування суддів.

Гарантії суддівського імунітету не захищали суддів від безпідставної реєстрації кримінального провадження щодо них за ст. 375 Кримінального кодексу України. Лише судді Вищого антикорупційного суду захищені від свавільного початку розслідування кримінальних правопорушень. Судді інших судів не наділені таким захистом⁴⁰⁷.

⁴⁰⁶ Рішення Конституційного Суду України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-20#n2>

⁴⁰⁷ Відповідно до ст. 480¹ Кримінального процесуального кодексу України «Особливості початку досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених суддею Вищого антикорупційного суду» відомості, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення суддею Вищого антикорупційного суду, вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань Генеральним прокурором (виконувачем обов'язків Генерального прокурора) у порядку, встановленому цим Кодексом. Генеральний прокурор (виконувач обов'язків Генерального прокурора) зобов'язаний невідкладно, але не пізніше 24 годин з моменту внесення таких відомостей, повідомити Верховний Суд про початок досудового розслідування.

Ухвалення Конституційним Судом України Рішення від 11 червня 2020 року № 7-р/2020 у справі за конституційним поданням 55 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України ст. 375 Кримінального кодексу України є важливою подією для забезпечення незалежності суддів. Водночас слід погодитися із думкою судді Конституційного Суду України О. О. Первомайського, що декриміналізація ст. 375 Кримінального кодексу України не убезпечить суддів від подальших можливих посягань на їх незалежність та недоторканність шляхом безпідставного внесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань кримінальних проваджень з використанням інших складів злочину, які передбачені Кодексом, наприклад ст. 364, 366.

Як вважає Вища рада правосуддя, внесення слідчим, прокурором до Єдиного реєстру досудових розслідувань відомостей про вчинення суддею кримінального правопорушення під час здійснення правосуддя є можливим у тому випадку, коли встановлено ознаки такого кримінального правопорушення, які можна вважати достатніми для подальшого повідомлення судді про підозру та складення і направлення до суду обвинувального акта у максимально короткий термін.

Верховна Рада України досі не прийняла нової редакції ст. 375 Кримінального кодексу України. Як зазначає Л. М. Палюх, науковці в галузі кримінального права, які досліджували відповідальність за постановлення завідомо неправосудного судового рішення, висловлюють різні позиції щодо найбільш вдалого формування об'єктивних ознак складу цього кримінального правопорушення⁴⁰⁸.

Згідно із проектом нового Кримінального кодексу України (ст. 8.1.4.), який розробила робоча група з питань розвитку кримінального права Комісії з питань правової реформи при Президентові України, станом на 14 липня 2022 року «Постановлення завідомо незаконного та необґрунтованого судового рішення», суддя або слідчий суддя, який постановив завідомо незаконне та необґрунтоване

---

⁴⁰⁸ Палюх Л. М. Відповідальність за постановлення неправосудного судового рішення у контексті реформування кримінального законодавства. *Юридичний вісник*. 2022. Вип. 2 (63). С. 195–196. URL: https://www.researchgate.net/publication/362326072_Vidpovidalnist_za_postanovlenna_npravosudnogo_sudovogo_risenna_u_konteksti_reformuvanna_kriminalnogo_zakonodavstva

судове рішення (вирок, рішення, ухвалу, постанову суду або судовий наказ), вчинив злочин третього ступеня⁴⁰⁹.

Очевидно, що таке формулювання статті проекту нового Кримінального кодексу України не усуває тих недоліків регламентації кримінальної відповідальності суддів за постановлення завідомо неправосудного судового рішення, які слугували причинами декриміналізації ст. 375 чинного Кримінального кодексу України. Запропоновані підстави кримінальної відповідальності є нечіткими. Бо незрозуміло, у чому саме повинна проявлятися «незаконність та необґрунтованість судового рішення», щоб таке діяння передбачало кримінальну відповідальність. Л. М. Палюх слушно зазначає, що використане у диспозиції розглядуваної норми формування «незаконне та необґрунтоване судове рішення» не дає можливості провести межу між злочинним діянням і діяннями, за вчинення яких достатньо обмежитися застосуванням до особи дисциплінарної відповідальності⁴¹⁰. Ми також повністю погоджуємося з позицією Л. М. Палюх, яка стверджує, що запропонована норма проекту не відповідає такому принципу криміналізації, як системно-правової несуперечності (тобто несуперечності іншим нормативно-правовим актам), оскільки прямо суперечить гарантіям суддівської незалежності. Науковець нагадує розробникам проекту, що (згідно з міжнародно-правовими актами) судді можуть підлягати відповідальності за умисні діяння, а також за діяння, вчинені за умов кримінальної протиправної недбалості⁴¹¹.

Ю. В. Баулін зазначив, що для кримінального права України характерною є комбінація абстрактності і казуїстичності у формуванні ознак складів злочинів. Стоїть завдання, щоб, з одного боку, ясно й чітко визначити ознаки й межі злочинної поведінки, а з іншого, — не допустити прогалин у криміналізації суспільно небезпечної поведінки людей⁴¹².

⁴⁰⁹ Проект нового Кримінального кодексу України, розробленого робочою групою з питань розвитку кримінального права Комісії з питань правової реформи при Президентіві України, станом на 14 липня 2022 року. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code>

⁴¹⁰ Палюх Л. М. Відповідальність за постановлення неправосудного судового рішення у контексті реформування кримінального законодавства. *Юридичний вісник*. 2022. Вип. 2 (63). С. 197. URL: https://www.researchgate.net/publication/362326072_Vidpovidalnist_za_postanovlenna_npravosudnogo_sudovogo_risenna_u_konteksti_reformuvanna_kriminalnogo_zakonodavstva

⁴¹¹ Там само. С. 196.

⁴¹² Баулін Ю. В. Сучасне кримінальне право України: підсумки, тенденції, перспективи розвитку. *Питання боротьби зі злочинністю*: зб. наук. пр. Харків: Право, 2012. Вип. 23. С. 29–42.

На переконання авторів монографії, не принципово, використаємо ми в диспозиції статті оцінне поняття «*неправосудне*» чи «*незаконне і необґрунтоване*», адже не саме оцінне поняття стало підставою для визнання неконституційності ст. 375 Кримінального кодексу України, а відсутність чітких критеріїв його тлумачення. Провідні учені України висловлюють низку пропозицій щодо покращення формулювання кримінальної відповідальності за постановлення неправосудного рішення. Зокрема, В. Осадчий зазначає, що доцільно подати ст. 375 КК України у такій редакції:

«Стаття 375. Постановлення суддею (суддями) незаконного, необґрунтованого і невмотивованого судового рішення:

1. Постановлення суддею (суддями) незаконного, необґрунтованого і невмотивованого судового рішення — карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років.

2. Ті самі дії, що спричинили тяжкі наслідки або вчинені з корисливих мотивів, в інших особистих інтересах чи з метою перешкоджання законній професійній діяльності журналіста, — караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років»⁴¹³.

На думку Франческо Клементуччі і Канстанцін Дзехцяру, існує багато форм спеціальної кримінальної відповідальності, які можуть охоплювати винесення завідомо протиправних рішень без криміналізації самого діяння, зокрема, криміналізація наслідків, таких як незаконний арешт чи незаконне позбавлення майна. Можлива також криміналізація незаконних мотивів. Зокрема, отримання хабарів чи виявлення зацікавлення у вирішенні справи. Іноземні науковці вважають, що цим способом криміналізації варто віддати перевагу, оскільки вони менш розмиті, а також ці способи охоплюють чітко визначені сторони злочину (як суб'єктивну сторону злочину, так і об'єктивну). Вони допускають менш широке тлумачення й меншу ймовірність зловживань⁴¹⁴.

Л. М. Палюх наполягає на деталізації порушення матеріального,

⁴¹³ Осадчий В. І. Шляхи криміналізації постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови. *Dictum Factum*. 2021. № 2. С. 113.

⁴¹⁴ Кримінальна відповідальність суддів за винесення неправосудних рішень. Порівняльне дослідження. Листопад 2020 року / Упоряд. Канстанцін Дзехцяроу. URL: <https://rm.coe.int/comparative-study-on-criminal-responsibility-of-judges-for-unjust-deci/1680a083b3>

процесуального закону, які дають підстави кваліфікувати судове рішення як «неправосудне». На думку вченої, таку криміналізацію потрібно зробити із використанням оцінного поняття і примірного переліку випадків, що підпадають під нього. Науковець стверджує, що про «неправосудність» судового рішення свідчать такі порушення закону:

- якщо відповідне судове рішення постановлено з умисним порушенням вимог процесуального закону, що виявляється у розгляді справи неповноважним (незаконним) складом суду, розгляді суддею (слідчим суддею, суддями) справи, яка не підсудна суду, у якому він (вони) працює, або розгляді справи, яку суддя (слідчий судді, судді) не міг розглядати у зв'язку з тим, що підлягав відводу (самовідводу);
- прийняття рішення у справі без участі сторін, яких належним чином не повідомляли про дату, час та місце розгляду справи (у тому випадку, коли таке повідомлення є обов'язковим);
- прийняття рішення про права і обов'язки осіб, які не були залучені до участі у справі;
- якщо судові рішення не підписано будь-ким із суддів або підписано не тими суддями, які зазначені у рішенні;
- якщо судові рішення ухвалено суддями, які не входили до складу колегії, що розглядала справу;
- наявна невідповідність висновків суду фактичним обставинам справи (провадження), якщо зазначені діяння призвели до неправильного вирішення справи;
- постановлення суддею (суддями), слідчим суддею, присяжними завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали, постанови або наказу з іншим порушенням норм процесуального права або неправильним застосуванням норм матеріального права, якщо внаслідок цього завдана значна шкода охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб.

Однак, як бачимо у порівнянні із досліджуваним у попередньому розділі монографії питанням притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності, більшість ознак, пропонованих Л. М. Палюх як характерні для криміналізації дій судді, такі, по-перше, є підставою для дисциплінарної відповідальності судді за діючим національним законодавством та, по-друге, як окремих елемент не завжди несуть такий рівень суспільної небезпеки, що вимагає його криміналізації, а отже, його впровадження в кінцевому рахунку не відповідатиме

принципу справедливості закону (наприклад судом ухвалено законне і справедливе рішення, суть якого за результатами апеляції не змінено, проте таке рішення через технічні причини не підписано одним із членів суду).

Для більш детального вивчення питання кримінальної відповідальності за постановлення суддею завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови потрібно вивчити зарубіжний досвід його регламентації. Автори монографії ставлять за мету з'ясувати, якою європейські держави бачать ту «золоту середину» між суддівським імунітетом і прагненням не допустити постановлення завідомо протиправних рішень.

Зауважимо, що у кримінальному законодавстві Англії й Уельсі не зазначений спеціальний склад злочину, яким би було передбачено несення кримінальної відповідальності за винесення завідомо неправосудного рішення. Однак це не означає, що судді в Англії й Уельсі не несуть жодної відповідальності, зокрема кримінальної. Судді несуть таку відповідальність на загальних підставах, зокрема у тому випадку, якщо скоїли корупційні та інші кримінальні правопорушення. Правопорушення вважають скоєним, коли простежується умисне нехтування виконанням свого посадового обов'язку та/або умисне недобросовісне поведіння. Така поведінка свідчить про зловживання довірою громадськості⁴¹⁵.

Відповідно до законодавства Франції за вчинення злочинів загальнокримінального характеру судді повинні нести кримінальну відповідальність, як і всі громадяни, зокрема і державні службовці. Кримінальна відповідальність за винесення завідомо протиправного рішення не передбачена, крім випадків, коли:

— суб'єктом є державний службовець (зловживання повноваженнями (Кримінальний кодекс, ст. 432–4); розтрата чи присвоєння майна (Кримінальний кодекс, ст. 432–15);

— суб'єктом є магістрат (корупція, активна чи пасивна (Кримінальний кодекс, ст. 434–9); відмова в здійсненні правосуддя (Кримінальний кодекс, ст. 434–7–1)⁴¹⁶.

⁴¹⁵ Кримінальна відповідальність суддів за винесення неправосудних рішень. Порівняльне дослідження. Листопад 2020 року / Упоряд. Канстанцін Дзехцяроу. URL: <https://rm.coe.int/comparative-study-on-criminal-responsibility-of-judges-for-unjust-deci/1680a083b3>

⁴¹⁶ Там само.

В Італії суддя може бути притягнений до кримінальної відповідальності у разі винесення завідомо протиправного рішення, якщо таке рішення ухвалено у межах процедури, внаслідок отримання хабара й з метою надання переваги, або завдання шкоди, інтересам сторони; з метою надання неналежної переваги самому судді чи стороні. Варто зауважити, що в Італії прокурори та судді належать до однієї категорії — «магістрати». Магістрати, які скоюють злочини загальнокримінального характеру, несуть кримінальну відповідальність, як і всі інші громадяни країни⁴¹⁷.

У кримінальному законодавстві Польщі не зазначено норм, які передбачали б притягнення до кримінальної відповідальності судді за винесення ним завідомо протиправного рішення. Проте якщо суддя скоїть злочин загальнокримінального характеру, наприклад, отримає хабар, то він підлягатиме кримінальній відповідальності. Зокрема, згідно з Кримінальним кодексом Польщі (ст. 228 § 1), будь-яка особа, яка, виконуючи державні повноваження, приймає матеріальну чи особисту вигоду або обіцянку такої вигоди, або вимагає такої вигоди, підлягає покаранню у вигляді позбавлення волі на термін від 6 місяців до 8 років⁴¹⁸.

В Іспанії суддів, які умисно виносять неправомірні рішення (чи з власної волі, чи внаслідок недбалості), може бути притягнуто до кримінальної відповідальності. Судді підлягають кримінальній відповідальності, як і інші громадяни країни.

Як визначено Кримінальним кодексом Іспанії, суддю може бути притягнуто до кримінальної відповідальності, якщо він:

- свідомо виніс неправосудний вирок або постанову (ст. 446);
- унаслідок недбалості чи невиправданої необізнаності виніс явно неправосудний вирок чи постанову (ст. 447);
- відмовляється розглядати справу (ст. 448);
- винний у зловмисному затримуванні здійснення правосуддя (ст. 449).

Крім того, Кримінальний кодекс Іспанії визначає злочини, суб'єктом яких є державні службовці. Зокрема, зазначено, що свідоме ухвалення неправильного чи свавільного рішення карається позбавленням

⁴¹⁷ Кримінальна відповідальність суддів за винесення неправосудних рішень. Порівняльне дослідження. Листопад 2020 року / Упоряд. Канстанцін Дзехцяроу. URL: <https://rm.coe.int/comparative-study-on-criminal-responsibility-of-judges-for-unjust-deci/1680a083b3>

⁴¹⁸ Там само.

права обіймати посаду (ст. 404), а отримання вигоди у будь-якій формі від укладення договору або комерційної діяльності, у якій державний службовець брав участь з огляду на своє службове становище, карається позбавленням волі (терміном від 6 місяців до 2 років) і штрафом (від 12 до 24 місячних зарплат) із позбавленням права обіймати посади державної служби (ст. 439)⁴¹⁹.

Зазначимо, що у разі умисного винесення суддею незаконного вироку чи постанови згідно з Кримінальним кодексом Латвії передбачена відповідальність. Її обтяжують такі обставини:

- наявність корисливих мотивів;
- розгляд справ про тяжкі та особливо тяжкі злочини і фальсифікація доказів;
- здійснення завідомо незаконного взяття під варту;
- здійснення завідомо незаконного затримання чи привід, вчинені з помсти, корисливих чи інших особистих мотивів, а також за фальсифікацію доказів, зокрема їх свідоме приховування⁴²⁰.

Як визначено Кримінальним кодексом Болгарії, суддя нестиме покарання у тому разі, якщо він отримав подарунок чи іншу вигоду, якщо допоміг особі, винній у вчиненні злочину, уникнути кримінального переслідування або допоміг особі залишитися непокараною⁴²¹.

Кримінальним кодексом Туреччини також визначено покарання судді, який виніс незаконний й упереджений щодо особи вирок або рішення. Покарання стає особливим, якщо суддя вимагав хабара чи отримання іншої вигоди, зловживаючи службовим становищем. Суддя нестиме покарання, якщо отримав хабар, виявляв недбалість чи виконував обов'язки на неналежному рівні, зокрема і у тому випадку, якщо зволікав із виконанням своїх посадових обов'язків⁴²².

⁴¹⁹ Кримінальна відповідальність суддів за винесення неправосудних рішень. Порівняльне дослідження. Листопад 2020 року / Упоряд. Канстанцін Дзехцяроу. URL: <https://rm.coe.int/comparative-study-on-criminal-responsibility-of-judges-for-unjust-deci/1680a083b3>

⁴²⁰ Хавронюк М. І. Кримінальна відповідальність за постановлення суддею неправосудного судового рішення: міжнародні стандарти, законодавство України та інших держав Європи. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2019. Т 4. С. 83–95.

⁴²¹ Там само.

⁴²² Хавронюк М. І. Кримінальна відповідальність за постановлення суддею неправосудного судового рішення: міжнародні стандарти, законодавство України та інших держав Європи. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2019. Т 4. С. 83–95.

У Кримінальному кодексі Азербайджанської Республіки (ст. 395) також визначена відповідальність, яку нестиме суддя за винесення завідомо неправосудних вироків, рішень, ухвал чи постанов. Кримінальний кодекс диференціює відповідальність відповідно до тяжкості наслідків. Зокрема, визначено відповідальність (ч. 2 ст. 395) за діяння, пов'язане з винесенням незаконного вироку до позбавлення волі, або таке, що спричинило інші тяжкі наслідки⁴²³.

Кримінальний кодекс Республіки Таджикистан (ст. 349) також визначає відповідальність суддів за винесення завідомо незаконного вироку, рішення чи іншого судового акта. Відповідальність суддів диференційовано за такими ознаками:

- неправосудне винесення вироку з призначенням покарання у вигляді позбавлення волі;
- пов'язане зі створенням штучних доказів для обвинувачення;
- що спричинило тяжкі наслідки⁴²⁴.

І Кримінальним кодексом Грузії передбачена відповідальність суддів за винесення незаконного вироку чи іншого судового рішення. Про це, зокрема, зазначено у ст. 336. Відповідальність диференційовано за ознакою винесення незаконного вироку, якщо було призначено покарання у вигляді позбавлення волі (ч. 2 ст. 336)⁴²⁵.

У Кримінальному кодексі Китайської Народної Республіки (§ «Службові злочини») визначено кримінальну відповідальність за притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності, незаконне звільнення від кримінальної відповідальності внаслідок винесення незаконного вироку. Кримінальний кодекс (ст. 399 § 9) визначає відповідальність суддів за перекручування законів із корисливих мотивів, для переслідування і обвинувачення завідомо невинної особи, з метою усунення переслідування і обвинувачення завідомо винної особи. Кримінальну відповідальність судді диферен-

⁴²³ Нос С.П. Кримінальна відповідальність за постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови: дис. ... канд. юрид. наук за спец. 12.00.08 — кримінальне право та криминологія; кримінальновиконавче право. Львів, 2021. URL: <https://lpnu.ua/spetsrady/k-3505223/nos-stepan-petrovych>; Кримінальний кодекс Азербайджанської Республіки. URL: <https://owk.com.ua/zakonodavstvo-krain-svitu/kriminalniy-kodeks-azerbaydzhanskoi-respubliki>

⁴²⁴ Кримінальний кодекс Республіки Таджикистан. URL: <https://jurkniga.ua/kriminalniy-kodeks-respubliki-tadzhikistan/>

⁴²⁵ Кримінальний кодекс Грузії. URL: <https://pravo-izdat.com.ua/novinki-1/kriminalnij-kodeks-gruziyi>

ційовано з огляду на вчинені відповідні дії. Як окрему норму Кримінальний кодекс передбачає відповідальність за винесення завідомо незаконного рішення у зв'язку з отриманням хабара, за призначення більш м'якого покарання або призначення незаконних умов звільнення, або призначення незаконного відстрочення виконання вироку особі, яка на це не має законних підстав⁴²⁶.

Варто зауважити, що за винесення суддею неправосудного рішення з необережності Кримінальний кодекс Федеративної Республіки Німеччини визначає кримінальну відповідальність. У Кримінальному кодексі йдеться про грубу необережність у процесі прийняття рішення. Заразом М. Хавронюк у своєму дослідженні зазначає, що законодавчого визначення поняття грубої необережності у загальній частині кримінальних кодексів європейських країн немає. Однак цю термінологію вживають у нормах особливої частини, здебільшого розмежовуючи злочин і проступок⁴²⁷. Зокрема, у німецькій кримінально-правовій доктрині грубою необережністю розглядають ті діяння, у процесі вчинення яких наявний особливо великий ступінь необдуманості⁴²⁸.

Україна перебуває у пошуках справедливого балансу між незалежністю й відповідальністю суддів. До кримінальної відповідальності суддів важливо підходити дуже обережно. Немає сумнівів у тому, що зловживання суддів, зумовлені або мотивовані корупцією, треба суворо карати. Проте важливо також розуміти, що «неправильні» рішення не обов'язково спричинені корупцією або будь-якою іншою незаконною мотивацією судді. Наразі в Україні не вирішено усіх розбіжностей у питаннях застосування судами норм права, відсутня усталена судова практика, продиктована судом, відповідальним за формування єдності судової практики — Верховним Судом, що часто викликає неможливість притягнення судді навіть до дисциплінарної відповідальності, не говорячи вже про кримінальну. В свою чергу, відсутність чітких правил розширює межі судового розсуду.

Є багато форм спеціальної кримінальної відповідальності, які можуть охоплювати винесення завідомо протиправних рішень без

⁴²⁶ Кримінальний кодекс Китайської Народної Республіки. URL: <https://jurkniga.ua/contents/kriminalniy-kodeks-kitayskoi-narodnoi-respubliki.pdf>

⁴²⁷ Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації. Київ: Ін Право, 2006. С. 212.

⁴²⁸ Там само. С. 214.

криміналізації самого діяння (криміналізація наслідків, таких як незаконний арешт чи незаконне позбавлення майна). Можлива також криміналізація незаконних мотивів, зокрема, отримання хабарів чи зацікавленість у вирішенні справи. Варто віддавати перевагу тим способам криміналізації, які менш розмиті та відображають чітко визначені суб'єктивну та об'єктивну сторони злочину. Вони допускають менш широке тлумачення й меншу імовірність зловживань.

Інститут відповідальності суддів не можна використовувати, щоб чинити тиск на суддів. Він повинен бути дієвим механізмом попередження постановлення завідомо неправосудних рішень. Суддя не лише повинен знати про ймовірне настання відповідальності, якщо ним постановлено завідомо неправосудне рішення, а й бути захищеним від переслідування, виносячи законні рішення. Як виявив аналіз літератури, у багатьох країнах суддів можна притягнути до кримінальної чи інших видів відповідальності лише в порядку застосування спеціальної процедури. Імунітет судді зазвичай функціональний та не перешкоджає притягненню до відповідальності.

На підставі аналізу зарубіжного кримінального законодавства можемо зазначити, що у кримінальних кодексах використано два підходи до розміщення норми, що передбачає кримінальну відповідальність за винесення суддею неправосудного рішення:

- відповідну норму наведено у структурній частині Кримінального кодексу, яка безпосередньо стосується кримінальної відповідальності за злочини проти правосуддя;

- відповідальність за такі діяння настає за нормами, які визначають відповідальність за службові злочини.

У більшості зарубіжних кримінальних кодексів (зокрема, Франції, Китайської Народної Республіки, Іспанії, Республіки Таджикистан, Азербайджанської Республіки, Грузії) норма, що визначає кримінальну відповідальність за винесення суддею неправосудного рішення, охоплює низку диференційованих ознак, а саме:

- винесення неправосудного вироку, яким призначено покарання у вигляді позбавлення волі (зокрема, Кримінальні кодекси Республіки Таджикистан, Азербайджанської Республіки, Грузії);

- залежно від судового провадження, у якому було постановлено неправосудне рішення (кримінального, цивільного, адміністративного) (зокрема, Кримінальні кодекси Франції, Китайської Народної Республіки, Іспанії);

— винесення неправосудного вироку, пов'язане зі створенням штучних доказів для обвинувачення (зокрема, Кримінальний кодекс Республіки Таджикистан);

— винесення неправосудного вироку, яким призначено більш м'яке покарання або призначення незаконних умов звільнення, або призначення незаконної відстрочки виконання вироку особі, яка на це не має законних підстав (зокрема, Кримінальний кодекс Китайської Народної Республіки).

3.3. Розгляд Вищою радою правосуддя подань про надання згоди на затримання, утримання під вартою чи арештом судді

Чинне кримінальне процесуальне законодавство України передбачає особливий порядок кримінального провадження щодо суддів. Він полягає, зокрема, в ускладненій процедурі затримання і обрання запобіжного заходу. Такий порядок кримінального провадження щодо суддів необхідний для того, щоб захистити судову незалежність від неналежного тиску⁴²⁹. Недоторканність суддів не є їхнім привілеєм. Вона пов'язана з виконанням ними важливих державних функцій. Зважаючи на це, відповідно до Конституції України і міжнародно-правових зобов'язань України недоторканність суддів не можна розглядати як гарантію їхньої безкарності⁴³⁰. Гарантії незалежності та недоторканності суддів зумовлюють визначений основним законом України особливий порядок застосування до суддів запобіжних заходів, що стосуються обмеження свободи та права вільного пересування. Особливий порядок застосування до суддів запобіжних заходів зумовлений тим, що повинна бути надана згода уповноваженого

⁴²⁹ Висновок № 18 (2015) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи про місце судової влади та її відносини з іншими гілками влади в сучасних демократіях (п.п. 3, 37). URL: http://www.vru.gov.ua/content/file/Opinion_1-18.pdf

⁴³⁰ Висновок Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського Статуту Міжнародного кримінального суду (справа про Римський Статут) від 11 липня 2001 року N3-в/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003v710-01/conv#Text>

органу на застосування до судді відповідних запобіжних заходів⁴³¹. Таким органом є Вища рада правосуддя.

Зазначимо, що, як визначено Конституцією України (ст. 126), якщо немає згоди Вищої ради правосуддя, суддю не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом. Виняток становить затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину⁴³².

Якщо суддю затримано за підозрою у вчиненні діяння, за яке встановлена кримінальна чи адміністративна відповідальність, то він повинен бути негайно звільнений, коли буде з'ясовано його особу. Як виняток — надання Вищою радою правосуддя згоди на затримання судді у зв'язку з таким діянням (п. 1 ч. 2 ст. 49 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»)⁴³³.

Порядок розгляду Вищою радою правосуддя подання про надання згоди на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом регламентовано гл. 18 Регламенту Вищої ради правосуддя⁴³⁴ та ст. 59 Закону України «Про Вищу раду правосуддя»⁴³⁵. Відповідно до Закону України «Про Вищу раду правосуддя» (ст. 59) Вища рада правосуддя розглядає подання про надання згоди на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом не пізніше, ніж через п'ять днів з дня отримання подання. Розгляд подання про надання згоди на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом Вища рада правосуддя

⁴³¹ Висновок Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) вимогам статей 157 і 158 Конституції України від 20 січня 2016 року № 1-в/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001v710-16/conv#Text>; Висновок Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо недоторканності народних депутатів України та суддів вимогам статей 157 і 158 Конституції України від 16 червня 2015 року № 1-в/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001v710-15#Text>

⁴³² Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

⁴³³ Закон України «Про судоустрій і статус суддів». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

⁴³⁴ Регламент Вищої ради правосуддя, затверджений рішенням Вищої ради правосуддя від 24 січня 2017 року № 52/0/15-17. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr52_910-17#Text

⁴³⁵ Закон України «Про Вищу раду правосуддя». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19#Text>

здійснює без виклику судді. У разі необхідності Вища рада правосуддя може викликати суддю для надання пояснень. Повідомлення про дату, час і місце розгляду відповідного клопотання направляється Генеральному прокурору або його заступнику невідкладно. Розгляд подання про надання згоди на затримання судді Вищого антикорупційного суду, утримання його під вартою чи арештом здійснюється Вищою радою правосуддя з обов'язковою участю судді або його представника. Повідомлення про дату, час і місце розгляду відповідного клопотання направляється невідкладно Генеральному прокурору (виконувачу обов'язків Генерального прокурора) та судді Вищого антикорупційного суду. У тому випадку, якщо суддя Вищого антикорупційного суду або його представник не прийшли на засідання Вищої ради правосуддя, то подання розглядають без їхньої участі. Неявка судді, Генерального прокурора, його заступника або уповноваженого одним із них прокурора на засідання Вищої ради правосуддя, незважаючи на наявні причини, не є перешкодою для розгляду подання. Розгляд подання про надання згоди на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом починається з того, що на засіданні Вищої ради правосуддя головуєчий коротко викладає наведене у поданні обґрунтування щодо необхідності такого затримання (утримання). Після короткого викладу наведеного у поданні обґрунтування необхідності затримання судді, утримання його під вартою чи арештом слово надається Генеральному прокурору, його заступнику або уповноваженому одним із них прокурору. Якщо засідання проводиться з викликом судді і він з'явився на засідання, то слово для надання пояснень також надається судді, щодо якого внесено подання, або його представнику. Якщо суддя відмовляється від надання пояснень, у такому разі Вища рада правосуддя розглядає подання про надання згоди на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом без його пояснень⁴³⁶.

Відповідно до Закону України «Про Вищу раду правосуддя» (ч. 2 ст. 58) подання про надання згоди на затримання, утримання під вартою чи арешт судді повинно відповідати вимогам, які визначені Кримінальним процесуальним кодексом України. Важливо зауважити, що до кожного виду запобіжного заходу подається окреме подання⁴³⁷.

⁴³⁶ Закон України «Про Вищу раду правосуддя». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19#Text>

⁴³⁷ Там само.

Насправді Кримінальний процесуальний кодекс України не містить окремої статті, яка б регламентувала вимоги до такого подання. Проте практика Вищої ради правосуддя виходить з положень ст. 184 Кримінального процесуального кодексу України. Вищезазначена стаття встановлює вимоги до клопотання слідчого, прокурора про застосування запобіжних заходів.

Як визначено практикою Вищої ради правосуддя, подання про надання згоди на затримання, утримання під вартою чи арештом суддів, як і клопотання про застосування запобіжного заходу, має містити такі складові:

- 1) короткий виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, в якому підозрюється або обвинувачується суддя;
- 2) правова кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;
- 3) виклад обставин, що дають підстави підозрювати, обвинувачувати суддю у вчиненні кримінального правопорушення, і посилання на матеріали, які підтверджують ці обставини;
- 4) посилання на один або кілька ризиків, описаних у Кримінальному процесуальному кодексі України (ст. 177);
- 5) виклад обставин, на підставі яких прокурор дійшов висновку про наявність одного або кількох ризиків, зазначених у його клопотанні, і посилання на матеріали, що підтверджують ці обставини;
- 6) обґрунтування неможливості запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні, шляхом застосування більш м'яких запобіжних заходів;
- 7) обґрунтування необхідності покладення на підозрюваного, обвинуваченого конкретних обов'язків, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України (ч. 5 ст. 194)⁴³⁸.

З вищенаведеного вбачається, що хоча Вища рада правосуддя лише надає згоду на затримання, утримання під вартою чи арешт суддів, а ухвалу про застосування запобіжного заходу приймає слідчий суддя, суд, проте Вищій раді правосуддя також, як і слідчому судді, суду, доводиться тлумачити і застосовувати оцінні поняття, що є підставами застосування запобіжних заходів.

---

⁴³⁸

Кримінальний процесуальний кодекс України. URL:

Оскільки запобіжні заходи є різновидом заходів забезпечення кримінального провадження, що мають попереджувальний характер, їх застосовують з метою забезпечення виконання покладених на підозрюваного, обвинуваченого процесуальних обов'язків та запобігання спробам його можливої неправомірної поведінки. Заходи кримінального процесуального примусу необхідно застосовувати, дотримуючись вимог їх індивідуалізації. Конкретний запобіжний захід визначається такими чинниками: певною ситуацією, особою підозрюваного, обвинуваченого, характером вчиненого діяння, видом злочину, обтяжуючими та пом'якшуючими обставинами⁴³⁹.

Відповідно до Кримінального процесуального кодексу України (ч. 2 ст. 177) виокремлюють такі підстави застосування запобіжних заходів:

1) матеріально-правова (наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення);

2) процесуальна (наявність ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний, обвинувачений, засуджений можуть вчинити дії, що зашкодять інтересам досудового розслідування та/ або судового розгляду, зокрема, ризик переховування, ризик перешкоджання здійсненню правосуддю, ризик вчинення нових кримінальних правопорушень)⁴⁴⁰.

Європейський суд з прав людини додатково оперує такими невідомими Українському кримінальному процесуальному законодавству оцінними поняттями, як «загроза громадському порядку» та зумовлену такою загрозою «потребу захисту обвинуваченого». Ці оцінні поняття можна розглядати як підстави для тримання під вартою.

Зазначимо, що Європейський суд з прав людини неодноразово у своїх рішеннях, зокрема, § 104 рішення «І.А. проти Франції» та § 136 рішення «Олександр Макаров проти Росії», зауважував, що деякі злочини, зважаючи на їхню особливу тяжкість й велику суспільну реакцію на них, можуть спричинити значні порушення громадського порядку, що «може виправдовувати досудове тримання під вартою, принаймні протягом певного часу»⁴⁴¹. Що ж стосується необхідності

⁴³⁹ Рибалко В. О. Оцінні поняття в кримінальному процесуальному праві України: монографія. Львів, 2017. С. 41–42.

⁴⁴⁰ Там само.

⁴⁴¹ Макбрайд Дж. Європейська конвенція з прав людини та кримінальний процес. Київ: «К.І.С.», 2010. С. 102, 103.

захисту життя та здоров'я обвинуваченого, зважаючи на наявну загрозу можливої помсти з боку потерпілого, його родичів чи інших осіб, то Страсбурзький суд зауважує, що «...в окремих випадках безпека особи, щодо якої провадиться слідство, вимагає її подальшого тримання під вартою, принаймні протягом якогось часу. Однак це може трапитися тільки за виняткових обставин (ризик помсти з боку родичів жертви, страх, який виявляє заявник з приводу... варварських і несправедливих звичаїв)...» (§ 108 рішення ЄСПЛ «І.А. проти Франції») ⁴⁴².

З цього приводу слід зазначити, що в Україні небезпека виникнення масових безладів та заворушень, спричинених злочином, не розглядається як підстава для тримання під вартою. У тому випадку, якщо наявна загроза життю чи здоров'ю підозрюваного або обвинуваченого у зв'язку із застосуванням до нього «суду Лінча», варто приймати рішення про обрання заходу безпеки, а не запобіжного заходу. Слід погодитися з Л.М. Лобойком та О.А. Банчуком у тому, що як загроза громадському порядку, так й потреба захисту обвинуваченого як підстави до тримання під вартою (або ж застосування іншого запобіжного заходу) можуть братися до уваги лише тоді, коли вони передбачені національним законодавством ⁴⁴³.

Для підозрюваного, обвинуваченого не байдуже, яка з оцінних підстав для застосування запобіжного заходу дала право обмежити його права (зокрема, його свободу та особисту недоторканість). Адже тільки володіючи відповідними знаннями він зможе аргументовано будувати захист, оспорювати, наводити докази чи іншим чином спростовувати наявність зазначеної у рішенні підстави для обрання запобіжного заходу. На думку Європейського суду з прав людини (рішення «І.А. проти Франції», «Боротюк проти України», «Панкратьев проти України»), наявне грубе порушення прав особи у випадках, коли суди у рішеннях про застосування запобіжних заходів обмежуються такими «схематичними мотивами» (стереотипними формулюваннями), як «неналежна поведінка обвинуваченого», «тяжкість покарання, що загрожує», «ризик перешкоджання здійсненню правосуддю», «ризик вчинення нових кримінальних правопорушень» тощо.

Визначаючи наявність певного ризику (чи ризиків), слідчий суддя, суд, у своєму рішенні повинен спиратися на докази того, що вони є

⁴⁴² Там само. С. 103.

⁴⁴³ Лобойко Л.М., Банчук О.А. Кримінальний процес: Навч. посіб. Київ: Ваіте, 2014. С. 146.

обґрунтованими (виправданими). Оскільки запобіжні заходи суттєво обмежують права особи, наявність підстав ще не зумовлює їх автоматичного застосування. Запобіжні заходи слід застосовувати лише у тому випадку, коли, використовуючи інші шляхи, немає можливості для того, щоб досягнути необхідного для кримінального провадження результату⁴⁴⁴.

Однією з підстав обрання запобіжного заходу є наявність «*обґрунтованої підозри*» у вчиненні особою кримінального правопорушення (ч. 2 ст. 177 Кримінального процесуального кодексу України).

Європейський суд з прав людини встановив критерій визначення «*обґрунтованої підозри*» щодо наявності фактів причетності особи до правопорушення. На його думку (§ 55 рішення ЄСПЛ «Мюррей проти Сполученого Королівства» та § 3 рішення ЄСПЛ «Феррарі-Браво проти Італії»), факти, які є причиною виникнення підозри, не повинні бути такими ж переконливими, як ті, що є необхідними для обґрунтування обвинувального вироку чи просто висунення обвинувачення (черга якого надходить на наступній стадії процесу кримінального розслідування)⁴⁴⁵. Варто зазначити, що чим пізніше після початку розслідування сторона обвинувачення звертається до суду із клопотанням про тримання під вартою обвинуваченого, тим суворішими стають вимоги до стандарту «розумна підозра».

У правових позиціях Європейського суду з прав людини, зокрема, в рішенні у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» зазначено, що «*обґрунтована підозра*» не може базуватися лише на тому, що особа в минулому вчинила правопорушення (навіть аналогічне). Підозра може бути обґрунтованою лише у тому разі, якщо вона ґрунтується на тих відомостях, які об'єктивно пов'язують підозрюваного із вчиненням інкримінованого йому кримінального правопорушення. Правоохоронні органи повинні мати докази, які б засвідчували, що підозрюваний причетний до вчинення правопорушення. Йдеться, зокрема, про речові докази, показання потерпілих, свідків, протоколи процесуальних дій.

До подібного висновку Страсбурзький суд дійшов раніше. Зокрема, § 35 рішення у справі «Фокс, Кемпбелл і Гартлі проти Сполученого Королівства» цей орган констатував, що «*обґрунтована підозра*»

⁴⁴⁴ Рибалко В. О. Оцінні поняття в кримінальному процесуальному праві України: монографія. Львів, 2017. С. 43–46.

⁴⁴⁵ Там само.

визначається наявністю фактів або інформації, які б могли переконати об'єктивного спостерігача у тому, що конкретна особа могла вчинити злочин. Обґрунтованість залежить від усіх обставин. Зокрема, Європейський суд з прав людини у вищенаведеному рішенні зазначив, що хоча заявники Ф. та К. й мали попередні судимості за терористичні акти та хоча цей факт й міг посилити припущення щодо їхньої причетності до вчинення злочинів терористичного характеру. Однак його не можна розглядати як єдину основу для підозри, яка б дала підставу обґрунтувати їх утримання під вартою на більший проміжок часу⁴⁴⁶.

У процесі розгляду скарги у справі «Мюррей проти Сполученого Королівства», Європейський суд з прав людини зауважив (§ 55 зазначеного рішення), що у визначенні «ступеня підозри» підставою для застосування тримання під вартою при вчиненні злочинів особливої категорії (зокрема, злочинів терористичного спрямування) може бути «*більш низький поріг обґрунтованої підозри*».

Ще однією підставою застосування запобіжних заходів є наявність ризиків. Вони дають достатні підстави слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний, обвинувачений, засуджений може вчинити дії, передбачені Кримінальним процесуальним кодексом України (ч. 1 ст. 177). Зокрема, підозрюваний, обвинувачений, засуджений може (згідно із ч. 2 ст. 177 Кримінального процесуального кодексу України):

- переховуватися від органів досудового розслідування та суду;
- знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей чи документів, які важливі для з'ясування обставин кримінального правопорушення;
- незаконно впливати на свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні;
- перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином;
- вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується.

Законодавець не розкриває суть оцінного поняття «*достатні підстави*». Наведений текст свідчить про передбачувану небезпеку вчинення підозрюваним, обвинуваченим, засудженим протиправних дій, зазначених у ч. 1 ст. 177 Кримінального процесуального кодексу України.

⁴⁴⁶ Макбрайд Дж. Європейська конвенція з прав людини та кримінальний процес. Київ: «К.І.С.», 2010. С. 56.

«Достатність» підстави трактують як її повноту, що охоплює наявність фактичних даних. Можна вважати, що підстави є достатніми у тому випадку, коли фактичні дані дадуть змогу слідчому судді, суду на підставі закону та внутрішнього переконання зробити висновок про необхідність обрання запобіжного заходу. Питання про достатність підстав необхідно вирішувати у кожному конкретному випадку, беручи до уваги фактичні дані, які є наявними⁴⁴⁷.

На думку деяких авторів, заходи забезпечення застосовують у тому випадку, коли існує ймовірність порушення важливого суспільного інтересу у вигляді протидії правосуддю таким шляхом:

- ухилення обвинуваченого від слідства та суду;
- приховування слідів вчиненого злочину;
- продовження злочинної діяльності, перешкоджання забезпеченню виконання вироку⁴⁴⁸.

А інші автори, не погоджуючись із вищенаведеним поглядом, вважають, що про реальні думки та почуття конкретної людини можна судити лише за однією ознакою — за її діями. Зважаючи на це, міркування особи чи органу, що приймає рішення про застосування запобіжного заходу, повинні ґрунтуватися не на інтуїції, а на конкретних доказах. Ці докази повинні бути отримані відповідно до кримінального процесуального законодавства. Водночас повинна бути дотримана процесуальна форма їх отримання, закріплення, оцінення та застосування⁴⁴⁹. Бо навіть за наявності найвищого ступеня ймовірності існує можливість помилок.

Важлива увага повинна бути зосереджена з'ясуванню обставин, які б засвідчували неналежну поведінку в процесі розслідування. Це суттєвий етап проводиться до моменту прийняття рішення про обрання запобіжного заходу. Бо якщо основу рішення про обрання запобіжного заходу становитиме не суб'єктивна думка про нена-

⁴⁴⁷ Рибалко В. О. Оцінні поняття в кримінальному процесуальному праві України: монографія. Львів, 2017. С. 45.

⁴⁴⁸ Дерев'янюк М. Зміст та поняття ризиків у кримінальному процесі. Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. 2013. № 2 (96). С. 79; Філін Д. Процесуальне становище особи, щодо якої порушили кримінальну справу. Право України. 2003. № 7. С. 95; Рибалко В. О. Оцінні поняття в кримінальному процесуальному праві України: монографія. Львів, 2017. С. 45.

⁴⁴⁹ Маринів В. І. Принцип особистої недоторканості в кримінальному процесі України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 1999. 196 с.; Мироненко О. В. Мета та підстави застосування запобіжних заходів за новим КПК України. Часопис Академії адвокатури України. 2014. № 1. С. 73.

лежну поведінку обвинуваченого, а достовірні фактичні дані, то будуть усі підстави для того, щоб стверджувати, що рішення буде достовірним.

Однак щодо вищенаведеного варто зауважити, що трапляються випадки, коли підозрюваний, обвинувачений уже допустив процесуальне правопорушення. А у більшості випадків рішення про застосування запобіжних заходів приймається для попередження неналежної поведінки учасників процесу. Під час обрання запобіжних заходів далеко не завжди є фактичні дані про допущені дії підозрюваного, обвинуваченого, який намагався ухилитися від слідства чи суду, вплинути на свідка тощо. Коли такі дії будуть вчинені, то вже буде запізно застосовувати запобіжні заходи. Наприклад, якщо постійне місце проживання особи не в Україні, а за її межами, то зовсім не обов'язково, що вона порушить обраний запобіжний захід і переховуватиметься від слідства. Але якщо чекати, що вона ухилиться, то затримувати її уже буде пізно.

На нашу думку, підставою для застосування будь-якого заходу примусу (зокрема й запобіжних заходів) є фактичні дані, які свідчать про неналежну поведінку суб'єкта кримінального процесу чи можливість такої поведінки. Переконання щодо можливості неналежної поведінки особи, до якої застосовується запобіжний захід, повинно ґрунтуватися на даних, що свідчать про реальний намір такої особи вчинити дії, для попередження яких застосовується запобіжний захід⁴⁵⁰.

Допустимість застосування заходів процесуального примусу при ймовірному висновку про певні обставини не означає, що ці заходи можуть застосовуватися за суб'єктивним розсудом певної посадової особи, на підставі апіорних висновків та здогадок. В основі цього висновку та рішення про застосування будь-якого заходу процесуального примусу повинні бути фактичні дані, докази, що зумовлюють необхідність застосування примусового заходу. Рішення про застосування запобіжного заходу не повинно ґрунтуватися лише на інтуїції. Компетентному органу повинні бути надані такі дані, які підтверджують ймовірність недобросовісності підозрюваного, обвинуваченого.

⁴⁵⁰ Тітко І.А. Нормативна сутність оцінних понять в кримінально-процесуальному праві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2009. 254 с.; Рибалко В.О. Оцінні поняття в кримінальному процесуальному праві України: монографія. Львів, 2017. С. 45–47.

Щоб стати підставами для застосування запобіжних заходів, дані повинні бути достовірними. Однак висновок слідчого судді, судді, який приймає рішення про обрання запобіжного заходу, буде ймовірним. Адже підозрюваний чи обвинувачений у будь-який момент може відмовитися від своїх намірів ухилитися від слідства і суду, продовжити злочинну діяльність чи іншим чином перешкоджати провадженню у справі. Справді, припущення про майбутню поведінку підозрюваного чи обвинуваченого не буде ні істинним, ні хибним, доки не стане дійсністю.

Стосовно *ризик*у (небезпеки) *переховування від органів досудового розслідування та/або суду*, що є однією із підстав застосування запобіжних заходів (відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 177 Кримінального процесуального кодексу України), слід зауважити, що застосування запобіжного заходу, який оптимально відповідає конкретним обставинам кримінального провадження, значною мірою визначається характером (властивостями скоєного злочину). Одним із найважливіших з них є тяжкість пред'явленого обвинувачення. Акцентуємо на важливості взяття до уваги цього чинника. Адже від того, яка тяжкість пред'явленого обвинувачення, залежить покарання обвинуваченого (якщо його буде визнано винним). У Кримінальному процесуальному кодексі України (п. 2 ч. 1 ст. 178) зазначено, що, оцінюючи відповідні ризики (визначені у ч. 1 ст. 177), слід враховувати й, зокрема, тяжкість покарання, що загрожує відповідній особі у разі визнання її винною в інкримінованому правопорушенні.

Однак лише суворість санкції не можна розглядати як єдині умови, які слід брати до уваги під час обрання запобіжного заходу. Санкція лише визначає потенційні межі кримінального покарання. А реальну міру покарання встановлює суд, беручи до уваги не лише санкції за вчинений злочин, але також зважаючи на обставини, які пом'якшують та обтяжують відповідальність.

Про намір ухилитися від слідства і суду можуть свідчити такі обставини:

- неявка за викликами до органів досудового розслідування та суду;
- відсутність постійного місця проживання;
- підбурювання співучасників до втечі;
- висловлювання підозрюваного, обвинуваченого про намір втечі;
- факти втечі від органів досудового розслідування та суду в минулому (у разі раніше вчинених злочинів).

Окрім протиправної поведінки, про ризик переховування підозрюваного, обвинуваченого від органів досудового розслідування можуть свідчити й такі дії підозрюваного, обвинуваченого:

- закриття рахунків у банку;
- продаж нерухомості;
- оформлення паспорту для виїзду за кордон;
- купівля проїзних квитків тощо⁴⁵¹.

Важливо зауважити про позицію Європейського суду з прав людини щодо ймовірності втечі підозрюваного, обвинуваченого та його переховування від правоохоронних органів. У рішеннях Європейського суду з прав людини, зокрема, у справах «Летельє проти Франції», «Томазі проти Франції», «Мансур проти Туреччини», «Мамедова проти Росії»⁴⁵², зазначено, що таку ймовірність не можна розглядати лише на підставі покарання, що загрожує певній особі. Потрібно зважати й на інші релевантні обставини, які можуть підтвердити ймовірність втечі. Зокрема, у § 74 вищезазначеного рішення Європейського суду з прав людини «Мамедова проти Росії» Страсбурзький суд зауважив, що, перевіряючи законність і обґрунтованість продовження терміну тримання під вартою, тяжкість обвинувачень суди трактували як головний чинник ймовірності того, що заявник переховуватиметься від правосуддя, перешкоджатиме ходові розслідування або вчинятиме нові злочини. Однак продовження терміну тримання під вартою «не можна застосовувати як передбачення вироку у формі позбавлення волі»⁴⁵³.

Європейський суд з прав людини у § 33 рішення у справі «В. проти Швейцарії» стверджує: «Небезпеку переховування від правосуддя не можна виміряти тільки залежно від суворості можливого покарання; її треба визначати з урахуванням низки інших факторів, які або можуть підтвердити наявність небезпеки переховування від правосуддя, або ж зробити її настільки незначною, що вона не може слугувати виправданням для тримання під вартою... При цьому треба враховувати характер обвинуваченого, його моральні якості, його кошти, зв'язки з державою, у якій його переслідували за законом, та його міжнародні контакти»⁴⁵⁴.

⁴⁵¹ Рибалко В. О. Оцінні поняття в кримінальному процесуальному праві України: монографія. Львів, 2017. С. 47–48.

⁴⁵² Макбрайд Дж. Європейська конвенція з прав людини та кримінальний процес. Київ: «К.І.С.», 2010. С. 89.

⁴⁵³ Там само.

⁴⁵⁴ Там само. С. 91–92.

У цій справі Страсбурзький суд визнав правомірним рішення національних судів про застосування до заявника тримання під вартою. Він взяв до уваги такі обставини:

- тяжкість інкримінованого заявникові злочину;
- був власником банку;
- мав значні кошти за кордоном;
- наявність кількох паспортів;
- відсутність сім'ї;
- був людиною нетовариською тощо.

Крім інших обставин, оцінюючи ризик переховування від правосуддя, можна брати до уваги той факт, що особа уже ухилялася від правоохоронних органів. Зокрема, у § 76 рішення ЄСПЛ «Пунцельт проти Чехії» Страсбурзький суд визнав достатнім мотивування чеських судів, що прийняли рішення про тримання під вартою. Як аргументи для цього розглядали ті обставини, що заявник уже ухилявся від кримінального процесу в Німеччині, мав численні ділові зв'язки за кордоном, що йому загрожувало відносно суворе покарання⁴⁵⁵.

Європейський суд з прав людини вважає, що поведінку співобвинуваченого не можна розглядати як вирішальний чинник для оцінення ризику переховування від правосуддя іншого співучасника. Така оцінка має базуватися на особистих обставинах особи, щодо якої застосовується запобіжний захід (§ 76 рішення ЄСПЛ «Мамедова проти Росії»). У цій справі Європейський суд з прав людини гостро розкритикував рішення російських судів, які як аргумент застосування щодо заявниці тримання під вартою вказали на те, що один із співобвинувачених у її справі втік за кордон. Страсбурзький суд дивує, чому російські суди, застосовуючи найсуворіший запобіжний захід, не вказали на які-небудь риси особистості або поведінки заявниці, що виправдовували б їхній висновок про наявність небезпеки того, що вона зникне. Зокрема, у заявниці не було злочинного минулого, було постійне місце роботи й проживання, установлений спосіб життя, двоє малолітніх дітей, а її батько серйозно хворів. Національні суди не взяли до уваги й тієї обставини, що заявниця мала змогу зникнути після обшуку в її квартирі, але не зробила цього.

Як вважає Європейський суд з прав людини, слід брати до уваги ту обставину, чи була можливість у обвинуваченого у зв'язку із здійс-

⁴⁵⁵ Макбрайд Дж. Європейська конвенція з прав людини та кримінальний процес. Київ: «К.І.С.», 2010. С. 93.

ненням щодо нього процесуальних дій (з чого він міг зрозуміти, що стосовно нього розпочате кримінальне переслідування) втекти раніше. Якщо з'ясується, що така можливість була, а обвинувачений нею не скористався, то ризик втечі на момент розгляду питання про тримання під вартою (чи застосування іншого запобіжного заходу) суттєво зменшується. Як приклад можна зазначити, що у рішенні у справі «Луценко проти України» (яка стосувалася скарги відомого опозиційного політика щодо того, що застосування щодо нього тримання під вартою та рішення про продовження строку тримання під вартою були незаконними) Страсбурзький суд констатував, що тримання під вартою Ю.В. Луценка не було необхідним, щоб запобігти його втечі. Адже заявник раніше дав підписку про невиїзд і не порушував взятого на себе зобов'язання⁴⁵⁶.

Про можливий ризик переховування від правоохоронних органів може свідчити інформація про те, що особа терміново збуває житло, в якому вона тривалий час проживала, закриває рахунки в банку, купує валюту, звільняється з роботи. Однак така інформація не повинна бути голослівною, вона повинна бути підтвердженою. Зокрема, Європейський суд з прав людини у рішенні у справі «Олександр Макаров проти Росії» аналізував постанову судді про залишення під вартою. Зазначена постанова ґрунтувалася на інформації, наданій Томським обласним управлінням ФСБ, про те, що заявник планує переховуватися від правосуддя з огляду на те, що він продав своє житло, придбав значну кількість валюти. Проте інформація, надана ФСБ, не була документально підтвердженою. Не було надано копій угод купівлі-продажу, копій державних актів, що свідчили б про зміну власності, банківських виписок, що підтверджували б факт купівлі валюти тощо. У § 125–126 цього рішення Європейський суд з прав людини зауважує, що «...на самому початку продовження строку тримання під вартою заявника, можливо й було виправдане на якийсь короткий період, аби органи обвинувачення мали час перевірити інформацію, надану посадовими особами ФСБ та представити докази, що її підтверджують. Однак з плином часу сама лише наявність інформації, без будь-яких доказів на підтримку її правдивості, ставала дедалі менш важливою»⁴⁵⁷.

⁴⁵⁶ Рибалко В.О. Оцінні поняття в кримінальному процесуальному праві України: монографія. Львів, 2017. С. 48–50.

⁴⁵⁷ Макбрайд Дж. Європейська конвенція з прав людини та кримінальний процес. Київ: «К.І.С.», 2010. С. 94–95.

Зокрема, заявник постійно заперечував свою спроможність переховуватися. Він заявляв, що майна не продавав і валюти не купував. Неможливість своєї втечі він пояснював такими обставинами: станом здоров'я, похилим віком, відсутністю чинного закордонного паспорта і медичної страхівки, що за межами Томської області у нього немає ні власності, ні родичів.

Європейський суд з прав людини також звернув увагу на те, що, підтверджуючи свої висновки про ймовірність переховування заявника від правосуддя, органи судової влади зазначали, що на території Томської області у нього було кілька місць проживання. Однак, як було зауважено у § 128 цього рішення, «...саме по собі непостійне місце проживання не створює небезпеки переховування від правосуддя»⁴⁵⁸.

Відповідно до правових позицій Страсбурзького суду, неналежне мотивування рішень про продовження термінів тримання під вартою (зокрема, й із міркування можливого ухилення підозрюваного, обвинуваченого від правоохоронних органів) є системною проблемою. Адже нерідко судді у своїх рішеннях вказують на однакові підстави протягом усього періоду тримання під вартою особи, коли слід наводити додаткові мотиви під час обґрунтування потреби збереження такого запобіжного заходу. На цю обставину Європейський суд з прав людини звернув увагу у рішенні у справі «Ткачов проти України», в якому зауважив, що судові рішення про продовження строку тримання під вартою обвинуваченого не містило жодної підстави для продовження цього строку. У зв'язку з цим Європейський суд з прав людини не міг оцінити, чи продовжували діяти ризики втечі заявника, що були на момент обрання цього запобіжного заходу, і чи подовжували вони виправдовувати позбавлення заявника свободи протягом усього періоду його тримання під вартою. На підставі цього Європейський суд з прав людини дійшов висновку, що підстави продовження строку тримання під вартою обвинуваченого не були «відповідними та достатніми»⁴⁵⁹.

Потрібно також з'ясувати питання про те, що може свідчити про наявність *ризиків, які дають достатні підстави вважати, що підозрюваний, обвинувачений може здійснити дії, передбачені п. 2–4 ч. 1 ст. 177 Кримінального процесуального кодексу України, тобто перешкоджати кримінальному провадженню.*

⁴⁵⁸ Там само.

⁴⁵⁹ Рішення ЄСПЛ «Ткачов проти України» («Tkachov v. Ukraine») від 13.12.2007. URL: <http://5fan.info>.

Одним з перших факт наявності у представників сторони обвинувачення подібної помилки зауважив П. І. Люблінський. Він зазначив, що широке поняття перешкоджання встановленню істини повинно бути дещо обмежено вказівкою на недозволенність чи протизаконність тих засобів, до яких вдається обвинувачений. Неправильно обґрунтовувати заперечення підозрюваним, обвинуваченим своєї причетності до події злочину, винуватості у пред'явленому обвинуваченні, відмову від дачі показань, заявлення різних клопотань його прагненням завадити ходу слідства, затягнути його строки, ухилитися від кримінальної відповідальності. Погоджуємося з науковцями (П. М. Давидов та П. П. Якимов), які стверджують, що «таке тлумачення фактично усунуло б можливість обвинуваченому здійснювати свій захист»⁴⁶⁰.

Аналогічного погляду дотримується й Європейський суд з прав людини. Зокрема, у § 56 рішення зазначеного органу «Каучор проти Польщі» було піддано нищівній критиці аргументацію польських властей, що нібито заявник перешкоджатиме провадженню у справі та фальсифікуватиме докази з огляду на те, що він не визнав себе винним в інкримінованих злочинах. Європейський суд з прав людини небезпідставно вважає, що таке мотивування виявляло очевидну зневагу до принципу презумпції невинуватості. Його не можна було розглядати як правомірну підставу для того, щоб позбавити заявника свободи⁴⁶¹.

До подібного висновку Страсбурзький суд дійшов й у справі «Луценко проти України», де заявник оскаржував правомірність застосування щодо нього тримання під вартою. Суд задовольнив прохання прокурора та дозволив тримання під вартою Ю. В. Луценка, прийнявши аргументацію, що Ю. В. Луценко та його адвокат повільно ознайомилися з матеріалами справи. Національний суд також вирішив, що Луценко намагався перешкоджати розслідуванню та був здатний вплинути на нього, адже не визнав свою вину. Щодо аргументу, що заявник повільно ознайомлювався з матеріалами справи, то Європейський суд з прав людини визнав, що така підстава для тримання під вартою суперечила законодавству України. Адже законодавство України визнає, що ознайомлення з матеріалами справи є правом,

⁴⁶⁰ Рибалко В. О. Оцінні поняття в кримінальному процесуальному праві України: монографія. Львів, 2017. С. 52.

⁴⁶¹ Макбрайд Дж. Європейська конвенція з прав людини та кримінальний процес. Київ: «К.І.С.», 2010. С. 98.

а не обов'язком обвинуваченого, а час, що надається йому для ознайомлення з матеріалами справи, не має обмежуватися. Наведення невизнання Ю. В. Луценком своєї вини як підстави його тримання під вартою суперечило праву не свідчити проти самого себе та презумпції невинуватості.

Отже, відсутність співпраці з органами досудового розслідування, публічним обвинувачем не можна розглядати як перешкоджання провадженню у справі. Водночас не можна трактувати як підставу для обрання запобіжного заходу. Йдеться передусім про відмову підозрюваного чи обвинуваченого від давання показань, давання завідомо неправдивих показань, реалізацію будь-яких наданих законом можливостей.

Європейський суд з прав людини також зазначає, що поступово, відповідно до проведення допитів свідків, вилучення документів й предметів, здійснення інших процесуальних дій ризик перешкоджання здійсненню правосуддю зменшується. Зважаючи на це, важливо зосереджувати увагу на негативну поведінку обвинуваченого відповідно до наявних у нього реальних можливостей чинити перешкоди правосуддю на момент прийняття рішення про застосування запобіжного заходу.

У тому випадку, якщо сторона обвинувачення подає інформацію про погрози обвинуваченого свідкам, суду, то їх необхідно допитати та навести у рішенні конкретні факти. Важливо навести ті факти, які б підтверджували, що такі погрози наявні. Водночас обвинуваченому повинна бути надана можливість для того, щоб спростувати інформацію про ризик перешкоджання ним правосуддю. Зокрема, допити свідків, яким начебто погрожували, копії їхніх скарг, заяв про порушення кримінального переслідування за фактами незаконного впливу⁴⁶².

Оцінюючи можливість підозрюваного, обвинуваченого чинити тиск на своїх підлеглих (свідків, потерпілих чи інших обвинувачених у кримінальному провадженні) або ж фальсифікувати докази, використовуючи своє службове становище, потрібно мати на увазі, що усунення його з посади суттєво зменшує такий ризик. Зокрема, у рішенні Страсбурзького суду «Луценко проти України» зазначено, що «...арешт пана Луценка не був необхідним, щоб запобігти вчиненню

⁴⁶² Рибалко В. О. Оцінні поняття в кримінальному процесуальному праві України: монографія. Львів, 2017. С. 52–53.

ним правопорушення чи його втечі після його вчинення... Зокрема, владні органи не змогли пояснити як, будучи звинуваченим у зловживанні службовим становищем, він міг продовжувати подібну діяльність протягом майже року після того, як залишив посаду міністра внутрішніх справ».

Щодо того, що Ю. В. Луценко чинив тиск на свідка, надаючи інтерв'ю засобам масової інформації, суд зауважив, що Український уряд не пояснив, яким чином ці інтерв'ю загрожували свідкам. Зокрема, в інтерв'ю засобам масової інформації Ю. В. Луценко заявив, що слідство пропонувало йому визнати свою вину, позбавивши води і їжі, а також розповів, що на нього чинили психологічний тиск, викликаючи на допит його сина. На думку суду, подібна аргументація переконливо демонструє намагання влади покарати Ю. В. Луценка за публічне висловлення своєї позиції у справі.

Викликає інтерес й рішення Європейського суду з прав людини «Пічугін проти Росії». У цій справі оскаржувалося рішення національного суду, який підставою для продовження строку тримання під вартою назвав ту обставину, що заявник раніше працював в органах безпеки та володів технічними навичками, які могли б дали змогу йому перешкоджати розслідуванню. Зокрема, йшлося про знищення доказів або здійснення впливу на свідків. З цього приводу Європейський суд з прав людини зазначив, що національні суди не продемонстрували наявності зазначених ризиків шляхом надання відповідних фактів і не спромоглися пояснити, як ці технічні навички могли допомогти заявникові знищити докази. Національні суди не відреагували також на доводи заявника з приводу неможливості впливу на свідків. Йшлося про те, що свідки перебували під вартою⁴⁶³.

Зауважимо, що щодо останнього із ризиків, які дають підставу для застосування запобіжних заходів, зокрема, *ризик вчинення іншого кримінального правопорушення або ж продовження того, у якому особа уже підозрюється, обвинувачується* (п. 5 ч. 1 ст. 177 Кримінального процесуального кодексу України), погляд Європейського суду з прав людини можна трактувати як послідовну та незмінну. А полягає вона у тому, що під час прийняття рішення про застосування запобіжного заходу (чи відмови у його скасуванні), зважаючи на небезпеку

⁴⁶³ Рибалко В. О. Оцінні поняття в кримінальному процесуальному праві України: монографія. Львів, 2017. С. 53–54.

вчинення нових злочинів, *лише* посилення на минуле особи, зокрема й наявність у неї попередніх судимостей (наявність у підозрюваного, обвинуваченого судимостей є однією з обставин, яка згідно з п. 8 ч. 1 ст. 178 Кримінального процесуального кодексу України підлягає обов'язковому взятті до уваги під час обрання запобіжного заходу), є явно недостатнім (§ 44 Рішення Європейського суду з прав людини «Мюллер проти Франції»)⁴⁶⁴.

Окрім того, Страсбурзький суд зауважує, що необхідно наводити *конкретні* факти на підкріплення своїх висновків про наявність небезпеки вчинення особою нових правопорушень (§ 134 рішення Європейського суду з прав людини «Олександр Макаров проти Росії»). Неврахування цієї вимоги призвело до того, що Європейський суд з прав людини не розділив думки внутрідержавних органів про те, що у ситуації, коли всі обвинувачення проти заявника стосувалися його дій як мера Томська, а його від цієї посади відсторонили, була реальна загроза того, що він вчинить нові правопорушення⁴⁶⁵.

На думку практичних працівників, про продовження злочинної діяльності можуть свідчити такі обставини:

- неодноразовість вчинення злочинів;
- наявність у підозрюваного, обвинуваченого знярядь злочину;
- хвороблива пристрасть до наркотичних засобів;
- спілкування з особами, які схильні до вчинення злочинів⁴⁶⁶.

Стосовно вчинення протиправних дій, які можна розглядати як підставу для обрання запобіжних заходів, слід розглянути один важливий аспект. Відомості, які стосуються цієї процесуальної підстави, повинні засвідчувати, що наявна реальна можливість для вчинення обвинуваченим саме злочину, а не будь-якого правопорушення чи якогось аморального вчинку, що є відхиленням від норми. Хоча у деяких клопотаннях про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою були наведені як докази можливості вчинення нового злочину дані про такі обставини, як часте вживання спиртних напоїв, наркотичних засобів і психотропних речовин, схильність до зміни місць роботи, залишення сім'ї. Проте такі факти можуть лише

⁴⁶⁴ Макбрайд Дж. Європейська конвенція з прав людини та кримінальний процес. Київ: «К.І.С.», 2010. С. 101.

⁴⁶⁵ Там само. С. 102.

⁴⁶⁶ Рибалко В. О. Оцінні поняття в кримінальному процесуальному праві України: монографія. Львів, 2017. С. 54–55.

бути показниками загальних соціальних властивостей (негативного характеру), а не свідченнями достовірності продовження злочинної діяльності.

Тримання під вартою — найсуворіший запобіжний захід, який максимально обмежує права та свободи людини і громадянина, зокрема найважливіше право — право на свободу й особисту недоторканність. Його повинні обирати лише тоді, коли всі решта запобіжних заходів не можуть забезпечити належну поведінку підозрюваного, обвинуваченого. Застосування цього запобіжного заходу лише у зв'язку з однією тяжкістю злочину виключена. Це свідчить про додаткові гарантії прав осіб, підозрюваних, обвинувачених у вчиненні злочину.

Європейський суд з прав людини зазначає, що взяття під варту — це серйозний захід, який виправданий лише у тому випадку, коли інші, менш серйозні заходи, були «розглянуті та визнані недостатніми для забезпечення інтересів людини і суспільства» (рішення Європейського суду з прав людини «Вітольд Литва проти Польщі») ⁴⁶⁷.

Суттєвими недоліком практики обрання запобіжних заходів у вигляді тримання під вартою (та продовження строків цього запобіжного заходу) є те, що у «левої» частці рішень національних органів при їх обґрунтуванні використовують одні й ті ж узагальнені форми та шаблонні формулювання про врахування тяжкості вчиненого злочину. Зокрема, що особа може:

- ухилятися від органів досудового розслідування чи суду;
- перешкоджати встановленню істини у справі;
- продовжувати злочинну діяльність;
- перешкоджати виконанню уже прийнятих процесуальних рішень.

Суди часто не наводять жодних *конкретних фактів* на підкріплення своїх висновків. На неприпустимість подібних ситуацій Європейський суд з прав людини звертає увагу неодноразово. Наприклад, у § 3 рішення «Феррарі-Браво проти Італії» ⁴⁶⁸, § 55 рішення «Мюррей проти Сполученого Королівства» ⁴⁶⁹, § 35 рішення «Фокс, Кемпбелл і Гартлі проти Сполученого Королівства» § 143, 145 рішення «Бойчен-

⁴⁶⁷ Рибалко В. О. Оцінні поняття в кримінальному процесуальному праві України: монографія. Львів, 2017. С. 55–56.

⁴⁶⁸ Макбрайд Дж. Європейська конвенція з прав людини та кримінальний процес. Київ: «К.І.С.», 2010. С. 55.

⁴⁶⁹ Там само.

ко проти Молдови»⁴⁷⁰, § 80 рішення «Мамедова проти Росії»⁴⁷¹, § 77 рішення «Гюсеїн Есен проти Туреччини»⁴⁷², § 65–67 рішення «Биков проти Росії»⁴⁷³, § 134 рішення «Олександр Макаров проти Росії»⁴⁷⁴, § 78 рішення «Вітольд Літва проти Польщі», § 46 рішення «Варбанов проти Болгарії»⁴⁷⁵, «Таран проти України»⁴⁷⁶ тощо.

Навряд чи правильно застосовувати тримання під вартою лише тому, що він майже повністю унеможлиблює втечу обвинуваченого, вчинення ним злочину та усуває перешкоди для встановлення істини. Потрібно ширше поняття оптимальності заходів примусу, яке охоплює не лише досягнення їхньої мети, але й безумовну потребу в обранні саме тримання під вартою. Досвід підтверджує дуже високий ступінь ефективності інших запобіжних заходів, не пов'язаних з позбавленням свободи. Здебільшого вони забезпечують належну поведінку обвинуваченого і водночас значно менше, ніж тримання під вартою, обмежують блага людини.

Те, що тримання під вартою може бути застосоване лише у разі неможливості застосування іншого, більш м'якого запобіжного заходу, йдеться у § 78 рішення Європейського суду з прав людини «Мамедова проти Росії»⁴⁷⁷. У цій справі протягом усього періоду тримання під вартою заявниці органи влади не розглянули можливості, щоб забезпечити її присутність під час проведення розслідування, застосувавши менш суворі запобіжні заходи. Варто зазначити, що адвокати заявниці неодноразово клопоталися про її звільнення під заставу чи під підписку про невиїзд. У вищенаведеному рішенні Європейський суд висловлював здивування з приводу того, чому національні суди у своїх рішеннях не зазначили ніяких мотивів, із яких альтернативні

---

⁴⁷⁰ Макбрайд Дж. Європейська конвенція з прав людини та кримінальний процес. Київ: «К.І.С.», 2010. С. 87.

⁴⁷¹ Там само. С. 89.

⁴⁷² Там само. С. 87.

⁴⁷³ Там само. С. 88.

⁴⁷⁴ Там само. С. 102.

⁴⁷⁵ Мердок Джим, Ральш Рош. Європейська конвенція з прав людини і охорона правопорядку (посібник для співробітників поліції та правоохоронних органів). Київ: «ЦЕНТР». С. 57.

⁴⁷⁶ Рішення ЄСПЛ «Таран проти України» від 17.10.2013. URL: <http://search.ligazakon.ua>.

⁴⁷⁷ Макбрайд Дж. Європейська конвенція з прав людини та кримінальний процес. Київ: «К.І.С.», 2010. С. 87.

позбавленню свободи заходи не забезпечили б належного ходу судового розгляду.

Кримінальний процесуальний кодекс України регламентує застосування цього запобіжного заходу лише у зв'язку з неможливістю застосування іншого, більш м'якого запобіжного заходу. Зокрема, у ч. 1 ст. 183 Кримінального процесуального кодексу України зазначено, що тримання під вартою є *винятковим* («винятковість», «виключність», є, поза всяким сумнівом, оцінним поняттям) запобіжним заходом, який застосовують у тому разі, якщо прокурор доведе, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не може запобігти ризикам, які передбачені ст. 177 Кримінального процесуального кодексу України.

На підставі аналізу статистичних даних можна стверджувати, що після набуття чинності Кримінального процесуального кодексу України кількість клопотань, які надійшли до місцевих загальних судів, про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою значно зменшилася. На розгляд слідчих суддів частіше почали надходити клопотання про застосування інших запобіжних заходів, а не у вигляді тримання під вартою⁴⁷⁸.

Такий запобіжний захід, як тримання під вартою, є найгострішим втручанням у сферу права на свободу та особисту недоторканість. Це право визначено Конституцією України. Воно може бути виправдане лише з метою захисту ще більш важливих соціальних цінностей.

Загальною метою заходів кримінального процесуального примусу (зокрема й усіх запобіжних заходів) є сприяння успішному виконанню завдань кримінального судочинства, а не використання їх як основного засобу встановлення істини у справі. Постановка перед практичними працівниками перед взяттям під варту завдання забезпечити успішність розкриття злочинів і викриття злочинців незаконно розширює визначений законодавцем діапазон цілей застосування запобіжного заходу. Забезпечення розкриття злочину не є метою тримання під вартою.

Іноді трапляються випадки, коли у судових рішеннях про обрання найбільш суворого запобіжного заходу відсутні посилання на положення, передбачені Кримінальним процесуальним кодексом України та Євроконвенцією. Наприклад, 5 серпня 2011 року, в ході

⁴⁷⁸ Огляд даних судової статистики щодо застосування окремих норм КПК. URL: sc.gov.ua/ua/sudova_statistika.html.

судового розгляду кримінальної справи, суд першої інстанції застосував тримання під вартою щодо колишнього Прем'єр-міністра України Ю.В. Тимошенко. Задовольняючи відповідне подання прокурора, суддя постановив, зокрема, що заявниця ігнорувала вказівки головуючого судді, виявляла зневагу до учасників судового засідання та суду, відмовлялася надавати інформацію щодо своєї адреси. Того ж дня її було поміщено до Київського слідчого ізолятора, де вона перебувала до 30 грудня 2011 року. Судом було відхилено усі її клопотання про звільнення з посиланням на підстави, наведені у постанові від 5 серпня 2011 року. Отже, головуючий застосував щодо підсудної тримання під вартою як санкцію за її неналежну поведінку в суді, причому сказав про це відверто, навіть не намагався завуалювати таке рішення. Звісно, поведінка підсудної (яка виявлялася у тому, що вона не вставала, звертаючись до судді, ображала його, перебувала тощо) свідчила про явну зневагу до суду, відповідно є неприпустимою. Однак і реакція судді на подібну поведінку була абсолютно непринятною. Таке рішення явно суперечило вимогам як чинного на той час національного законодавства, так й існуючій прецедентній практиці Євросуду. Зокрема, Страсбурзький суд у справах «Гаркавий проти України» (§ 63) та «Доронін проти України» (§ 54–56) підтвердив, що «особа не може бути позбавлена свободи, крім випадків, встановлених у п. 1 ст. 5 Євроконвенції, перелік яких є вичерпним, і лише вузьке їх тлумачення відповідає цілям цього положення».

У подальшому захисники Ю.В. Тимошенко оскаржили правомірність обрання щодо неї тримання під вартою до Європейського суду з прав людини. У рішенні «Тимошенко проти України» було зазначено, що з огляду на обґрунтування у постанові необхідності застосування щодо заявниці тримання під вартою твердження про перешкоджання з її боку проведенню засідань та прояв зневаги до учасників судового засідання та суду, її право на свободу було обмежено з інших підстав, ніж передбачено ст. 5 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Суд також зауважив, що у постанові від 5 серпня 2011 року про обрання щодо Ю.В. Тимошенко тримання під вартою не зазначалося про порушення нею підписки про невиїзд як запобіжного заходу, що застосовувався до того часу. Суддя також не стверджував про її відсутність на судових засіданнях.

Отже, із наведеного обґрунтування обрання щодо неї тримання під вартою, яке охоплювало, зокрема, її відмову оголосити свою адресу

в судовому засіданні з огляду на те, що вона вже була наявна у матеріалах справи, та запізнення на декілька хвилин на судове засідання, не вбачалося ризику, що, перебуваючи на волі, вона могла ухилитися від суду. Основна підстава, наведена для її тримання під вартою, полягала у перешкоджанні судовому засіданню та прояв зневаги до суду. Такої підстави немає серед підстав, що виправдовують позбавлення свободи згідно із § 1 ст. 5. Тому суд дійшов висновку, що тримання під вартою заявниці впродовж усього періоду застосування цього запобіжного заходу було свавільним та незаконним⁴⁷⁹.

Отже, і прецедентна практика Європейського суду з прав людини, і національне законодавство засвідчують, що єдиною законною метою обрання тримання під вартою, а також визначення його винятковості, є той результат, який притаманний усім запобіжним заходам. Єдина законна мета обрання тримання під вартою — перешкодити підозрюваному, обвинуваченому ухилитися від слідства і суду, перешкодити встановленню істини у справі, займатися злочинною діяльністю чи ухилитися від відбування покарання.

Що стосується такого запобіжного заходу, як домашній арешт, то зазначимо, що у Кримінальному процесуальному кодексі Республіки Казахстан написано, що домашній арешт застосовують до підозрюваного, обвинуваченого, якщо наявні умови, що дають змогу обрати запобіжний захід у вигляді арешту (так у Казахстані називають тримання під вартою), «але коли *повна ізоляція особи не зумовлена необхідністю чи недоцільна з урахуванням віку, стану здоров'я, сімейного стану та інших обставин*» (ч. 1 ст. 149).

У Кримінальному процесуальному кодексі України нічого не зазначено про недоцільність тримання під вартою як підстави для застосування домашнього арешту. Хоча судова практика все ж іде цим шляхом.

Які обставини можна розглядати як недоцільні для тримання під вартою і винесення судового рішення про застосування домашнього арешту? Зокрема, неповноліття, старечий вік, тяжкий стан здоров'я підозрюваного чи обвинуваченого, вагітність чи грудне вигодовування, особливий соціальний чи посадовий статус (за практикою Статуту кримінального судочинства 1864 року домашній решт застосовували до високопоставлених чиновників, депутатів). У обвинуваченого,

⁴⁷⁹ Рішення ЄСПЛ «Тимошенко проти України». URL: <http://ua.interfax.com.ua>.

підозрюваного можуть бути члени сім'ї, що потребують його догляду, зокрема, малолітні діти, особи похилого віку, інваліди. Ці обставини теж можуть брати до уваги під час обрання домашнього арешту.

Практика застосування цього запобіжного заходу свідчить про те, що його обрання не завжди можна вважати виправданим. Як приклад можна навести рішення слідчого судді Печерського районного суду м. Києва, який 19 вересня 2014 року звільнив з-під варти колишнього командира роти спецпризначення полку міліції особливого призначення «Беркут» Д. Садовника, якого підозрювали у масових розстрілах учасників акцій протесту у лютому 2014 року, обравши йому запобіжний захід у вигляді домашнього арешту. Суддя С. Волкова назвала підставою для звільнення підозрюваного (крім неналежного стану його здоров'я) наявність у нього «дружини, трьох дітей і квартири в Києві, а також його позитивну репутацію». Уже через два тижні, 3 жовтня 2014 року, підозрюваний экс-беркутівець скористався «подарунком» суду та зник з місця постійного проживання. Варто зазначити, що стосовно Д. Садовника ще задовго до обрання цього запобіжного заходу існували обґрунтовані сумніви у його подальшій неналежній процесуальній поведінці. Йшлося про те, що він згодом ухилиться від слідства та суду, грубо порушить взяті на себе обов'язки. У засобах масової інформації про це писали неодноразово.

Як аргумент на користь саме такого розвитку подій зверталася увага на загрозу тривалого терміну позбавлення волі. Йшлося про інкриміновані підозрюваному вбивства 39 людей, які були вчинені у співучасті. Також зауважувалося, що підозрюваний неодноразово не з'являвся на засідання апеляційного суду, який мав вирішити питання про зміну запобіжного заходу⁴⁸⁰. Пояснювалося це його станом здоров'я.

Зауважимо, що таке рішення слідчого судді та його наслідки (втеча підозрюваного) спричинили значний суспільний резонанс⁴⁸¹. Проти судді С. Волкової було розпочате кримінальне провадження за підозрою у вчиненні злочину, що передбачено ст. 375 Кримінального кодексу України («Постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови»).

⁴⁸⁰ Екс-«беркутівець» Садовник не прийшов до суду. Буде спроба втечі? URL: <http://www.radiosvoboda.org>.; Суд спробує переглянути рішення про домашній арешт экс-беркутівцю Садовнику. URL: <http://www.5.ua>.

⁴⁸¹ Рибалко В. О. Оцінні поняття в кримінальному процесуальному праві України: монографія. Львів, 2017. С. 63–65.

Подібну ситуацію щодо невинуватості застосування домашнього арешту (принаймні з огляду на подальшу поведінку підозрюваного) не можна вважати поодиноким. Зокрема, у рамках кримінального провадження, відкритого за ч. 4 ст. 368 Кримінального кодексу України («Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою»), було встановлено, що в липні 2013 року экс-ректор Національного університету Державної податкової служби П. Мельник прийняв неправомірну вигоду у значному розмірі за сприяння у зарахуванні двох абітурієнтів до цього навчального закладу. Ректор був затриманий 27 липня 2013 року. Того ж дня П. Мельника госпіталізували в лікарню швидкої допомоги з діагнозом «блокада серця». Згодом захист Мельника стверджував, що у нього гіпертонічна криза. Саме стан здоров'я підозрюваного став головною підставою для застосування щодо нього домашнього арешту. Однак хвороба не перешкодила тому, що уже 9 серпня П. Мельник порушив умови обраного запобіжного заходу і втік за кордон, позбувшись електронного браслета. Згодом він був оголошений МВС у розшук⁴⁸².

Ця резонансна втеча з-під домашнього арешту спонукала радника міністра внутрішніх справ А. Геращенко виступити із заявою. Він рекомендував правозастосувачам дуже обережно ставитися до прийняття рішень про обрання цього запобіжного заходу. І не лише тому, що електронні засоби контролю, які дають змогу фіксувати та відстежувати місцеперебування підозрюваного, обвинуваченого (всупереч вимогам ч. 1 ст. 195 Кримінального процесуального кодексу України та Положення про порядок застосування електронних засобів контролю), на практиці повністю не захищені від самостійного знімання, пошкодження або іншого втручання в його роботу з метою ухилення від контролю. Неналежне врахування даних про особу підозрюваного, обвинуваченого (його *репутацію*), а також некритичний підхід до інформації (нерідко поданої ним же самим або його захисником) про *стан здоров'я* цього учасника процесу (відповідний стан здоров'я є ще однією оцінною обставиною, яку, відповідно до ст. 178 Кримінального процесуального кодексу України, слід брати до уваги під час

⁴⁸² Колишнього ректора-втікача ввіймали ще в серпні. URL: <http://tsn.ua/ukrayina>; Мельника у разі затримання можуть випустити під заставу в 23 млн. грн. URL: <http://tsn.ua/ukrayina>; Петро Мельник — злочинець чи жертва? URL: <http://ntn.ua>; Ректор-утікач Петро Мельник. URL: <http://vikna.if.ua>.

прийняття відповідного рішення) є головною причиною невдалого обрання виду запобіжного заходу⁴⁸³.

Якщо у підозрюваного, обвинуваченого наявне тяжке захворювання, інвалідність, то це може перешкоджати застосуванню суворих запобіжних заходів. З одного боку, зважаючи на недоцільність, а з іншого, з огляду міркувань гуманності. Вищезазначена обставина передбачає певну поблажливість. Зважаючи на зазначені обставини, повинна зумовлювати застосування менш суворого запобіжного заходу, ніж той, який слід було б обрати щодо здорової людини. Необхідність лікування, особливого догляду, ослабленість організму особи ускладнюють її тримання під вартою. У кожному випадку питання, пов'язане з захворюванням, слід вирішувати за участі лікарів, у необхідних випадках — шляхом призначення судово-медичної чи судово-психіатричної експертизи. Це треба робити для присікання фактів симуляції чи агравації з боку осіб, які таким чином намагаються уникнути застосування щодо них більш суворого запобіжного заходу. Необхідність детального доказування факту хворобливого стану підозрюваного, обвинуваченого потрібна також для попередження зловживань та необґрунтованих поблажок з боку правоохоронних органів.

Зроблений Вищою радою правосуддя аналіз судових рішень, прийнятих за результатами розгляду клопотань про вжиття до суддів запобіжних заходів у вигляді тримання під вартою, свідчить, що, наприклад, у 2017 році в одному випадку клопотання задоволено частково, до судді застосовано запобіжний захід у вигляді застави із покладенням обов'язків, передбачених ч. 5 ст. 194 Кримінального процесуального кодексу України (ухвала Солом'янського районного суду м. Києва від 8 листопада 2017 року з урахуванням ухвали про виправлення описки від 15 листопада 2017 року у справі № 760/24097/17). У двох випадках клопотання задоволені в повному обсязі та частково, до суддів застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою з можливістю внесення застави (ухвала Печерського районного суду м. Києва від 23 вересня 2017 року у справі № 757/55786/17-к; ухвала Солом'янського районного суду м. Києва від 16 грудня 2017 року у справі № 760/28136/17). І лише в одному випадку до судді застосо-

⁴⁸³ Після втечі Садовника у Авакова «зроблять висновки» щодо домашнього арешту.
URL: <http://www.slovoidilo.ua>.

вано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою без визначення розміру застави (ухвала Шевченківського районного суду м. Києва від 2 листопада 2017 року у справі № 761/39228/17).

У 2021 році є приклад, коли до судді застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою терміном на 60 днів із можливістю внесення застави, та у разі внесення застави покладенням обов'язків, передбачених ч. 5 ст. 194 Кримінального процесуального кодексу України (ухвала колегії суддів Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду від 6 грудня 2021 року у справі № 991/7647/21)⁴⁸⁴.

Судова практика застосування до суддів запобіжних заходів у вигляді тримання під вартою з можливістю внесення застави зумовлює необхідність зупинитися на аналізі оцінних понять, які виступають підставами застосування застави.

Застава полягає у внесенні коштів у грошовій одиниці України на спеціальний рахунок з метою забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків, за умови звернення внесених коштів в дохід держави у разі невиконання цих обов'язків (ч. 1 ст. 182 Кримінального процесуального кодексу України).

Одним із найскладніших моментів під час застосування застави є визначення її розміру. Органу, що обрав цей запобіжний захід, доводиться вирішувати, яку суму стягнути, аби вона не ставила особу, яка вносить заставу, у складне матеріальне становище і водночас могла б слугувати ефективним стримувальним чинником для підозрюваного та обвинуваченого. Йдеться про те, щоб він не залишив постійне чи тимчасове місце проживання без дозволу цього органу, у призначений строк з'явився за викликом до працівників правоохоронних органів, іншим чином не перешкодив кримінальному провадженню.

Кримінальний процесуальний кодекс України не містить заборони щодо того, аби предметом застави були гроші, не зароблені, а отримані особою, яка планує вносити заставу, іншим способом. Наприклад, предметом застави можуть бути подаровані, знайдені, виграні в лотерею, успадковані гроші тощо.

⁴⁸⁴ Узагальнення практики розгляду Вищою радою правосуддя подань про надання згоди на затримання, утримання під вартою чи арештом суддів у 2016–2021 роках. URL: https://www.hcj.gov.ua/sites/default/files/field/uzagalnennya_praktyky_rozglyadu_podan_pro_nadannya_zgody_na_zatrymannya_trymannya_pid_vartoyu_aresht_suddi_2016-2021_roky.pdf

У ч. 4 ст. 182 Кримінального процесуального кодексу України зазначено, що розмір застави повинен *достатньою мірою гарантувати виконання* підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього *обов'язків та не може бути завідомо непомірним* для нього. Розмір застави визначає суддя, слідчий суддя відповідно до характеру вчиненого злочину, даних про особу підозрюваного, обвинуваченого, майнового становища особи, яка вносить заставу. Межі розміру застави залежать, зокрема, й від ступеня тяжкості злочину, у вчиненні якого особу підозрюють, обвинувачують. Зауважимо, що у *виняткових випадках*, якщо слідчий суддя, суд встановить, що заставка у таких обсягах не здатна забезпечити виконання підозрюваним, обвинуваченим у вчиненні тяжкого злочину чи особливо тяжкого злочину, покладених на нього обов'язків, то заставка може бути призначена у розмірі, що перевищує визначені у законі граничні розміри (ч. 5 ст. 182 Кримінального процесуального кодексу України).

Водночас варто брати до уваги, що в Україні, як і у багатьох пострадянських державах, простежується різка поляризація населення. Відбувся поділ населення на надзвичайно багатих і тих, які ледь зводять кінці з кінцями. Наявний середній прошарок незначний. Зважаючи на це, можна стверджувати, що у людей з різними матеріальними статками наявні різні можливості. Наприклад, олігарх, дохід якого дорівнює мільйонам доларів на рік, певну суму може використати для того, щоб раз пообідати. А проста людина може ці гроші використати для того, щоб місяцями годувати сім'ю. Зважаючи на таке велике розмежування, визначаючи розмір застави, варто брати до уваги матеріальне становище особи.

Наприклад, у справі П. Мельника Печерський райсуд м. Києва (відповідно до абз. 2 ч. 5 ст. 182 Кримінального процесуального кодексу України) обрав щодо екс-ректора Національного університету Державної податкової служби заставу, що становила розмір 25 тисяч мінімальних зарплат. Приймаючи це рішення (окрім тяжкості інкримінованого злочину та подальшої неналежної процесуальної поведінки), брали до уваги матеріальне становище підозрюваного. Адже в оприлюдненій ним податковій декларації йшлося про те, що на його банківському рахунку є кільканадцять мільйонів гривень, він та члени його сім'ї володіють значною кількістю об'єктів нерухомості, а також автомобілів. У подальшому Апеляційний суд м. Києва скасував постанову судді Печерського районного суду

у частині визначення П. Мельникові розміру застави, визначивши заставу, що дорівнювала розміру 500 мінімальних зарплат⁴⁸⁵. Початковий розмір цього запобіжного заходу було знижено аж у 50 разів. Незважаючи на це, на спеціальний рахунок було переказано суму, що дорівнювала близько 40 річним пенсіям середньостатистичного Українського пенсіонера.

Важливо зазначити, що сума застави повинна бути такою, щоб забезпечити стримувальний ефект цього заходу. Такий висновок робить Європейський суд з прав людини у рішенні «Мангурас проти Іспанії» (§ 38–40, 42, 44). Іспанський суд звільнив під заставу у розмірі 3 млн. євро капітана судна, що стало причиною забруднення морського середовища. Заявник зазначив, що, визначаючи розмір застави, національний суд не взяв до уваги його соціальне становище, а тому розмір застави не був пропорційний його можливостям. Хоча Європейський суд з прав людини й визнав, що розмір застави був значним, однак не визнав його непомірним. До уваги були взяті такі обставини:

- тяжкість злочину;
- катастрофічні наслідки (як природоохоронні, так і економічні), що призвели до забруднення моря, спричиненого витоком нафти;
- професійне оточення заявника, яке мало можливість внести таку суму застави (її сплатила лондонська страхова компанія, яка виявилася страхувальником судновласника «Престижу», роботодавця заявника, яка відповідно до укладеної між двома сторонами угоди покривала витрати цивільної відповідальності судна у випадку забруднення довкілля)⁴⁸⁶.

До подібної думки дійшов Страсбурзький суд й у рішенні «Пунцельт проти Чехії» (§ 86). Було зазначено, що ані неодноразова відмова у звільненні під заставу заявника, ні в подальшому встановлена заставу у розмірі 30 млн. чеських крон порушенням прав заявника, зважаючи на обсяг його фінансових операцій, не були. Було зазначено про те, що заявник до взяття під варту мав намір купити у Празі два універмаги⁴⁸⁷.

⁴⁸⁵ Екс-ректору Мельнику суд у 50 разів зменшив суму застави. URL: <http://tsn.ua/kyiv>; Мельника у разі затримання можуть випустити під заставу в 23 млн. грн. URL: <http://tsn.ua/ukrayina>; Терещук О. Петро Мельник: від VIPа до арештанта. URL: <http://tvi.ua/new/2013/08/09>.

⁴⁸⁶ Макбрайд Дж. Європейська конвенція з прав людини та кримінальний процес. Київ: «К.І.С.», 2010. С. 110–111.

⁴⁸⁷ Там само. С. 109.

Матеріали практики Європейського суду з прав людини свідчать, що для того, аби визначити, чи слід застосовувати заставу, національні органи можуть брати до уваги будь-які особисті чинники.

Цікавим є рішення Європейської комісії з прав людини «Бонншо проти Швейцарії»), де справедливою визнано відмову в застосуванні застави з огляду на те, що підозрюваний не надав відомостей, необхідних для визначення її розміру (§ 74). Йшлося про те, що швейцарський суд планував визначити її лише з урахуванням майна підозрюваного⁴⁸⁸.

Європейський суд з прав людини визнає правомірним рішення національних судів про відмову у застосуванні застави, якщо особа, яка заявляє клопотання про її внесення, водночас не надає жодних доказів, які б засвідчували *легальність походження відповідних коштів*. Зокрема, у § 33 рішення «В. проти Швейцарії» зазначено, що обставини справи та репутація заявника, яким був наркоторговець, стали підставою для відповідних судів для того, щоб відхилити його пропозицію про внесення застави. Йшлося про те, що невідоме було джерело походження грошей, які мали бути внесені. А саме невказання джерела походження цих грошей не було «належною гарантією того, що заявник вирішить не зникати через побоювання втратити заставу»⁴⁸⁹.

На підставі вищенаведеного вважаємо за доцільне доповнити ч. 2 ст. 182 Кримінального процесуального кодексу України таким положенням: «Застосування застави може бути поставлено у залежність від виконання підозрюваним, обвинуваченим чи іншою особою (потенційним заставодавцем) вимоги слідчого судді, суду надати дані, які б підтверджували законність походження коштів, що будуть предметом застави, та відомості, необхідні для визначення її розміру».

Зазначимо, що застава може бути внесена як підозрюваним, обвинуваченим, так й іншою фізичною або юридичною особою (заставодавцем) (ч. 2 ст. 182 Кримінального процесуального кодексу України). Розмежовано поняття «заставодавець» та «особа, яка вносить заставу». Поняття «особа, яка вносить заставу» є ширшим від поняття «заставодавець».

У ч. 4 ст. 182 Кримінального процесуального кодексу України йдеться про те, що розмір застави, крім обставин кримінального правопорушення, ризиків, передбачених ст. 177 Кримінального

⁴⁸⁸ Там само. С. 107–108.

⁴⁸⁹ Макбрайд Дж. Європейська конвенція з прав людини та кримінальний процес. Київ: «К.І.С.», 2010. С. 108.

процесуального кодексу України, визначають відповідно до майнового та сімейного стану підозрюваного, обвинуваченого. Однак законодавець чомусь залишає поза увагою ту обставину, що під час прийняття відповідного рішення слід враховувати також майновий та сімейний стан заставодавця (фізичної особи) та майновий стан заставодавця (юридичної особи), який вносить заставу. Відсутність такої регламентації може призвести до того, що не надто багатий заставодавець, який хоче допомогти підозрюваному, обвинуваченому, готовий внести як предмет застави ледь не всі свої кошти. А це у подальшому може призвести до того, що і він сам, і члени його сім'ї (зокрема й малолітні діти) залишаться без засобів до існування. Якщо ж заставодавцем є юридична особа, то передача як застави значної суми може в подальшому (у разі невиконання взятих на себе зобов'язань) призвести до її банкрутства. Тому під час прийняття відповідного рішення (про обрання цього запобіжного заходу) слід враховувати інтереси не тільки підозрюваних, обвинувачених (тобто осіб, які залучаються у процес незалежно від їхньої волі), але й осіб, які вступають у процес за власним бажанням.

Окрім того, положення Кримінального процесуального кодексу України про необхідність врахування під час прийняття такого рішення майнового стану лише підозрюваного, обвинуваченого (де не зазначається про потребу у разі застосування цього запобіжного заходу мати на увазі матеріальне становище заставодавця) є непродуманим з огляду й на таку обставину. Можливо, що для заможного заставодавця внесена сума коштів може бути незначною, а тому він не буде особливо перейматися наявністю ризику втрати застави (її надходження у дохід держави) і, відповідно, не надто сумлінно виконуватиме взяті на себе обов'язки (або ж не виконуватиме їх взагалі).

На підставі вищенаведеного пропонуємо викласти перше речення ч. 4 ст. 182 Кримінального процесуального кодексу України так: «Розмір застави визначається слідчим суддею, судом з урахуванням обставин кримінального правопорушення, майнового та сімейного стану підозрюваного, обвинуваченого, інших даних про його особу та (або) даних про особу заставодавця, а також ризиків, передбачених статтею 177 цього Кодексу».

Як зазначено у підготовленій Вищою радою правосуддя узагальненій практиці розгляду подань про надання згоди на затримання, утримання під вартою чи арештом суддів у 2016–2021 роках, у цей період

до Вищої ради правосуддя надійшло 29 подань стосовно суддів. У 2016 році — 4 подання, у 2017 році — 14 подань, у 2018 році — 3 подання, у 2019 році — 1 подання, у 2020 році — 3 подання, у 2021 році — 4 подання. У співвідношенні із загальною кількістю подань, які надійшли до Вищої ради правосуддя за зазначений період, більшість з них (майже 76%) стосувалась суддів місцевих загальних судів⁴⁹⁰.

З-поміж тих матеріалів, що надійшли до Вищої ради правосуддя у 2016–2021 роках⁴⁹¹, було 6 подань про надання згоди на затримання суддів, 5 подань про утримання під арештом, 24 подання стосувались питання надання згоди на утримання суддів під вартою⁴⁹².

Внесені на розгляд Вищої ради правосуддя подання стосувались кримінальних правопорушень проти власності; проти правосуддя тощо⁴⁹³.

Розглядаючи подання про надання згоди на затримання суддів, утримання їх під вартою чи арештом, Вища рада правосуддя виявила, що у більшості випадків подання відповідають вимогам, визначеним Кримінальним процесуальним кодексом України, а наведені у них мотиви є обґрунтованими, підтверджуються наданими Вищій раді правосуддя матеріалами, які містять конкретні факти і докази. Вони можуть свідчити про вчинення суддями суспільно небезпечних діянь, визначених Кримінальним кодексом України, в обсязі, що є необхідним під час вирішення переданого на розгляд Вищої ради правосуддя питання, враховуючи стадію кримінального провадження. Подання містять обґрунтування необхідності такого затримання (утримання). Зокрема, із 29 подань, які надійшли до Вищої ради правосуддя за період 2016–2021 років, за результатами розгляду 20 подань прийнято

⁴⁹⁰ Узагальнення практики розгляду Вищою радою правосуддя подань про надання згоди на затримання, утримання під вартою чи арештом суддів у 2016–2021 роках. URL: https://www.hcj.gov.ua/sites/default/files/field/uzagalnennya_praktyky_rozglyadu_podan_pro_nadannya_zgody_na_zatrymannya_trymannya_pid_vartoyu_aresht_suddi_2016-2021_roky.pdf

⁴⁹¹ Подання, які надійшли у 2016 році, містили дві вимоги: про затримання суддів та утримання їх під вартою. Два із 14 подань, які надійшли у 2017 році, містили дві вимоги: про затримання суддів та утримання їх під вартою.

⁴⁹² Узагальнення практики розгляду Вищою радою правосуддя подань про надання згоди на затримання, утримання під вартою чи арештом суддів у 2016–2021 роках. URL: https://www.hcj.gov.ua/sites/default/files/field/uzagalnennya_praktyky_rozglyadu_podan_pro_nadannya_zgody_na_zatrymannya_trymannya_pid_vartoyu_aresht_suddi_2016-2021_roky.pdf

⁴⁹³ Там само.

рішення про їх задоволення, у 2 випадках було відмовлено, 7 подань повернуто без розгляду⁴⁹⁴.

У 2020–2021 роках Вища рада правосуддя, роблячи висновок про наявність підстав для задоволення подань про надання згоди на утримання суддів під арештом чи під вартою, водночас зазначала, що питання доведеності наявності всіх обставин, передбачених ч. 1 ст. 194 Кримінального процесуального кодексу України (наявність обґрунтованої підозри у вчиненні підозрюваним кримінального правопорушення; наявність достатніх підстав вважати, що існує хоча б один із ризиків, передбачених ст. 177 Кримінального процесуального кодексу України, і на які вказує слідчий, прокурор; недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні), вирішується слідчим суддею, судом під час розгляду відповідного клопотання про застосування запобіжного заходу в порядку, який визначений Кримінальним процесуальним кодексом України (*рішення Вищої ради правосуддя від 3 березня 2020 року № 641/0/15–20; від 9 квітня 2020 року № 911/0/15–20; від 3 червня 2021 року № 1237/0/15–21; від 3 серпня 2021 року № 1740/0/15–21, від 12 листопада 2021 року № 2197/0/15–21*)⁴⁹⁵.

Два подання повернені без розгляду. Це зумовлено тим, що вони не містили належного обґрунтування необхідності утримання судді під вартою, конкретних доказів, що підтверджують вчинення суддею суспільно небезпечного діяння, визначеного Кримінальним кодексом України (*рішення Вищої ради правосуддя від 22 серпня 2019 року № 2241/0/15–19; від 24 лютого 2020 року № 585/0/15–20*)⁴⁹⁶.

Щодо ухвалення рішень про відмову у задоволенні подань, то у першому випадку у задоволенні подання генерального прокурора про надання згоди на утримання судді під вартою було відмовлено,

⁴⁹⁴ Узагальнення практики розгляду Вищою радою правосуддя подань про надання згоди на затримання, утримання під вартою чи арештом суддів у 2016–2021 роках. URL: https://www.hcj.gov.ua/sites/default/files/field/uzagalnennya_praktyky_rozglyadu_podan_pro_nadannya_zgody_na_zatrymannya_trymannya_pid_vartoyu_aresht_suddi_2016-2021_roky.pdf

⁴⁹⁵ Узагальнення практики розгляду Вищою радою правосуддя подань про надання згоди на затримання, утримання під вартою чи арештом суддів у 2016–2021 роках. URL: https://www.hcj.gov.ua/sites/default/files/field/uzagalnennya_praktyky_rozglyadu_podan_pro_nadannya_zgody_na_zatrymannya_trymannya_pid_vartoyu_aresht_suddi_2016-2021_roky.pdf

⁴⁹⁶ Там само.

оскільки під час розгляду подання за результатами дослідження доданих до подання доказів не було доведено обґрунтованості подання та не виявлено фактів, які б свідчили про необхідність утримання судді під вартою (*рішення Вищої ради правосуддя від 18 серпня 2017 року № 24 70/0/15–17*)⁴⁹⁷.

У другому випадку рішенням Вищої ради правосуддя від 9 листопада 2021 року № 2173/0/15–21 відмовлено у задоволенні подання генерального прокурора про надання згоди на утримання судді під вартою, оскільки Вища рада правосуддя враховувала вимоги Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практику Європейського суду з прав людини, згідно з якими обмеження права особи на свободу і особисту недоторканність можливе лише у тих випадках, які визначені законом, за затвердженою законом процедурою. Ризик переховування підозрюваного від правосуддя не можна розглядати лише на підставі суворості можливого судового рішення. Вища рада правосуддя зауважила, що наведені генеральним прокурором у поданні ризики справді наявні. Однак генеральним прокурором не доведено, що ступінь вірогідності їх настання є настільки високим, що переважає право особи на повагу до її свободи та особистої недоторканності.

У рішенні зазначено, що внесення суддею 4 листопада 2021 року на рахунок Вищого антикорупційного суду застави в розмірі 20 000 000 грн є частковим виконанням ухвали слідчого судді Вищого антикорупційного суду від 23 вересня 2021 року про застосування до судді запобіжного заходу у вигляді застави. Водночас не свідчить про безумовне невиконання підозрюваним обов'язків, покладених на нього ухвалою слідчого судді. Зазначено, що посилення в поданні на те, що суддя спілкувався зі свідками, не може свідчити про порушення ним обов'язку, який визначений ухвалою слідчого судді. Бо із протоколів допиту зазначених свідків не вбачається, що під час їх спілкування йшлося саме про події, які стосуються цього кримінального провадження. Також генеральним прокурором у поданні не доведено, що з урахуванням обставин, викладених у ст. 178 Кримінального процесуального кодексу України, зокрема віку (56 років) та стану здоров'я

⁴⁹⁷ Узагальнення практики розгляду Вищою радою правосуддя подань про надання згоди на затримання, утримання під вартою чи арештом суддів у 2016–2021 роках. URL: https://www.hcj.gov.ua/sites/default/files/field/uzagalnennya_praktyky_rozglyadu_podan_pro_nadannya_zgody_na_zatrymannya_trymannya_pid_vartoyu_aresht_suddi_2016-2021_roky.pdf

підозрюваного, міцності соціальних зв'язків підозрюваного в місці його постійного проживання, наявності на утриманні в нього двох дітей (2011 та 2018 років народження), до судді з метою запобігання ризикам, передбаченим ст. 177 Кримінального процесуального кодексу України, неможливо застосувати більш м'який запобіжний захід, аніж тримання під вартою⁴⁹⁸.

Вища рада правосуддя проаналізувала рішення, які ухвалили суди за результатами розгляду клопотань про обрання запобіжних заходів стосовно суддів. Вища рада правосуддя виявила, що за період 2016–2021 років у більшості випадків до суддів застосовували запобіжні заходи, не пов'язані із позбавленням волі на час досудового слідства, а саме домашній арешт (із заборонаю залишати житло цілодобово або у певний період доби), застава чи особисте зобов'язання. За цей період слідчими суддями у першій інстанції лише у чотирьох випадках до суддів застосовано винятковий запобіжний захід у вигляді тримання під вартою. У трьох випадках — з можливістю внесення застави (ухвала Печерського районного суду м. Києва від 23 вересня 2017 року у справі № 757/55786/17-к; ухвала Солом'янського районного суду м. Києва від 16 грудня 2017 року у справі № 760/28136/17; ухвала Солом'янського районного суду м. Києва від 25 квітня 2018 року у справі № 760/10935/18). В одному випадку — без можливості внесення застави (ухвала Шевченківського районного суду м. Києва від 2 листопада 2017 року у справі № 761/39228/17)⁴⁹⁹.

В одному випадку слідчий суддя прийняв ухвалу про залишення без задоволення клопотання про застосування до судді запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою (ухвала Солом'янського районного суду м. Києва від 10 серпня 2018 року у справі № 760/20735/18). Слідчий суддя виходив із того, що клопотання не відповідає вимогам ст. 183 Кримінального процесуального кодексу України.

⁴⁹⁸ Узагальнення практики розгляду Вищою радою правосуддя подань про надання згоди на затримання, утримання під вартою чи арештом суддів у 2016–2021 роках. URL: https://www.hcj.gov.ua/sites/default/files/field/uzagalnennya_praktyky_rozglyadu_podan_pro_nadannya_zgody_na_zatrymannya_trymannya_pid_vartoyu_aresht_suddi_2016-2021_roky.pdf

⁴⁹⁹ Узагальнення практики розгляду Вищою радою правосуддя подань про надання згоди на затримання, утримання під вартою чи арештом суддів у 2016–2021 роках. URL: https://www.hcj.gov.ua/sites/default/files/field/uzagalnennya_praktyky_rozglyadu_podan_pro_nadannya_zgody_na_zatrymannya_trymannya_pid_vartoyu_aresht_suddi_2016-2021_roky.pdf

Слідчому судді не надано належних і допустимих доказів того, що органом досудового розслідування вживались належні заходи для з'ясування наявності обставин, які зумовлюють необхідність особливого порядку кримінального провадження. Також зазначено, що саме на сторону обвинувачення покладається відповідальність за неналежну організацію та неповноту з'ясування обставин кримінального провадження на цій стадії досудового розслідування. Крім того, на момент розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу судді не повідомлено про підозру у встановленому законом порядку. Це свідчить про відсутність обґрунтованої підозри. На підставі цього слідчий суддя дійшов висновку про відмову в застосуванні запобіжного заходу⁵⁰⁰. Слідчий суддя також зазначив, що за таких обставин у наданні оцінки інших доводів клопотання про застосування запобіжного заходу немає потреби, оскільки такі обставини, з погляду їх значимості для результатів розгляду клопотання, не мають правового значення.

3.4. Розгляд Вищою радою правосуддя клопотань про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності та продовження строків тимчасового відсторонення

Суддя може бути тимчасово відсторонений від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності, якщо наявне вмотивоване клопотання Генерального прокурора або його заступника. Тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя може становити не більше ніж два місяці.

Вища рада правосуддя ухвалює рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя. Строк тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності може бути продовжений на не більше ніж два місяці. Щоб продовжити строк такого відсторонення судді від здійснення правосуддя, Генеральний прокурор (або його заступник) повинен подати клопотання протягом не пізніше ніж десяти днів до закінчення строку, на який суддю було відсторонено. Вимоги до клопо-

---

⁵⁰⁰ Там само.

тання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності встановлюються процесуальним законом (ч. 5, 6 ст. 49 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»)⁵⁰¹.

Як визначено Кримінальним процесуальним кодексом України (ст. 155), клопотання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності, а також клопотання про продовження строку такого відсторонення повинні відповідати вимогам, зазначеним у цього кодексі (ч. 2 ст. 155)⁵⁰².

Як визначено Кримінальним процесуальним кодексом України (ч. 2 ст. 155), у клопотанні слід зазначити таке:

1) коротко викласти обставини кримінального правопорушення, щодо якого подається клопотання;

2) навести правову кваліфікацію кримінального правопорушення, зазначити статтю закону України про кримінальну відповідальність;

3) зазначити обставини, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні кримінального правопорушення;

4) зазначити посаду, яку обіймає особа;

5) описати обставини, на підставі яких можна стверджувати, що перебування на посаді підозрюваного, обвинуваченого сприяло вчиненню кримінального правопорушення;

6) зазначити обставини, на підставі яких можна стверджувати, що підозрюваний, обвинувачений, перебуваючи на посаді, знищить чи підробить речі і документи, які мають суттєве значення для досудового розслідування, незаконними засобами впливатиме на свідків та інших учасників кримінального провадження або інакше протиправно перешкоджатиме кримінальному провадженню;

7) навести список свідків, яких слідчий, прокурор вважає за необхідне допитати під час розгляду клопотання⁵⁰³.

Зазначимо, що упродовж 2016–2021 років до Вищої ради правосуддя надійшло 129 клопотань про тимчасове відсторонення суддів від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності та продовження строків такого тимчасового відсто-

⁵⁰¹ Закон України «Про судоустрій і статус суддів». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

⁵⁰² Кримінальний процесуальний кодекс України. URL:

⁵⁰³ Там само.

ронення. Такі клопотання були подані стосовно 58 суддів. У більшості випадків клопотання були подані на стадії досудового розслідування. Варто зауважити, що подані клопотання стосувались таких кримінальних правопорушень:

- проти основ національної безпеки України;
- проти власності;
- проти громадської безпеки;
- у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації;
- проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян;
- у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг;
- проти правосуддя.

Із 89 клопотань про тимчасове відсторонення суддів від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності, які надійшли до Вищої ради правосуддя з 2016 до 2021 року, були такі:

- за результатами розгляду прийнято рішення про їх задоволення (37 клопотань);
- ухвалено рішення про часткове задоволення клопотань (28 випадків);
- відмовлено у задоволенні клопотань (10 випадків);
- повернуто без розгляду (14 клопотань).

Із 40 клопотань про продовження строку тимчасового відсторонення суддів від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності були такі:

- за результатами розгляду прийнято рішення про їх задоволення (23 клопотання);
- ухвалено рішення про часткове задоволення клопотань (7 випадків);
- відмовлено у задоволенні клопотання (1 випадок);
- повернуто без розгляду (9 клопотань).

Клопотання, які надійшли на розгляд Вищої ради правосуддя, стосувалися таких суддів:

- місцевих загальних судів, розташованих у східному (32 клопотання), південному (12 клопотань), північному (9 клопотань), західному (21 клопотання) та центральному (11 клопотань) регіонах країни;

- місцевих загальних судів, розташованих у м. Києві (7 клопотань);
- місцевих господарських судів, розташованих в м. Києві (5 клопотань), північному (3 клопотання), західному (1 клопотання) регіонах країни;
- окружних адміністративних судів, розташованих у м. Києві (11 клопотань), східному (5 клопотань), північному (2 клопотання) регіонах країни;
- апеляційного загального суду, розташованого в центральному регіоні країни (5 клопотань);
- апеляційного адміністративного суду, розташованого у м. Києві (1 клопотання);
- касаційного господарського суду (4 подання)⁵⁰⁴.

Вища рада правосуддя розглядає такі клопотання упродовж не пізніше ніж семи днів із дня їх надходження. Ознайомлення із практикою їх розгляду дає підстави для тверджень, що Вища рада правосуддя у більшості випадків дотримувалася визначених законом строків для розгляду таких клопотань (із 129 клопотань, дотримуючись строків, розглянуто 117 клопотань, а, порушуючи строки, розглянуто 12 клопотань). Під час розгляду вказаних клопотань Вища рада правосуддя не встановила обставин, які могли б свідчити, що клопотання є формою незаконного впливу, тиску чи втручання у діяльність суддів щодо здійснення правосуддя⁵⁰⁵.

Результати узагальнення практики розгляду Вищою радою правосуддя клопотань про тимчасове відсторонення суддів від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності, а також клопотань про продовження строку такого відсторонення наведені нами для того, щоб наголосити на важливості регламентації підстав їх вирішення.

Практика розгляду Вищою радою правосуддя зазначених клопотань безпосередньо залежить від правильного застосування оцінного

---

⁵⁰⁴ Узагальнення практики розгляду Вищою радою правосуддя клопотань про тимчасове відсторонення суддів від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності та продовження строків такого тимчасового відсторонення у 2016–2021 роках. URL: https://www.hcj.gov.ua/sites/default/files/field/uzag_praktyky_rozglyadu_klopotan_pro_tymchas_vidstoron_suddi_za_2016-2021_roky.pdf

⁵⁰⁵ Там само.

поняття «*обґрунтована підозра*»⁵⁰⁶ (п. 1 ч. 3 ст. 132 Кримінального процесуального кодексу України) і оцінних понять, які регламентують ризики настання негативних наслідків, якщо суддя і надалі здійснюватиме правосуддя (п. 6 ч. 2 ст. 155 Кримінального процесуального кодексу України). Ці ризики є ідентичними до тих, які розглядають оцінними підставами для застосування запобіжних заходів (ч. 1 ст. 177 Кримінального процесуального кодексу України). Окрім ризику переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду та ризику вчинення іншого кримінального правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується. Їх враховують винятково у процесі прийняття рішень про застосування запобіжних заходів.

Наприклад, упродовж 2016–2021 років, з огляду на наявність непереконаливих доводів про настання ризиків (що визначено п. 6 ч. 2 ст. 155 Кримінального процесуального кодексу України), відмовлено у задоволенні клопотань (2 клопотання) про тимчасове відсторонення суддів від здійснення правосуддя. У рішеннях зазначається, що відсутні обґрунтовані докази щодо того, що у судді є велика кількість знайомих адвокатів, працівників правоохоронних та судових органів, інших органів державної влади, що наявні контакти з цими людьми він може використовувати для створення перешкод розслідуванню та може вчинити інші аналогічні правопорушення. Про це, зокрема, йдеться у рішеннях № 887/0/15–17 (від 20 квітня 2017 року) та № 3040/0/15–17 (від 29 вересня 2017 року)⁵⁰⁷.

Кримінальний процесуальний кодекс України не дає визначення оцінному поняттю «*обґрунтованість підозри*». Згідно із прецедентною практикою Європейського суду з прав людини це поняття означає, що існують факти або інформація, які можуть переконати об'єктивного спостерігача в тому, що особа, про яку йдеться, могла вчинити правопорушення (рішення у справах «Нечипорук і Йонкало проти України» від 21 квітня 2011 року, § 175; «Фокс, Кемпбелл і Гартлі проти Сполученого Королівства» від 30 серпня 1990 року, § 32).

Вища рада правосуддя вважає, що системний та комплексний аналіз ст. 132, 277 Кримінального процесуального кодексу України дає підстави стверджувати, що «*обґрунтованість підозри*» означає не лише наведення

⁵⁰⁶ Оцінне поняття «*обґрунтована підозра*» є також підставою для застосування запобіжних заходів (ч. 2 ст. 177 Кримінального процесуального кодексу України).

⁵⁰⁷ <https://hcj.gov.ua/acts>

у тексті письмового повідомлення про підозру фактичних обставин та правової кваліфікації кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність, а й відповідність таких формулювань фактичним даним, які отримані та зафіксовані у відповідному кримінальному провадженні, в якому повідомлена підозра, у спосіб та у порядку, що визначені Кримінальним процесуальним кодексом України.

Вища рада правосуддя зазначає, що у процесі з'ясування питання щодо існування «*обґрунтованої підозри*» в аспекті наявності підстав для застосування заходів забезпечення кримінального провадження, зокрема тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку із притягненням його до кримінальної відповідальності, оцінення доказів, на які посилається сторона обвинувачення, відбувається винятково з погляду того, чи наявні вірогідні й достатні підстави для переконливого твердження щодо причетності особи до вчинення інкримінованих їй злочинів, а також щодо того, чи є підозра достатньо обґрунтованою, щоб бути підставою для застосування до такої особи зазначеного заходу забезпечення кримінального провадження (*рішення № 2820/0/15–20 (від 13 жовтня 2020 року)*⁵⁰⁸. До компетенції Вищої ради правосуддя не належить питання відсторонення голови суду (*рішення № 1353/0/15–18 (від 8 травня 2018 року)*⁵⁰⁹) та заступника голови суду від адміністративних посад (*рішення № 2520/0/15–2 (від 1 вересня 2020 року)*).

*Як визначено практикою Вищої ради правосуддя, не свідчить ні про «обґрунтованість підозри», ні про ризики, передбачені п. 6 ч. 2 ст. 155 Кримінального процесуального кодексу України, припущення в необ'єктивності судді в інших справах. Зокрема, у рішенні від 11 серпня 2020 року № 2373/0/15–20*⁵¹⁰ Вища рада правосуддя зазначила, що наявність в заступника Генерального прокурора сумніву в неупередженості судді під час здійснення правосуддя в інших справах, із чим, зокрема, він пов'язує численні заяви про відвід судді, не є правовою підставою тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя. Оцінка таких обставин може бути надана судом апеляційної інстанції та в порядку дисциплінарного провадження стосовно судді (*рішення № 2373/0/15–20 (від 11 серпня 2020 року)*⁵¹¹.

⁵⁰⁸ <https://hcj.gov.ua/acts>

⁵⁰⁹ <https://hcj.gov.ua/acts>

⁵¹⁰ <https://hcj.gov.ua/acts>

⁵¹¹ <https://hcj.gov.ua/acts>

Перевірка повідомлень про підозру в частині «*обґрунтованості підозри*» привела до прийняття п'яти рішень про відмову в задоволенні клопотань за період 2016–2021 років⁵¹². Відмовляючи в задоволенні клопотань, Вища рада правосуддя (не вдаючись до оцінення доказів, наведених у клопотаннях, щодо їх належності, допустимості, достовірності, достатності та взаємозв'язку) вважала, що додані до клопотання матеріали кримінального провадження не містять конкретних фактів або інформації, які можуть переконати об'єктивного спостерігача в тому, що особи, про яких йдеться, могли вчинити інкриміновані їм кримінальні правопорушення (*рішення від 20 серпня 2019 року № 2212/0/15–19, № 2215/0/15–19, № 2217/0/15–19, від 1 вересня 2020 року № 2520/0/15–20, № 2521/0/15–20*)⁵¹³.

Верховний Суд висловив свою правову позицію щодо застосування Вищою радою правосуддя оцінного поняття «*обґрунтованість підозри*» як підстави для вжиття заходів забезпечення кримінального провадження і продовження строку їх дії. Він зазначив, що Вища рада правосуддя є суб'єктом кримінальних процесуальних відносин і повинна керуватися положеннями Кримінального процесуального кодексу, які не допускають застосування заходів забезпечення кримінального провадження, якщо не буде доведено, що існує «*обґрунтована підозра*» щодо вчинення кримінального правопорушення (п. 1 ч. 3 ст. 132).

Верховний Суд акцентував, що Вища рада правосуддя має повноваження перевіряти повідомлення про підозру винятково в частині «*обґрунтованості підозри*» і не має права перевіряти дотримання порядку вручення судді письмового повідомлення про підозру. Законність процедури вручення письмового повідомлення про підозру не Генеральним прокурором або його заступником, а іншим прокурором має вирішуватися в межах кримінального провадження. Така позиція викладена, зокрема, у постановках Великої Палати Верховного Суду від 8 листопада 2018 року у справі № 800/536/17, від 27 червня 2019 року у справі № 9901/776/18, від 12 вересня 2019 року у справі № 9901/679/18, від 14 листопада 2019 року у справі № 9901/619/18, від 19 грудня 2019 року у справі № 9901/610/18, від 9 квітня 2020 року у справі № 9901/497/19.

⁵¹² Велика Палата Верховного Суду у постанові від 8 листопада 2018 року у справі № 800/536/17 підтвердила наявність повноважень у Вищій раді правосуддя перевіряти «*обґрунтованість підозри*», вирішуючи питання про застосування заходу забезпечення кримінального провадження.

⁵¹³ <https://hcj.gov.ua/acts>

Водночас варто зауважити, що таку правову позицію Верховного Суду поділяють не всі судді. У справах № 800/536/17, № 9901/679/18, № 9901/619/18, № 9901/610/18 викладено окрему думку щодо зазначеної правової позиції. Зокрема, йдеться про те, що Вища рада правосуддя обов'язково повинна брати до уваги загальні обставини, які визначені Кримінальним процесуальним кодексом України (ч. 2 ст. 157) для відсторонення будь-якої особи. Зокрема і правову підставу, достатність доказів, які засвідчують, що особа вчинила кримінальне правопорушення, наслідки відсторонення від посади для інших осіб, а також інші обставини, беручи до уваги особливості, що стосуються статусу судді.

Клопотання про продовження строку тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності подається до Вищої ради правосуддя стосовно судді, який є підозрюваним, обвинувачуваним (підсудним). Зауважимо, що перевірка процесуального статусу судді як підозрюваного при розгляді клопотання про продовження строку тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя — це першочерговий та необхідний обов'язок Вищої ради правосуддя, що є суб'єктом кримінальних процесуальних відносин. Надання ж оцінки повідомленню про підозру лише в частині окремого аспекту (обґрунтованості підозри) призводить до порушення вимоги щодо обґрунтованості прийнятого суб'єктом владних повноважень рішення. Бо, зважаючи на вимоги Кодексу адміністративного судочинства України (п. 3 ч. 3 ст. 2), обґрунтованим є рішення, яке ухвалене із взяттям до уваги всіх обставин, що важливі для ухвалення такого рішення.

Як визначено Регламентом Вищої ради правосуддя (п. 19.17, 19.27), повторне звернення Генерального прокурора або його заступника із клопотанням про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності судді в межах одного кримінального провадження, якщо Радою вже прийнято рішення по суті цього питання, а також повторне звернення Генерального прокурора або його заступника із клопотанням про продовження строку тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності стосовно судді в межах одного кримінального провадження не допускається. Крім тих випадків, коли суд скасував попереднє рішення Ради. Якщо клопотання подано з порушенням зазначених вимог, то воно повертається без розгляду.

Хоча «повторність» не можна віднести до оцінних понять, на практиці застосування цього поняття викликає чималі дискусії. Зважаючи на наявність різних думок щодо його розуміння, Верховний Суд висловив власну правову позицію щодо того, як слід трактувати «повторне клопотання» про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя, продовження строку відсторонення⁵¹⁴.

На думку Верховного Суду, на підставі тлумачення Закону України «Про Вищу раду правосуддя» (ч. 6 ст. 64) можна дійти висновку про наявність певної мети визначення цієї нормою заборони, яка полягає в унеможливленні багаторазового звернення з клопотанням про відсторонення судді від посади за наявності однакових підстав та фактичних обставин застосування такого заходу забезпечення в кримінальному провадженні. Такий підхід законодавця спрямований на те, щоб вилучити ситуації зловживання правом звернення із зазначеним клопотанням правоохоронними органами та забезпечити гарантії суддівської незалежності та недоторканності. Загальний максимальний строк тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності, враховуючи можливість продовження такого строку на стадії досудового розслідування, становить чотири місяці. Упродовж цього терміну досудове слідство має бути завершено.

Ці законодавчі гарантії недоторканності та імунітету судді мають дисциплінувати й орієнтувати сторону обвинувачення на необхідність завершення досудового розслідування щодо відстороненого судді у строки, які законом визначені для відсторонення. Важливо зауважити, що такий ліміт строку відсторонення судді від здійснення правосуддя не поширюється на застосування цього заходу на стадії судового провадження. Для цього визначено спеціальний строк (до набуття законної сили вироком суду або закриття кримінального провадження).

Логіко-граматичне тлумачення поняття «повторний» можна здійснити за якісною і кількісною ознаками:

---

⁵¹⁴ Відповідно до ч. 6 ст. 64 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» повторне звернення Генерального прокурора або його заступника із клопотанням про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності або із клопотанням про продовження строку такого відсторонення стосовно судді в межах одного кримінального провадження не допускається, крім випадків скасування судом попереднього рішення Вищої ради правосуддя.

— звернення, що вже подавалось, подається знову (якісна ознака). У цьому випадку очевидно, що звернення, яке подається повторно, повинне мати ті самі змістові складові, що й первинне звернення;

— звернення подається вдруге (кількісна ознака). За такою ознакою достатньо встановити лише послідовність подання звернень.

Однак Закон України «Про Вищу раду правосуддя» (ч. 6 ст. 64) не заперечує можливості звернення з новим клопотанням про відсторонення судді від посади, якщо існують відповідні потреби кримінального провадження і з метою досягнення дієвості цього провадження, яке за змістом відрізняється від попереднього звернення. Вищезазначена норма закону обмежує можливість кількісного звернення із клопотанням, щоб відсторонити суддю від посади, у разі наявності одних і тих самих підстав.

Отже, поняття «повторне звернення», яке застосовується в ч. 6 ст. 64 Закону України «Про Вищу раду правосуддя», використовується в розумінні подання звернення, що має ті самі змістові складові. Тобто цією нормою забороняється повторне звернення з клопотанням про відсторонення судді від посади за наявності однакових підстав та фактичних обставин застосування цього заходу забезпечення в кримінальному провадженні. Така позиція викладена, зокрема, у постановвах Великої Палати Верховного Суду від 18 жовтня 2018 року у справі № 9901/514/18, від 27 червня 2019 року у справі № 9901/776/18, від 5 вересня 2019 року у справі № 9901/958/18, від 21 січня 2020 року у справі № 9901/962/18, від 23 червня 2021 року у справі № 9901/85/20.

Аналіз, який провела Вища рада правосуддя, засвідчив невеликий відсоток оскарження її рішень, які були ухвалені упродовж 2016–2021 років за результатами розгляду клопотань про тимчасове відсторонення суддів та продовження строку такого відсторонення. З 129 рішень оскаржувалися усього 27. А це дорівнює 20,9%. Така ситуація зумовлена, зокрема, відсутністю в Генеральній прокуратурі України повноважень звертатися з позовом до суду про скасування рішень Вищої ради правосуддя про відмову у задоволенні клопотання.

Верховний Суд зазначив, що оскарження такого рішення Законом України «Про Вищу раду правосуддя» не передбачено. Рішення про відмову в задоволенні клопотання не стосується інтересів та не порушує прав Генеральної прокуратури України, має безпосередній вплив лише на суддю, тобто є актом індивідуальної дії. Така позиція викладена в ухвалах Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду

від 11 листопада 2019 року у справах № 9901/511/19, № 9901/513/19, від 13 грудня 2019 року у справі № 9901/512/19, а також у постанові Великої Палати Верховного Суду від 28 січня 2021 року у справі № 9901/286/20. Ухвали Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 11 листопада 2019 року у справах № 9901/511/19, № 9901/513/19, від 13 грудня 2019 року у справі № 9901/512/19 залишені без змін постановами Великої Палати Верховного Суду від 27 лютого 2020 року, 5 березня 2020 року, 11 березня 2020 року.

Водночас щодо цієї правової позиції висловлена окрема думка. Було обґрунтовано, що Кримінальний процесуальний кодекс України передбачає загальну і спеціальну процедури відсторонення від посади (для загального суб'єкта і для судді). Кодекс передбачає процедуру оскарження рішень про відсторонення і відмову у відстороненні від посади (п. 11, 11¹ ч. 1 ст. 309). На підставі цього автор окремої думки стверджує, що оскаржувати аналогічні рішення має право не лише суддя, а й Генеральна прокуратура. Він також зазначає, що законодавством не визначено коло суб'єктів права на оскарження рішень Вищої ради правосуддя.

Також причиною невеликої кількості оскаржень до суду рішень Вищої ради правосуддя за результатами розгляду клопотань про тимчасове відсторонення суддів та продовження строку такого відсторонення можна розглядати обмежене коло підстав для такого оскарження.

Як визначено Законом України «Про Вищу раду правосуддя» (ч. 1 ст. 65), рішення Вищої ради правосуддя про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності, продовження строку такого відсторонення може бути оскаржене та скасоване лише за наявності таких підстав:

- склад Вищої ради правосуддя, який ухвалив відповідне рішення, не мав повноважень ухвалювати це рішення;
- на рішенні немає підпису будь-кого із складу членів Вищої ради правосуддя, які ухвалювали це рішення;
- у рішенні немає посилок на законодавчі підстави його ухвалення або не зазначено мотиви, зважаючи на які Вища рада правосуддя зробила певні висновки.

У разі відсутності вищенаведених підстав рішення Вищої ради правосуддя про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності, продовження строку такого відсторонення не може бути оскаржене і скасоване.

ВИСНОВКИ

«Україна не поділяється на захід або схід. Вона поділяється на тих, хто любить Україну і не любить» — це один із найвідоміших афоризмів Любомира Гузара про нашу Батьківщину, проте далеко не єдиний. В інших своїх висловлюваннях він казав: «Любов до України — це прекрасний слоган. Можна говорити палкі слова про любов до України: це ні до чого не зобов'язує. А любити треба Українців, жителів цієї країни — це і є любов до України». Продовжуючи цю думку, наш політичний і релігійний діяч наголошував, що Український народ має духовну силу, щоб відректися корупції, забезпечити рівність прав, навчити тих громадян, які ще цього не зробили, служити ближнім, а не тільки собі.

Авторам монографії добре відома справжня ціна справедливого судового рішення. Люди, які зазнали кривди і яким вдалося через суд добитися законного рішення, часто до кінця свого життя з вдячністю згадують суддю, що прийняв таке рішення. любити Україну для представників судової гілки влади — це означає приймати саме такі справедливі рішення та з пошаною ставитися до учасників судових проваджень. Лише така послідовна багаторічна робота дасть змогу нашій Державі заслужено пишатися своєю професійною судовою системою.

На закінчення монографії ми підготували короткі висновки за підсумками наукового дослідження:

— судова влада є самостійною гілкою влади, яка у відносинах з іншими гілками влади повинна бути сильною, вміти себе захистити. Демократичні перетворення останніх років, які відбуваються в середині судової влади, посилюють контроль за нею з боку суспільства. Однак, щоб працювати ефективно, кожна з трьох гілок державної влади повинна співпрацювати з двома іншими;

— сучасний етап перетворень у судовій владі характеризується концептуальним впровадженням міжнародних стандартів у сфері судочинства і судоустрою. У 2017 році було утворено Вищу раду правосуддя, яка наділена кардинально новими, раніше не притаманними Вищій раді юстиції, функціями і повноваженнями;

— для реалізації наданих їй повноважень Вища рада правосуддя взаємодіє як із органами системи правосуддя, так і з іншими органами

державної влади. Конкретні приклади та практика реалізації Вищою радою правосуддя своїх повноважень свідчать, що процес такої взаємодії не є доскональним, зокрема, через невизначеність механізмів зворотного зв'язку;

— реформа 2019 року характеризується змінами, які запроваджувалися на вимогу громадськості щодо підвищення довіри до судової влади та у рамках підтримки антикорупційних програм в Україні і фактично реалізовані на виконання міжнародних документів. Оцінку такому кроку можливо буде надати лише за результатами роботи створених відповідно до впроваджених процедур складів органів суддівського врядування. Однак, на наш погляд, її дещо необдумані елементи наразі мають негативні наслідки у виді кадрового голоду, спричиненого зупинкою кадрових процедур через одномоментне припинення повноважень усіх членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України;

— варто позитивно оцінити надані Вищій раді правосуддя повноваження надавати обов'язкові для розгляду консультативні висновки щодо законопроектів з питань утворення, реорганізації чи ліквідації судів, судоустрою і статусу суддів. Це сприятиме тому, що судова влада буде почутою під час законотворчого процесу. Такі консультативні висновки є обов'язкові до розгляду. Це зобов'язує парламент вступити у відносини із Вищою радою правосуддя та розглянути наданий консультативний висновок. Чіткої процедури реалізації цього процесу нормативно не визначено;

— спалах гострої респіраторної хвороби COVID-19, який 11 березня 2020 року визнаний Всесвітньою організацією охорони здоров'я пандемією, вплинув на всі сфери життя людини майже в усіх цивілізованих країнах світу, зокрема в Україні. Органи судової гілки влади, як і інші підприємства, установи, організації, зіткнулися із ситуацією, коли передусім необхідно, щоб кожна установа продовжувала працювати для виконання своїх завдань та була здатною протистояти поширенню хвороби задля збереження життя людей. В цих умовах Вищою радою правосуддя оперативно надано рекомендації щодо організації роботи судових органів та організації процесу здійснення правосуддя, зроблено акцент на широкому використанні електронних цифрових технологій під час здійснення судочинства. У Державі активізовано інформатизацію діяльності судів та органів судової влади, адаптовано відповідне законодавство, зокрема процесуальне;

— незважаючи на тотальне недофінансування, нові виклики, що постали перед органами та установами системи правосуддя у зв'язку із пандемією, ефективно врядування, поглиблення та розвиток відносин з іншими державними органами, спрямованих на пришвидшення розробки та впровадження цифрових технологій у сфері правосуддя, дозволило максимально можливо забезпечити виконання Державою як обов'язку із забезпечення кожному права на суд, так і знизити викликані пандемією ризики для життя і здоров'я людини під час здійснення правосуддя;

— з'ясувати зміст оцінних понять можна лише з урахуванням конкретних обставин справи. Тлумачення оцінних понять через інші оцінні поняття (наприклад, «втручання» через такі поняття, як «тиск», «перешкоди», «вплив» тощо) не сприятиме його кращому розумінню;

— будь-яке кримінальне обвинувачення щодо судді повинно бути основане на приписах кримінального закону, викладено чітко, зрозуміло, однозначно, за умови встановлення гарантій щодо незалежності судді у процесі здійснення правосуддя. Визнання неконституційною ст. 375 Кримінального кодексу України через юридичну невизначеність оцінного поняття «завідомо неправосудне» (рішення Конституційного Суду України від 11 червня 2020 року № 7-р/2020) наочно демонструє важливість правильного співвідношення оцінного і формально визначеного у тексті законодавства, послідовного й обґрунтованого введення оцінних понять в нормативно правові акти. Існування оцінних понять у праві допустиме, якщо нечітка норма відповідатиме вимогам доступності та передбачуваності; причому Європейський суд з прав людини не лише визнає за судами право на тлумачення правових норм, а й ставить поняття «правова визначеність» у залежність від існуючої практики національних судів;

— сама по собі декриміналізація ст. 375 Кримінального кодексу України не забезпечить суддів від подальших можливих посягань на їх незалежність та недоторканність шляхом безпідставного внесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань кримінальних проваджень з використанням інших складів злочину, передбачених Кодексом, наприклад, ст. 364, 366, тому потрібно на законодавчому рівні закріпити процесуальні гарантії недопущення безпідставного кримінального переслідування суддів, яке часто полягає саме у свавільному внесенні відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. З метою захисту суддів від свавільного початку розслі-

дування кримінальних правопорушень автори монографії пропонують на законодавчому рівні обмежити коло уповноважених на це посадових осіб до Генерального прокурора (тобто прирівняти імунітет усіх суддів до імунітету, яким згідно з положеннями Кримінального процесуального кодексу України поки наділені лише судді Вищого антикорупційного суду);

— оцінний характер поняття «*втручання*» та загроза дисциплінарної відповідальності за неповідомлення про втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя за пп. 6 ч. 1 ст. 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» є основними причинами, чому судді «страхуються» і звертаються до Вищої ради правосуддя з такими повідомленнями, зокрема у випадках, коли Вища рада правосуддя констатує відсутність ознак «*втручання*». Часто судді стоять на позиції, що краще я не буду ризикувати, подам повідомлення, ніж потім щодо мене має бути розпочато дисциплінарне провадження. Межа між «*втручанням*» і «*невтручанням*» настільки тонка, що таку позицію суддів в окремих ситуаціях і справді можна вважати виправданою;

— статистичні дані свідчать, що з розглянутих за 2020 рік Вищою радою правосуддя повідомлень такими, що потребували ухвалення рішень про вжиття заходів реагування, виявилися 93 повідомлення (27%). Розгляд решти 257 повідомлень (73%) завершився ухваленням рішення про затвердження висновків про відсутність підстав для вжиття заходів. Найпоширеніші приклади «*втручання*»: психологічний тиск на суддю (звернення, скарги, публікації, образи та погрози); відкриття кримінальних проваджень, проведення слідчих дій, притягнення до адміністративної відповідальності; блокування роботи суду; фізичний тиск на суддю та його родичів, пошкодження їхнього майна;

— оцінке поняття «*втручання*» не є єдиною підставою для вжиття Вищою радою правосуддя заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя. Рідше, але як така самостійна правова підстава застосовується також оцінке поняття «*авторитет правосуддя*». Ці два оцінні поняття є тісно взаємопов'язаними, проте їх зміст не є ідентичним. Кожне з них має своє індивідуальне значення. У практиці Вищої ради правосуддя є випадки, в яких Вища рада правосуддя констатує відсутність ознак «*втручання*», але вживає заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя з тієї причини, що повідомлені суддею обставини можуть завдати шкоду «*авторитету правосуддя*»;

— потрібно розмежовувати випадки незаконних блокувань роботи судів від мітингів та акцій протесту біля будівель суду. Якщо право на свободу мирних зібрань реалізується неподалік будівель суду і не перешкоджає роботі суду, мітинги та акції не потребують вжиття заходів з боку Вищої ради правосуддя. Зважаючи на високу протестну активність Українського суспільства, прикладом чого є, зокрема, Євромайдан. У нашій державі на законодавчому рівні потрібно передбачити механізм, який би регулював проведення мирних зібрань, мітингів, демонстрацій, пікетів та інших акцій біля будівель судів. Автори монографії підтримують позицію Вищої ради правосуддя на законодавчому рівні детально передбачити такий механізм;

— відповідно до підготовленого Вищою радою правосуддя узагальнення практики розгляду подань про надання згоди на затримання, утримання під вартою чи арештом суддів у 2016–2021 роках до Вищої ради правосуддя надійшло 29 подань стосовно суддів. Внесені подання стосувались кримінальних правопорушень проти власності, громадської безпеки, авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян; у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг; проти правосуддя. Аналіз рішень, прийнятих судами за результатами розгляду клопотань про обрання запобіжних заходів стосовно суддів, виявив, що за період 2016–2021 років у більшості випадків до суддів застосовували запобіжні заходи, не пов'язані із позбавленням волі на час досудового слідства, а саме домашній арешт, застава чи особисте зобов'язання. Особливий порядок кримінального провадження щодо суддів полягає, зокрема, в ускладненій процедурі їх затримання, тримання під вартою чи арештом. Такий порядок є необхідний, щоб захистити суддів від втручання і не повинен розглядатися як їхній привілей. Для застосування до суддів відповідних запобіжних заходів Вища рада правосуддя має надати згоду;

— Кримінальний процесуальний кодекс України не містить окремої статті, яка б регламентувала вимоги до подання про надання згоди на затримання, утримання під вартою чи арештом суддів. Згідно з практикою Вищої ради правосуддя до подання про надання згоди на затримання, утримання під вартою чи арештом суддів ставляться такі ж вимоги, як і до клопотання про застосування до суддів цих запобіжних заходів. Хоча Вища рада правосуддя лише надає згоду на затримання, утримання під вартою чи арешт суддів, а ухвалу про

застосування запобіжного заходу приймає слідчий суддя, суд, проте Вищій раді правосуддя також, як і слідчому судді, суду, доводиться тлумачити і застосовувати ті самі, передбачені Кримінальним процесуальним кодексом України, оцінні поняття;

— загальною підставою застосування запобіжних заходів до суддів є фактичні дані, які засвідчують неналежну поведінку суб'єкта кримінального процесу чи можливість такої поведінки. Обрання запобіжного заходу визначається характером (властивостями) вчиненого злочину, одним з важливіших серед яких є тяжкість пред'явленого обвинувачення;

— оцінні поняття «загроза громадському порядку» та «потреба захисту обвинуваченого» (що можуть, відповідно до практики Європейського суду з прав людини, бути підставою для тримання під вартою) як підстави застосування запобіжного заходу можна буде брати до уваги лише тоді, коли вони будуть передбачені національним законодавством;

— аналіз оцінного поняття «обґрунтована підозра у вчиненні особою кримінального правопорушення» як підстави обрання запобіжного заходу засвідчує, що «обґрунтована підозра» не може базуватися лише на тому, що особа у минулому вчинила правопорушення (навіть аналогічне);

— аналіз оцінного поняття «наявність ризику вчинення іншого кримінального правопорушення або ж продовження того, у якому особа уже підозрюється», обвинувачується, дає можливість констатувати, що відомості, які стосуються цієї процесуальної підстави для обрання запобіжного заходу, повинні свідчити, що наявна реальна можливість вчинення обвинуваченим саме злочину, а не будь-якого правопорушення;

— про «наявність ризику небезпеки переховування від органів досудового розслідування та/або суду» як однієї з підстав обрання запобіжних заходів може свідчити неявка за викликами до органів досудового розслідування та суду; коли відсутнє постійне місце проживання; співучасники підбурюють до втечі, підозрюваний, обвинувачений висловлюється про намір втечі, у нього виявлені у минулому випадки втечі від органів досудового розслідування та суду; коли зафіксовані випадки, що підозрюваний, обвинувачений закриває рахунки у банку, продає нерухомість, оформляє закордонний паспорт тощо;

— у разі обрання запобіжних заходів неприпустиме голослівне використання однакових узагальнених форм та шаблонних формулю-

вань про врахування тяжкості вчиненого злочину, того, що особа може ухилитися від органів досудового розслідування чи суду, перешкодити встановленню істини у справі, продовжити злочинну діяльність, перешкоджати виконанню уже прийнятих процесуальних рішень;

— неприпустиме застосування тримання під вартою лише тому, що цей запобіжний захід майже повністю унеможливило втечу обвинуваченого, вчинення ним злочину та усуває перешкоди для встановлення істини. Потреба в обранні саме цього запобіжного заходу має бути безумовною;

— домашній арешт варто застосовувати тоді, коли тримання під вартою підозрюваного чи обвинуваченого недоцільне, зважаючи, наприклад, на старечий вік, тяжкий стан здоров'я підозрюваного чи обвинуваченого, вагітність чи грудне вигодовування, наявність у обвинуваченого, підозрюваного членів сім'ї, що потребують його догляду;

— наявність тяжкого захворювання підозрюваного, обвинуваченого, його інвалідність можуть перешкоджати застосуванню суворих запобіжних заходів. Щоб присікати факти симуляції, а також для попередження зловживань;

— проаналізовано положення ч. 5 ст. 182 Кримінального процесуального кодексу України, згідно з яким правозастосувач під час визначення суми застави у певних випадках вправі вийти за верхню межу. Аргументовано, що такий законодавчий підхід є радше перевагою, аніж недоліком;

— справедливою є відмова у застосуванні застави, якщо особа, яка заявляє клопотання про її внесення, не надає відповідних відомостей;

— обґрунтовано недоліки ч. 4 ст. 182 Кримінального процесуального кодексу України, доводячи, що під час прийняття відповідного рішення слід враховувати інтереси й осіб, які вступають у процес за власним бажанням. Запропоновано викласти перше речення ч. 4 ст. 182 Кримінального процесуального кодексу України у такій редакції: «Розмір застави визначається слідчим суддею, судом з урахуванням обставин кримінального правопорушення, майнового та сімейного стану підозрюваного, обвинуваченого, інших даних про його особу та/ або даних про особу заставодавця, а також ризиків, передбачених статтею 177 цього Кодексу»;

— упродовж 2016–2021 років до Вищої ради правосуддя надійшло 129 клопотань про тимчасове відсторонення суддів від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідаль-

ності та продовження строків такого тимчасового відсторонення. Такі клопотання були подані стосовно 58 суддів та здебільшого на стадії досудового розслідування. Стосувалися вони кримінальних правопорушень: проти основ національної безпеки України; проти власності; проти громадської безпеки; у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації; проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян; у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг; проти правосуддя;

— поняття «повторне звернення», яке застосовується в ч. 6 ст. 64 Закону України «Про Вищу раду правосуддя», використовується в розумінні подання звернення, що має ті самі змістові складові. Цією нормою забороняється повторне звернення з клопотанням про відсторонення судді від посади за наявності однакових підстав та фактичних обставин застосування цього заходу забезпечення в кримінальному провадженні. Така позиція викладена, зокрема, у постановою Великої Палати Верховного Суду від 18 жовтня 2018 року у справі № 9901/514/18, від 27 червня 2019 року у справі № 9901/776/18, від 5 вересня 2019 року у справі № 9901/958/18, від 21 січня 2020 року у справі № 9901/962/18, від 23 червня 2021 року у справі № 9901/85/20;

— аналіз, який провела Вища рада правосуддя, засвідчив невеликий відсоток оскарження її рішень, які були ухвалені упродовж 2016–2021 років за результатами розгляду клопотань про тимчасове відсторонення суддів та продовження строку такого відсторонення. З 129 рішень оскаржувалися усього 27. А це дорівнює 20,9%. Така ситуація зумовлена, зокрема, відсутністю в Генеральній прокуратурі України повноважень звертатися з позовом до суду про скасування рішень Вищої ради правосуддя про відмову у задоволенні клопотання. Іншою причиною невеликої кількості оскаржень до суду рішень Вищої ради правосуддя за результатами розгляду клопотань про тимчасове відсторонення суддів та продовження строку такого відсторонення є обмежене коло підстав для такого оскарження (ч. 1 ст. 65 Закону України «Про Вищу раду правосуддя»).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабій І. В. Незалежність судової влади як гарантія правової держави. *Вісник Академії праці і соціальних відносин*. 2007. № 1 (38). С. 60–63.
2. Баулін Ю. В. Сучасне кримінальне право України: підсумки, тенденції, перспективи розвитку. *Питання боротьби зі злочинністю*: зб. наук. пр. Харків: Право, 2012. Вип. 23. С. 29–42.
3. Белінська К. О. Класифікація оціночних ознак в кримінальному праві України. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/>
4. Берзін П. С. Щодо питання про оціночні поняття, які визначаються матеріальними критеріями і виступають кваліфікуючими ознаками за чинним Кримінальним кодексом України. *Підприємництво, господарство і право*. 2002. № 10. С. 90–95.
5. Бершов Г. Є. Кримінально-правова характеристика форм та способів втручання в діяльність судових органів. *Форум права*. 2013. № 1. С. 53–59. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/>
6. Біленко В. А. Основні помилки використання оціночних понять в адміністративно-деліктному праві. *Способи забезпечення реалізації та захисту прав людини у контексті євроінтеграції України*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 20–21 липня 2012 р.). Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2012. С. 78–80.
7. Біленко В. А. Оціночні поняття в адміністративно-деліктному процесі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2012. 18 с.
8. Біленко В. А. Оціночні поняття: юридико-лексикологічні проблеми мовленнєвої компетентності в адміністративно-деліктній сфері. *Форум права*. 2012. № 2. С. 59–66.
9. Блажівський Є. М. Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність за кримінальним правом України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 — кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. Львів, 2010. 234 с.
10. Боровицький О. А. Конституційно-правові засади діяльності Вищої ради правосуддя: дис. ... д-ра філософії за спец. 081 «Право» у галузі знань 08 «Право». Вінниця, 2020. С. 138–147.
11. Вапнярчук В. В. Оцінні поняття як підстава застосування судового розсуду у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 2. Т. 4. С. 77–80.
12. Василяка Д. К. Застосування оціночних понять та термінів у кримінальному процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Запоріжжя, 2011. 20 с.

13. Василяка Д. К. Проблемні питання визначення понять та термінів у кримінально-процесуальному законодавстві України. *Актуальні проблеми держави і права*: зб. наук. праць. Одеса: Юридична література, 2011. Вип. 60. С. 170–178.
14. Василяка Д. К. Розвиток наукових знань про оціночні поняття і терміни в кримінально-процесуальному праві. *Держава та регіони. Сер. Право*. 2011. № 3. С. 118–122.
15. Велика хартія суддів (Основоположні принципи): Консультативна рада європейських суддів від 17.11.2010 р. URL: <https://www.vkksu.gov.ua/ua/mijnarodne-spivrobitnitstvo/perelik-okumentivradi-evropi-u-sferi-sudochinstva/>
16. Великий тлумачний словник сучасної української мови / В. Т. Бусел. Київ: Ірпінь, 2001. 1186 с.
17. Веренкіотова О. В. Застосування оціночних понять права в українському законодавстві. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 12. С. 22–26.
18. Веренкіотова О. В. Оціночні поняття у правових актах: теорія та практика реалізації: автор. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2013. 20 с.
19. Виноградова Л. Про вдосконалення порядку притягнення суддів до цивільно-правової, кримінально-правової, адміністративної відповідальності. *Юридична Україна*. 2005. № 4. С. 84.
20. Висновок № 3 Консультативної Ради європейських суддів для Комітету Міністрів Ради Європи про принципи та правила, що регулюють професійну поведінку суддів, зокрема, етичні норми, несумісну з посадою поведінку та неупередженість: Рада Європи від 19.11.2002 р. URL: http://www.vru.gov.ua/content/file/Opinion_02.pdf.
21. Висновок n 18 (2015) Консультативної ради європейських суддів «Позиція судової влади та її відносини з іншими гілками державної влади в умовах сучасної демократії». URL: https://court.gov.ua/userfiles/vusn_18_kr.pdf
22. Власов Ю. Л. Проблеми тлумачення норм права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних та правових учень». Київ, 2000. 20 с.
23. Волкова Л. Оцінне судження. *Юридична практика*. № 24–25 (1224–1225). 15.06.2021 р. URL: <https://pravo.ua/articles/otsi>
24. Волкотруб С. Г. Імунітет у кримінальному процесі України: монографія. Харків: Консум, 2005. С. 58.
25. ВРП оприлюднила Інформаційно-аналітичний звіт про діяльність у 2021 році. Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці. 7 лютого 2022 року. URL: <https://expertize-journal.org.ua/zovnishni-novyny/6526-vrp-oprilyudnila-informacijno-analitichnij-zvit-pro-diyalnist-u-2021-roci>

26. Голова ВРП презентував аналітичний звіт про діяльність Ради у 2020 році. Українське право. 25 лютого 2021 року. URL: <https://ukrainepravo.com/news/ukraine/golova-vrp-prezentuvav-analitychnyy-zvit-pro-diyalnist-rady-u-2020-rotsi>
27. Глухий О.Г. Визначення терміну «оціночне поняття податкового права». *Митна справа*. 2012. № 3. Ч. 2. Кн. 2. С. 347–354.
28. Глухий О.Г. Оціночні поняття в податковому праві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец.: 12.00.07: «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Запоріжжя, 2013. 19 с.
29. Грищук В. К., Маковецька Н.Є., Рибалко В. О. Оцінке поняття «малозначність» як підстава для звільнення від адміністративної відповідальності за керування транспортним засобом у стані сп'яніння. *Legal Bulletin: зб. наук. праць. Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права «КРОК» та Варшавська економічно-гуманітарна академія*. Вип. 3–4. Київ, 2021. С. 65–74.
30. Грищук В. К., Рибалко В. О. Малозначність у вчиненні адміністративних правопорушень, передбачених ст. 130 Кодексу України про адміністративні правопорушення. *Університетські наукові записки*. 2021. № 2 (80). С. 121–137.
31. Декларація щодо принципів незалежності судової влади, прийнята Конференцією голів верховних судів країн Центральної та Східної Європи о. Бріюні, Хорватія 14 жовтня 2015 року <https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/7864c99c46598282c2257b4c0037c014/f8c093ad5cb7>
32. Дерев'янюк М. Зміст та поняття ризиків у кримінальному процесі. *Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка*. 2013. № 2 (96). С. 79.
33. Драгневич О.В. Імунітет як елемент правового статусу судді (теоретико-правове дослідження): дис. ... д-ра філософії за спец. 08 «Право» в галузі знань 081 «Право». Харків, 2021. С. 103–104.
34. Екс-ректору Мельнику суд у 50 разів зменшив суму застави. URL: <http://tsn.ua/kyiv>
35. Єльнікова М. М. Права людини та їх обмеження під час пандемії Covid-19: діалектичність проблеми. *Регіональні студії*. Ужгород, Видавничий дім «Гельветика». Вип. 27. 2021. С. 19–26.
36. Європейська хартія про закон «Про статус суддів»: Рада Європи від 10.07.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_236
37. Європейська хартія про статус суддів: Рада Європи від 10.07.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_236
38. Загальна (Універсальна) хартія судді, ухвалена 17 листопада 1999 року Центральною Радою Міжнародної Асоціації Суддів в Тайпеї (Тайвань). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j63#Text

39. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/>
40. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо порядку обрання (призначення) на посади членів Вищої ради правосуддя та діяльності дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1635-20#Text>
41. Закон України «Про Вищу раду правосуддя». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19#Text>
42. Закон України «Про статус народного депутата України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2790-12>
43. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>
44. Закон України «Про судоустрій і статус суддів». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
45. Залялова І. М. Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність працівника правоохоронного органу: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Донецьк, 2006. 186 с.
46. Зауваження Головного юридичного управління Апарату Верховної Ради України від 11.12.2020 р. до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за окремі правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху» (реєстр. № 2695, друге читання). Верховна Рада України. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=67814&pf35401>.
47. Звіт Бюро Консультативної рада європейських суддів про незалежність та неупередженість суддів у державах-членах Ради Європи за 2017 рік. URL: https://rm.coe.int/ccje-bu-2017-11e-07-02-2018-docx-uk-edited-ak/16807_bee35
48. Інформаційно-аналітичний звіт про діяльність Вищої ради правосуддя у 2019 році. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/analiz_za_2019_rik
49. Інформаційно-аналітичний звіт про діяльність Вищої ради правосуддя у 2020 році. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/informaciyno-analitychnyy_zvit_za_2020_rik.pdf
50. Іщенко Н. Г. Оцінний компонент лексичного значення слова. URL: http://visnyk.sumdu.edu.ua/arhiv/2010/Fil_3_2010/10inglzs.pdf.
51. Калюжний Р. А., Комзюк А. Т., Погрібний О. О. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Науково-практичний коментар. Київ, 2008. С. 34.
52. Капліна О. Оцінні поняття в кримінальному судочинстві. *Вісник Академії правових наук України*: зб. наук. пр. 2004. № 2. С. 160–167.

53. Кархут Р.В. Кримінальна відповідальність за втручання у діяльність судових органів за законодавством України та Республіки Польща: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2018. 231 с.
54. Квасневська Н.Д. Законодавство країн Європи про кримінальну відповідальність суддів за неправосудність. *Судова Апеляція*. 2009. № 2 (15). С. 90–98.
55. Коваленко В.П. Зловживання владою працівниками правоохоронних органів: монографія. Київ: Атіка, 2012. 204 с.
56. Кодекс суддівської етики, затверджений XI черговим з'їздом суддів України 22.02.2013 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/>
57. Кожевников А.Ю. Конституційно-правові аспекти гарантування імунітету суддів. Національні та міжнародні механізми захисту прав людини: матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 19–20 верес. 2008 р.). Харків: Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2008. С. 101–103.
58. Козюбра М.І. Верховенство права — основоположний принцип правової і політичної систем України. *Правова система України: історія, стан та перспективи*: у 5 т. Харків, 2008. Т. 1. 728 с.
59. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
60. Колесник Д.В. Принципи незалежності та недоторканності суддів у практиці Європейського суду з прав людини. *Вісник Одеського національного університету імені І.І. Мечникова. Правознавство*. 2018. Т. 23. Вип. 1 (32). С. 215–221.
61. Константий О.В. Суддівський імунітет як гарантія об'єктивного і неупередженого правосуддя в державі. *Вісник Верховного Суду України*. 2010. № 1 (113). С. 44–47.
62. Конституція Естонської Республіки: Закон Естонської Республіки від 28 червня 1992 р. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/633949>
63. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>
64. Конституція Республіки Таджикистан: Закон Республіки Таджикистан від 06.11.1994 р. URL: <http://www.meclis.gov.az/?/ru/topcontent/66>
65. Косович В. Оціночні поняття як джерело і форма права. URL: <http://www.lawyer.org.ua/?w=r&i=&d=603>
66. Косович В.М. Оціночні поняття як засіб юридичної техніки: монографія. Львів: Тріада-плюс, 2010. 212 с.
67. Кримінальна відповідальність суддів за винесення неправосудних рішень. Порівняльне дослідження. Листопад 2020 року / Упоряд. Канстанцін Дзехцяроу. URL: <https://rm.coe.int/comparative-study-on-criminal-responsibility-of-judges-for-unjust-deci/1680a083b3>
68. Кримінальний кодекс Азербайджанської Республіки. URL: <https://owk.com.ua/zakonodavstvo-krain-svitu/kriminalniy-kodeks-azerbaydzhanskoj-respubliki>

69. Кримінальний кодекс Грузії. URL: <https://pravo-izdat.com.ua/novinki-1/kriminalnij-kodeks-gruziyi>
70. Кримінальний кодекс Китайської Народної Республіки. URL: <https://jurkniga.ua/contents/kriminalniy-kodeks-kitayskoi-narodnoi-respubliki.pdf>
71. Кримінальний кодекс Республіки Таджикистан. URL: <https://jurkniga.ua/kriminalniy-kodeks-respubliki-tadzhikistan/>
72. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
73. Куйбіда Р., Смалюк Р., СерEDA М. Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні. Альтернативна доповідь за 2019 рік. Київ: Центр політико-правових реформ, 2020. URL: <http://185.65.244.102/img/books/files/>
74. Лазарев В. В. Правові імунітети як самостійний різновид правових пільг та привілеїв. *Сучасна юридична наука: проблеми доктринальної комунікації*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 19 квіт. 2019 р.). Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2019. С. 206–209.
75. Лановенко К. Суб'єктивний момент при застосуванні оціночних понять у кримінальному законодавстві. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 9 (117). С. 152–155.
76. Лановенко К. С. Оціночні поняття чи оціночні терміни? URL: <http://intkonf.org/lanovenko-ks-otsinochni-ponyattya-chi-otsinochni-term>
77. Лобойко Л. М., Банчук О. А. Кримінальний процес: Навч. посіб. Київ: Ваіте, 2014. 280 с.
78. Макбрайд Дж. Європейська конвенція з прав людини та кримінальний процес. Київ: «К.І.С.», 2010. 576 с.
79. Маринів В. І. Принцип особистої недоторканості в кримінальному процесі України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 1999. 196 с.
80. Марцеляк О. В, Кожевников А. Ю. Імунітети в конституційному праві України: монографія. Харків: Харків юридичний, 2013. С. 187
81. Маселко Р. Суддівська (без) відповідальність. Узагальнення практики розгляду ВРП скарг на суддів, які звільняли п'яних водіїв від покарання. URL: <https://dejure.foundation/suddicvska-bezvidpovidalnist>
82. Мироненко О. В. Мета та підстави застосування запобіжних заходів за новим КПК України. *Часопис Академії адвокатури України*. 2014. № 1. С. 73.
83. Мацишин В. С. Особливості розслідування фальшивомонетництва: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2002. 20 с.
84. Мельника у разі затримання можуть випустити під заставу в 23 млн. грн. URL: <http://tsn.ua/ukrayina>
85. Мердок Джим, Ральш Рош. Європейська конвенція з прав людини і охорона правопорядку (посібник для співробітників поліції та правоохоронних органів). Київ: «ЦЕНТР». 157 с.

86. Міжнародні стандарти у сфері етики та поведінки суддів. *Юридичний журнал*. 2010. № 10. С. 75–109.
87. Мироненко О. В. Мета та підстави застосування запобіжних заходів за новим КПК України. *Часопис Академії адвокатури України*. 2014. № 1. С. 73.
88. Монреальська універсальна декларація щодо незалежності правосуддя: Перша світова конференція щодо незалежності правосуддя від 1983 р. URL: <https://www.vkksu.gov.ua/ua/mijnarodne-spivrobotnitstvo/pere-likdokumentiv-radi-evropi-u-sferi-sudochinstva/>
89. Москвич Л. М. Організація судових та правоохоронних органів: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закладів / за ред. І. Є. Марочкіна і Н. В. Сібільової. 2-ге вид., перероб і допов. Харків: Одиссей, 2011. С. 205.
90. Навроцький В. О. Наступність кримінального законодавства України (порівняльний аналіз КК України 1960 р. та 2001 р.). Київ: Атіка, 2001. 272 с.
91. Назаров І. В. Правовий статус Вищої ради юстиції: автореф. дис. ... канд. юрид. Харків, 2005. 20 с.
92. Нос С. П. Кримінальна відповідальність за постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови: дис. ... канд. юрид. наук за спец. 12.00.08 — кримінальне право та кримінологія; кримінальновиконавче право. Львів, 2021. URL: <https://rnu.ua/spetsrady/k-3505223/nos-stepan-petrovych>
93. Овчаренко О. М. Притягнення судді до цивільно-правової відповідальності за чинним законодавством України. *Вісник господарського судочинства*. 2013. № 3. С. 179–188. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vgs_2013_3_39
94. Огляд даних судової статистики щодо застосування окремих норм КПК. URL: sc.gov.ua/ua/sudova_statistika.html
95. Огородник А. Оціночні поняття в структурі норм кримінального права. *Право України*. 2000. № 1. С. 103–108.
96. Опаленко Д. А. Контрольна влада в Україні: від Вищої ради юстиції до Вищої ради правосуддя: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Одеса, 2016. 211 с.
97. Організація судових та правоохоронних органів: підручник / за ред. І. Є. Марочкіна, Н. В. Сібільової, О. Б. Зозулинського. Харків: Одиссей, 2011. С. 205.
98. Осадчий В. І. Шляхи криміналізації постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови. *Dictum Factum*. 2021. № 2. С. 113.
99. Основні принципи незалежності судових органів: схвалені Резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї ООН від 13.12.1985 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_201

100. Палюх Л. М. Відповідальність за постановлення неправосудного судового рішення у контексті реформування кримінального законодавства. *Юридичний вісник*. 2022. Вип. 2 (63). С. 195–196. URL: https://www.researchgate.net/publication/362326072_Vidpovidalnist_za_postanovlenna_nepravosudnogo_sudovogo_risenna_u_konteksti_reformuvanna_kriminalnogo_zakonodavstva
101. Панькевич В. М., Сухоребра Т. І. Звільнення від адміністративної відповідальності при малозначності правопорушення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. Право*. 2020. Вип. 62. С. 235–239.
102. Паришка В. В. Юридична відповідальність суддів в Україні та країнах Європейського союзу: порівняльно-правовий аналіз: дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.10. Харків, 2017. 270 с.
103. Плакса В. Історичний аспект взаємодії суб'єктів законодавчої ініціативи з органами державної влади та суддівського врядування в Україні. *Літопис Волині*. 2021. Ч. 24. С. 228–233.
104. Плакса В. І. Правові засади взаємодії органів виконавчої і судової влади у разі набуття суддею громадянства іншої країни. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2022. Вип. 28. С. 135–139.
105. Плакса В. І. Проблемні аспекти визначення поняття «суб'єкт законодавчої ініціативи». *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: державне управління*. 2022. № 3. С. 125–129.
106. Пленум Верховного суду України Постанова 13.06.2007 № 8 Про незалежність судової влади <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-07#Text>
107. Погребняк С. П. Основоположні принципи права (змістовна характеристика): монографія. Харків: Право, 2008. 240 с.
108. Подкопаєв Д. В. Про підставу дисциплінарної відповідальності суддів. *Юридичний вісник*. 2005. № 12. С. 119–121.
109. Положення про Комісію при Президенті України з питань громадянства: указ Президента України від 27.03.2001 № 215. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/215/2001#Text>
110. Полянський А. О. Адміністративно-правові засади взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Суми, 2021. 406 с.
111. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 13 червня 2007 року № 8 «Про незалежність судової влади». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-07#Text>
112. Правила адвокатської етики, затверджені звітно-виборним з'їздом адвокатів України 2017 року 09 червня 2017 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text>

113. Правила дорожнього руху. Затв. постановою Кабінету Міністрів України від 10.10.2001 р. № 1306. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-%D0%BF>.
114. Практика застосування Верховним Судом України положень Загальної частини Кримінального кодексу України / уклад. О.П. Горох; за заг. ред. А.А. Музики. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 524 с. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2020/09/22/praktyka-zastosuvannya-vsu-polozhen-zagalnoyi-chastyny-kku-2017>
115. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21.12.2016 р. № 1798-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>
116. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за окремі правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху. Закон України від 16.02.2021 р. № 1231-IX. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1231-20>.
117. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень. Закон України від 22.11.2018 р. № 2617-VIII. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19>.
118. Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 № 2235-III. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text>
119. Проект нового Кримінального кодексу України, розробленого робочою групою з питань розвитку кримінального права Комісії з питань правової реформи при Президентові України, станом на 14 липня 2022 року. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code>
120. Про затвердження Положення про Міністерство закордонних справ України: постанова Кабінету Міністрів України від 30.03.2016 № 281. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/281-2016-p>
121. Про затвердження Положення про Державну міграційну службу України: постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 № 360. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/360-2014>
122. Про затвердження Регламенту Вищої ради правосуддя: Рішення Вищої ради правосуддя від 21.12.2016 р. № 1798-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr52_910-17
123. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. Ст. 650. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>

124. Про місцеве самоврядування в Україні. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>
125. Про незалежність судової влади: постанова Пленуму Верховного Суду України від 13 червня 2007 р. № 8. Вісник Верховного Суду України. 2007. № 6. С. 2–6.
126. Про статус судді: Закон Естонської Республіки від 23.10.1991 р. URL: <https://www.riigiteaaja.ee/akt/22214>
127. Про судоустрій: Закон України від 7 лютого 2002 р. № 3018-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3018-14#Text>
128. Рабінович П. Верховенство права в інтерпретації Конституційного Суду України. URL: <http://www.yurincom.kiev.ua>.
129. Регламент Вищої ради правосуддя, затверджений рішенням Вищої ради правосуддя від 24 січня 2017 року № 52/0/15-17. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr52_910-17#Text
130. Рекомендації щодо ефективного впровадження Основних принципів щодо незалежності судових органів: прийняті резолюцією Економічної та соціальної Ради ООН 1989/60 та схвалені резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 44/162 від 15.12.1989 р. URL: <http://www.judges.org.ua/article/d4.htm>
131. Рекомендація N (94) 12 «Незалежність, дієвість та роль суддів» (ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 518 засіданні заступників міністрів 13.10.94). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>
132. Рекомендація Rec (2000) 19 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо ролі прокуратури в системі кримінального правосуддя, ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 724 засіданні заступників міністрів 6 жовтня 2000 року. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Rec_2000_19_2000_10_6.pdf
133. Рекомендація CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a38#Text
134. Резанов С. А. Оціночні поняття як нормативне закріплення адміністративного розсуду. *Вісник нац. ун-ту внутр. справ*. 2004. Вип. 28. С. 163–169.
135. Резнік С. О. Малозначність правопорушення як підстава звільнення від адміністративної відповідальності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Дніпропетровськ, 2011. С. 15–16.
136. Рекомендація CM/Rec 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки 2010 р.: схвалена Радою Європи від 17.11.2010 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a38
137. Рибалко В. О. Методологічні основи аналізу «оціночних понять», «оціночних термінів», «оціночних категорій», «оціночних ознак»

- у кримінально-процесуальному праві. *Наук. вісн. Львів. держ. ун-ту внутр. справ. Сер. юрид.* 2010. № 3. С. 358–359.
138. Рибалко В. О. Оцінні поняття в кримінальному процесуальному праві України: монографія. Львів, 2017. 260 с.
139. Рибалко В. О., Рибалко А. О., Маковецька Н. Є., Прилуцька А. В. Тлумачення оцінних понять у практиці Вищої ради правосуддя: монографія. Львів: Видавець Вікторія Кундельська, 2022. 216 с.
140. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Lingens case» від 08.07.1986 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
141. Сірий М. І. Судова влада та основи її організації в демократичному суспільстві. *Вісник центру суддівських студій*. 2009. № 12. С. 5–7.
142. Сташків Н. Авторитет правосуддя VS свобода вираження поглядів (практика Європейського суду з прав людини). *Актуальні проблеми правознавства*. 2018. Вип. 3. С. 45–52. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprpr_2018_3_
143. Стратонов В. М., Стратонова О. В. Деякі методологічні та практичні проблемні питання Кримінального процесуального кодексу України. *Право України*. 2014. № 12. С. 163–169.
144. Стратонов В. М. Кримінально-процесуальний закон: недосконалість юридичної техніки. *Вісник ЗЮІ МВС України*. 2003. № 4. С. 201–209.
145. Стратонов В. М., Стратонова О. В. Окремі проблеми кримінального процесуального закону України. *Актуальні проблеми політики*. 2014. Вип. 51. С. 336–342.
146. Терещук О. Петро Мельник: від VIPа до арештанта. URL: <http://tvi.ua/new/2013/08/09>
147. Тітко І. А. Оцінні поняття у кримінально-процесуальному праві України: монографія. Харків: Право, 2010. 216 с.
148. Тітко І. А. Нормативна сутність оцінних понять в кримінально-процесуальному праві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2009. 254 с.
149. Узагальнення практики розгляду Вищою радою правосуддя подань про надання згоди на затримання, утримання під вартою чи арештом суддів у 2016–2021 роках. URL: https://www.hcj.gov.ua/sites/default/files/field/uzagalnennya_praktyky_rozglyadu_podan_pro_nadannya_zgody_na_zatrymannya_trymannya_pid_vartoyu_aresht_suddi_2016-2021_roky.pdf
150. Філософський енциклопедичний словник. Київ: Абрис, 2002. С. 497–498.
151. Фулей Т. І., Кучів О. М. Збірник витягів з рішень Європейського суду з прав людини, рекомендованих для вивчення при підготовці до письмового анонімного тестування у межах іспиту для кваліфікаційного оцінювання суддів на відповідність займаній посаді. URL: <http://www.nsj.gov.ua/files/1529653122Рішення>

152. Хавронюк М.І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації. Київ: Ін Право, 2006. С. 212.
153. Хавронюк М.І. Кримінальна відповідальність за постановлення суддею неправосудного судового рішення: міжнародні стандарти, законодавство України та інших держав Європи. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2019. Т. 4. С. 83–95.
154. Цивільний кодекс України <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
155. Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020
156. Щорічна доповідь за 2019 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2019_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini_compressed.pdf
157. Щорічна доповідь за 2018 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2018_rik.pdf
158. Щорічна доповідь за 2017 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні» URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2017
159. European Commission v Republic of Poland. Judgment of the Court (Grand Chamber) of 24 June 2019. URL: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=215341&pageInd>

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**Плакса Віра Іванівна
Рибалко Володимир Орестович**

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ
ДІЯЛЬНОСТІ
ВИЩОЇ РАДИ ПРАВОСУДДЯ**

Монографія

Комп'ютерне верстання *Геннадія Кундельського*

Здано у видавництво 07.03.2023. Підписано до друку 28.03.2023
Формат 70x100 1/16. Папір офсетний. Друк офсетний
Умовн. друк. арк. 19,67. Обл.-вид. арк. 13,87
Наклад 300 прим.

Видавець Вікторія Кундельська
*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців ДК № 7454 від 21.09.2021 р.*

79037, Львів, вул. Студинського, 4
тел. +38 098 44 92 543, +38 050 73 42 330
e-mail: kundelskaviktoria6859@gmail.com